

TĚŠÍNSKO

ročník 60 • 2017 • číslo 2

TÉMA ČÍSLA: KOSTEL BOŽÍHO TĚLA V GUTECH

- 1 **Editorial**
- 3 **Guty - Tichá - Hrabová**
Proměna vnímání památkových hodnot a přístupů k obnově dřevěných kostelů
Romana Rosová
- 13 **Epigrafické památky zaniklého dřevěného kostela Božího těla v Gutech**
David Pindur
- 31 **Verbum Domini manet in aeternum**
Zvony gutského kostela zničené při požáru v roce 2017
Tomáš Foldyna

ČLÁNKY A STUDIE

- 37 **Osobnosti těšínského dějepisectví III**
Jakub Schickfuss
Janusz Spyra
- 49 **Zaniklý dřevěný kostel sv. Jana Křtitele ve Vratimově**
Martin Slepíčka
- 61 **Schiller, nebo Komenský?**
Učitelské organizace ve Frýdku a okolí před rokem 1918
Marzena Bogus
- 75 **Kurlok z Košařísk č. p. 10**
Příspěvek k archaickým formám bydlení na Těšínsku
Petr Lidák

MATERIÁLY

- 87 **Kresby Jaroslava Zahradníka ve sbírkách Muzea Těšínska**
Veronika Chmelařová

ROZMANITOSTI

- 95 Zajímavé invazní druhy na Těšínsku | Trnovník akát (*Robinia pseudoacacia*) | *Daniela Podstawková*
- 99 Společenské vnímání vodohospodářsky upravených a přírodě blízkých vodních toků na příkladu Moravskoslezských Beskyd a jejich předpolí | *Zuzana Poledníková - Tomáš Galia*
- 105 Ondrášovské slavnosti v Janovicích | *Monika Kupková*
- 110 Stálá expozice k dějinám Bohumína | *Ilona Pavelková*
- 113 Rekonstrukce barokního krovu zámecké věže ve Frýdku | *Marek Weissbrod*
- 119 K výstavbě české školy v Nydku-Hluchové | Svědectví nalezeného pamětního listu z roku 1934 | *Pavel Báča*
- 122 Mineralog a pedagog doc. RNDr. Antonín Waleczek | Vzpomínka 100. výročí narození | *Petr Kašing*
- 126 Za Blaženou Przybylovou | *Karel Müller*

Z NOVÉ LITERATURY (nejen) O TĚŠÍNSKU

- 129 Štreit, Jindřich - Pindur, David: Prozřetelnost Boží
- 130 Matejko-Peterka, Ilona - Haničák, Ondřej - Janák, Martin: Spolkový život ve Slezsku. Spolky ve světle dochovaných památek
- 131 Gawrecki, Dan: Jazyk a národnost ve sčítáních lidu na Těšínsku v letech 1880-1930
- 136 Martinek, Libor: Laško-evropský básník Ōndra Łysohorsky
- 137 Hyvnar, Kryštof: Ivančena. 70 let ve vzpomínkách a obrazech
- 139 Czajkowski, Krzysztof - Zářícký, Aleš (edd.): Śladami Polaków na czeskim/austriackim Śląsku. Stopami Polaków v českém/rakouském Slezsku (Following Traces of the Poles in Czech/Austrian Silesia)
- 141 Sborník Státního okresního archivu Frýdek-Místek 14

Editorial

Vážení čtenáři,

dostává se Vám do rukou druhé číslo jubilejního 60. ročníku časopisu *Těšínsko*. Přípravu jeho obsahu zásadně ovlivnila bezprecedentní událost – cílený žhářský útok na dřevěný kostel Božího těla v Gutech, k němuž došlo v noci z 1. na 2. srpna tohoto roku. Nepochopitelné je, že tento čin byl proveden záměrně několika mladými lidmi. Co je k tomu vedlo? Smutné je, že ke zničení kostela došlo v jubilejním roce, kdy si Těšínské Slezsko, tradičně konfesně smíšené, připomíná 500 let reformace. Vždyť prvních 100 let své existence byl gutský kostel luterským... Výsledkem žhářského útoku byl rozsáhlý požár, kterému nedokázal zabránit ani mimořádně rychlý zásah hasičů. Požár tak přivodil faktický zánik jedné z nejstarších a mimořádně hodnotných dřevěných sakrálních staveb nejen na území města Třince, ale celého Těšínského Slezska a celé České republiky.

Snad se časem podaří na místě shořelého kostela vystavět alespoň jeho věrnou repliku. Co však zmizelo nenávratně, je mimořádně cenný mobiliář kostela a původní malby a nápisy, pocházející jak z renesančního, tak z barokního období. Na adresu nenávratně mizějících památek, připomínajících minulost Těšínska, napsal přední český heraldik Karel Müller v roce 2010: *Tento úbytek lze připsat na vrub jak zubu času umocněnému nepříznivým ovzduším, tak lidskému nezájmu o památky, projevujícímu se zvláště v časech překotných proměn těšínského regionu v uplynulých dvou staletích*. V případě gutského kostela však nejsme konfrontováni jen s obyčejným lidským nezájmem, ale s neznalostí národních dějin a neúctou k nim i k odkazu generací našich předků. A možná s obyčejnou lidskou zlobou...

Již v roce 1934 napsal *Moravskoslezský deník* prorocká slova: *tento kostel tomu kraji nemohl by býti nikdy a ničím nahrazen*. Stalo se, bohužel. Snad několik odborných ohlednutí, která přinášíme v tomto vydání vlastivědného časopisu *Těšínsko* pomůže alespoň trochu zmírnit bolest nad ztrátou, která skutečně *nemůže a nebude nikdy a ničím nahrazena*. Za uplynulých šest desítek let své existence věnoval náš časopis dřevěnému kostelu v Gutech pozornost několikrát. Připomeňme alespoň příspěvky Jindřicha Benatzkého, Vladislava Badury či Vladimíra Škuty. V roce 1969 ozdobila černobílá fotografie kostela pořízená Rudolfem Jandou dokonce přední obálku tehdejšího druhého čísla časopisu. Nyní jsme pro vás připravili číslo s mimořádně zařazenou sekcí článků věnovaných problematice tragicky zaniklého dřevěného kostela. Kampanologicky zaměřený příspěvek Tomáše Foldyny (Ostravská univerzita v Ostravě) sumarizuje základní údaje o třech zvonech, které byly zničeny zhoubným požárem. Plamenům bohužel neunikl ani zvon z roku 1565, jenž se řadil k nejstarším na Těšínsku. Přehled epigrafických artefaktů s vazbou na mimořádně cenný mobiliář kostela předkládá David Pindur (Muzeum Těšínska). Jejich ztráta je z hlediska stáří, typologické pestrosti i množství situovaného na malém prostoru obzvlášť bolestivá. Dohledu orgánů státní památkové péče nad spáleništěm a okolnostem přípravy vědecké rekonstrukce obnovy stavby v širším kontextu se věnuje Romana Rosová (Národní

památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě). S problematikou volněji souvisí rovněž přehled díla známého kulturního, osvětového a vlastivědného činitele Jaroslava Zahradníka (1890–1977) uloženého v uměleckohistorické sbírce Muzea Těšínska, kde se mj. nachází cenný akvarel, zachycující podobu gutského kostelíka v roce 1953.

PaedDr. Zbyšek Ondřeka
ředitel Muzea Těšínska

Zaniklý dřevěný kostel Božího těla v Gutech na snímku pořízeném o vánočních svátcích v r. 2004, foto Henryk Wawreczka

Guty – Tichá – Hrabová

Proměna vnímání památkových hodnot
a přístupů k obnově dřevěných kostelů

Romana Rosová

Požár kostela v Gutech v noci z 1. na 2. srpna 2017 vyvolal obrovskou odezvu v médiích i mezi veřejností. Zájem o jeho osud byl jistě podmíněn i tím, že se jednalo o záměrný žhářský útok, velký vliv mělo i rychlé a masové rozšiřování informací všeho druhu prostřednictvím internetu a především sociálních sítí.¹ Téměř denně se valily informace z televize, tisku i internetu, které dopodrobna informovaly o všem, co se na spáleništi a kolem něj dělo, takže čtenáři a diváci mohli sledovat celou situaci takřka on-line. Požářiště se stalo pomalu poutním místem, jež navštěvovali každý den nejen novináři a televizní štáby, aby takřka minutu po minutě informovali o postupu hasičů, policie, a poté i o dokumentačních aktivitách Národního památkového ústavu, ale sjížděla se sem rovněž veřejnost z bližšího i vzdálenějšího okolí, přičemž se nejednalo jen o obyvatele Gutů a věřící, ale především o osoby, pojímající zničený kostel jako jakousi turistickou atrakci. Tento až hysterický zájem o zničenou památku (mnohem větší, než byl o stavbu, která patřila k nejnehodnotnějším v kraji, ještě v době její existence) samozřejmě ihned vyvolal otázky ohledně dalších kroků. Od začátku nebylo pochyb, že kostel bude postaven znovu jako přesná replika. Laická veřejnost, zejména věřící, pro něž měl kostel kromě hodnoty památkové také (snad i mnohem významnější) hodnotu duchovní a memoriální, spojenou s místem paměti, k tomu přistupovala zcela samozřejmě. Je to ale stejně samozřejmé i pro odbornou veřejnost a co vše vědecká rekonstrukce znamená a jaké nastoluje otázky? To se pokusíme naznačit v následujících řádcích.

V Moravskoslezském kraji máme totiž v poválečném období již trojí zkušenost s požárem dřevěné památkově chráněné sakrální stavby, pokud pomineme požár restaurace Libušín na Pustevnách v roce 2014. Na jejich příkladech je možno demonstrovat, jakým

Požár kostela Božího těla v Gutech v noci z 1. na 2. srpna 2017, HZS Moravskoslezský kraj

vývojem prošel za posledních 50 let vztah veřejnosti (odborné i laické) k dřevěným kostelům jako památkovým objektům, jak se změnilo vnímání památkových hodnot v případě zániku stavby a kam se posunul přístup k její následné obnově.

Tichá

Ve čtvrtek 13. srpna 1964 odpoledne vyhořel po úderu blesku dřevěný farní kostel sv. Mikuláše v Tiché (okr. Nový Jičín) z počátku 16. století. I přesto, že se požár odehrál ve dne v podstatě uprostřed obce a přes snahu několika hasičských sborů za dvě a půl hodiny zcela shořela věž, v níž se roztavily zvony, střechy i veškeré vnitřní vybavení. Zachovány zůstaly jen ohořelé srubové stěny lodi a presbytáře.² Tehdejší protipožární opatření sestávala pravděpodobně pouze z hasičích přístrojů, umístěných v kostele. Alespoň to naznačuje zpráva administrátora Hugo Schneidera z roku 1958, který sděloval církevnímu oddělení krajského národního výboru (dále jen KNV) v Ostravě, že *dne 24. 9. 1957 byly kontrolovány hasičské přístroje, které hrají mimořádnou důležitost v dřevěném památkově chráněném tichavském kostelíku.*³

Ihned po požáru se začalo s jednáním o obnově kostela. Farníci požadovali obnovu starého nebo výstavbu nového chrámu. Přestože úřady záhy po požáru stavbu nového kostela přislíbily, záležitost se, samozřejmě hlavně z ideologických důvodů, neúnosně táhla a teprve v dubnu 1967 předložil církevní tajemník návrh na výstavbu. Úřady ovšem již dříve rozhodly, že bude postaven kostel zcela nový, moderní, nikoliv tedy replika původního dřevěného kostela. Již 9. února 1965 sdělil církevní tajemník KNV odboru pro věci církevní ministerstva školství a kultury, že *do budoucna se počítá s tím, že v obci Tiché bude vybudována modlitebna v moderním slohu, která by sloužila jednak ke konání bohoslužeb a jednak jako obřadní síň pro pohřby ostatních občanů.*⁴

Přesto ještě místní obyvatelé doufali v obnovu dřevěného kostela, jak to alespoň vyplývá z dopisu faráře pro vedení Československé strany lidové v Tiché z prosince 1965, který

Požár kostela sv. Mikuláše v Tiché 13. srpna 1964, Římskokatolická farnost Tichá

ujišťoval, že ve věci se jedná, ale je potřeba vyčkat na pořízení dokumentace shořelého kostela, kterou měl vypracovat architekt Khier z Krajského střediska památkové péče v Ostravě. Ještě v červenci 1967 ale dokumentace nebyla zhotovena a trosky kostela stále zůstávaly na místě. Tehdy podal okresní církevní tajemník Hájek návrh na podobu nového kostela. S výstavbou repliky se již nepočítalo, měl vzniknout kostel moderní, odpovídající směrnicím druhého vatikánského koncilu, bez věže a *nápadných náboženských symbolů*. Replika dřevěného kostela byla již v dubnu 1967 vyhodnocena jako neúměrně nákladná (náklady několik milionů korun) a navíc by již nebyla *nikdy kulturní památkou*. *Ministerstvo školství a kultury v Praze tento objekt vyjmul ze seznamu památek státem chráněných*.⁵ Otázka případné obnovy kostela formou kopie nebo repliky shořelé stavby tedy nebyla na pořadu dne, přestože právě zde (ve srovnání s níže uvedenými případy) byl hmotově kostel nejlépe dochován.

V Tiché situaci, s ohledem na dobu, kdy se odehrávala, nemohla dopadnout jinak a místní byli jistě vděční alespoň za to, že byl nakonec vůbec nějaký kostel postaven.

Hrabová

Požár farního kostela sv. Kateřiny v Ostravě-Hrabové v noci z 1. na 2. dubna 2002 zasáhl již do zcela jiného kontextu.⁶ Jeho příčinou byla zřejmě závada elektroinstalace a z kostela zůstalo stát pouze ohořelé torzo presbytáře se sakristií. Poměrně rychle po uhašení požáru se začalo řešit nikoliv, zda bude kostel obnoven (to již v době změněné politické situace nebylo vůbec otázkou), ale v jaké formě, jestli novostavbou podle soudobého návrhu, nebo formou repliky původní stavby. Nakonec byla zvolena replika, a to nejen kvůli nedostatečné architektonické úrovni sakrálních staveb v českých zemích. Přestože současná památková péče prosazuje spíše metodu konzervace, založenou na využití dochovaných prvků, nikoliv výstavbu „nových“ památek, zásadním důvodem pro stavbu repliky byla identifikace obyvatel Hrabové, ale i celého regionu se zaniklou památkou, která patřila k nejstarším stavbám

Kostel sv. Kateřiny v Hrabové po dokončení rekonstrukce, foto Roman Polášek

na území Ostravy a její obnovení bylo i určitým symbolickým aktem a dochováním upomínky předindustriální minulosti Ostravy. K možnosti vytvořit repliku přispělo i množství dochované plánové i obrazové dokumentace. Nakonec po diskuzích s památkáři, projektantem a ostravsko-opavským biskupstvím byla zvolena metoda vědecké rekonstrukce s využitím tradičních materiálů a postupů.⁷ To se týkalo především exteriéru, zatímco interiéry byl navržen v soudobých formách, ovšem s přihlédnutím k charakteru dřevěné architektury.⁸

Památková péče pak stanovila zásady, které se měly při stavbě splnit. Musela být dodržena historická stopa vyhořelého kostela, pracovat se mělo s původními materiály, zpracovávány tradičními řemeslnými postupy. Novostavba musela respektovat původní hmotu a dispoziční řešení.⁹ Povoleno bylo zavedení vody a elektřiny, použita mohla být lokální topidla, nikoliv podlahové vytápění, naopak za nevhodné bylo označeno užití kovových oken nebo izolačních skel Ditherm i dalších novodobých materiálů (betonu, bílého kovu, plastu, glazované keramiky). Zároveň se počítalo s využitím alespoň několika dochovaných původních prvků vyhořelého kostela, které byly při rozebírání trosk zdokumentovány a uskladněny. Požár kostela a následná výstavba repliky byly také sledovány tiskem.¹⁰

S rozhodnutím vystavět repliku vyhořelého kostela se objevila i otázka památkového potenciálu této repliky, zda se k ní po jejím zhotovení chovat jako ke kulturní památce, či nikoliv.¹¹ Časopis *Zprávy památkové péče* dokonce v roce 2004 uspořádal na toto téma anketu mezi odbornou veřejností, v jejímž rámci publikoval příklady nově postavených replik památkově cenných objektů včetně repliky kostela sv. Kateřiny v Ostravě-Hrabové.¹² Ukázalo se, že ani zástupci odborné veřejnosti nejsou ve svém názoru na památkové hodnoty repliky jednotní. Pro kultivované obnovení zaniklé památky byl např. tehdejší hlavní konzervátor Národního památkového ústavu Josef Štulc.¹³ Podobně Mojmír Horyna si dokázal za určitých okolností novostavbu památky představit, zvláště pokud *je nesena širší společenskou zakázkou plynoucí z té roviny společenského povědomí, ze které vyplývá i význam památek pro současnou společnost*.¹⁴ Zcela odmítavý postoj naopak zastával architekt Jiří Škabrada, který zpochybňoval především autentičnost takové novostavby.¹⁵ Rovněž Rostislav Švácha nastolil otázku, nakolik je replika památky autentická, a upozornil na odlišné technologické postupy, které se používají při výstavbě replik a ovlivňují výsledné působení nové stavby, které může být značně odlišné od původní památky. Znovupostavená památka také vstupuje do zcela jiného kontextu než originál. Proto výstavbu replik neodmítá, ale není si zcela jist, zda se na ně může pohlížet jako na kulturní památky.¹⁶ V případě kostela sv. Kateřiny v Ostravě-Hrabové nakonec památková ochrana přešla na repliku automaticky.

Guty

Jestliže se v případě Hrabové ještě uvažovalo o vybudování moderní zděné stavby, v Gutech tato možnost zřejmě ani nepadla v úvahu a hned od počátku bylo jasné, že na místě spáleného kostela vznikne kopie. Laická veřejnost zřejmě není na pochybách, nicméně pro odbornou veřejnost stále zůstávají nejednoznačné odpovědi na otázky, které se řešily již v případě kostela v Hrabové, zda má replika vůbec vzniknout a pokud ano, zda tuto repliku, byť postavenou metodou vědecké rekonstrukce, pokládat (příp. znovu prohlásit) za kulturní památku. Problém totiž nastává již v obsahu pojmu „vědecká rekonstrukce“. Z laického pohledu by se mělo jednat o vytvoření stavby z původního materiálu, v původním hmotovém a dispozičním uspořádání a zejména původními technologiemi (aplikací tradičního řemesla).¹⁷ To se ovšem nedodrželo ani v případě kostela v Hrabové. Jak již bylo řečeno, použité trámy nebyly tesány ručně, ale řezány na pile a poté přitesávány, aby byl zachován dojem tesaného dřeva. Nebyla ovšem dodržena ani původní druhová skladba dřeva, místo jedlí bylo na roubené konstrukce použito dřevo smrkové, dřevo dubové pak v konstrukci

věže a pro některé architektonické prvky (portály dveří). Také základy byly sice vystavěny z lomového kamene, ale z vnitřní strany zpevněny železobetonovým věncem. Zároveň byly kvůli ochraně před vlhkostí zvýšeny, což na druhou stranu umožnilo prezentovat pod novou podlahou zachované staré podlahy. Do nové konstrukce se podařilo zakomponovat pouze jeden trám ze shořelého kostela jako upomínku na původní stavbu.

Nyní je otázkou, nakolik se podaří zvládnout vědeckou rekonstrukci v případě kostela v Gutech. V podstatě ihned po požáru začali pracovníci ostravského územního odborného pracoviště Národního památkového ústavu s dokumentací zbytků kostela, souběžně prováděl dokumentaci i Antonín Závada, kterého vlastník objektu, ostravsko-opavské biskupství, pověřil přípravou projektu nového kostela. Kromě movitých předmětů nalezených na spáleništi¹⁸ byla dokumentována metodami operativního průzkumu i samotná stavba a jednotlivé dochované trámy, které byly následně deponovány, aby mohla být vyhodnocena možnost jejich dalšího využití.¹⁹ Po odklizení troskek byly základy zaznamenány dromem a zaměřeny pomocí fotogrammetrie, poté začal archeologický průzkum, v první fázi formou povrchového sběru a dokumentace nálezů v průběhu odklízecích prací, ve druhé fázi zjišťovacím archeologickým průzkumem s položením sond a výzkumem situace pod povrchem, jenž by měl doplnit znalosti o stavbě, např. ohledně charakteru základů, případného staršího pohřebiště, předcházejícího stávajícímu hřbitovu, nebo existenci starší stavby. Následovat bude fotogrammetrická dokumentace všech dochovaných dřevěných prvků a příp. vytvoření trojrozměrného modelu kostela.

Zároveň začalo a stále ještě probíhá jednání mezi ostravsko-opavským biskupstvím a památkáři o dalším postupu. Byla sestavena expertní skupina, složená z odborníků, kteří by měli pomoci řešit sporné otázky a problémy, které vyvstanou v průběhu rekonstrukce. Vzhledem k dílčím úpravám, jež kostel prodělal v průběhu 20. století, bude nutné rozhodnout, které časové období bude zvoleno za stěžejní pro podobu kopie. Existuje rovněž několik možností, jak plánovanou vědeckou rekonstrukci pojmout. Je možné postupovat stejně jako v případě kostela v Hrabové, tedy dodržet hmotové a dispoziční uspořádání

Trosky kostela Božího těla v Gutech bezprostředně po požáru v srpnu 2017, foto Gabriela Čočková

Dokumentální práce na spáleništi kostela Božího těla v Gutech 17. srpna 2017, foto Gabriela Čočková

(architektonickou podobu památky) na základě dochované dokumentace, použití i nepůvodní skladbu dřeva, jehož opracování bude provedeno kombinací moderních metod a ruční práce, novodobým způsobem řešit základy a izolace. Je ale možnost, a vzhledem k hodnotě původní stavby i dobrá příležitost, posunout se v metodách vědecké rekonstrukce dále a pracovat výhradně tradičními postupy a technologiemi, jako je použití původní skladby dřeva, jeho ruční tesání z kulatiny, užití doložených tesařských spojů i dodržení původního řešení podlah i základů. Takovýto přístup by jistě zvýšil i památkový potenciál repliky, neboť by byla posílena její autentičnost, a rovněž by se přispělo k zachování nehmotného kulturního dědictví – tesařského řemesla. Při stanovení koncepce obnovy bude nicméně zapotřebí vybrat takovou variantu, aby kostel mohl zůstat kulturní památkou. Je zároveň nutné vyvážit požadavky památkové péče na citlivou vědeckou rekonstrukci se snahou vlastníka o co nejrychlejší provedení stavby, aby rychlost obnovy negativně neovlivnila kvalitu a neměla za následek přijímání kompromisních řešení.

Co se týče postupu v případě úpravy interiéru, přikláníme se ke kombinaci jeho replikování se vstupem soudobé architektury a umění. Domníváme se, že by měla vzniknout kopie dvouramenné malované empory, která byla nedílnou součástí stavby a určovala charakter interiéru od svého vzniku v první polovině 17. století. Mobiliář jako lavice, oltáře a obrazy by ale měl být nahrazen novodobými prvky, obdobně jako v kostele sv. Kateřiny v Hrabové, ačkoliv se objevily i návrhy na vytvoření jejich přesných kopií. Jednak se u mnohých prvků (např. lavice) již nejednalo o původní součást interiéru, jednak je mobiliář záležitostí podléhající obecně častým výměnám, nejedná se o bezprostřední součást kostela. Přestože v případě Gutů zde byly velmi cenné artefakty – původní oltářní obraz z roku 1591, epitaf z počátku 17. století, misionářské obrazy z let 1738–1739, barokní oltáře – mohly být v ideálním případě již dávno před požárem umístěny do muzea či galerie a nahrazeny novodobými exempláři. Navíc je třeba si přiznat, že jejich hodnota a unikátnost nespočívala primárně v umělecké kvalitě, ale měly především cenu historickou, kterou by novodobé kopie již nemohly nahradit.

Libusza

V této souvislosti můžeme pro srovnání přístupů představit velmi zajímavou analogii ze sousedního Polska. V únoru 1986 shořel v malopolské Libuši (Libusza) dřevěný kostel z roku 1513. Zapálil ho psychicky nemocný muž, který polil benzínem věnce ze hřbitova a podpálil je. Zůstaly pouze trosky ohořelých stěn, zcela zničena byla střecha a věž. Podle vyjádření konzervátora památkové péče přestal kostel jako památka existovat, ale obyvatelé Libuše se s jeho ztrátou nechtěli smířit. Přestože již před požárem (od roku 1985) se začal stavět nový zděný kostel, nebyl stále ještě dokončen, proto farnost zastřešila trosky provizorní střechou na železných sloupech obitých deskami a sloužila zde bohoslužby. Na podzim 1987, kdy mělo začít rozebírání trosek, se Nadace ochrany památek ve Varšavě rozhodla, že by kostel mohl být obnoven. Poté byla zřízena pracovní konzervátorská komise, jejímž hlavním úkolem bylo zabezpečení torza a zpracování dokumentace. Mezitím začala diskuze, zda skutečně má rekonstrukce proběhnout, či nikoliv. Zúčastnili se jí přední odborníci na dřevěné kostely jako Ryszard Brykowski nebo Marian Kornecki, kteří rekonstrukci prosazovali. Například dr. Kornecki upozorňoval na to, že *dřevo jako nestálý materiál je třeba čas od času vyměňovat. V Libuši se budeme možná muset vypořádat s nucenou výměnou většiny materiálu [...]*.²⁰ Ryszard Brykowski k tomu dodal, že *vzhledem k památkové hodnotě, kterou kostel představoval, nejsou o nutnosti jeho rekonstrukce žádné pochyby [...]*.²¹ O rekonstrukci bylo rozhodnuto a začaly se řešit otázky financování a koncepce obnovy.

Poté se ale několik let nic nedělo, neprobíhaly expertizy ani plánované schůzky představitelů památkové péče, ministerstva kultury a umění a farnosti. Ještě v roce 1994 stálo torzo kostela na svém místě, v srpnu se pak konala konzervátorská konference za účasti vojvodského konzervátora, diecézního konzervátora, členů diecézní umělecké komise a zástupců farnosti, která měla především vyřešit otázku dalšího užívání dřevěného kostela vzhledem k tomu, že výstavba nového kostela pokračovala. Rovněž se muselo rozhodnout, zda bude kostel obnoven do stavu z roku 1986 nebo z roku 1939 (za války byla stavba silně poškozena). Nakonec bylo v roce 1995 z programu ochrany a konzervace památek

Trosky kostela v Libuši (Libusza) po požáru v r. 2016, commons.wikimedia.org

vyčleněno 35 000 zlotých a v roce 1996 obnova začala rekonstrukcí věže. V roce 1998 byly dokončeny stěny do výše oken a zhotovena okna, poté se práce opět zastavily do roku 2001, kdy byl obnoven strop, krov a krytina. Od roku 2002 byly omezeny prostředky na obnovu památek a farnost jako investor nedostala další finanční příspěvek. Práce se proto opět zastavily až do roku 2009.²²

Protože se část stěn zachovala, mohly být při rekonstrukci použity a kostel se tedy nestavěl celý znovu, přesto byla obměněna výrazná část. Po rekonstrukci byl prohlášen za kulturní památku, a dokonce se stal součástí tzv. Stezky dřevěné architektury, zahrnující v Malopolsku nejhodnotnější dřevěné kostely, z nichž některé jsou chráněny UNESCO. Na rozdíl od kostela v Hrabové bylo plánováno vytvoření i repliky interiéru včetně zhotovení kopie původní výmalby z roku 1601, odkryté v 50. letech 20. století. Dne 3. února 2016 však shořel i tento obnovený kostel a opět existovalo podezření z úmyslného zapálení. V kostele byly nainstalovány detektory požáru a detektory kouře, napojené na centrálu požární signalizace uprostřed budovy. Centrála spustila systém zvukové a vizuální výstrahy, ale nikdo si toho nevšiml ani nic neslyšel. Teprve když se požár rozhořel a objevila se jeho záře, dostali hasiči zprávu od obyvatel ze sousedství.²³ Ze stavby zůstaly pouze obvodové stěny sakristie, část severní stěny včetně šindelového pláště, ohořelá konstrukce zvonice, ve spodní části se zachovalým šindelovým pláštěm, a předsíní. Pozoruhodné je, že tisk psal o požáru *památky ze 16. století*.²⁴ Veřejné mínění se tedy v průběhu tří desítek let s kostelem, který byl téměř novostavbou, zcela ztotožnilo a akceptovalo ho jako stavbu s památkovými hodnotami. Zatím není jasné, co se se shořelou replikou stane dál, ještě v květnu 2017 stálo torzo stavby na místě v nezměněném stavu. V médiích se poté objevila informace, že pouze 1 % dřevěných památek v Polsku má protipožární systém, a dokonce ani dřevěné kostely chráněné UNESCO nemají standardní zabezpečení.

Otázka protipožárního zabezpečení památkově chráněných objektů (zejména těch ze dřeva) je nyní po požáru kostela v Gutech živá i v České republice. S tímto problémem mají bohaté zkušenosti v Norsku, kde v 90. letech 20. století příslušníci radikální odnože norské black metalové scény vypálili téměř 20 středověkých dřevěných kostelů.²⁵ V Norsku poté následovala opatření pro jejich lepší ochranu. Kostely jsou nyní vybaveny nejen požárními signalizacemi a kamerovými systémy, ale také stabilními hasicími zařízeními. V jejich blízkosti se budují požární nádrže a požární potrubí pro zajištění vody k hašení. V rámci českého Národního památkového ústavu již vznikla k této problematice pracovní skupina, která v roce 2014 podnikla studijní cestu do Norska a seznámila se se zdejšími metodami. V červnu 2017 proběhlo ve spolupráci s norským ředitelstvím památkové péče Riksantikvaren setkání na téma požární ochrany, na němž NPÚ představilo metodiku požární ochrany zpřístupněných památek.²⁶ V listopadu 2017 uspořádal Národní památkový ústav v Hradci Králové konferenci s názvem *Možnosti požární ochrany historických staveb se zaměřením na stavby dřevěné*, kde bylo toto téma diskutováno obsáhleji. Účastníci se shodli na potřebě zlepšit protipožární zabezpečení památek, což si mj. vyžádá i zlepšení financování této oblasti. Diskutovaly se varianty stabilních hasicích systémů a byla představena řešení s minimálním vlivem na historické konstrukce. Jako nejnovější (a první) příklad citlivě umístěného stabilního hasicího zařízení a řízeného klimatického režimu byl představen nyní rekonstruovaný dřevěný kostel sv. Mikuláše v Hradci Králové.²⁷

Právě v případě kostela v Gutech by zřejmě takovéto hasicí zařízení kostel zachránilo. Stavba byla sice vybavená EZS s napojením na pult Policie ČR, nikoliv však EPS s napojením na pult Hasičského záchranného sboru,²⁸ nicméně podle vyjádření hasičů by v případě úmyslně založeného požáru, navíc v kombinaci se silným větrem a velkou dojezdovou vzdáleností, ani zabezpečení EPS nepomohlo. Řešením v takových případech je pouze instalace venkovních samozhášecích zařízení, která jsou ovšem finančně náročná. Je proto zapotřebí o možnostech ochrany dřevěných památek diskutovat a v maximální míře se snažit najít finanční prostředky na zabezpečení (zpočátku) alespoň těch nejvýznamnějších objektů. V současné době probíhají jednání mezi Národním památkovým ústavem a ministerstvem vnitra o bezplatném poskytování služeb souvisejících s elektronickou požární signalizací vlastníkům kulturních památek a rovněž jednání, jejichž výsledkem by mělo být odstranění kolize mezi EZS a EPS.

RESUMÉ

Guty – Tichá – Hrabová

Changing Perception of Heritage Values and Approaches to Restorations of Wooden Churches

Public opinion has changed over the years about the restoration of historic buildings destroyed by fire. When the church of St. Nicholas in Tichá burnt down in 1964, the times were not right to restore it, and so it was replaced with a modern church. But after the fire at the church of St. Catherine in Ostrava-Hrabová in April 2002, there was a general interest across the community to build a replica. The principal reason was the identification of residents of Hrabová and the whole region with the destroyed historic building, one of the oldest buildings in Ostrava; its restoration was a symbolic act of reconnecting with the pre-industrial past of Ostrava. The replica was built using a method of scientific reconstruction based on the original plans, yet with some modifications and the use of certain new technologies and materials, such as reinforced concrete foundations and new floors. The interior was styled in terms of modern architecture, taking into account the wooden nature of the structure. When the church of the Divine Body in Třinec-Guty burnt down on the night of 1 to 2 August 2017, the remnants were immediately documented in order to prepare a replica, keenly observed both by experts and the lay public. Interest in matters concerning the fire and the subsequent steps was much wider than in the case of the Hrabová church, also due to the extensive use of online social networks. Currently, there is a debate about the restoration principles of the church in Guty, and a wider discussion about fire prevention measures in listed heritage buildings. It is interesting for us to compare the approach to the restoration of the wooden church in Libusza, Poland, which was twice destroyed by a fire, in 1986 and 2016.

KEYWORDS

Tichá; Hrabová; Guty; wooden church; fire; replica; scientific reconstruction; restoration of old monuments; fire protection

AUTORKA STUDIE

- Mgr. Romana Rosová; Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě; romana.rosova@npu.cz
- Příspěvek vznikl v rámci plnění výzkumného cíle NPÚ: *Výzkum nemovitých památek v ČR. Aplikace nových metodik průzkumu a dokumentace – ohrožené druhy památek a jejich vybrané exempláře*, financovaného z institucionální podpory MK ČR na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace.

POZNÁMKY

1 Byla založena i facebooková stránka: <https://www.facebook.com/Kostel-v-Gutech-povstane-z-popela-1926988760890852/?fref=ts>.

2 KOVÁŘKOVÁ, Stanislava: 40. výročí vysvěcení nového kostela sv. Mikuláše v Tiché. Vlastivědný sborník Novojičínska 66, 2016, s. 37–57.

- 3 Zemský archiv v Opavě (dále jen ZA Opava), fond Severomoravský Krajský národní výbor (dále jen SmKNV), církevní oddělení, inv. č. 163, č. k. 55.
- 4 TAMTÉŽ.
- 5 ZA Opava, fond SmKNV, církevní oddělení, inv. č. 163, č. k. 55. Srov. KOVÁŘOVÁ, S.: 40. výročí, s. 37–38.
- 6 Podrobně o historii kostela a výstavbě repliky viz ROSOVÁ, Romana – STRAKOŠ, Martin: *Jako Fénix z popela... Historie a obnova památného dřevěného kostela sv. Kateřiny v Ostravě-Hrabové*. Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska 29, 2015, s. 293–317. Srov. také ROSOVÁ, Romana: *Dřevěné kostely Těšínska a severovýchodní Moravy*. Ostrava 2014, s. 77–95; SLEPIČKA, Martin: *Kostel svatě Kateřiny Alexandrijské v Ostravě-Hrabové*. Ostrava-Hrabová 2015.
- 7 Projekt na základě studia dostupných písemných, obrazových a plánových archivních materiálů vypracoval Ing. Antonín Závada z Valašského Meziříčí, který měl bohaté zkušenosti s dřevěným stavitelstvím, neboť na několik desetiletí pracoval ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, kde se přímo zabýval metodami obnovy památek dřevěného stavitelství a tradičními postupy, typickými pro zdejší prostředí, podílel se i na dokumentaci vyhořelého kostela v Tiché. Viz Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě (dále jen NPÚ Ostrava), Sběrka map a plánů, přír. č. D-3647, složka Obnova kostela sv. Kateřiny, Hrabová, povolení stavby – stavební část (vědecká rekonstrukce), zodpovědný projektant Ing. Antonín Závada, projektant Ing. arch. Antonín Závada, březen 2003.
- 8 Projekt interiéru je dílem Ing. arch. Marka Štěpána z Brna ve spolupráci se Zuzanou Morávkovou. Realizace byla publikována např. ŠTĚPÁN, Marek – VLASÁK, René: *Interiér kostela sv. Kateřiny v Ostravě-Hrabové*. ERA 21, 2006, č. 3, s. 38–41.
- 9 Přesto se nakonec tyto postupy nedodržovaly zcela, např. dřevěné trámy nebyly ručně tesané, ale řezané a poté přihoblované a přitesávané.
- 10 Např. [WWW dokument] [https://libusza.rzeszow.opoka.org.pl/index.php?id=drewniany-historia](https://zpravy.idnes.cz/v-ostrave-shorel-dreveny-kostel-dat-/krimi.aspx?c=A020402_115112_krimi_boh; Právník, Tomáš: Kostel v Hrabové roste, čeká ho první mše. MF Dnes, sešit Moravskoslezský kraj 14, 11. 10. 2003, č. 272, s. 2; -hkr-: V rozestavěném kostele byla první mše. Lidové noviny 16, 24. 11. 2003, č. 274, s. 4; PELIKÁNOVÁ, Karin: Stovky lidí přišly na svěcení kostela sv. Kateřiny. Moravskoslezský deník 4, 29. 11. 2004, č. 277, s. 9.
11 V této souvislosti se připomínala problematika poválečné obnovy historického jádra Drážďan, Norimberku nebo Varšavy, kde se znovu stavěly vynikající architektonické památky. V českých zemích tradice výstavby replik nebyla příliš živá, při poválečných obnovách se šlo spíše cestou obnovy v soudobých formách, viz např. klášter Na Slovanech v Praze.
12 KOLAJOVÁ, Kristýna: <i>Kostel sv. Kateřiny – Ostrava-Hrabová</i>. Zprávy památkové péče (dále jen ZPP) 64, 2004, č. 5, s. 397.
13 „Novostavba památky“ – nonsens, nebo nevinný protimluv? Anketa a vybrané příklady. ZPP 64, 2004, č. 5, s. 394–395 (odpověď PhDr. Josefa Štulce).
14 TAMTÉŽ, s. 388–389 (odpověď prof. PhDr. Mojmira Horyny).
15 TAMTÉŽ, s. 392–393 (odpověď doc. Ing. arch. Jiřího Škabrady).
16 TAMTÉŽ, s. 395–396 (odpověď prof. PhDr. Rostislava Šváchy).
17 V praxi se rozlišuje mezi vědeckou rekonstrukcí částečnou a úplnou. O částečné vědecké rekonstrukci hovoříme v případě, že objekt nebo soubor objektů v terénu jako celek již neexistuje, ale je možné jej zrekonstruovat (exteriér i interiéru) na základě historicko-etnografické a architektonické studie analogických objektů ještě v terénu existujících a dostupných archivních dokumentů o původním objektu. O úplné vědecké rekonstrukci pak hovoříme, pokud objekt nebo soubor objektů v terénu již neexistuje a nejsou tam ani recentní analogické objekty. Výstavba je provedena pouze podle dokumentace vyhotovené na základě archivních pramenů (písemných, fotografických, kresebných a jiných forem znázornění).
18 Bylo nalezeno přes 300 předmětů různého charakteru – kovové prvky, které byly součástí stavby, zbytky movitěho vybavení, torza movitých kulturních památek – jež byly převezeny do archeologického depozitáře NPÚ Ostrava, příp. do bývalé hasičské zbrojnice v Trinci. Jejich značná část bude konzervována ve spolupráci s Valašským muzeem v přírodě, o jejich dalším využití nebo uložení rozhodne vlastník. Viz <i>Zápis památkové rady NPÚ-ÚOP v Ostravě ze dne 6. 10. 2017</i>.
19 Bylo zjištěno, že jejich stav nedovoluje využít je při rekonstrukci stavby, nicméně budou podrobně prozkoumány, abychom dostali maximum informací o jejich původním opracování, rozměrech a detailech.
20 Zápis z jednání komise ze 14. ledna 1988. Viz [WWW dokument] <a href=) (stav k 12. 10. 2017).
- 21 TAMTÉŽ.
- 22 TAMTÉŽ.
- 23 [WWW dokument] <https://krakow.wyborcza.pl/krakow/1,44425,19569027,nocny-pozar-w-libuszy-splonal-drewniany-kosciol-wideo.html?disableRedirects=true> (stav k 12. 10. 2017).
- 24 Např. [WWW dokument] <https://www.gazetakrakowska.pl/wiadomosci/nowy-sacz/a/pozar-kosciola-w-libuszy-swiatynia-zostala-podpalona,9359404/> (stav k 12. 10. 2017).
- 25 Viz např. [WWW dokument] https://www.lidovky.cz/vrazdy-a-horici-kostely-vitejte-v-norskem-metalu-fb4-/kultura.aspx?c=A110801_130007_ln_kultura_wok (stav k 12. 10. 2017).
- 26 [WWW dokument] <https://www.tzb-info.cz/pozarni-bezpecnost-staveb/16263-poznatky-ziskane-z-oblasti-pozarni-ochrany-v-norsku> (stav k 12. 10. 2017).
- 27 [WWW dokument] <https://www.npu.cz/cs/npu-a-pamatkova-pecce/npu-jako-institute/zpravy/30512-konference-moznosti-pozarni-ochrany-historickych-staveb-spojila-hasice-projektanty-i-pamatkare> (stav k 12. 10. 2017).
- 28 V současnosti není možné napojení na oba systémy zároveň.

Epigrafické památky zaniklého dřevěného kostela Božího těla v Gutech

David Pindur

Tragický požár v noci z 1. na 2. srpna roku 2017 zpečetil existenci jedné z nejstarších a nejvýznamnějších dřevěných sakrálních staveb v České republice, kostela Božího těla v Gutech, filiálního chrámu farnosti Střítež. Nenávratné a z kulturně-historického hlediska nevyčíslitelné ztráty doznala drtivá většina mimořádně cenného mobiliáře.¹ Záměrem tohoto příspěvku je sumarizovat poznatky o renesančních a barokních nápisech v interiéru kostela Božího těla. Stranou přitom ponecháváme nápis na roztaveném zvonu z roku 1565, kterému věnuje pozornost příspěvek Tomáše Foldyny v témže čísle časopisu *Těšínsko*.

Z hlediska epigrafiky coby pomocné vědy historické² představoval gutský kostel silné a do jisté míry tradiční téma.³ Nápisová složka mobiliáře byla reflektována již v období před první světovou válkou. Tehdy však hrozila dřevěnému kostelu v Gutech reálná hrozba v podobě plánové zděné stavby, která ho měla, podobně jako tomu bylo ve stejné době v Hažlachu, Třanovicích, Vrbici i jinde na Těšínsku, nahradit.⁴ Například nový střítežský farář Engelbert Chrobok (1862–1921)⁵ v inventáři filiálního kostela v Gutech z 27. listopadu 1894 považoval za nutné zdůraznit přítomnost *velké staré malby s nápisy Mene, Thekel, Pfares, které vyjasnil prorok Daniel, v jejíž dolní části se nachází starý český nápis*.⁶ V době stále vyhraněnějších česko-polských vztahů na národnostně smíšeném Těšínsku byly nápisy v gutském kostele českými elitami nazírány coby jasný doklad českosti a českých nároků na toto území. Jako první publikačně upozornil na přítomnost starých českých nápisů v Gutech drobným příspěvkem na stránkách *Věstníku Matice Opavské* tehdejší kooperátor v Těšíně, frýdecký rodák Jan Evangelista Albín Tagliaferro (1867–1922).⁷ Jeho příspěvek byl součástí staršího ambiciózního projektu opavského pedagoga a vlastivědného pracovníka Vincence Praska, jehož cílem bylo vydání evidence epigrafických a sepulkrálních památek tehdejšího Rakouského Slezska.⁸ Zatímco Tagliaferrův drobný článek je ještě prost národnostního podtextu, jinak je tomu u publikací skalického písmáka a vlastivědného pracovníka Jaroslava Ludvíka Mikoláše (1889–1979). Jeho práce s názvem *Staré české nápisy na Těšínsku a Svědkové českého práva na Těšínsko* (s podtitulem *Sbírka starých českých nápisů na Těšínsku*, pseudonym Prokop Mohyla) vznikaly a byly vydány v kontextu a na pozadí vrcholícího dvouletého konfliktu o Těšínsko mezi Československem a Polskem.⁹ Zatímco Tagliaferro si vedle nápisů na tzv. misionářských obrazech všimá i letopočtu 1563 umístěného nad dveřmi z presbytáře do sakristie, Mikoláš publikoval pouze nápisy z misionářských obrazů. V obdobném duchu o 15 let později upozornil na nápis na retabulu hlavního oltáře z roku 1591, přičemž dnes lze již bezpečně odmítnout jeho vývody o tomto nápisu coby *zřejmém důkazu českobratrství*.¹⁰

Někdejší Tagliaferrův spolubratr v těšínské duchovní správě, kněz a polský politik Józef Londzin (1862–1929) ve své knize o dřevěných kostelech v Těšínském Slezsku uvedl

Levá (evangelijní) část presbytáře, vpravo obraz s motivem Danielova proroctví babylónskému králi Belšasarovi s nápisy, nad vstupem do sakristie viditelný nápis – datace 1563, v sakristii malované přenosné stupínky s datací 1741, kolem r. 1935, archiv Henryka Wawreczky

v případě gutského kostela jen výše zmíněné vyřezané datace 1563 a přenosné stupínky s datací 1741. Pouze u zvonů věnoval větší pozornost i nápisům.¹¹ Na původní mobiliář a četnost nápisů v Gutech upozornil historik architektury Václav Mencl (1905–1978) v práci o dřevěných kostelech v českých zemích z roku 1927. Jako bystrý pozorovatel konstatoval, že zdejší *nutnost vše zdobiti jde tak daleko, že i přenosné stupínky jsou malovány a malba na nich ověřena letopočtem (1741)*.¹² Fotografie vchodu do sakristie s vyřezaným letopočtem 1563 byla publikována rovněž v reprezentativním obrazovém albu *církevních lidových staveb v republice československé* Bohumila Vavrouška. Na snímku je rovněž dobře patrný obraz s motivem Danielova proroctví babilónskému králi Belšasarovi s částí nápisu.¹³ Poměrně velkou pozornost epigrafickým artefaktům věnoval v kontextu komplexnějšího popisu mobiliáře gutského kostela R. Helbich v obsáhlém novinovém článku publikovaném v *Moravskoslezském deníku* 18. listopadu 1934.¹⁴ Na některé nápisy upozornil v podobném duchu také Valentin Krpec v článku *Dřevěný kostelík v Gutech*, publikovaném v *Těšínském kalendáři* na rok 1938. Jedná se především o nápis na zvonu z roku 1565, kruchtě, misionářských obrazech či vyřezanou datací 1563 nad vstupem do sakristie.¹⁵ Vizuální podobu některých nápisů, především z dnes nezvěstných přenosných stupínků datovaných rokem 1741, zanechal formou akvarelů polský výtvarník a učitel Władysław Pasz (1912–1995) v nepublikované práci o gutském kostele z roku 1937. Autor rovněž zřejmě jako první podrobněji popsal interiér kostela a coby pečlivý dokumentátor neopomněl upozornit rovněž na epigrafické artefakty.¹⁶

Po druhé světové válce byla gutskému kostelu věnována rovněž pozornost řady badatelů, zdejší nápisy však v rámci obecněji koncipovaných prací blíže zmínili pouze někteří z nich.¹⁷ Z čistě epigrafického pohledu pak nazírala na zdejší artefakty Eva Garbová v diplomové práci, jež vznikla před 40 lety na brněnské univerzitě. Podařilo se jí sumarizovat poznatky o většině nápisů se vztahem k mobiliáři, včetně deperditních předmětů. Finálním časovým mezníkem jejího výzkumu byl však rok 1800.¹⁸ V nedávné době se pak nápisy zabývali především Marie Schenková,¹⁹ Karel Müller,²⁰ David Pindur,²¹ Tomáš Foldyna²² a nejnověji Romana Rosová.²³

Levá část kostelní lodi s částí empory s nápisem a katechetickými (misionářskými) obrazy, kolem r. 1935, archiv Henryka Wawreczky

Následující přehled si vytkl za cíl sumarizovat katalogovou formou poznatky o tragicky ztracených nejstarších nápisech, dochovaných v interiéru gutského kostela do požáru z počátku srpna 2017. Při jejich kompletaci jsme vycházeli jak z archivních pramenů

Fragment renesančního oltářního retabula z r. 1591, r. 2014, foto Radim Tesarčík

a literatury, tak z výsledků terénního výzkumu, realizovaného především Evou Garbovou v roce 1977 a autorem tohoto příspěvku v roce 2012. S ohledem na fyzickou ztrátu těchto artefaktů se pak stává dalším významným zdrojem informací dobová i novější fotodokumentace a veškerá další ikonografie. Jsme si vědomi, že náš přehled je limitován nemožností prověřit či doplnit některé údaje a případné nesrovnalosti (především rozměry nápisového písma či předmětů) přímo in situ. Stranou pozornosti pak byly záměrně ponechány nápisy na zvonech gutského kostela (včetně zvonu z roku 1565), jak již bylo řečeno v úvodu. Obdobně nebyla věnována pozornost dvěma pískovcovým náhrobníkům z první poloviny 19. století, o nichž jsme již pojednali na jiném místě.²⁴ Rovněž ony byly zničeny požárem.²⁵ Přehled nereflektuje nápisy mladší, tedy od poloviny 19. století. S výjimkou mešního zvonku a dnes nezvěstného relikváře a přenosných stupínků byly nápisy součástí movitých kulturních památek, případně součástí architektury, tedy nemovitě kulturní památky.

Při tvorbě následujícího „katalogu“ bylo zčásti přihlíženo k zásadám zpracování epigrafických artefaktů vytvořených Jiřím Roháčkem. Držíme se rovněž jím navrhaného pořadí: I) sepulkrální památka, II) předmět – obraz, III) memoriální nápisy na architektuře a IV) zvon,²⁶ přičemž okruh I) a IV) vynecháváme z důvodů výše uvedených.

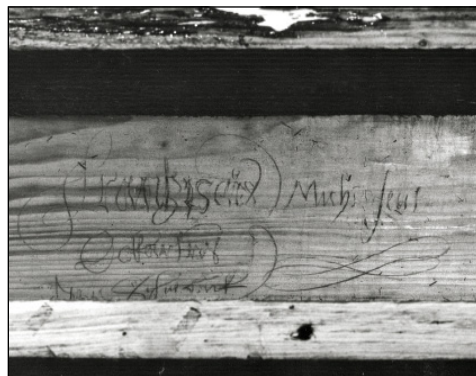
Přehled epigrafických památek zaniklého dřevěného kostela Božího těla v Gutech

1) Fragment renesančního oltářního retabula²⁷ – 1591

Od meziválečného období byl umístěn na zpodělnici na pravé (epistolní) straně,²⁸ původně se jednalo o podstatnou část hlavního oltáře zdejšího kostela z reformačního období.²⁹ Ve střední části se nacházel obraz Poslední večeře Páně o rozměrech 90 × 95 cm. Jednalo se o temperu na dřevě. Scéna představovala Ježíše Krista se svatozáří a 12 apoštolů sedících kolem stolu pokrytého bílým ubrusem s trásněmi a renesanční úpravou stolování s dominujícím motivem jehněčí pečinky. Kristus držel v levé ruce zlacený kalich, pravou žehnal, na nohou mu seděl sv. Jan Evangelista zpodobněný jako chlapec.³⁰ V horní části retabula se na dřevěné ploše o šířce 90 cm nacházel na žlutém podkladu černě malovaný nápis A), na predele bíle malovaný nápis s datací a se dvěma erby donátorů B). Vedle nápisu na horní římse vpravo byl nožem vyryt mladší nápis s datací C). Další nápis, zřejmě signatura dosud blíže neidentifikované osoby (kterou můžeme v hypotetické rovině spojovat s autorem, obnovitelem, příp. pořizovatelem retabula či jeho částí) se nacházela na vnitřní straně oltářní predely D).

Detail nápisu z horní části fragmentu renesančního oltářního retabula, stav při čištění v rámci restaurování v letech 1970–1971, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě

Nápis na vnitřní straně predely fragmentu renesančního oltářního retabula při restaurování v letech 1970–1971, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě

A) 2–3,5 cm, fraktura, B) 5 cm, kapitála, arabské číslice C) 1 cm (odhad), kapitála, arabské číslice D) výška písma nezaznamenána, graffiti

A) *Wezmiete ageste toto gest tielo me ktore se za was widawa na odpusstieni hrichuw / wezmiete apigte tot gest krew ma ktora se za was wilewa na odpusstieni hrichuw*³¹

B) GSSZK / 1591 // G.N.Z.N / 1591 (= iniciály jmen Jiří starší Sobek z Kornic, Jiří Neborovský z Nebor)³²

C) WK 1606³³

D) *Frantziscus Michaleus / Ockovius / von St. Friedeck*³⁴

Znaky: Heraldicky vpravo: znak Jiřího st. Sobka z Kornic. V červeném štítu zlatý antonínský kříž. Korunovaný turnajský helm; klenotem muž bez rukou v červeném šatě a čepici (poškozeno). Heraldicky vlevo: znak Jiřího Neborovského z Nebor. V červeném štítu tři stříbrné meče s červenými rukojetmi, vetknutými vějířovitě do stříbrné koule. Turnajský helm, klenotem tři meče jako ve štítu; přikryvadla červeno-stříbrná.³⁵

Pokud by nápis D) skutečně vznikl v prvním desetiletí 17. století, bylo by možno iniciály (prozatím v hypotetické rovině) spojit s těšínským malířem Václavem Kalusem, svázaným s dvorským prostředím těšínských knížat z rodu Piastovců. Tento rodák z Bytomi je autorem epitafů Jana Živěckého z kostela Nejsvětější Trojice v Těšíně či Jáchyma Bludovského z Dolních Bludovic a jeho manželky Kateřiny, rozené Cetřysové z Kynšperku z kostela sv. Bartoloměje v Hažlachu, dodnes dochovaných ve sbírkách Muzeum Śląska Cieszyńskiego.³⁶

Fragment oltářního retabula byl restaurován v letech 1970–1971 Jiřím Brodským a Janem Hálou.³⁷

2) Boční oltář Neposkrvněného početí Panny Marie³⁸ – 18. století, 1809

Boční oltář byl umístěn v presbytáři na levé (evangelijní) straně, vpravo od něho byl vchod do sakristie. Sestával z řezbářsky bohatě zdobeného barokního, resp. rokokového retabula (akanty, rozety, žebra) nesoucího olejomalbu s motivem Neposkrvněného početí Panny Marie o rozměrech 125 × 70 cm vsazenou do profilovaného, modře natřeného rámu. Z ikonografického hlediska šlo o typ Immaculata. Obraz znázorňoval Pannu Marii stojící na zeměkouli obtočené hadem, na jehož hlavu postava šlapala pravou nohou. V levé ruce držela květ lilie, pravou měla položenou na hrudi a kolem hlavy svatozář sestávající z 12 hvězd. Přes bílý šat měla přehozen modrý plášť. Z horní pravé strany přilétala holubice jako symbol Ducha svatého. Nad rámem obrazu byla umístěna zlacená dřevorezba s mariánským monogramem A) na pozadí paprsků. Oltář byl završen rokajovým nástavcem osazeným zlaceným mariánským monogramem B) na pozadí modré šesticípé hvězdy a paprsků. Oltářní nástavec stejně jako boční strany retabula byly bohatě zdobeny plastickou výzdobou. Na bočním oltáři byly umístěny autorsky neurčené sochy sv. Apoleny (výška 113 cm) s atributy kleští a kříže a sv. Heleny (výška 119 cm), původně držící torzo nalezeného sv. Kříže.³⁹

A) cca 10–15 cm, kapitála, B) cca 20–30 cm, kapitála C) výška písma nezaznamenána, kapitála a latinská minuskula

A) MARIA

B) MARIA

C) *PATER DOMI/CUS BRUDNA/PAROCUS TRZITIEZIEN/SIS ET ROPIC/ENSIS. / PICTOR / FRANCISCUS / BRUCZ / FREJBER/GA. // ANNO Dom 1809 / FRANCISCUS / WECESLAUS / TIE SCHINSKI / MISTECA*.⁴⁰

Inventáře kostela z let 1804 a 1841 tento oltář v guském kostele ještě nezmiňují. Uvádějí však boční oltář s tímto patrociniumem ve farním kostele sv. Michaela archanděla ve Strážce, s poznámkou o nápisu na portatilu konsekrovaném vratislavským biskupem Filipem Gotthardem Schaffgotschem 23. června 1761.⁴¹ Je tedy možné, že boční oltář byl po polovině 19. století přenesen do filiálního kostela v Gutech, kde je již doložen inventáři z let 1894 a 1903.⁴² Řezbářská výzdoba oltáře by svědčila o vzniku architektury v 18. století, nápis na zadní straně plátna obrazu C) obsahoval informaci o pořízení obrazu strážeckým farářem Dominikem Brudnou⁴³ a zhotovení malířem Františkem Bruczem (?) z Příbora ve spolupráci s malířem Františkem Václavem Těšínským z Místku v roce 1809. Oltářní obraz byl restaurován v letech 1970–1971 Janem Hálou.⁴⁴

3) Oltářní portatile – 1661

Portatile bylo vloženo do svrchní desky vyzdžené mensy hlavního oltáře. Podle inventáře z 30. listopadu 1804 mělo obsahovat nápis o konsekraci krakovským pomocným biskupem Mikulášem Oborským (1611–1689) vykonané 8. ledna 1661.⁴⁵

4) Relikviář s ostatky sv. Prima a Víta – 1661, 1666

Ještě ve 30. letech 20. století se měl barokní dřevěný relikviář s blíže nespecifikovaným ostatkem a datacemi 1661 a 1666 nacházet na hlavním oltáři. R. Helbich o něm doslovně poznamenal: *Uprostřed hlavního oltáře pod pokrývkou leží starý, dřevěný a prostý relikviář sv. Primi a sv. Viti, na němž ruční písmo uvádí letopočty 1661 a 1666.*⁴⁶ Ve druhé polovině 20. století ani v době požáru kostela již tento artefakt nebyl součástí mobiliáře.⁴⁷

5) Malované antependium⁴⁸ – druhá polovina 17. století, 1809

Bylo umístěno v novodobém dřevěném rámu a zavěšeno na pravé stěně v kostelní lodi. Jednalo se o olej na plátně o rozměrech 90 × 142 cm s půlkruhovitě komponovanou scénou, rohy byly vyplněny žlutými rozvilinami. Ústřední scéna představovala výjev duší (sedmi nahých polopostav obojího pohlaví) v očistcových plamenech. Dvě polopostavy (žena zcela vlevo, muž zcela vpravo) měly na rukou železné okovy. Nad nimi se vznášel andělek

Malované barokní antependium s výjevem duší v očistcových plamenech a nápisy, stav po restaurování v r. 1971, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě

s paténou v pravé ruce, na níž byla položena zářící hostie s nápisem A) připomínající duším budoucí odpuštění prostřednictvím eucharistie. V levé ruce držel růženec. V popředí byly umístěny tabulky s latinskými nápisy B), nápis na třetí tabulce čitelný pouze fragmentárně. Na zadní straně antependia se nacházel latinský nápis C) vztahující se k obnově střítěžským farářem Dominikem Brudnou v roce 1809. Obnovu zajistil místecký malíř František Václav Těšínský, zmíněný rovněž nápisem C v poloze 2.⁴⁹

A) cca 3 cm, kapitála, B) cca 5 cm, kapitála a latinská minuskula, C) výška písma neza-
znamenaná, kapitála

A) IHS

B) [...] / [...] NCTOR [...] // MISEREMINI MEI. / Iob. 19. V. 21. // QUANDO VENIAM / ET APPAREBO? / PSALM. 41. V. 3.

C) PATER DOMINICUS BRUDNA PAROCHUS TRZITIE[ZE]NSIS ET ROPICENSIS
ANNO DOM[INI] 1809. PICTOR FRANCISCUS WENCESLAUS TIESCHINSKI MISTECA⁵⁰

Antependium bylo restaurováno v letech 1970–1971 Jiřím Brodským a Janem Hálou.⁵¹

6) Obraz Nejsvětější Trojice⁵² – 1738

Součástí čtyř rozměrných pláten majících charakter kolorované kresby (tempera) a představujících ojedinělou hmotnou památku z 30. let 18. století v rámci regionu. Tři z nich byla umístěna na levé stěně pod kruchtou, čtvrté v presbytáři. Tomuto obrazu o rozměrech 195 × 135 cm s námětem Nejsvětější Trojice dominovala postava Ježíše Krista stojícího na zeměkouli s vyobrazením slunce a měsíce a podávajícího kříž Bohu Otci a Duchu svatému na nebesích. Obě poslední jmenované osoby byly vyobrazeny jako starci se žezly a papežskými tiárami na hlavách. Výjev doplňovali andělé a Panna Maria se svatým Josefem.⁵³

2–5,5 cm, latinská minuskula

A°. *Salutis Domini MDC[LL]XXX.V.III Missio Soc: I:*⁵⁴

Obraz z cyklu misionářských (resp. didaktických či katechetických) pomůcek těšínských jezuitů z první poloviny 18. století, stejně jako položky 7–9 v tomto přehledu. Používali je při misiích především jezuité Leopold Tempes (1675–1742) a František Streit (1690–1749). Spojitost obrazů s působením otců Tovaryšstva Ježíšova dokládá nápis umístěný v pravém dolním rohu tohoto obrazu.⁵⁵ Původně se zřejmě nacházely v jezuitské misijní kapli v Oldřichovicích postavené v roce 1738 na pozemku sedláka a pozdějšího fojta Ondřeje Pindura,⁵⁶ jenž patřil ke zdejší katolické minoritě.⁵⁷ Tato dřevěná kaple, jejíž součástí byl i pokoj k ubytování jezuitského misionáře, byla v roce 1780 zbořena.⁵⁸ Podle dopisu střítěžského faráře Jana Nepomuka Starosty z 31. října 1780 byly obrazy z oldřichovické kaple přeneseny do gutského kostela.⁵⁹ Všechny čtyři obrazy byly restaurovány v letech 1987–1988 akademickou malířkou Renatou Bartoňovou z Brna.⁶⁰

7) Obraz Sedmi svátostí⁶¹ – 1739

Nejbliže hlavnímu vchodu do kostela byl pod kruchtou umístěn obraz s motivem sedmi svátostí. Jednalo se o temperu na plátně o rozměrech 195 × 142 cm. Jeho centrální část vyplňoval oválný medailon s monstancí a hostií. Měl symbolizovat svátost eucharistie jako středobod života každého katolíka. Medailony po stranách vyobrazovaly šest dalších svátostí. Před požárem bylo čitelné pouze vyobrazení křtu, zpovědi a biřmování. Dále se zde

nacházelo vyobrazení svátosti nemocných, manželství a kněžství. V dolní části obrazu byl umístěn již nečitelný text a letopočet 1739.⁶²

Výška písma nezaznamenána, arabské číslice

1739⁶³

Obraz z cyklu misionářských pomůcek těšínských jezuitů z první poloviny 18. století, stejně jako položky 6, 8 a 9 v tomto přehledu.

8) Obraz Zmrtvýchvstání Ježíše Krista⁶⁴ – první polovina 18. století

Další katechetický obraz umístěný pod kruhovou představoval motiv zmrtvýchvstání Ježíše Krista. Jednalo se o temperu na plátně o rozměrech 195 × 135 cm. V horní části výjevu byl vyobrazen anděl držící hláskou troubu. Vlevo od ní byla stuha s nápisem A), který však na obraze před požárem již nebyl. Z trouby vlála látka s nápisem B). Ze žezla v levé ruce anděla vlály tři stuhy s nápisem C), totožných rozměrů jako předchozí. V centrálním motivu byla v oválu znázorněna postava zmrtvýchvstalého Krista a anděla odvalujícího hrobový kámen. Po stranách oválu byli další dva andělé s palmovými ratolestmi. V dolní části byl vyobrazen Jeruzalém, Golgota a zděšení římských vojáků.⁶⁵

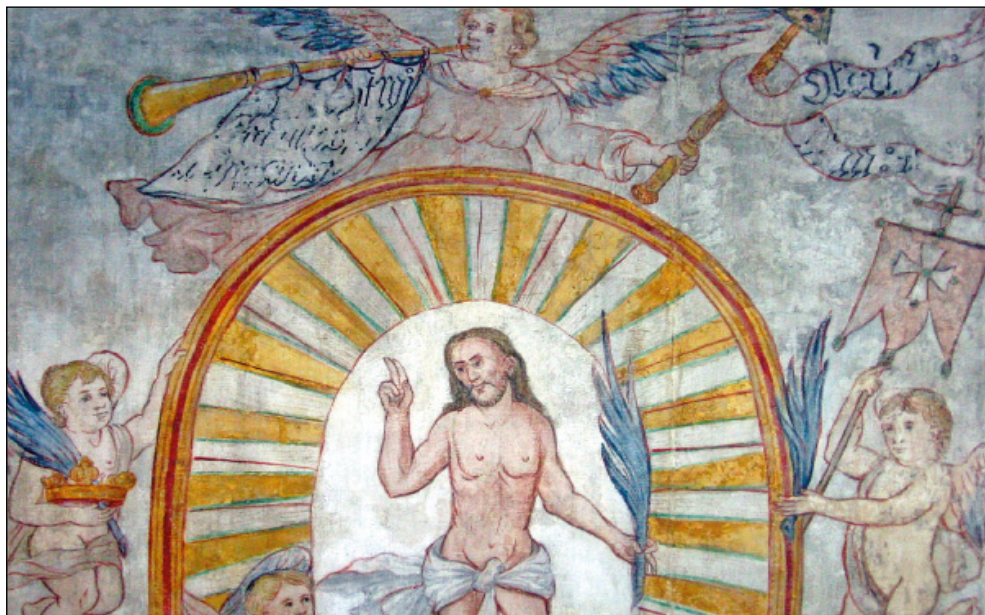
A–C) 5–6 cm, A) kapitála, fraktura, B–C) fraktura

A) JESSUS Kristus / pochwa / len!⁶⁶

B) Witęzstwi uprinnosti / a prawdy

C) Muze: / Umi: a chce pomoci.⁶⁷

Obraz z cyklu misionářských pomůcek těšínských jezuitů z první poloviny 18. století, stejně jako položky 6, 7 a 9 v tomto přehledu.

Detail horní části obrazu Zmrtvýchvstání Ježíše Krista s nápisy, r. 2012, foto David Pindur

9) Obraz Danielovo proroctví babylónskému králi Belšasarovi⁶⁸ – první polovina 18. století

Jednalo se o temperu na plátně o rozměrech 220 × 160 cm. Obraz byl umístěn na stěně levé (evangelijní) strany presbytáře vedle vchodu do sakristie. Představoval starozákonní výjev Danielova proroctví babylónskému králi Belšasarovi (Daniel 5,1–24). V pravé horní části výjevu bylo možno spatřit ruku vystupující z oblaku, která na zeď hodovního sálu napsala tři nápisy A). Nad nimi byli kolem dvou oken vyobrazeni tři andělé. Každý z nich držel oválný medailon s vyobrazením lebky, ruky se suchým stromem a zkříženými meči. Pod každým medailonem byl umístěn nápis B). Uprostřed hodovní scény byla zobrazena postava proroka Daniela a v čele pravého stolu zhroucený král obklopený dvořany. Na obou stolech bylo znázorněno množství zlatých a stříbrných nádob, které králův otec Nebukadnesar nechal odvézt z jeruzalémského chrámu a při této hostině byly znesvěceny.⁶⁹

Obraz Danielovo proroctví babylónskému králi Belšasarovi, r. 2012, foto David Pindur

7–8,5 cm, fraktura

A) *mor / Mane // hlad / Thekel // wogna / Phares*⁷⁰

B) *Co Daniel prorokował králi Babylonskemū / Būh dey by neukazala ta Rūka z nas zadnemū*⁷¹

Obraz z cyklu misionářských pomůcek těšínských jezuitů z první poloviny 18. století, stejně jako položky 6–8 v tomto přehledu.

10) Mešní zvonek – 1740

Dřevěná rukojeť mešního zvonku měla tvar půlkruhu s vyřezanými nápisy po stranách A) i na spodní části B) o délce cca 15 cm. K rukojeti byl připojen zvonek o průměru spodní strany cca 10 cm.

A–B) 1–1,5 cm, kapitála

A) *F:Z:Z:T: // I:W:A:T*

B) *1740 D:ZZMR*⁷²

Mešní zvonek s nápisy a datací 1740 na rukojeti, r. 2012, foto David Pindur

Inventář filiálního kostela v Gutech z 21. října 1789 zmiňuje jeden mešní zvonek.⁷³ Podobně mladší inventáře z roku 1804 a 1841 zmiňují rovněž jeden zvonek o hmotnosti čtvrtiny libry (= cca 0,10 kg).⁷⁴

11) Přenosné stupínky – 1741

Nacházely se v kostele v meziválečném období. Józef Londzin je popsal následovně: *Wspomnieć wypada pięknie malowane schódki, używane przy ołtarzu z r. 1741*.⁷⁵ Blíže se o nich zmínil také R. Helbich: *U zpovědnice stojí dvoustupňové stupátko, jež je rytým písmem a letopočtem 1741 nápadné a zajímavé*.⁷⁶ Jejich existenci dokládá rovněž černobílá fotografie z meziválečného období, která je zachytila v sakristii⁷⁷ a především dva barevné akvarely Władysława Pasze z roku 1937.⁷⁸ V 60. letech 20. století se již v kostele nenacházely.⁷⁹

Cca 5 cm, kurziva, arabské číslice

A: *17//41*⁸⁰

12) Trám nad vstupem do sakristie⁸¹ – 1563

Vyřezán do dřevěného nadpraží vstupu do sakristie.⁸²

7 cm, arabské číslice

1563

Akvarel Władysława Pasze zachycující výzdobu a letopočet 1741 horního stupně později nezvěstných přenosných stupnic, r. 1937, Státní okresní archiv Frýdek-Místek

Nejpodrobněji se této dataci věnoval Václav Mencl. Její vznik kladl do barokní doby, kdy byla touto cestou antikvována starší datace upomínající na dobu výstavby kostela.⁸³ Richard Němec oproti tomu považuje nápis za původní z roku 1563.⁸⁴ Dendrochronologický průzkum provedený v srpnu 2014 potvrdil dosud tradované tvrzení o vzniku kostela v této době a jeho výstavbu v letech 1563–1564.⁸⁵

13) Dřevěná empora (kruchta)⁸⁶ – 1626, 1642

Z období, kdy kostel náležel evangelíkům, se na západní a severní straně lodi až do požáru dochovala empora s půdorysem ve tvaru písmene L asi 6 + 5 metrů dlouhá a 5 metrů hluboká pořízená podle datace v nápisu A) umístěném v podkresu západního ramene kruchty v roce 1626. V roce 1642 byla opatřena malbou s rostlinnými a geometrickými motivy,⁸⁷ což také dosvědčuje datace v nápisu na západním i severním rameni empory B). Na konci lišty ukončující západní část empory byl fragmentárně čitelný nápis C).⁸⁸

Větší část nápisu: 5,5 cm, kapitála, menší část nápisu: 1,5–3,5 cm, latinská minuskula

A) LETHA PANE 1.6.2.6

B) LETA:PANE:16:42 ZOLDRZIIHOWEZ DZIEDZINI DOBRICH APODCT[IW] ICH RO[BOTNIKUW] PAW[EL] O.... IAN WO[G]T DZIIKOW TOMEK SIN ZAGORNIEGO K... . // DAL + KOSCIENI: TVTO: PAWLACZ: OZDOBICZI: AWIMALOWACZI: KVOZDOBIE:CHRAMV: PANE: A KE CZII:KV:HWALE:PANV:BOHV: WSZEHMOHV: CZEMV:IAN: KOSTELNIK:A:EIS:ZAGORNI: Z.....K [SMI]LOWICZE: / SCZEPAN:SOWA:ZNIEBOROW:ANNO:D[OMI]NI: 1642.⁸⁹

C) a m.....s a [wimal]owalPob[oznym] Ludem a sobie ku doss.....Spaszenie kraloss[twi] [ne]b[e]skiem⁹⁰

Pořízení dekorace empory v roce 1642 je spjato s nápisem uvedenými osobami z Oldřichovic a Smilovic, vesnic, které v rámci střítežské farnosti příslušely ke gutskému

kostelu. Část literatury spojuje autorství této výzdoby s nápisem zmiňovaným, dodnes blíže neidentifikovaným Štěpánem Sovou z Nebor, jenž však mohl figurovat i jako pořizovatel, resp. donátor.⁹¹ Empora byla v roce 1989 restaurována Janem Měšťanem a Bogdanem Najdenovem z Prahy.⁹²

Nápisy na různých renesančních a barokních artefaktech v zaniklém gutském kostele Božího těla patřily pro své stáří i koncentraci již od konce 19. století k tradičním a silným tématům regionální historiografie a zčásti také umělecké historie. Předkládaný příspěvek se pokouší tuto problematiku nazírat nově a především z epigrafického úhlu pohledu. Na základě dostupných pramenů písemné i ikonografické povahy, stejně jako autorových poznatků a dokumentace vlastního průzkumu kostela z dubna roku 2012, předkládá co nej-přesnější znění nápisů či jejich do požáru fragmentárně dochovaných částí (příp. rekonstrukce), shrnuje poznatky o rozměrech, nápisové paleografii a kulturně-historických souvislostech. V úvodní části sleduje rovněž genezi a vývoj zájmu o tuto problematiku. Většina zkoumaných zaniklých nápisů byla od roku 1967 součástí souboru movitých kulturních památek gutského kostela, dva artefakty (relikviář a přenosné stupínky) se v objektu prokazatelně nenacházely již ve druhé polovině 20. století. Stranou pozornosti byl ponechán nápis na renesančním zvonu z roku 1565, jemuž je věnován samostatný příspěvek v tomto časopise. Z časového hlediska byl zkoumán soubor nápisů chronologicky ohraničených lety 1591–1809. S ohledem na jejich koncentraci in situ, stejně jako typologickou pestrost (nápis na oltářích, obrazech, architektuře, drobných užitkových předmětech aj.), se jednalo v rámci české části Těšínska o mimořádně cennou kolekci nedožrnné historické hodnoty.⁹³

Detail začátku nápisu na empoře s datací 1642, r. 2009, foto Henryk Wawreczka

RESUMÉ

Epigraphic Monuments of the Defunct Wooden Church of the Divine Body in Guty

Owing to their age and concentration, the inscriptions on various Renaissance and Baroque artefacts in the defunct church of the Divine Body in Guty have been traditional and prominent topics in the regional historiography and, in part, art history since the late 19th century. The present paper attempts to present the issue primarily from an epigraphic point of view. Based on the available written sources and iconography as well as on the author's own research of the church in April 2012, the most precise possible representation is made of the inscriptions and their fragments before the fire, gathering facts regarding their dimensions, palaeography, and the context of cultural history. The introductory part also analyses the development of interest in the matter. Most of the lost inscriptions referred to were on movable artefacts of the church in Guty since 1967, with two artefacts (the reliquary and portable steps) documented as unavailable in the second half of the 20th century. A cursory reference is made to the Renaissance inscription on the bell dated 1565, as it is covered by a separate article in the magazine. In terms of time, the study covers inscriptions from the period between 1591 and 1809. Due to their concentration on site and their varied nature (inscriptions on the altar, on the paintings, building, minor artefacts, etc.), they were a particularly valuable set of immense historic value within the Czech part of Těšín Silesia.

KEYWORDS

Guty; wooden church; epigraphy; inscriptions; field research

AUTOR STUDIE

- PhDr. David Pindur, Ph.D.; Muzeum Těšínska; david.pindur@muzeumct.cz

POZNÁMKY

- 1 K nejvýznamnějším částem mobiliáře PINDUR, David: *Kostel Božího těla v Gutech*. Stráž – Guty 2012, s. 24–29 (polská mutace *Kościół Bożego Ciała w Gutach*. Trzycieź – Guty 2012); ROSOVÁ, Romana: *Dřevěné kostely Těšínska a severovýchodní Moravy*. Ostrava 2014, s. 67–75.
- 2 HLAVÁČEK, Ivan: *Epigrafika*. In: Hlaváček, I. – Kašpar, J. – Nový, R.: *Vademecum pomocných věd historických*. Jinočany 1997, s. 321–340; ROHÁČEK, Jiří: *Epigrafika v památkové péči*. Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, Odborné a metodické publikace, svazek 34. Praha 2007.
- 3 Ve srovnání s mnoha jinými lokalitami někdejšího Rakouského Slezska nebyla této skutečnosti věnována pozornost při sepsání inventáře střítežské farnosti z roku 1804 farářem Dominikem Brudnou. Viz Zemský archiv (dále jen ZA) Opava, fond Zemská vláda slezská v Opavě (dále jen ZVSO), inv. č. 61, fol. 60–61. Zhodnocení tohoto typu pramene viz MÜLLER, Karel: *Inventáře římskokatolických kostelů ve Slezsku*. In: Šopák, P. a kol.: *Paměť Slezska. Památky a pamětové instituce českého Slezska v 16. až 19. století*. Opava 2011, s. 221; KRAVÁR, Zdeněk: *Prameny církevní provenience ve fondech Zemského archivu v Opavě*. In: Growka, K. (ed.): *Historický seminář na téma církevní život v dějinách Jesenicka. Sborník referátů. VII. Svatováclavské česko-polsko-německé setkání v Jeseníku 2007*. Jeseník 2007, s. 85.
- 4 Významnou roli hrál finanční odkaz z poslední vůle bývalého střítežského faráře Henryka Kolodzieje (1844–1902), viz PINDUR, D.: *Kostel*, s. 15–16.
- 5 Rodák z Prostřední Suché, střítežským farářem v letech 1894–1903 (investován na střítežské beneficium 2. července 1894), viz ZA Opava, fond ZVSO, inv. č. 61, fol. 89; *Schematismus des Bisthums Breslau österreichischen Antheils für das Jahr 1897*. Breslau 1897, s. 19.
- 6 *Links vom Hochaltar fangt an der Wand ein großes altes Gemälde, das die Überschrift Mene, Thekel, Pfares trägt, welche der Profet Daniel erklärt. Auf der unteren Seite dieses großen Gemäldes befindet sich eine alte böhmische Unterschrift*. Viz ZA Opava, fond ZVSO, inv. č. 61, fol. 104.
- 7 TAGLIAFERRO, Jan Evangelista: *V Gutách jest dřevěný kostelíček*. Věstník Matice Opavské, 1895, č. 5, s. 65. K Tagliaferrovi viz VYHLÍDAL, Jan: *Vlastenecké vzpomínky slezské*. Brno 1935, s. 172–178; ŠKRABAL, Zdislav: *P. Jan Evangelista Tagliaferro. Životopisný záznam. Příspěvek k náboženským dějinám na Lašsku, Těšínsku a Ostravsku*. Metylovice u Místku 1972, rkp. (viz Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, fond Zdislav Škrabal, inv. č. 60, č. k. 7); DANĚK, Radoslav: *Tagliaferro, Jan*. Biografický slovník Slezska a severní Moravy 10, 1998, s. 146–148; PINDUR, David: „Bože, račiž požehnati Franz Josefa a svůj lid...“ *Malenovice v letech 1848–1918*. In: Al Saheb, J. – Pindur, D.

- a kol.: Malenovice. Minulost a současnost obce pod Lysou horou. Malenovice 2014, s. 127–200.
- 8 Z Praskova záměru zůstalo nakonec u dílejší publikačního zpracování, viz PRASEK, Vincenc: *Nápisý ve Slezsku*. 6. program českého vyššího gymnázia v Opavě 1889, s. 14–39. K tomu viz MÜLLER, Karel: *Snahy o evidenci sepulkrálních památek v českém Slezsku od konce 16. do konce 20. století*. In: Prix, D. – Roháček, J. (edd.): *Epigraphica & sepulcralia I*. Praha 2005, s. 132–133.
 - 9 MIKOLÁŠ, Jaroslav Ludvík: *Staré české nápisý na Těšínsku*. Agrární archiv 6, 1919, s. 156–161; MOHYLA, Prokop: *Svědkové českého práva na Těšínsko (Sbírka starých českých nápisů na Těšínsku)*. Knihovnická Bezkydských besed v Raškovicih, Svazek 4. Raškovice 1920, s. 10. Zhodnocení těchto prací viz MÜLLER, K.: *Snahy*, s. 135.
 - 10 MIKOLÁŠ, Jaroslav Ludvík: *Přírodní, umělecké a dějinné památky Těšínska*. Černá země 12, 1935, č. 2, s. 25. K tématu gutského kostela se Mikoláš vrátil také formou popularizačního článku o několik desítek let později, viz Týž: *Čtyři staletí kostelíčka v Gutách*. Katolické noviny, 13. října 1963.
 - 11 LONDZIN, Józef: *Kościół drewniany na Śląsku Cieszyńskim*. Z pośmiertnych zapisków Autora przejrzał, uzupełnił i do druku przygotował Ks. R. Tomanek. Cieszyń 1932, s. 92–97.
 - 12 MENCL, Václav: *Dřevěné kostelní stavby v českých zemích*. Praha 1927, s. 82.
 - 13 VAVROUŠEK, Bohumil: *Kostel na dědině a v městečku*. 615 fotografií církevních staveb v republice československé. Praha 1929, nestr. (foto č. 98).
 - 14 HELBICH, R.: *Klenot Těšínského Slezska. Dřevěný kostelík v Gutách a jeho zajímavé okolí*. Moravskoslezský deník 18. 11. 1934.
 - 15 KRPEC, Valentin: *Dřevěný kostelík v Gutech*. Těšínský kalendář, 1938, s. 111–112. V podobném duchu rovněž stručná zmínka (*V přiřazených do Třetíže Gutách, obývaných většinou lidem evangelické víry, je katolický dřevěný chrám z r. 1563 s pomníky a nápisý českými*), viz ADAMUS, Alois: *Naše Slezsko*. Praha 1924, s. 110.
 - 16 PASZ, Władysław: *Kościół drewniany w Gutach*. Niemiecka Lutyňa 1937, rkp. (viz Státní okresní archiv Frýdek-Místek, sign. B 2220). K Paszovi např. SIKORA, Władysław: *Władysław Pasz*. Czeski Cieszyń 1979.
 - 17 KÖNIGOVÁ – KUDELKOVÁ, Alena: *Soupis stavebních památek v Ostravském kraji*. Příloha Slezského sborníku 51, 1953, č. 3, s. 18; BADURA, Vladislav: *Kulturní památka v Gutách*. Těšínsko 19, 1976, č. 4, s. 32; MLČÁK, Leoš: *Státní seznam nemovitých kulturních památek okresu Frýdek-Místek*. Ostrava 1980, s. 58; VESELSKÁ, Jiřina: *Dřevěné kostely v okolí Frýdku-Místku*. Frýdek-Místek 1969, s. 12; TÁŽ: *Dřevěné kostely v Beskydech a Pobeškydí*. Frýdek-Místek 1994, nestr.; TÁŽ: *Kostel Božího Těla v Gutách*. Těšínsko 34, 1991, č. 2, obálka; BENATZKY, Jindřich: *Kostel Božího Těla v Gutech*. Těšínsko 36, 1993, č. 1, s. 14.
 - 18 GARBOVÁ, Eva: *Epigrafické památky okresu Frýdek-Místek*. Diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně, Brno 1977, s. 77–85.
 - 19 SCHENKOVÁ, Marie – OLŠOVSKÝ, Jaromír: *Barokní malířství a sochařství ve východní části českého Slezska*. Opava 2004, s. 93–94.
 - 20 MÜLLER, Karel: *Heraldické památky Těšínska*. Studie o Těšínsku 20. Český Těšín 2012, s. 112.
 - 21 PINDUR, D.: *Kostel; Týž: Ze života evangelických elit na Těšínsku v tolerančním období. K nálezů pozoruhodného náhrobníku v Gutech*. Těšínsko 55, 2012, č. 3, s. 1–9; Týž: *Jezus rzekl... Evangelické sepulkrální památky tolerančního období na Těšínsku*. In: Roháček, J. (ed.): *Epigraphica & sepulcralia VI*. Fórum epigrafických a sepulkrálních studií. Praha 2015, s. 291–338.
 - 22 FOLDYNA, Tomáš: *Kampanologický průzkum horských oblastí děkanátu Frýdek pomocí moderních technologií*. Magisterská práce. Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, Katedra pomocných věd historických a archivnictví. Hradec Králové 2015, s. 164–170.
 - 23 ROSOVÁ, Romana: *Dřevěné kostely v okrese Frýdek-Místek – 1. část*. Práce a studie Muzea Beskyd – společenské vědy 24, 2012, s. 1–26, zde s. 4–10; TÁŽ: *Dřevěné kostely Těšínska*, s. 66–75; ROSOVÁ, Romana – LYSEK, Miroslav: *Dřevěné kostely, kaple a zvoničky Těšínska a severovýchodní Moravy*. Paskov 2015, s. 16.
 - 24 PINDUR, D.: *Ze života*, s. 1; Týž: *Jezus*, s. 321–322.
 - 25 Oba náhrobníky byly naposledy umístěny v podvěží po stranách hlavního vstupu do kostela. Z náhrobníku Jana Hečka se dochovalo 21 fragmentů, z druhého náležejícího neidentifikované osobě devět. Viz Guty, *spáleníště kostela Božího těla. Dokumentace spáleníště, dohledání a dokumentace pozůstatků vnitřního vybavení*. Ostrava 2017, rkp. K dalším, dnes nezvěstným náhrobníkům z 19. století na gutském hřbitově viz BENATZKY, Jindřich: *Tři zajímavé náhrobní kameny v Gutách*. Těšínsko 35, 1992, s. 26–27.
 - 26 ROHÁČEK, J.: *Epigrafika*, s. 87–99.
 - 27 Movitá kulturní památka od roku 1967, r. č. ÚSKP 96395/38-93. Viz NPÚ Ostrava, evidenční list movité kulturní památky; TAMTÉŽ, Archiv evidence a dokumentace (dále jen AED) – filiální kostel Guty.
 - 28 *Po válce byl na půdě a na jeho místo pověšen brak. Nyní visí aspoň na boční stěně svatyně, kam byl dán po zásahu památkového úřadu*. Viz HELBICH, R.: *Klenot*.
 - 29 Při vizitaci v roce 1697 uváděn jako *starý*, viz Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu (dále jen AA Wrocław), fond Administracja Diecezji (fond AD), sign. II. b. 148, fol. 10. Viz AL SAHEB, Jan – PINDUR, David (edd.): *Vizitační protokoly vratislavské diecéze z roku 1697. Těšínské arcikněžství. Edice. Prameny k dějinám Slezska*, Svazek 11. Opava 2008, s. 19.
 - 30 NPÚ Ostrava, evidenční list movité kulturní památky; LONDZIN, J.: *Kościół*, s. 96; HELBICH, R.: *Klenot*; KRPEC, V.: *Dřevěný kostel*, s. 111; ŠKUTA, Vladimír: *Dřevěné kostely na Těšínsku*. Těšínsko 9, 1966, č. 3, s. 35; VESELSKÁ, J.: *Dřevěné kostely v okolí*, s. 12; BENATZKY, J.: *Kostel*, s. 14; PINDUR, D.: *Kostel*, s. 25; ROSOVÁ, R.: *Dřevěné kostely Těšínska*, s. 74–75; ROSOVÁ, R. – LYSEK, M.: *Dřevěné kostely*, s. 16; JAKUBEC, Ondřej: *Renesanční malované*

- epitafy českého Slezska a jejich konfesionální charakter. Cieszyńskie Studia Muzealne / Těšínský muzejní sborník (dále jen CSM/TMS) 4 (2010), 2011, s. 94–95; ADAMCZYK, Irena – PIECZONKA-GIEC, Diana: *Sztuka późnego gotyku i renesansu do połowy XVII wieku*. In: Konarzewski, Ł. (ed.): *Kultura i sztuka Śląska Cieszyńskiego na przestrzeni wieków. Dzieje Śląska Cieszyńskiego od zarania do czasów współczesnych* pod redakcją Idziego Panica. Tom VIII. Cieszyn 2016, s. 85. Oltář zmínil střítežský farář Engelbert Chrobok v inventáři farnosti ze září 1903, viz ZA Opava, fond ZVSO, inv. č. 61, fol. 94.
- 31 NPÚ Ostrava, evidenční list movité kulturní památky. Nápis uvádí R. HELBICH, R.: *Klenot* (nepřesně); MIKOLÁŠ, J. L.: *Přírodní, umělecké a dějinné památky* (nepřesně), s. 26; PASZ, W.: *Kościół*; GARBOVÁ, E.: *Epigrafické památky*, s. 79; BENATZKY, J.: *Kostel*, s. 14 (pouze část a nepřesně); PINDUR, D.: *Kostel*, s. 25; TÝŽ: *Kościół*, s. 25.
 - 32 NPÚ Ostrava, evidenční list movité kulturní památky. Nápis uvádějí HELBICH, R.: *Klenot* (nepřesně); MIKOLÁŠ, J. L.: *Přírodní, umělecké a dějinné památky* (nepřesně), s. 26; BRODSKÝ, Jiří – HÁLA, Jan: *Zpráva o opravě renesančního oltáře z dřevěného kostelíka v Gutech*. Praha 1970, nefol., rkp. (viz NPÚ Ostrava, sign. R-D 410); GARBOVÁ, E.: *Epigrafické památky*, s. 79; MÜLLER, K.: *Heraldické památky*, s. 112; ROSOVÁ, R.: *Dřevěné kostely Těšínska*, s. 74–75.
 - 33 Čteno autorem z černobílých fotografií v restaurátorské zprávě, viz BRODSKÝ, J. – HÁLA, J.: *Zpráva*, nefol. Restaurátorská zpráva uvádí nápis WK 1609, TAMTÉŽ.
 - 34 Čteno autorem z černobílých fotografií v restaurátorské zprávě, viz BRODSKÝ, J. – HÁLA, J.: *Zpráva*, nefol. Příjmení Očko je doloženo ve Frýdku v období raného novověku, bližší identifikace této konkrétní osoby dosud chází, viz PINDUR, David: *Frýdek v letech 1648–1780*. In: Adamec, T. a kol.: *Frýdek-Místek*. Praha 2014, s. 117, 122, 136.
 - 35 Popis podle MÜLLER, K.: *Heraldické památky*, s. 112 (zde i základní biografické údaje k oběma šlechticům).
 - 36 IWANEK, Witold: *Slownik artystów na Śląsku Cieszyńskim*. Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu. Sztuka, zeszyt nr 2, Bytom 1967, s. 51; GOJNICZEK, Waclaw: *Sekretarz ksiąząt cieszyńskich Maciej Kalus i jego rodzina*. Zaranie Śląskie 62, 200, č. 1–2, s. 54–55; ADAMCZYK, Irena: *Sztuka gotyku i renesansu. Katalog zbiorów Działu Sztuki Muzeum Śląska Cieszyńskiego*. Malarstwo, rzeźba, rzemiosło artystyczne. Cieszyn 2011, s. 48–51, 54–57; DUCH, Dawid: *XVII-wieczne malowane epitafia rodziny Bludowskich z Dolnych Bledowic*. Rekonstrukcja i opis. In: Jež, R. – Pindur, D. a kol.: *V dobách umění bez hranic / W czasach sztuki bez granic*. CSM/TMS 5, 2012. Český Těšín 2013, s. 221–227.
 - 37 NPÚ Ostrava, evidenční list movité kulturní památky; tamtéž, AED – filiální kostel Guty; BRODSKÝ, J. – HÁLA, J.: *Zpráva*, nefol.
 - 38 Movitá kulturní památka od roku 1967, r. č. ÚSKP 46321/8-659 (38-91). Viz NPÚ Ostrava, evidenční list movité kulturní památky; TAMTÉŽ, AED – filiální kostel Guty.
 - 39 NPÚ Ostrava, evidenční list movité kulturní památky; NOVÁK, Antonín – NAJDENOVA, Rumjana: *Gúty, kostel Božího Těla*. Sv. Helena – Královna ze Sáby. *Zpráva o restauraci plastik*. Praha 1992 (viz NPÚ Ostrava, sign. R-D 260); SCHENKOVÁ, M. – OLŠOVSKÝ, J.: *Barokní malířství*, s. 206; PINDUR, D.: *Kostel*, s. 29, 35.
 - 40 Evidenční list movité kulturní památky uvádí nápis ve znění: *PATER DOMINI / CUS BRUCNA / PAROCHUS TRZITIEZIEN / SIS SROPICI / ENSIS. / PICTOR / FRANCISCUS / BRUCZ / FREJBER/GA. // ANNO Dom 1809 / I. IGNARIUS / WECESLAUS / TIE SCHINSKI / MISTECA*. Viz NPÚ Ostrava, evidenční list movité kulturní památky.
 - 41 ZA Opava, fond ZVSO, inv. č. 61, fol. 49, 52, 56, 60. Mariánský boční oltář ve farním kostele ve Stříteži zmiňuje již protokol z vizitace farnosti vykonané ve dnech 26.–27. července 1719, viz AA Wrocław, fond AD, sign. II. b. 157, pag. 175.
 - 42 ZA Opava, fond ZVSO, inv. č. 61, fol. 94, 104.
 - 43 Rodák ze středoečeské Břežnice, kde se narodil v roce 1750. Ordinován v roce 1780, farářem ve Stříteži v letech 1788–1817. Viz ZA Opava, fond Sbirka matrik Severomoravského kraje (dále jen SMSK), inv. č. 2948, sign. Ja-VI-5, fol. 4–47; *Allgemeine Uebersicht des Bisthums Breslau, in seinen Geist- und Weltlichen Behörden. Im Jahr 1802*. Breslau 1802, s. 113; *Catalogus venerabilis cleri saecularis et regularis almae dioecesis Wratislaviensis*. Wratislaviae 1807, s. 13, 24.
 - 44 NPÚ Ostrava, evidenční list movité kulturní památky; TAMTÉŽ, AED – filiální kostel Guty.
 - 45 *Allhier ist nur ein Altar von gemeine Tischler Arbeit mit Portatile versehen und von dem Krakauer Bischofen Nicolao Oborsky den 8º Janua. 1661 consecirt*. Viz ZA Opava, fond ZVSO, inv. č. 61, fol. 60. Srov. LONDZIN, J.: *Kościół*, s. 92.
 - 46 HELBICH, R.: *Klenot*.
 - 47 GARBOVÁ, E.: *Epigrafické památky*, s. 82.
 - 48 Součást movité kulturní památky (bočního oltáře Neposkvrněného početí Panny Marie), r. č. ÚSKP 46321/8-659 (38-91). Viz NPÚ Ostrava, evidenční list movité kulturní památky.
 - 49 NPÚ Ostrava, evidenční list movité kulturní památky; SCHENKOVÁ, M. – OLŠOVSKÝ, J.: *Barokní malířství*, s. 93–94; PINDUR, D.: *Kostel*, s. 26–27.
 - 50 PINDUR, D.: *Kostel*, s. 26–27. Evidenční list movité kulturní památky uvádí nápis ve znění: *PATER DOMINICUS BRUCNA PARACHUS TRZITIETIENSIS SROPICENSIS ANNO DOM. 1809. PICTOR FRANCISCUS WECESLAUS TIESCHINSKI MISTECA*. Marie Schenková uvádí nápis v tomto znění: *PATER DOMINICUS BRUCNA PAROCHUS TRZITIENSIS S. ROPICECENSIS ANNO DOM. 1809 PICTOR FRANCISCUS WECESLAUS TIESCHINSKI MISTECA MISERIMI ... JOB 19. V. 21 ... APPAREBO / PSALM 41. V. 3*. Viz SCHENKOVÁ, M. – OLŠOVSKÝ, J.: *Barokní malířství*, s. 93–94.
 - 51 NPÚ Ostrava, evidenční list movité kulturní památky, TAMTÉŽ, AED – filiální kostel Guty; SCHENKOVÁ, M. – OLŠOVSKÝ, J.: *Barokní malířství*, s. 94.
 - 52 Movitá kulturní památka od roku 1967, r. č. ÚSKP 66473/38–90. Viz NPÚ Ostrava, evidenční list

- movité kulturní památky; tamtéž, AED – filiální kostel Guty.
- 53 Popis obrazu dosud nejpodrobněji SCHENKOVÁ, M. – OLŠOVSKÝ, J.: *Barokní malířství*, s. 94. Obraz zmínil střítěžský farář Engelbert Chrobok v inventáři farnosti ze září 1903, viz ZA Opava, fond ZVSO, inv. č. 61, fol. 94.
 - 54 NPÚ Ostrava, evidenční list movité kulturní památky. Władysław Pasz nápis uvádí ve znění: *A salutis Domini MDCCXXXVIII Missio Soc: J.*, viz PASZ, W.: *Kościół*. Eva Garbová (a od ní převzaté David Pindur) nápis uvádí ve znění: *A^o. Salutis Dominica MDC[LL]XXX.V.III Missio Soc: I.*, viz GARBOVÁ, E.: *Epigrafické památky*, s. 82; PINDUR, D.: *Kostel*, s. 27. Marie Schenková uvádí nápis ve znění: *A. Salutis Dominica MDCCXXXVIII*, viz SCHENKOVÁ, M. – OLŠOVSKÝ, J.: *Barokní malířství*, s. 94.
 - 55 VAVROUŠEK, B.: *Kostel* (pouze foto, č. 94); HELBICH, R.: *Klenot*; KRPEC, V.: *Dřevěný kostelík*, s. 111; BADURA, V.: *Kulturní památka*, s. 32; BENATZKY, J.: *Kostel*, s. 14; PINDUR, D.: *Kostel*, s. 27; GORZELIK, Jerzy: *Rezydencja – klasztor – miasto. Sztuka Górnegó Śląska wobec trydenckiej konfesjonalizacji*. Seria monograficzna Muzeum w Gliwicach nr 20. Gliwice 2014, s. 200; ADAMCZYK, Irena – PIECZONKA-GIEC, Diana: *Sztuka baroku*. In: Konarzewski, Ł. (ed.): *Kultura*, s. 98.
 - 56 K Pindurovi, vlastníkovu gruntu č. p. 90 v oldřichovické Rovni, viz ZA Opava, fond Urbariální komise slezská Opava (dále jen UKS), inv. č. 1086, sign. 19–28; TAMTÉŽ, fond UKS, inv. č. 1121, sign. 19–28, fol. 1; TAMTÉŽ, fond Ústřední správa statků Knížecí komory těšínské, Těšín (dále jen KKT), inv. č. 11337, sign. G 108, fol. 30, 52.
 - 57 Dne 9. listopadu 1751 uzavřel tento svobodný syn zesnulého katolíka Jana Pindura a „špatně vychované“ (*male educata*) katoličky Anny ve farním kostele sv. Jiří v Puncově snátek se Zuzanou, dcerou Mariny a Ondřeje Plasonových, katolíků z Puncova. Ženich před snátkem absolvoval u střítěžského faráře Františka Leopolda Böhma v kostele v Gutech zpověď a přijal od něho eucharistii za přítomnosti svědků Františka Zelibora ze Stříteže a Jana Siedločka z Gutů. Jeho nastávající přijala obě svátosti u puncovského faráře Jakuba Tomáše (Thomase). Svědky snátku v Puncově byli ženichovi bratři Adam a Pavel Pindurovi z Oldřichovic. Viz ZA Opava, fond SMSK, inv. č. 2946, sign. Ja-VI-3, fol. 63; Archiwum Parafii p. w. Św. Jerzego w Puncowie, Oddací matrika 1. díl (1721–1784), pag. 52. Právě od bratra Pavla Pindura zakoupil Ondřej 23. listopadu 1751 (krátce po svém snátku) rodný selský grunt v Oldřichovicích za 80 tolarů slezských. V zápisu je zmínka o tom, že Ondřej Pindur půjčil 20 tolarů, které *na konzervaci Božej muky náležejí nad Kohutem vystavené*. Nevíme, zda tento sakrální objekt (zřejmě kříž) nějak souvisel s misijní kaplí u Pindurů v Oldřichovicích. Viz ZA Opava, fond KKT, inv. č. 11337, sign. G 108, fol. 30.
 - 58 ZA Opava, fond Generální vikariát v Těšíně (dále jen GVT), inv. č. 349, fol. 5–15. Ke kapli také LONDZIN, J.: *Kościoly*, s. 97; KRPEC, V.: *Dřevěný kostelík*, s. 112.
 - 59 *Imagines in tela [...] Guttium devexi ad ecclesias*. Viz ZA Opava, fond GVT, inv. č. 349, fol. 14.
 - 60 NPÚ Ostrava, evidenční list movité kulturní památky; TAMTÉŽ, AED – filiální kostel Guty; SCHENKOVÁ, M. – OLŠOVSKÝ, J.: *Barokní malířství*, s. 94.
 - 61 Movitá kulturní památka od roku 1967, r. č. ÚSKP 60776/38–90. Viz NPÚ Ostrava, evidenční list movité kulturní památky; TAMTÉŽ, AED – filiální kostel Guty.
 - 62 PASZ, W.: *Kościół*; SCHENKOVÁ, M. – OLŠOVSKÝ, J.: *Barokní malířství*, s. 94; PINDUR, D.: *Kostel*, s. 28.
 - 63 NPÚ Ostrava, evidenční list movité kulturní památky; PASZ, W.: *Kościół*; SCHENKOVÁ, M. – OLŠOVSKÝ, J.: *Barokní malířství*, s. 94; PINDUR, D.: *Kostel*, s. 28.
 - 64 Movitá kulturní památka od roku 1967, r. č. ÚSKP 59728/38–90. Viz NPÚ Ostrava, evidenční list movité kulturní památky; TAMTÉŽ, AED – filiální kostel Guty.
 - 65 NPÚ Ostrava, evidenční list movité kulturní památky; MIKOLÁŠ, J. L.: *Staré české nápisy*, s. 160; MOHYLA, P.: *Svědkové*, s. 10; VAVROUŠEK, B.: *Kostel* (pouze foto, č. 94); KRPEC, V.: *Dřevěný kostelík*, s. 111; SCHENKOVÁ, M. – OLŠOVSKÝ, J.: *Barokní malířství*, s. 94. Obraz zmínil střítěžský farář Engelbert Chrobok v inventáři farnosti ze září 1903, viz ZA Opava, fond ZVSO, inv. č. 61, fol. 94.
 - 66 Tento nápis však před požárem na obraze již nebyl. Kromě níže citované literatury jeho existenci dokládá také archivní snímek z 30. let 20. století. K nápisu viz MIKOLÁŠ, J. L.: *Staré české nápisy*, s. 160; MOHYLA, P.: *Svědkové*, s. 10; SCHENKOVÁ, M.: *Barokní malířství*, s. 94; PINDUR, D.: *Kostel*, s. 27.
 - 67 NPÚ Ostrava, evidenční list movité kulturní památky; GARBOVÁ, E.: *Epigrafické památky*, s. 84; PINDUR, D.: *Kostel*, s. 27. Jan Tagliaferro uvádí nápis v následujícím znění: *Pochwalen buď Jesus Kristus. Witězstw uprimnosti a prawdy. Muže umj a chce pomocitj*. Viz TAGLIAFERRO, J. E.: *V Gutách*, s. 65. Samotný Jaroslav Ludvík Mikoláš uvádí nápis ve dvou různých zněních: *POCHWALEN BVD JESVS KRISTVS. WITĘZSTWI, WPŘIMNOSTIA PRAWDY MUŻE UMI A CHCE POMOCI*, viz MIKOLÁŠ, J. L.: *Staré české nápisy*, s. 160; *POCHWALEN BUĐ JESUS KRISTUS. WITĘZSTWI, UPŘIMNOSTI A PRAWDY MUŻE UMI ACHCE POMOCI*, viz MOHYLA, P.: *Svědkové*, s. 10; Władysław Pasz uvádí nápis ve znění: *Witęztwi upřimnosti a prawdy / Jesus Kristus pochwalen / Muže: Umi: a chce pomoci*, viz PASZ, W.: *Kościół*. Marie Schenková uvádí nápis v následujícím znění: *Pochwalen buď Jesus Kristus. Witęztwi, uprimnosti a prawdy Muze Umi a chce pomoci*. Viz SCHENKOVÁ, M.: *Barokní malířství*, s. 94.
 - 68 Movitá kulturní památka od roku 1967, r. č. ÚSKP 67025/38–90. Viz NPÚ Ostrava, evidenční list movité kulturní památky; TAMTÉŽ, AED – filiální kostel Guty.
 - 69 TAGLIAFERRO, J. E.: *V Gutách*, s. 65; VAVROUŠEK, B.: *Kostel* (pouze foto, č. 98); SCHENKOVÁ, M. – OLŠOVSKÝ, J.: *Barokní malířství*, s. 94; ADAMCZYK, Irena a kol.: *Dřevěné kostely a kaple v Beskydech a Pobeskydí. Drewniane kościoły i kaplice w Beskidach i okolicy*. Trinec 2009, s. 59 (pouze

- foto); ADAMCZYK, I. – PIECZONKA-GIEC, D.: *Sztuka baroku*, s. 114 (pouze foto). Obraz zmínil střítěžský farář Engelbert Chrobok v inventářích farnosti z 27. listopadu 1894 a září 1903, viz ZA Opava, fond ZVSO, inv. č. 61, fol. 94, 104.
- 70 R. Helbich při přepisu vynechal první řádek s českými slovy, viz HELBICH, R.: *Klenot*.
- 71 NPÚ Ostrava, evidenční list movité kulturní památky. Jan Tagliaferro uvádí nápis v tomto znění: *Co Daniel prorokowal Krali Babylonskemu / Buh dey by neukazala ta ruka z nas žadnemu / Mor Hlad Wogna / Mene Thekel Phares*, viz TAGLIAFERRO, J. E.: *V Gutách*, s. 65. Jaroslav Ludvík Mikoláš uvádí nápis ve dvou různých zněních: 1. CO DANIEL PROROKOVAL KRALU BABYLONSKEMU. BUH DEJ BY NEUKAZAL TA RUKA Z NAS ŽADNEMU. 2. MOR: HLAD: WOGNA. MĚNĚ THEKEL PHARES, viz MIKOLÁŠ, J. L.: *Staré české nápisy*, s. 159–160; I. CO DANIEL PROROKOVAL KRALU BABYLONSKEMU. BUH DEJ BY NEUTKAZALA TA RUKA Z NAS ŽADNEMU. II. MOR, HLAD, WOGNA. MENE THEKEL PHARES, viz MOHYLA, P.: *Svědkové*, s. 10; Helbich uvádí nápis v tomto znění: *To Daniel prorokoval Králi Babylonskému. Bůh dey by neukazala ta Ruka z nás žádnému*. Viz HELBICH, R.: *Klenot*.
- 72 Terénní výzkum autora 4. dubna 2012. Identifikace iniciál nápisu příp. uvedených osob dosud zůstává badatelsky otevřeným tématem.
- 73 *Campanulam [...] ad sacrificium missae unum*. Viz ZAO, fond GVT, nepracovaná část fondu (inventář filiálního kostela v Gutech *Supellectilis ecclesiae filialis Guttensis* sepsaný střítěžským farářem Dominikem Brudnou, Střítež 21. října 1789).
- 74 ZA Opava, fond ZVSO, inv. č. 61, fol. 56, 60. Libra slezská = 0,529 kg, libra vídeňská = 0,560 kg, viz HOFMANN, Gustav: *Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy*. Plzeň – Sušice 1984, s. 70–71.
- 75 LONDZIN, J.: *Kościół*, s. 96.
- 76 HELBICH, R.: *Klenot*. Srov. MENCL, V.: *Dřevěné kostelní stavby*, s. 82; KRPEC, V.: *Dřevěný kostelík*, s. 111.
- 77 Soukromá sbírka Henryka Wawreczky.
- 78 PASZ, W.: *Kościół*.
- 79 ŠKUTA, V.: *Dřevěné kostely*, s. 35; BADURA, V.: *Kulturní památka*, s. 32.
- 80 PASZ, W.: *Kościół*.
- 81 Součást nemovité kulturní památky r. č. ÚSKP 46321/8–659. Viz NPÚ Ostrava, evidenční list nemovité kulturní památky.
- 82 NPÚ Ostrava, evidenční list nemovité kulturní památky; TAGLIAFERRO, J. E.: *V Gutách*, s. 65; MENCL, V.: *Dřevěné kostelní stavby*, s. 82–84; LONDZIN, J.: *Kościół*, s. 92; HELBICH, R.: *Klenot*; PASZ, W.: *Kościół*; KRPEC, V.: *Dřevěný kostelík*, s. 111; POPIOLEK, Franciszek: *Historia osadnictwa w Beskidzie Śląskim*. Pamiętnik Instytutu Śląskiego XIII, Katowice 1939, s. 139; KÖNIGOVÁ-KUDĚLKOVÁ, A.: *Soupis*, s. 18; VESELSKÁ, J.: *Dřevěné kostely v okolí*, s. 10; TÁŽ: *Dřevěné kostely v Beskydech*, nestr.; BADURA, V.: *Kulturní památka*, s. 32; GARBOVÁ, E.: *Epigrafické památky*, s. 77; MLČÁK, L.: *Státní seznam*, s. 58; BENATZKY, J.: *Kostel*, s. 14; NĚMEC, Richard: *Zvonice roubeného kostela v Gutech*. Historická geografie 32, 2003, s. 295–296; ADAMCZYK, I. a kol.: *Dřevěné kostely*, s. 59; PINDUR, D.: *Kostel*, s. 7; LANGER, Jiří a kol.: *Beskydy. Stavby a život v nich*. Třinec 2011, s. 254; ROSOVÁ, R.: *Dřevěné kostely v okrese*, s. 4; TÁŽ: *Dřevěné kostely Těšínska*, s. 70; ROSOVÁ, R. – LYSEK, M.: *Dřevěné kostely*, s. 16.
- 83 Mencl převzal názor o mladším původu nápisu od historika umění Zdeňka Wirtha, viz MENCL, V.: *Dřevěné kostelní stavby*, s. 82–84. V tomto duchu také LONDZIN, J.: *Kościół*, s. 92; KRPEC, V.: *Dřevěný kostelík*, s. 111; VESELSKÁ, J.: *Dřevěné kostely v okolí*, s. 10; GARBOVÁ, E.: *Epigrafické památky*, s. 77; BENATZKY, J.: *Kostel*, s. 14.
- 84 NĚMEC, R.: *Zvonice*, s. 295–296.
- 85 ROSOVÁ, R.: *Dřevěné kostely Těšínska*, s. 70; TÁŽ: *Stavební vývoj dřevěných kostelů na Těšínsku a možnosti jejich datování*. In: Mezihoráková, K. (ed.): *Památky Těšínského knížectví*. Praha 2016, s. 43; ROSOVÁ, R. – LYSEK, M.: *Dřevěné kostely*, s. 16.
- 86 Movitá kulturní památka, r. č. ÚSKP 46321/8–659 (38–88). Viz NPÚ Ostrava, evidenční list movité kulturní památky.
- 87 Rozměry malby uvádí PASZ, W.: *Kościół*; ROSOVÁ, R.: *Dřevěné kostely v okrese*, s. 5.
- 88 NPÚ Ostrava, evidenční list movité kulturní památky; MENCL, V.: *Dřevěné kostelní stavby*, s. 82; MLČÁK, L.: *Státní seznam*, s. 58; VESELSKÁ, J.: *Dřevěné kostely v Beskydech*, s. 12; LANGER, J. a kol.: *Beskydy*, s. 254.
- 89 Terénní výzkum autora 4. dubna 2012. Nápis uvádějí rovněž HELBICH, R.: *Klenot* (neúplně); VESELSKÁ, J.: *Dřevěné kostely v okolí*, s. 12 (neúplně); GARBOVÁ, E.: *Epigrafické památky*, s. 80; PINDUR, D.: *Kostel*, s. 59; ROSOVÁ, R.: *Dřevěné kostely v okrese*, s. 5; TÁŽ: *Dřevěné kostely Těšínska*, s. 71.
- 90 Terénní výzkum autora 4. dubna 2012. Srov. NPÚ Ostrava, evidenční list movité kulturní památky; GARBOVÁ, E.: *Epigrafické památky*, s. 80.
- 91 HELBICH, R.: *Klenot*; KRPEC, V.: *Dřevěný kostelík*, s. 111; POPIOLEK, F.: *Historia*, s. 140; BRODA, Jan: *Guty. Od zaranja do wybuchu wojny Hitlerowskiej*. Guty 1942, s. 27, rkp.; IWANEK, W.: *Ślownik*, s. 61; BADURA, V.: *Kulturní památka*, s. 32; BENATZKY, J.: *Kostel*, s. 14; VESELSKÁ, J.: *Dřevěné kostely v Beskydech*, s. 12; ADAMCZYK, I. a kol.: *Dřevěné kostely*, s. 59; PINDUR, D.: *Kostel*, s. 26; ROSOVÁ, R.: *Dřevěné kostely Těšínska*, s. 71; ROSOVÁ, R. – LYSEK, M.: *Dřevěné kostely*, s. 16; ADAMCZYK, I. – PIECZONKA-GIEC, D.: *Sztuka późnego gotyku*, s. 92. Příjmení Sova je v Neborech doloženo ještě v první polovině 18. století, viz ZA Opava, fond SMSK, inv. č. 2946, sign. Ja-VI-3, fol. 21 a násl.
- 92 NPÚ Ostrava, evidenční list movité kulturní památky.
- 93 Autor děkuje několika kolegům, jež svou vstřícností, odbornou radou či konzultací napomohli vzniku tohoto příspěvku, jedná se o Mgr. Marcelu Gavendovou (NPÚ Ostrava), PhDr. Radima Ježe, Ph.D., a Mgr. Helenu Macurovou (Muzeum Těšínska), PhDr. Karla Müllera a PhDr. Jana Saheba, Ph.D. (ZA Opava).

Verbum Domini manet in aeternum

Zvony gutského kostela zničené při požáru v roce 2017

Tomáš Foldyna

Když P. Kazimierz Płachta zahajoval v neděli 6. srpna 2017 mši na místě shořelého kostela v Gutech, smutně poznamenal, že přítomné tentokrát nevívaly svým hlasem zvony svatého Michala archanděla a svatých Cyrila a Metoděje. Zvonový inventář byl pro místní komunitu důležitý.¹ Jeho součástí byl i zvon z počátků budování kostela sloužící jako hmatatelný důkaz pro badatelské závěry, že chrám byl postaven v 60. letech 16. století, k čemuž neexistují žádné písemné prameny, jen nad vstupem do sakristie se uvnitř kostela nacházel nápis odkazující na rok 1563.² Dokumentaci použitou k sepsání tohoto článku jsem vytvořil při návštěvě dřevěného kostela v Gutech 20. května 2014, když jsem připravoval magisterskou práci na téma *Kampanologický průzkum horských oblastí děkanátu Frýdek pomocí moderních technologií*.³

Ze zmiňovaných zvonů dnes již bohužel mnoho nezbylo. Pracovníci ostravského Územního odborného pracoviště Národního památkového ústavu všechny kovové části ze spáleniště vyzvedli, kromě přetavené zvonoviny jsou mezi pozůstatky fragmenty okování zvonové stolice a přímých částí zvonů, pravděpodobně uch.⁴

Zničené zvony osudné noci z 1. na 2. srpna 2017 lze rozdělit do dvou kategorií: dva novodobé z roku 2013 a historicky mimořádně cenný zvon z roku 1565. Neodpustím si poznámku, že tento renesanční artefakt byl nejstarším dochovaným plně funkčním zvonem ve zkoumané oblasti mé magisterské práce a jak ve svém pojednání píši, pravděpodobně jeho stáří ho uchránilo před rekvizicemi za světových válek. Dokonce poměrně nedávno přečkal docela jiné nebezpečí. V lednu 2001 byl zcizen dosud neznámými pachateli. Po zahájení vyšetřování a medializace krádeže byl nalezen pohozený v příkopu v nedaleké Karpentné.⁵ V srpnu roku 2017 bohužel tolik štěstí neměl.

Zvon byl ulit v roce 1565, jak dokládala datace uvedená přímo na něm, pravděpodobně na objednávku tehdejších evangelíků, což hlásal i latinský nápis na jeho čepci: VERBUM DOMINI MANET⁶ IN ETERNVM⁷ MS 15+65 (překlad zní: Slovo Páně trvá navěky).⁸ Poslední část nápisu (MS) je pravděpodobně zkratka, snad značka zvonaře, jméno donátora nebo latinsky „na věčnou památku“, což by

Zvon z r. 1565 na fotografii z května 2014, foto Tomáš Foldyna

Detail nápisu a reliéf s vyobrazením sv. Cyrila a Metoděje na krku zvonu Sv. Cyril a Metoděj v květnu 2014, foto Tomáš Foldyna

v takovém případě znamenalo „memoria sacrum“. Výška nápisu činila 3 cm. Tento zvon byl velice střídmý, zdobilo ho pouze několik jednoduchých linek, letopočet zapsaný arabskými číslicemi byl rozdělen krucifixem. Měl šest uch, jeho spodní šířka byla 62,5 cm, délka srdce činila 53 cm a výška zvonu 48,5 cm.

Novodobé zvony sloužily svému účelu velice krátce. Završením rozsáhlé rekonstrukce gutského kostela v letech 2011–2012, kdy byla celá dřevěná věž rozebrána, byla instalace dvou nových zvonů v roce 2013, jeden ke cti svatých Cyrila a Metoděje a druhý ke cti svatého archanděla Michaela. Zvon ke cti svatých Cyrila a Metoděje měl na čelní části korpusu nápis: SVATI CYRILE A METODĚJI / ORODUJTE ZA NÁS, horní okraj zvonu nesl nápis A D 2013 – KOSTEL BOŽÍHO TĚLA V GUTECH – 450 LET OD JEHO POSTAVENÍ, čepce zvonu nesl nápis v polštině, který informoval o původu: PRACOWNIA LUDWISARSKA JAN FELCZYNSKI – PIOTR OLSZEWSKI POLAND A D 1808 – 2013. Na odvrácené straně korpusu stálo: Z DARŮ VĚŘÍCÍCH / V JUBILEJNÍM ROCE / 1150 LET / PŘÍCHODU SLOVANSKÝCH APOŠTOLŮ / SV. CYRILA A METODĚJE NA VELKOU MORAVU: / 863 – 2013. Šířka zvonu činila 59 cm, délka srdce 72 cm, přičemž výpusť srdce měřila 20 cm, zvon byl vysoký 47,5 cm a měl hmotnost 130 kg.

Zvon sv. Michaela archanděla nesl na přední straně pod vyobrazením tohoto světce nápis: ŚWIĘTY MICHAŁ ARCHANIELE / MÓDL SIĘ ZA NAMI, korpus zvonu měl na druhé straně stejný nápis jako zvon sv. Cyrila a Metoděje, jen byl v polštině: Z DARÓW WIERZĄCYCH / W ROKU JUBILEUSZOWYM / 1150 LAT / OD PRZYJŚCIA SW. APOSTOŁÓW / CYRYLA I METODEGO NA MORAWY / 863 – 2013, horní okraj zvonu nesl nápis: KOŚCIÓŁ BOŻEGO CIAŁA W GUTACH – 450 LAT OD NIEGO WYBUDOWANIA AD 2013. Čepce zvonu měl stejně jako předchozí zvon nápis související se zvonařskou dílnou: PRACOWNIA

Zvon Sv. Michael archanděl v srpnu 2015, foto Radim Tesarčík

LUDWISARSKA JAN FELCZYNSKI – PIOTR OLSZEWSKI AD 1808 – 2013. Jeho spodní šíře byla 45 cm, což znamená, že byl menší než zvon svatého Cyrila a Metoděje. Výška zvonu činila 37 cm, délka srdce 42 cm a hmotnost 70 kg.

Oba zvony zhotovila zvonařská dílna Jana Felczyńského z polské Přemyšle (Pracownia Ludwisarska Jana Felczyńskiego w Przemyślu) a po odlití došlo k jejich dodatečné povrchové úpravě. Jak nápisy napovídaly, pořízení zvonů a celá rekonstrukce byla naplánována na výročí 450 let od vystavení kostela. Jejich slavnostní požehnání vykonal v neděli 24. září 2013 Mons. Martin David, generální vikář ostravsko-opavské diecéze.⁹ Všechny zvony byly napojeny na plně automatické vyzvánění instalované polskou firmou Rduch.

Krátce o předchůdcích zničených zvonů

Vizitační protokoly z roku 1679¹⁰ a 1688¹¹ dokazují existenci věže u kostela, kde byly tři zvony, avšak u kostela stála zvonice zřejmě již v 16. století.¹² Tři zvony uvádí také inventář kostela z roku 1804.¹³ Jak jsem se zmínil, na vzniku kostela mají pravděpodobně zásluhu místní evangelíci, kteří se i po rekatolizaci a vydání kostela katolíkům starali o službu zvoníků, snad pro nedostatek příslušníků katolické církve v nejbližším okolí, jak tomu bylo i v případě kostelníka Jana Sagona, který zvonil do roku 1861, kdy ho nahradil rolník Pniok katolického vyznání.¹⁴

O kostel nebylo dlouho řádně pečováno, v inventáři z roku 1841 je popsáno, co vše je shnilé a zpuchřelé, dokonce i věž byla v havarijním stavu, proto se v roce 1863 dočkal významných oprav.¹⁵ Do 19. století také spadá pořízení dalších zvonů pro kostel, v roce 1812 byl ulit

Detail nápisu a umělecké výzdoby na čepci a krku zvonu z r. 1565 na fotografii z května 2014, foto Tomáš Foldyna

Kostel v Gutech v září 2012, foto Dana Řehulková

v Opavě Stankeho dílnou menší zvon, v roce 1819 zvon větší, oba byly za války rekvírovány. Větší zvon z roku 1819 byl opatřen polským nápisem o původu zvonu: *Ten zwon dał kiedys ulac a teraz prelac [...]*¹⁶ z *Boru w Oppawie*.¹⁷

A co dál?

Požáry se bohužel kostelům nevyhýbají, a to ani těm zděným. Například po velkém požáru Frýdku z 11. dubna 1848 musely být zvony tamějšího farního kostela sv. Jana Křtitele přelity.¹⁸ Snad se i v případě kostela Božího těla v Gutech dočkáme obnovení zvonů.¹⁹ Vstanou jako bájný fénix z popela! Byl by to dobrý konec, jisté ale je, že *Verbum Domini manet in aeternum*.

RESUMÉ

Verbum Domini manet in aeternum

Bells of the Guty Church destroyed in the 2017 Fire

The article describes the history of the bells in the church in Guty between its inception and its destruction by fire in the summer of 2017. The author's conclusions are based on findings by other researchers as well as on his own research conducted in 2014, when three bells were installed in the church belfry: a historic bell dated 1565, the year of the church's inception, and two modern bells installed in 2013.

KEYWORDS

Guty; wooden church; bell; campanology; field research

AUTOR STUDIE

- Mgr. Tomáš Foldyna; doktorand; Katedra historie Filozofické fakulty Ostravské univerzity; t.foldyna@seznam.cz

POZNÁMKY

- Mezi jeho funkce patřilo svolávání k modlitbě či bohoslužbám, vyzvánění poledne aj. Rovněž pro vysoké stromy v okolí upozorňoval zvuk zvonů na přítomnost kostela.
- Počátky kostela doložil i nedávný dendrochronologický průzkum viz ROSOVÁ, Romana: *Dřevěné kostely Těšínska a severovýchodní Moravy*. Ostrava 2014, s. 70–71.
- FOLDYNA, Tomáš: *Kampanologický průzkum horských oblastí děkanátu Frýdek pomocí moderních technologií. Magisterská práce*. Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, Katedra pomocných věd historických a archivnictví. Hradec Králové 2015, s. 164–170.
- E-mailová korespondence autora s Mgr. Martou Koubovou z Národního památkového ústavu, Územního odborného pracoviště v Ostravě z 2. 10. 2017.
- PINDUR, David: *Kostel Božího těla v Gutech*. Střítež – Guty 2012, s. 17–18; KOLÁŘOVÁ, Kateřina. *Z kostela zbyl jen Ježíš na kříži*. Lidové noviny, 3. 8. 2017, s. 3.
- Písmeno N bylo převráceno o 180 stupňů.
- Písmeno N bylo převráceno o 180 stupňů.
- PINDUR, D.: *Kostel*, s. 7. Nápis v neúplně podobě publikoval také MLČÁK, Leoš: *Zvony na Moravě a ve Slezsku*. Olomouc 2014, s. 132.
- Dzwony dla Gutów*. Głos Ludu, 14. 11. 2013, s. 4; [WWW dokument] <https://www.janfelczynski.cz/galerie/33> (stav k 20. 10. 2017).
- PINDUR, D.: *Kostel*, s. 10.
- ROSOVÁ, R.: *Dřevěné kostely*, s. 71.
- NĚMEC, Richard: *Zvonice roubeného kostela v Gutech (Těšínské Slezsko) a dřevěné štenýřové zvonice jako stavební typ*. Historická geografie 32, 2003, s. 295–307; ROSOVÁ, R.: *Dřevěné kostely*, s. 71.
- Zemský archiv v Opavě, fond Zemská vláda slezská Opava, inv. č. 61, fol. 60.
- LONDZIN, Józef: *Kościół drewniany na Śląsku Cieszyńskim*. Z pośmiertnych zapisków Autora przejrzał, uzupełnił i do druku przygotował Ks. R. Tomanek. Czeszyn 1932, s. 95.
- Další opravy proběhly v letech 1877, 1935–1937, 1954 a 1957 a v 80. letech, viz ROSOVÁ, R.: *Dřevěné kostely*, s. 73.
- Jedno lub dwa słowa zostały z tego usunięte*, viz LONDZIN, J.: *Kościół*, s. 97. Pravděpodobně nedochovaná slova jsou jména zvonaře Františka Mikuláše Stankeho (1765–1844) z Opavy. K tomuto zvonaři viz MLČÁK, L.: *Zvony*, s. 216.
- Józef Londzin dokonce přidává k nejstaršímu zvonu přízvisko „średni“, zvon z roku 1812 byl tedy menší než zvon z roku 1565, zvon z roku 1819 pak větší viz LONDZIN, J.: *Kościół*, s. 97. Lze se rovněž domnívat, že dva ze tří zvonů, o nichž se dřívější vizitační protokoly zmiňují, byly tehdy přelity, snad pro nějakou vadu, zničení při požáru snad lze vyloučit, neboť ho nedokládají žádné písemné zprávy či doklady na základě stavebního výzkumu.
- FINDINSKÝ, Karel: *Dějepis farního kostela u sv. Jana Křtitele ve Frýdku*. Těšín 1876, s. 11.
- DOLEŽALOVÁ, Denisa: *Ostrava daruje vyhořelému kostelu v Trinci-Gutech zvon*. Novinky.cz [WWW dokument] <https://www.novinky.cz/domaci/451563-ostrava-daruje-vyhorelemu-kostelu-v-trinci-gutech-zvon.html> (stav k 17. 10. 2017); PRAISOVÁ, Jana: *Kostel v Gutech zvedá z popela celá Ostrava*. Katolický týdeník 28, 7.–13. 11. 2017, s. 5.

Osobnosti těšínského dějepisectví III

Jakub Schickfuss

Janusz Spyra

Díky Eleazaru Tilischovi získali obyvatelé Těšínského knížectví první dílo, které jim umožnilo seznámit se s minulostí svého regionu, naopak těšínské Piastovci se tak mohli cítit náležitě docenění. První těšínská tištěná dvorská kronika oslavovala zásluhy zdejších zeměpánů, poukazuje zvláště na to, že mezi ostatními slezskými Piastovci se mohou pochlubit rodovými aliancemi s nejmocnějšími dynastiemi panujícími v sousedních zemích a rovněž starodávným původem sahajícím do předpiastovských dob, kdy v Polsku panovali (legendární) Lešek III., Popel I. a Popel II. A právě Těšimír, jeden z mnoha potomků Leška III., založil nad Olzou hrad, který byl nazván podle jeho jména Těšín. Elezar Tilisch, tvůrce této konstrukce založené na zásadě etymologické podobnosti slov a věcí, falšoval historickou skutečnost, avšak tento typ zjevného „nedostatku“, absolutně neakceptovatelný pro současného historika, v 16. století nikoho netrápil. K etymologické metodě se odvolávali všichni; podle mínění raně novověkých humanistů mělo dějepisectví naplňovat řadu různých cílů, v nichž elegance jazyka, etická výmluvnost či didaktické důvody byly důležitější než historická pravda. Též mecenáši financující jejich „výzkum“, vládci světské i církevní, aristokracie i šlechta či bohatší města, v historických dílech hledali spíše doklady o své výlučnosti, velikosti a chvály hodnosti než pravdivé informace o minulosti. Příklad známého falzifikátora z těchto dob Abraháma Hosemanna (1561–1617), jenž na objednávku několika měst a několika šlechtických rodů „vyprodukoval“ kroniky takřkajíc vysáté z prstu, které měly potvrzovat jejich starobylost, je toho nejlepším důkazem.¹

Nedlouho po vydání začalo Tilischovo dílo žít vlastním životem. Bylo pochopitelně známo na Těšínsku, především pak na knížecím dvoře, a sloužilo mj. jako doklad potvrzující svazky těšínských Piastovců při dalších námluvách. Tento spis (avšak nejen on) rovněž sloužil v této době coby zdroj informací při sepisování různých přehledů (pořízených Jiřím Kalusem nebo Jiřím Salentariusem), které byly nazývány „genealogiemi“. Tilischovu práci znali i představitelé knížecího rezidenčního města – v roce 1651 z ní pořídili výpisky, které jim měly pomoci v soudním sporu o navrácení pozemků náležejících někdejšímu dominikánskému klášteru.² Tilisch byl dobře známý v okruhu německých, zvláště slezských vzdělanců, což ovšem nepřekvapuje, neboť byl prvním nejen těšínským, ale i hornoslezským kronikářem, jak zdůraznil již autor obsáhlého encyklopedického přehledu spisovatelů Christian Gottlieb Jöcher v polovině 18. století.³ Daniel Czepko (1569–1623), působící na těšínském dvoře, těžil z Tilischovy práce při sepisování medailonů slezských kněží s názvem *Ginaeeco Silesiaco* údaje o Viole, manželce krále Václava III. (učinil z ní dceru knížete Kazimíra a Beatrix Braniborské).⁴ Tilischovo dílo též znali a hojně využívali – Friedrich Lucae (1644–1708), autor *Schlesiens curiose Denkwürdigkeiten*, díla vydaného v sedmi částech ve Frankfurtu nad Mohanem v roce 1689; Johann Sinapius (1657–1725), jenž v *Olsnografii* uvádí jeho kroniku břežských knížat;⁵ a rovněž Gottfried Dewerdeck (1675–1726)⁶ či Martin Hanke (1633–1709). Z Tilische čerpal většinu informací o Těšínském knížectví rovněž Mikuláš Pol (1564–1632) z Vratislavi. Náležitě účt se těšil zejména na sklonku 16. a v průběhu 17. století, o čemž svědčí dedikace epigramů Samuelem Latochiusem,⁷ Johannem Hermannem,⁸ Johannesem Langiusem či Martinem Lipeniusem (1630–1692).⁹

I přesto, že Tilischovu kroniku znala celá řada německých odborníků, upadla záhy v zapomnění, což bylo jistě způsobeno i tím, že vyšla v nevelkém nákladu.¹⁰ Zastoupilo ji

jiné dílo, které lépe splňovalo potřeby lidí 17. a 18. století, konkrétně slezská kronika Jakuba Schickfusse.¹¹

Jak známo, jedním z hlavních pramenů, z něhož Eleazar Tilisch čerpal informace pro své dílo, byla *Kronika slezského národa* Jáchyma Cureuse (1532–1573) vydaná tiskem v roce 1571.¹² Cureus, lékař a teolog se vzděláním nabytým na německých a italských univerzitách, nebyl prvním, kdo se snažil načrtnout dějiny Slezska. Dřívější kroniky, sepsované nejčastěji mnichy, pochopitelně zdůrazňovaly příslušnost Slezska k polským zemím, k nimž širší Poodří příslušelo od konce 10. do poloviny 14. století, či jeho vazby na piastovskou dynastii, ze které pocházela slezská knížata.¹³ Oproti polské historiografické tradici Cureus představil jinou, jež s ohledem na politické souvislosti již akceptuje skutečnost sounáležitosti se zeměmi Koruny české, v oblasti náboženské je jednoznačně protestantská a v kulturní naprosto německá, ačkoliv z pohledu identity slezská. Cureus ve svém díle jako první zdůraznil slezskou výlučnost, přičemž se snažil představit historii této země jako „gesta nationes“, dějiny národa, v tomto případě slezského.¹⁴ Pojetí „národa“ je nutné v tomto smyslu chápat jako identifikaci před-novověkou, vymezenou politicky činnými stavy čili vyššími vrstvami společnosti.

Velká odezva, s jakou bylo Cureusovo dílo přijato ve slezském prostředí, dokládá, že představená koncepce odpovídala politickým a kulturním aspiracím slezských elit období humanismu. Velice rychle se *Kronika národu slezského* dočkala překladu do němčiny, a to Heinrichem Rättelem ze Zaháně, jenž konstatoval, že se týká *opravdu [...] celé milované slezské otčiny*. Rättel se nespokojil pouze s překladem, nýbrž Cureusovu kroniku doplnil o informace z posledních let, díky čemuž byla rozšířena do čtyř svazků zakončených k roku 1585.¹⁵ Již o dva roky později došlo k její reedici, korigované tentokrát Vavřincem Müllerem (Möllerem).¹⁶ V roce 1601 byla kronika vydána v Lehnici ještě jednou pod Cureusovým jménem (spolu s jeho biografií), avšak s pozměněným názvem *Newe Cronica des Hertzogthumbs Ober und Nieder Schlesien*.¹⁷

Jinými slovy lze shrnout, že pod Cureusovým jménem vycházely další, rozšířené verze jeho díla, v nichž byla zohledněna především rozšiřující se oblast znalostí o minulosti Slezska. Na přelomu 16. a 17. století totiž začaly vznikat stále další a další kroniky jednotlivých slezských knížectví,¹⁸ resp. města Vratislav, ze kterých se vymykala práce Mikuláše Pola. Rostl zájem o minulost země, rozšiřovala se skupina osob pravidelně se odvolávajících k historickým událostem. Současně existovala potřeba vytvoření souhrnného kompendia, v němž by byly na jednom místě sebrány veškeré vědomosti k této problematice.¹⁹ Jeden z takovýchto pokusů učinil Nicolaus Henel (1582–1656, později obdařený titulem von Hennenfeld), autor díla *Silesiographia. Breslo-Graphia*, syntetického přehledu o Slezsku a jeho hlavním městě, jež vyšlo v roce 1613.²⁰ Na pouhých 141 stranách členěných do devíti kapitol v něm popisuje původ názvu, územní členění, přírodní bohatství, ale rovněž se věnuje historii, správnímu vývoji, existujícím městským sídlům atp. Nechybí ani legendy (podávány jako historická skutečnost) o genezi polských a slezských Piastovců, jejichž původ dovádí pochopitelně nejen k prapředku Lechovi, avšak až k Římanům.²¹ Henel uvádí rovněž pár zmínek týkajících se Těšínského knížectví – jedná se zejména o topografické údaje: při popisu hranic Slezska zmiňuje okolí Těšína, řeky Vislu a Olzu.²² Prapředkem těšínských knížat byl starověký Piast. V případě politických dějin píše jen o několika historických událostech vážících se k dějinám celého Slezska, zejména s ohledem na působení knížete Kazimíra II. coby vrchního slezského hejtmana.²³ Kromě Těšína vyjmenovává spolu se základní charakteristikou i jiná města knížectví, ale jeho znalosti k této oblasti jsou velmi omezené.²⁴ Přínosem je publikování básně Jiřího Fabriciuse o Těšíně.

Na počátku 17. století vše směřovalo ke vzniku všeobecné kroniky Slezska, a vzdělcem, jemuž se takové dílo povedlo vytvořit, se stal Jakub Schickfuss.

Jakub Schickfuss (též Jakob Schickfus, Schickfusus, Schickfusus atp.) se narodil 22. ledna 1574 v dolnoslezském Svobodíně (p. Świebodzin, n. Schwiebus) jako nejstarší syn

městského radního a císařského výběrčího berně Bonaventury a Hedviky, rozené Guschmannové. Jméno obdržel po svém dědovi, místním pastorevi.²⁵ Mladý Jakub se začal vzdělávat nejprve doma, později docházel do latinské školy v rodném Świebodzině a poté studoval na gymnáziu sv. Alžběty ve Vratislavi a na gymnáziu ve Zhořelci. Kromě obvyklého penza znalostí získaných absolvováním školní průpravy podle tehdejších humanitních zásad, absolventi velmi solidně ovládali latinu, jejíž znalost byla základním předpokladem pro další studia na univerzitě. Jakubův starostlivý otec jej zapsal ke studiu na univerzitě ve Frankfurtu nad Odrou (Viadrina) již v roce 1584, imatrikulační přísahu však složil teprve v roce 1595.²⁶ Jak však uvádí autoři biografických přehledů o Schickfussovi, studium práva a filozofie podle všeho započal v roce 1593. O dva roky později totiž docházel na akademii ve Štrasburku, která byla reformována Johannesem Sturmem (1507–1589) jako modelová střední škola s humanistickým zaměřením a s aspirací na status vysoké školy v oblasti některých vědních oborů.²⁷ Zde získal titul magistra (svobodných) umění²⁸ a jako mistr nejnižšího vědního oboru (filozofie) přednášel (zvláště Aristotelovu) filozofii. Některé ze svých přednášek vydal i tiskem. Vedl rovněž veřejné disputatione, kterých se často kromě studentů z Německa, Čech a Slezska účastnili polští šlechtici studující ve Štrasburku (např. Petr Borkowský, Daniel Gozdus, Adam Gosławský). K jeho studentům patřil i Stanislav Wolowitz, o něhož se Schickfuss staral v době studií ve Štrasburku a později jej doprovázel během kavalírské cesty do Basileje. Zde se 24. ledna 1597 Wolowitz, označovaný jako litevský hrabě, a Schickfuss, „illius praeceptor“, zapsali do univerzitní matriky,²⁹ avšak pět dnů nato mladý šlechtic zemřel, nakažen řádící epidemií. Schickfuss se vrátil do Německa, v únoru byl imatrikulován na univerzitě v Jeně, ale po několika měsících zamířil opět na Viadrinu ve Frankfurtu nad Mohanem, kde v létě téhož roku přijal funkci univerzitního notáře. Jeho úkolem byl dohled nad korespondencí univerzity a nad vyhotovením zápisu ze zasedání senátu,³⁰ přičemž rovněž vedl přednášky, zvláště z oboru filozofie a římského práva. Část z nich později vydal tiskem.³¹

Na počátku 17. století byl Jakub Schickfuss dobře známou osobou v okruhu německých a slezských humanistů, autorem mnoha publikací z oblasti filozofie a práva. Nabyté renomé záhy přineslo společenské povýšení, konkrétně v roce 1604 jmenování rektorem proslulé knížecí školy v Břehu, kterou založil v roce 1569 břežský kníže Jiří II. Na tomto postu vystřídal Melchiora Tilesiuse, bratra Eleazara Tilische, těšínského dějepisce, jenž poslední léta svého života strávil právě v Břehu, kde i v roce 1612 zemřel. Nepochybně se s novým rektorem znali osobně. Touto cestou se Schickfuss dostal do služeb lehnicko-břežských knížat, synů Jáchyma Fridricha (1550–1602), slezských Piastovců náležejících k čelným představitelům protestantismu ve Slezsku. Jejich ortodoxní náboženská orientace souvisela mj. s dynastickými

Podobizna Jakuba Schickfusse (1574–1637) jako císařského rádce a fiskála královských komorních majetků v Horním Slezsku se šlechtickým titulem „von Neudorf“, Muzeum Těšínska

Lehnicko-břežští Piastovci Jan Kristián (1591–1636) a Jiří Rudolf (1595–1653), Schickfussovi mecenáši, na zlatém šesti-dukátu z r. 1605, avers a revers, commons.wikimedia.org

aliancemi uzavíranými s německými dynastiemi, zvláště s braniborskými Hohenzollerny.³² Jakub Schickfuss se zásadním způsobem přičinil o rozvoj školy – mj. dvakrát upravil didaktické osnovy, které sepsal velmi ambiciózně s důrazem na výuku teologie, filozofie a rétoriky.³³ Zde organizoval veřejné disputace a publikoval práce z oblasti práva a filozofie, jež měly částečně sloužit studentům gymnázia jako učebnice.³⁴ V době, kdy gymnázium vedl, školu navštěvovalo několik stovek mladých hochů, mj. i synové Jana Cigána ze Slupska, držitele nižšího stavovského panství Fryštát, či s ním spříznění členové rodu Kochtických z Kochtic.³⁵

Schickfuss zastával funkci rektora více než deset let.³⁶ Kromě toho, že byl pedagogicky dosti vytížený, se mu podařilo najít čas na dokončení doktorátu z práva, který obhájil na univerzitě ve Frankfurtu 22. října 1612.³⁷ Poté se tituloval jako „doktor obojího práva“, resp. „doktor obojího práva a filozofie“. Stal se rádcem brežského knížete Jana Kristiána. Svému pánovi sloužil i po roce 1617, kdy byl kníže jmenován slezským zemským hejtmánem, což i pro jeho rádce znamenalo vzrůst agendy a povinností (Jana Kristiána Schickfuss např. zastupoval na jednání knížecího sněmu ve Vratislavi). Po vypuknutí třicetileté války se Jan Kristián postavil na stranu českých povstalců, a proto po prohrané bitvě na Bílé hoře v roce 1620 musel kníže spolu se svým rádcem uprchnout do Frankfurtu nad Odrou. Schickfuss se do Slezska vrátil po tzv. drážďanském akordu v roce 1621 a záhy se stal rádcem nového slezského zemského hejtmána, lehnického knížete Jiřího Rudolfa, bratra výše zmíněného Jana Kristiána. Přestože Schickfuss vyznával evangelickou víru, byl již v roce 1624 jmenován císařským fiskálem komorních majetků v Horním Slezsku (*Kammerfiskal für Oberschlesien*). K jeho hlavním úkolům náleželo vymáhání královských důchodů, což sice byla funkce odpovědná, ale zároveň výnosná. Schickfuss tím získal mj. titul císařského rádce a povýšení do šlechtického stavu s predikátem „von Neudorf“.

V té době se Schickfuss několikrát angažoval v záležitostech Těšínského knížectví. Poprvé po smrti posledního mužského Piastovce na knížecím stolci Fridricha Viléma v roce 1625, kdy byla řešena otázka dalších osudů knížectví. V projednávaném sporu byla hlavním právním problémem kauza, zda Těšínské knížectví je majetkem alodiálním, či lénem Koruny české. Z pozice císařského úředníka se Schickfuss pochopitelně klonil ke druhé možnosti s tím, že odmítal uplatnění dědického práva i v ženské linii (jak známo, sestra zesnulého knížete Alžběta Lukrécie obdržela vládu nad knížectvím pouze do konce života).³⁸ Na konci 30. let 17. století vystupoval ve sporu, který vedlo město Těšín s dominikány o někdejší klášterní

majetky. Z tohoto důvodu pobýval v roce 1629 v Těšíně. O dva roky později přijel do Fryštátu, aby zasedl v komisi svolané kvůli rozhodnutí ve věci navrácení nemovitostí benediktinskému klášteru v Orlové, které mu nechal zabrat kníže Václav III. Adam v předchozím století.³⁹

Schickfuss coby císařský rádce bydlel ve Vratislavi, kde 15. září 1637 zemřel.⁴⁰ Poslední dílo, které na sklonku života sepsal (úvod dokončil ve Vratislavi v „dubnové idy“ roku 1636), neslo název *Consuetudines Silesiae feudales Patriae desiderio in patriae usum collectae* (Slezské feudální obyčeje, sebrané na prosbu a ku prospěchu vlasti). Shromáždil v něm mj. množství lenních listin pocházejících ze Slezska. Tato práce byla dlouho šířena pouze v rukopise,⁴¹ teprve po 100 letech vyšla tiskem.

Podobně jako všichni humanisté, jejichž existence byla podmíněna mecenátem zámožných, i Schickfuss skládal příležitostné oslavné básně, apologie, panegyriky atd., adresované převážně brežským Piastovcům, se kterými svázal svůj život.⁴² Přesto k jeho nejznámějším projevům náleží ten, jenž přednesl za účasti slezských a českých stavů při příležitosti složení holdu císaři Matyášovi ve Vratislavi v roce 1611. Pro humanistickou rétoriku typickým způsobem v něm vychvaluje vladařovy okázalé ctnosti – rozvahu a moudrost, které by měli následovat i jeho poddaní, s uvedením vhodných příkladů z dob starověku.⁴³ Na tomto místě je třeba zmínit i pohřební kázání pronesené nad rakví zesnulého syna Hanse Kochtického Jana Jiřího, jenž tragicky zahynul v Břehu roku 1609.⁴⁴

Schickfuss však především pracoval nad doplněnou verzí kroniky Slezska, kterou dokončil v roce 1619, nedlouho po vypuknutí povstání českých stavů proti Habsburkům. Následná válečná léta pak již nepřála dalšímu sepisování.⁴⁵ *Nová, doplněná Kronika Slezska a popis země* byla vydána teprve po několika letech – až v roce 1625.⁴⁶ Doplněná je pochopitelně ve vztahu k předchozímu dílu Jáchyma Cureuse, z něhož Schickfuss převzal mnohé, mj. i název z vydání z roku 1601 či rozdělení do čtyř částí. První byla věnována „královstvím“ čili politickým dějinám Slezska od nejstarších dob do roku 1618;⁴⁷ druhá „knížatům“ čili historii jednotlivých slezských knížectví (byť ze známých důvodů nejobšírněji popisuje osudy lehnických, brežských a olešnických knížat). Třetí kniha obsahuje náboženské a právní dějiny a poslední je knihou o městech s údaji o vybraných slezských sídlech. V předmluvě Schickfuss vzdává hold svému předchůdci, zároveň však poukazuje na slabiny jeho staršího díla. Objasňuje, že Cureus neměl možnost doplnit svou kroniku, tedy vyličit všechna knížata a jejich činy, což míní napravit proto, aby předložil „úplný“ přehled o dějinách Slezska. Uvádí celou řadu autorů, z nichž při psaní čerpal (s. II) – zejména se jedná o dějepisce německé a slezské, ale rovněž i polské v čele s Janem Długoszem (objasňuje, že jej bude uvádět správně „Dlugosius“ a ne jako Cureus „Duglosius“). Jmenuje též Kromera, Miechowita a Gwagniniho, z českých autorů Dubraviuse, Hordledera a Borka. Na následující straně (s. III) pokračuje v přehledu prací týkajících se jednotlivých knížectví a dynastií, kterých je velmi mnoho; a zde ve skupině slezských genealogií rodů odvozujících svůj původ od Piasta nacházíme pochopitelně dílo Eleazara Tilische, jež uvádí s úplným názvem, naopak mezi pracemi o městech cituje veršovanou skladbu o Těšíně z pera brežského pastora Jiřího Fabriciuse. Tento přehled zřetelně ukazuje, jakým způsobem se na přelomu 16. a 17. století rozrostlo slezské písemnictví. Klíčový přínos Schickfussovy kroniky spočívá v závěrečných částech knihy, které se věnují období od druhé poloviny 16. století do vypuknutí třicetileté války, tedy době, již Cureus obsáhnout nemohl. O přednostech, tak i slabinách „doplněné Kroniky Slezska“ by bylo možné napsat mnohé,⁴⁸ avšak jednou z jejich zásadních pozitiv bylo, že v ní hornoslezská knížectví našla náležitou prezentaci, neboť dolnoslezský humanista Cureus o těchto krajích nevěděl vlastně vůbec nic, což sám v textu i přiznal.

Informace o Těšínském knížectví je možné v Schickfussově díle nalézt ve všech čtyřech částech (nejednou opakovaně na různých místech). V první knize je jich jen několik, a to z toho důvodu, že obsahuje povšechnou historii Slezska podanou z perspektivy vládců Polska, Čech a Německa, v jejichž politice nevelké Těšínsko sehrávalo dosti omezenou

roli (dokonce i před rokem 1327, kdy knížata byla v podstatě nezávislá, jen ve formálním vztahu ke krakovskému seniorovi).⁴⁹ Několikrát je zmiňován Kazimír II., když vystupuje ve sporu o Hlohovské knížectví či později jako slezský zemský hejtman z vůle krále Vladislava Jagellonského.⁵⁰ Najdeme zde rovněž popis „parádní“ účasti knížete Adama Václava při slavnostním vjezdu císaře Matyáše do Vratislavi v roce 1611 nebo informace o jmenování téhož Piastovce panovníkem do úřadu vrchního zemského hejtmána Slezska v roce 1617 a záznam o jeho smrti po bezmála půlroce. K tomu několik nahodilých zmínek vážících se k vojenským konfliktům – např. účast Boleslava I. při tažení Poláků do Pruska v roce 1414. V době bezprostředního tureckého ohrožení bylo Slezsko rozděleno do vojenských obvodů, k jižnímu náleželo Těšínské knížectví.⁵¹ V první knize Schickfuss též umístil biografické údaje o rodině těšínských vládců (o smrti Václava III. Adama v roce 1579 a manželky lehnického knížete Fridricha IV. Sidonie Marie v roce 1587).

Ve druhé knize nacházíme vyličení dějin jednotlivých slezských knížectví, kterému předchází obšírná úvaha o původu knížat ze starodávného rodu jejich prapředka Piasta, narozeného v roce 775, z něhož pochází i polští králové, jejichž hodnost uznal císař Ota III. v roce 1000. Schickfuss se však věnuje zejména zdůraznění vazeb slezských zeměpánů s císaři, knížaty a pány z říše, vedle starodávného původu zde navíc máme potvrzení příslušnosti ke světu univerzální (nyní již německé) kultury. Dějiny Těšínska autor představil ve XXXV. kapitole (*Von den Teschnischen Fürsten*). Je nutné zmínit, že jeho líčení téměř v úplnosti vychází z Tilischovy práce, na několika místech uvádí jako zdroj Henningovu genealogickou příručku.⁵² Výjimkou je období po roce 1588, kdy Schickfuss již nemohl čerpat z kroniky svého předchůdce. Popis se vztahuje k dobře známým faktům o vládě Adama Václava, o jeho konverzi ke katolicismu i náhlému skonu či k převzetí knížecího stolce jeho synem Fridrichem Vilémem v roce 1617. Zmiňuje, že učitelem knížete byl zprvu Baltazar Exner, jehož báseň k počtu svého svěření v kronice cituje. Celou pasáž uzavírá rodokmen těšínských Piastovců publikovaný téměř v totožné podobě, jak ho představil již Tilisch.⁵³

Třetí kniha obsahuje záležitosti celého Slezska, konkrétně problematiku náboženského vývoje, postavení církevních institucí či správního postavení s obsáhlým výkladem o fungování stavovského sněmu ve Vratislavi. V této části jsou těšínské Piastovci zmiňováni několikrát.⁵⁴ Na dalších stranách pak autor přetiskuje nejdůležitější právní dokumenty se vztahem k jednotlivým slezským knížectvím. Nachází se zde složení holdu v roce 1327, privilegia krále Vladislava z roku 1498 a krále Ludvíka z roku 1519 pro knížete Kazimíra II., resp. kompletní opis listiny Václava III. Adama z roku 1572 vydané těšínským stavům, která předcházela sepsání zemského zřízení.⁵⁵

Poslední, čtvrtá kniha je věnována městům. Jejich popis začíná Vratislaví, nechybí pochopitelně ani Těšín. Spolu s krátkým uvedením přírodních poměrů, pro historika nepodstatných, je jeho vyličení poměrně obsáhlé. Uvádí jej tvrzení, že Těšín je téměř nejstarším městem Horního Slezska, neboť svůj název odvozuje od syna Leška III. „Cessimira“, jenž zámek (*Schloß*) a přilehlé město založil okolo roku 810. Dokladem toho má být pohanská svatyně nacházející se v areálu knížecího hradu (*Fürstl. Burgk*), která musí být starší, neboť k christianizaci Slezska došlo v roce 965. Popis města začíná kláštery, mj. dominikánským, jenž založila kněžna Eufemie v roce 1272. Popisuje rovněž zámek, jak bylo uvedeno, vybudovaný Těšimírem a dále i nejdůležitější objekty a instituce ve městě. V další části obsáhleji píše o zdrojích příjmu měšťanů, zdejším „dvojakém“ pivu (březnovém a masném/mastném), které popíjejí Valaši během „velkých hromad“ odbývajících se na zámku, dále též o těšínských jarmarcích, z nichž město profituje či o puškách těšínkách (*Büchsenrohren*). Popisuje rovněž městský erb. Konkrétně uvádí pouze několik historických dat.⁵⁶ Nemohl se nezmínit o tom, že Těšín byl až do změny vyznání Adama Václava luterský, že tentýž kníže jím vydanou listinu garantující obyvatelům města evangelické vyznání osobně rozťal mečem a zbytky pergamenu poslal v kalichu na radnici. Cituje ještě

T

Záhlaví kapitoly v Schickfusově kronice o Těšínském knížectví, kterým podle jeho sdělení protékají dvě řeky oplývající rybami, je zde zdravé povětří a hojnost lesů i potravy, Muzeum Těšínska

několik dalších dokumentů, ale ty se vztahují ve skutečnosti k těšínským knížatům⁵⁷ a mají pouze čtenáři vsugerovat, že autor je zevrubně obeznámený s historií města.⁵⁸

Popis Těšína uzavírá veršovaná skladba Jiřího Fabriciuse mladšího, básníka s titulem „poeta laureatus“ a teologa, jenž deset let pobýval v Těšíně jako dvorský kazatel a děkan a více než pět let doprovázel knížete Adama Václava během jeho tažení v Uhrách. Verš je typickým Laudatio Těšína, odvolávajícím se k faktu založení města Těšimírem.⁵⁹ Čtenář tak nemá šanci zapomenout, že těšínská vládcí pochází z rodu legendárního Piasta, neboť rodokmen slezských zeměpánů Schickfuss líčí obsáhle již dříve, a to hned dvakrát. Nejprve v kapitole VI první knihy nacházíme tradiční vývod počátku původu polských panovníků od Lecha a Čecha.⁶⁰ Podle Einhardta píše o válkách Karla Velkého s Poláky v roce 786 (na okraji stránky doplněno: 805. *Kayser Carolus Magnus bezähmet die Polen*). Uvádí rovněž, že synové knížete Leška zakládali na území ovládaných Langobardy řadu tvrzí. Poté se vrací ke dvěma panovníkům, nositelům jména Popel (*Popilli*), z nichž první byl synem Leška III. a dobrým člověkem, a ten měl bratry – *Pribislaum*, *Wissimirum*, *Premislaum*, *Gessimirum* –, kteří založili mnoho měst a zbudovali spoustu hradů. Popela II. za jeho hanebné činy sežraly myši.⁶¹ Opakuje zde nám již známou interpretaci Eleazara Tilische, jenž spojuje počátky Těšínského knížectví s legendární minulostí Polska. V kapitole VII publikuje další vývod polských a slezských vládců od Piasta a jeho manželky Řepichy. Pasáž o Těšimírovi se opakuje v části o Těšíně, což bylo zmíněno již výše.⁶² Schickfuss, inspirován Tilischem, uznává Těšín za nejstarší město v Horním Slezsku, založené Těšimírem okolo roku 810. V jeho díle nacházíme poprvé konkrétní datum založení hradu nad Olzou. Poněvadž popisované události v Polsku se podle něj odehrály v roce 804 a 805, musel Těšín vzniknout o něco později.

Jak již bylo uvedeno, v *Nové, doplněné Kronice Slezska a popisu země* nacházíme (při srovnání s jinými regiony) poměrně obsáhlý popis Těšínského knížectví a Těšína, což přivedlo některé autory k domněnce, že Jakub Schickfuss pobýval na těšínském dvoře.⁶³ O tom můžeme vážně pochybovat, neboť teprve po vydání kroniky tiskem Schickfuss zavítal podvakrát na území Těšínského Slezska. Rozbor materiálů obsahujících jeho dílo naznačuje, že autorova znalost místní historie nebyla o nic lepší než Tilischova.⁶⁴ Někdy se sice zdá, že čerpal informace z dokumentů knížecího archivu – např. v případě zmínky o zástavní smlouvě na několik hornoslezských měst z roku 1393 uzavřené mezi Spytkem z Melsztynu a těšínskými knížaty Přemyslem a Boleslavem. V této souvislosti uvádí: *tato listina je veřejně z obou stran zpečetěná a její originál je dosud zachovaný v těšínské knížecí kanceláři*,⁶⁵ avšak stejnou větu nalezneme i v Tilischově textu.

Je nutné dodat, že doplňující informace o těšínských knížatech nacházíme u Schickfusse v partiích, ve kterých píše o dějinách Hlohovského knížectví, z poloviny náležejícího po více

než půlstoletí k držávám tohoto rodu, kvůli čemuž bývali Piastovci zapleteni do řady lokálních konfliktů. Činí tak ojediněle ve čtvrté knize.⁶⁶ Rovněž v tomto případě svůj výklad začíná od starověku, v jeho vývodu nechybí různé kmeny uváděné Tacitem, nejen Lugiové, ale i Langobardi, s nimiž měli vandrovat do Lombardie prvotní obyvatelé z okolí Hlohova. Neopomenul připomenout i osudy Čecha a Lecha, avšak počátky Hlohova skromně datuje do roku 920.⁶⁷

Závěrem lze konstatovat, že s výjimkou období po roce 1588 nepřináší Schickfussova kronika žádné zásadní informace o minulosti Těšínského knížectví. Podstatným způsobem přejímá obsah práce Eleazara Tilische, ačkoliv provádí několik důležitých změn. Kodifikuje ztotožnění těšínských Piastovců s větví rodu opolsko-ratibořských knížat, neboť na rozdíl od Tilische, jenž je uvádí pouze jmény, Schickfuss k nim doplňuje i pořadová čísla. Jak již bylo zmíněno, Schickfuss od Tilische přebírá informaci, že prvním těšínským knížetem byl Měšek I. Krivonohý († 1211), proto všichni následující vládci v kronice obdrželi odpovídající čísla (např. těšínský kníže a vrchní slezský zemský hejtman Kazimír II. je označován jako Kazimír IV.). V kronice nikde nenajdeme zmínku o vydělení samostatného Těšínska z Opolského knížectví někdy okolo roku 1290, tedy za vlády Měška I. († 1314/1315). V pozdější době toto mělo zásadní vliv.⁶⁸ Schickfuss ustálil ve slezské historiografii Tilischovu koncepci o založení Těšína Těšimírem na počátku 9. století, ba co více, konkretizoval tuto událost přibližně k roku 810. Jelikož jeho následovníci se tímto problémem podrobněji již nezabývali, všichni ostatní pak přejímali informaci, že Těšín byl založený v roce 810 a je nejstarším hornoslezským městem. Nejdůležitější však bylo, že Schickfussova kronika vyšla ve vysokém nákladu a byla snadno dostupná (byť ne zrovna levná, neboť celý výtisk čítal bezmála 1 500 stran). Nedlouho po vydání se stala nejpopulárnější publikací o dějinách Slezska a během následujících 200 let byla základní studnicí poznání této země pro většinu Slezanů a ostatní jedince, kteří se zabývali její minulostí.⁶⁹ Poněvadž ve vztahu k Těšínskému Slezsku nebyla dlouho vydána žádná historická práce, stala se *Nová, doplněná Kronika Slezska a popis země* hlavním zdrojem poznání pro vzdělanější i méně vzdělané obyvatele regionu.⁷⁰

Z polštiny přeložil Radim Jež

RESUMÉ

Personalities of Těšín Historiography III

Jakob Schickfuss

Eleazar Tilisch was the author of the oldest printed chronicle of Těšín, published in 1588 and involving the archival records created by Zachariáš Starck. Due to the limited number of copies, the work was soon forgotten, but its contents were known to Silesian humanists. These included Jakob Schickfuss (1574–1637), who ran the famous prince's grammar school in Brzeg. Here, he met Eleazar Tilisch, who spent his last years in Brzeg. Schickfuss's work entitled „New Completed Chronicle of Silesia, and a Description of the Country“ (*New vermehrete Schlesische Chronica unnd Landes Beschreibung*), published in 1625, soon turned into the most popular compendium of knowledge about Silesia. Save for the period from the late 16th century onwards, the author's presentation of the Duchy of Těšín copied the chronicle by Tilisch in an unreserved way, including all the incorrect details. Apart from others, Schickfuss specified that Těšín was established “around 810”, or several years after the death of Lešek III, the father of Těšimír, the legendary founder of the city. Save for a few references to the early 17th century, the chronicle by Schickfuss contains no details contributing to the historical knowledge of the Duchy of Těšín, but due to the number of copies in circulation and the popularity it enjoyed, his presentation of the history of the Duchy of Těšín became imperative reading for centuries to come.

KEYWORDS

Těšín Silesia; Duchy of Těšín; historiography; Silesian chronicles

AUTOR STUDIE

- prof. dr hab. Janusz Spyra; Instytut Historii Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie; j.spyra@ajd.czyst.pl

POZNÁMKY

- 1 CETWIŃSKI, Marek: *Historyk-humanista a prowincjonalne oczekiwanie sławy i splendoru. Przypadek Abrahama Hosemanna*. In: Czajkowski, K. – Malura, J. – Spyra, J. (edd.): *Historik a literát na prowincii / Historik i pisarz na prowincji. Vzdělanec v provincii / Uczony na prowincji* 2. Ostrava 2015, s. 68–75.
- 2 Kalusovy a Salentariusovy „genealogie“ se nedochovaly do současnosti. Viz SPYRA, Janusz: *Historiografia a tożsamość regionalna w czasach nowożytnych na przykładzie Śląska Cieszyńskiego w okresie od XVI do początku XX wieku*. Częstochowa 2015, s. 64–66, 72–77.
- 3 JÖCHER, Christian Gottlieb: *Allgemeines Gelehrten-Lexicon*. Bd. 4. Leipzig 1751, s. 1199.
- 4 CZEPEKO, Daniel: *Gynaecium Silesiacum Ligio-Bregense. Kurtze historische Beschreibung und Aufzählung der Stammlinien von den Hochlöblichen Ahnen etlicher Fürstlicher Frewlin in Schlesien, die an Kayserliche, Königliche, Chur und Fürstliche, Gräffliche herrliche Stammen und Häuser außerhalb Landes verheuraht worden, und im gegentheyl, etzlicher Kayserlicher, Königlicher, Chur und Fürstlicher, Gräfflicher Frewlein außerhalb La[n]des, so ins Landt und Herzogthumb Schlesien gebahret, und etlichen schlesischen Fürsten Beygelegt worden. Sampt einem hiebey Aufzähligen Stammbaum von Piasto her, biß uff ietzige Zeit, Inn Kupfer gebracht*. Leipzig 1626, s. 10, 94. Originál se dochoval ve sbírkách Książnicy Cieszyńskiej w Cieszynie (dále jen KC Cieszyn), Kolekcja rękopisów biblioteki ks. L. J. Szersznika (SZ), sign. DD II 5.
- 5 SINAPIUS, Johann: *Olsnographia Oder Eigentliche Beschreibung Des Oelfñischen Fürstenthums In Nieder-Schlesien. Welche in zwey Haupt-Theilen, so wohl insgemein Dessen Nahmen, Situation, Regenten, Religions-Zustand, Regiments-Wesen und andere notable Sachen, Als auch insonderheit Die Städte und Weichbilder des Oelfñischen Fürstenthums mit Ihren Denckwürdigkeiten vorstellet*. Leipzig – Franckfurt 1706–1707.
- 6 DEWERDECK, Gottfried: *Silesia Numismatica, Oder Einleitung zu dem Schlesischen Müntz-Cabinet, in welchem biß 368. theils sehr alte rare und schöne, im Lande verfertigte Müntzen durch accurate Kupffer gewiesen, umständlich erkläret und dabey viele in der Schlesischen Historie begangene Fehler deutlich entdecket werden*. Jauer 1711, s. 498, 515, 520.
- 7 LATOCHUS, Samuel: *Epigrammata Libri IV*. Nissae [1585].
- 8 HEERMANN, Johann: *Epigrammatum libelli IX*. Jenae 1624, s. 536.
- 9 LIPENIUS, Martin: *Bibliotheca realis philosophica omnium materialium, rerum et titulorum in universo totius philosophiae ambitu occurrentium*. Bd. 2. Frankfurt am Main 1682, s. 1470.
- 10 A většina z výtisků s jistotou putovala na knížecí dvůr. Některé exempláře jsou uváděny ve šlechtických knihovních sbírkách (SPYRA, J.: *Historiografia*, s. 88, pozn. 24, s. 92, 155).
- 11 TAMTÉŽ, s. 207–210. Když si těšínský polyhistor Leopold Jan Šeršník pořizoval výpisky z Tilischova díla, pracoval s edicí vydanou Friedrichem Wilhelmem Sommersbergem a teprve později si obstaral originál kroniky. Ze Sommerbergovy edice čerpal rovněž Gottlieb Biermann a vratislavští historikové.
- 12 CUREUS, Joachim: *Gentis Silesiae annales, complextes historiam de origine, praecipuorum eventuum, qui in Ecclesia & recitationem usque ad necem Ludovici, Hungariae & Bohemiae regis, acciderunt*. Wittenberga 1571.
- 13 HECK, Roman: *Główne linie rozwoju średniowiecznego dziejopisarstwa śląskiego*. Studia Źródłoznawcze 22, 1977, s. 61–75; GLADKIEWICZ, Westyna: *Dziejopisarstwo śląskie okresu odrodzenia i wczesnego baroku*. In: Gajda, K. (ed.): *Dawna historiografia śląska*. Opole 1980, s. 116–134.
- 14 KOZÁK, Petr: „Dem Vaterland ist man Danckbarkeit schuldig!” Joachim Cureus (1532–1573) und der „Sinn” der schlesischen Geschichte. In: Bobková, L. – Zdichynec, J. (edd.): *Geschichte – Erinnerung – Selbstidentifikation. Die schriftliche Kultur in den Ländern der Böhmischen Krone im 14.–18. Jahrhundert. Die Kronländer in der Geschichte des böhmischen Staates V*. Praha 2011, s. 416–430; srov. JUREK, Tomasz: *Die Entwicklung eines schlesischen Regionalbewußtseins im Mittelalter*. Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung 47, 1998, s. 21–48.
- 15 Celek vyšel ve Frankfurtu nad Mohanem v roce 1585 pod názvem *Schlesische und der herzlichen Statt Bresslaw General Chronica*.
- 16 *Schlesische und der weitberühmter Stadt Bresslaw General Chronica darinnen Warhafftige eigentliche und kurtze Beschreibung des Hertzogthumbs Ober und Nieder Schlesien*. Wittenberg 1587.
- 17 *Neue Cronica des Hertzogthumbs Ober und Nieder Schlesien. Warhafftige und grüntliche beschreibung aus göttlicher Schriftt, heidnischen und andern Alten und neuen Historien, von dem Namen, Ursprung, Ankunfft, Vermerung und Forttreysen, Geschichten und Tadtten der alten Schlesien*. Liegnitz 1601. V tomto roce byla vydána další edice kroniky v Eisleben, v letech 1606 a 1607 v Lipsku. V polštině o něm podrobněji KASPROWSKA-JARCZYK, Marta: *Wokół Gentis Silesiae annales Joachima Cureusa. Z dziejów szesnastowiecznej historiografii śląskiej*. Katowice 2011, zde však autorka kroniku popisuje z pohledu literárního díla.
- 18 Např. Hoffmannova kronika Zaháně, o které více CONRADS, Norbert: *Die Hoffmannsche Chronik von Sagan. Eine unbekannte Handschrift zur Saganer Geschichte*. In: Conrads, N. (ed.): *Zehn Jahre Forschungen zur schlesischen Geschichte am Historischen Institut der Universität Stuttgart*. Ein Forschungsbericht zum zehnjährigen Bestehen des Projektbereichs Schlesische Geschichte am Historischen Institut der Universität Stuttgart. Stuttgart 1995, s. 91–96.
- 19 O snahách po sepsání prací obsahujících veškeré vědění, jehož nejznámějším představitelem byl Jan Amos Komenský, viz mj. VASOLI, Cesare: *Encyklopedyzm w XVII wieku*. Přeložil Adam Aduszkiewicz. Warszawa 1989.
- 20 KESSLER, Wolfgang: *Nikolaus Henel als Historiograph*. In: Kosellek, G. (ed.): *Oberschlesische Dichter und Gelehrte vom Humanismus bis zum Barock*. Tagungsreihe der

- Stiftung Haus Oberschlesien 8. Bielefeld 2000, s. 205–220; ROTH, Gunhild: *Nikolaus Henel und seine Stellung in der schlesischen Geschichtsschreibung*. In: Kosellek, G. (ed.): *Die oberschlesische Literaturlandschaft im 17. Jahrhundert*. Tagungsreihe der Stiftung Haus Oberschlesien, 11. Bielefeld 2001, s. 247–268; MROZOWICZ, Wojciech: *Handschriften von und über Nikolaus Henel von Hennensfeld in der Universitätsbibliothek Breslau*. In: Tamtéz, s. 269–315.
- 21 HENEL, Nicolaus: *Silesiographia. Breslo-Graphia*. Frankfurt 1613, s. 2–3, 82.
- 22 TAMTÉŽ, s. 4–7, 22, 24 (mj. na s. 4 o prameni Visly u Těšína).
- 23 TAMTÉŽ, s. 67, 69, 91, 99, 121, 128. Předtím pouze uvádí, že Zbyhněv Olešnický odkoupil Knížectví osvětimské a zátořské od těšínského knížete Václava (s. 8).
- 24 TAMTÉŽ, s. 32, 34, 35, 38, 43, 46, 47. Na konci publikuje několik dokumentů, mj. tzv. Kolovratskou smlouvu z roku 1504, kterou podepsal rovněž i Kazimír II. Těšínský.
- 25 Existuje celá řada biografických přehledů o Schickfusovi, a to jak starších z pera německých autorů (SCHWARZE, Rudolf: *Schickfuß, Jakob*. In: *Allgemeine Deutsche Biographie*, Bd. 31. Leipzig 1890, s. 175–176; BITTNER, Eberhard: *Jacob Schickfus, Ein schlesischer Geschichtsschreiber in deutscher Notzeit*. Schlesische Heimat, 1935, s. 174–177; *Familiengeschichtliches über den schlesischen Historiker Jacob Schickfus*. Der schlesische Familienforscher, 1936, nr 2, s. 24–26, tak i novějších (KLIESCH, Gottfried: *Jakob Schickfus*. In: Neubach, H. – Petry, L. /edd./: *Schlesien des 15. bis 20. Jahrhunderts*. Würzburg 1968, s. 29–40). K úplnosti však mají daleko. V polštině mj. KUCZER, Jarosław: *Jakub Schickfuss (1574–1636). Uczony, prawnik-dyplomata, kronikarz śląski*. In: Bartkowiak, P. – Kuczer, J. – Kotlarek, D. (edd.): *Zapisałi się w dziejach Środkowego Nadodrza. Szkice biograficzne*. Zielona Góra 2009, s. 21–31. Zmiňují se o něm rovněž všechny publikace o slezské historiografii – např. GLADKIEWICZ, Westyna: *Kultura renesansowa na Śląsku*, Wrocław 1988, s. 9; HARC, Lucyna: *Samuel Beniamin Klose (1730–1798). Studium historyczno-źródłoznawcze*. Acta Universitatis Wratislaviensis 2389, Historia 157. Wrocław 2002, s. 29. Existuje i disertační práce – DUDA-KOZA, Agata: *„Schlesische Chronica“ Jakuba Schickfussa. Próba monografii*. Disertační práce, Uniwersytet Śląski w Katowicach. Katowice 2008.
- 26 FRIEDLÄNDER, Ernst (ed.): *Ältere Universitätsmatrikeln. I. Universität Frankfurt a. O., Bd. I (1506–1648)*. Leipzig 1887, s. 310.
- 27 SCHIDLING, Anton: *Humanistische Hochschule und freie Reichsstadt – Gymnasium und Akademie in Straßburg 1538 bis 1621*. Veröffentlichungen des Instituts für Europäische Geschichte Mainz 77. Wiesbaden 1977.
- 28 KLIESCH, G.: *Jakob Schickfus*, s. 31 uvádí, že se tak stalo v roce 1595.
- 29 Universitätsbibliothek Basel, sign. AN II 4, Rektoratsmatrikel der Universität Basel, Band 2 (1568–1653), fol. 66 (<http://www.e-codices.unifr.ch/de/ubb/AN-II-0004/65r/0/Sequence-1073>, cit. 19. 9. 2017).
- 30 Jistou souvislost s jeho pozicí měla i ta skutečnost, že se v květnu 1598 oženil s Alžbětou (1579–1649), dcerou profesora Martina Beneckendorffa (1545–1621), přednášejícího právo ve Frankfurtu nad Odrou.
- 31 Např. *Logica ex Aristotelae organo deprompta et academicis disputationibus accommodata*. Frankfurt an der Oder 1603; *Conciliationum peripateticarum libri duo*. Francoforti 1604; *Dissertatio de natura logicae ex praelectionibus*. Oels 1607.
- 32 Z počátku byla Schickfusova závislost pouze teoretická, protože oba synové Jáchyma Fridricha byli nezletilí. Jan Kristián (1591–1636) dosáhl plnoletosti v roce 1609, Jiří Rudolf (1595–1653) až o tři roky později.
- 33 BUDZIŃSKI, Józef: *Paideia humanistyczna, czyli wychowanie do kultury. Studium z dziejów klasycznej edukacji w gimnazjach XVI–XVIII wieku (na przykładzie Śląska)*. Częstochowa 2003, s. 150–152, 231, 359, 393, 509, 519; PIETRZAK, Ewa: *Das Brieger Gymnasium und seine Rektoren in den Jahren 1604–1633*. Acta Universitatis Wratislaviensis 88. Wrocław 1989, s. 29–46; HOLÝ, Martin: *Vzdělanostní mecenát Jiřího II. Lehnicko-Břežského, gymnázium v Břehu a šlechta z českých zemí v 16. a raném 17. století*. Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka 70, 2015, nr 1, s. 5–20, zejména s. 14. V těchto pracích uvedena další německá literatura.
- 34 Zvláště se jednalo o dílo *Exercitationes philosophicae* (Břeh, kolem roku 1610), rozdělené do čtyř částí.
- 35 Jsou známa jména i dalších slechticů z Těšínska. Viz SZELONG, Krzysztof: *Podróże edukacyjne szlachty cieszyńskiej (do końca XVII w.)*. Motywy, kierunki, konsekwencje. In: Spyra, J. (ed.): *Książka – biblioteka – szkoła w kulturze Śląska Cieszyńskiego*. Materiały z konferencji naukowej Cieszyń 4–5 listopada 1999. Cieszyń 2001, s. 59–115, zde s. 85–87.
- 36 Schickfusův odchod z funkce rektora gymnázia v Břehu autoři zpravidla spojují s konverzí knížete Jana Kristiána ke kalvinismu v roce 1613.
- 37 Nacež řada kolegů a známých z Břehu přispěchala s tištěnými gratulacemi – např. *Ad Insignia Doctoralia in utroque jure, tam cohenstandu quam comparanda [...] quae [...] Jacobo Schickfuso [...] in frequentissimo omnium Francofurtanae Academiae ordinum consensu, [...] sunt collata*. [Frankfurt nad Odrou, nebo Břeh 1612]; *Doctoratui Nobilis, Clarissimi [...] Dn. M. Iacobi Schickfuss pro tempore Illustris Bregel Rectoris [...], Quem [...] Solenniter adipiscabatur Francofurti Anno [...] 1612. M. Oct. 22. / Gratulantur Collegae*. Bregae 1612.
- 38 ŠMERDA, Milan: *Kněžna Alžběta Lukrecie a protireformace na Těšínsku (1625–1653)*. Těšínsko 48, 2005, č. 1, s. 1–7. V této záležitosti Schickfuss korespondoval s knížecím dvorem prostřednictvím knížecího posla ve Vratislavi (Liechtenstein – The Princely Collections Vaduz – Vienna, Hausarchiv, Herrschaften, č. k. H 824).
- 39 TAMTÉŽ, č. k. H 823; KASPERLIK VON TESCHENFELD, Matthias: *Säcularisation der Benedictiner-Abtei in Orlau*. Notizen-Blatt der historisch-statistischen Section der kais. königl. mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde, 1872, č. 12, s. 94–96; SPYRA, J.: *Historiografia*, s. 171–172.
- 40 Někdy se uvádí rovněž rok 1636.
- 41 Jeden exemplář pocházející z knihovny hrabata Pražmů je uložen v KC Cieszyń, sign. SZ I H III 05 (jako přírůzek tisku z roku 1667).
- 42 Např. u příležitosti skonu Anny Marie, vdovy po Jáchymu Fridrichovi, vydal dílo – *De vita & fato [...] Annæ-Mariæ Principis Anhaltinæ [...] Joachimi-Friderici, Archiepiscopus Magdeburgensis Praepositi, Ducis in Silesia Lignicensis & Bregensis [...] sanctiss. mem. Coniugis [...] / Oratio in Illustri Gymnasio Bregensi, die post funerationem illustrem altero XI. Ianuarii, Anno 1606. a M. Jacobo Schickfusio Silesio ejusdem Gymnasii Rectore [...] Habita*. Frankfurt an der Oder 1606; či *Oratio qua [...] Johan-Christiano et Georgio-Rudolpho fratribus germanis, Silesiorum Lignicensium et Bregensium ducibus etc. illi, de novo susceptae gubernationis munera*

- in Ducatu Bregensi, isti in Ducatu Lignicensi gratulatur. Francofurti ad Oder 1613.
- 43 Ad Invictissimum & Serenissimum Hungariae & Bohemiae Regem Divum Matthiam Secundum Austriae Archiducem, Burgundiae, Styriae, Carniolae, Wirtembergae, Silesiae Ducem Moraviae & Lusitiae Marchionem, Comitem Habsburgensem & Tirolensem & c. Solemni more Silesiam fidelitatis iuramento sibi obstringentem, Oratio M. Jacobi Schickfussii Silesii in illustri Brege Rectoris & Institutionum Imperial. Professoris. Bregae 1611. Srov. GAJ, Beata Maria: *Tradycje retoryczne na dawnym Śląsku (XVI–XVIII wiek)*. Katowice – Opole 2007, s. 77.
- 44 Abdanckung bey dero [...] Abfuhrung des weilandt [...] Johan-Georgen Kochditzken, des [...] Herren Hansen Kochditzken [...] Sohnes, welcher den 26. Tagk Monats Augusti des 1609 Jahres zum Briegk in der Oder [...] ertrunken und den 3. Septembr. zue seinem Erb-Begrebnuss ist abgefuehret worden. Briegk 1610.
- 45 V mezicase vydal dilko s názvem *Epicedia in beatissimum quidem ast reipublicae et omnibus bonis maxime luctuosam emigrationem*. Breslau 1624.
- 46 SCHICKFUSS, Jacob: *New Vermehrete Schlesische Chronica unnd Landes Beschreibung, Dar innen Weyland H. Joach: Curaeus Der Artzney D. Einen Grundt geleget. Itzo Biß an das 1619 Jahr / da sich dero Oesterreichischen Wienerischen Linien Regierung gantz endet. Mit sehr vielen Nothwendigen Sachen vermehret vnnd gebessert. Auch in Vier vnterschiedliche Bucher abgetheylet*. Jehna 1625. Úvod autor dokončil ve Vratislavi 2. ledna 1625.
- 47 Příležitostně zde nacházíme nástin dějin Evropy, např. nejnovější objev Ameriky atp. Naopak zevrubnější popis Slezska, jeho topografie, obživy obyvatel atp. je umístěn na začátku čtvrté knihy.
- 48 Takováto analýza stále schází. Částečně se problematice věnuje SZEWCZYK, Grażyna Barbara: *Transnationale Kommunikation und konfessionelle Verhältnisse im Barock anhand der „Schlesischen Chronica“ von Jakob Schickfuss*. *Orbis Linguarum* 38, 2012, s. 69–76.
- 49 Je faktem, že již na s. 60 vystupuje kníže *Mieslaus zu Teschen*, avšak jedná se o Měška I. Křivonohého, knížete opolsko-ratibořského († 1211). Všeobecně Schickfuss převzal model vytvořený Tilischem, a proto ztotožňuje těšínské Piastovce s větví opolsko-ratibořských knížat.
- 50 SCHICKFUSS, J.: *New Vermehrete Schlesische Chronica*, kniha I, s. 127, 167, 168, 172, 194.
- 51 TAMTÉŽ, s. 90, 206, 229, 234, 251, 256. Na s. 258–264 Schickfuss přetiskuje dokument ze 16. srpna 1618, ve kterém jsou mj. zmiňována stará privilegia těšínského knížete vydaná protestantům, jež pak posloužily ke znovuvotevení evangelických kostelů v Těšíně, Skočově a Strumeni.
- 52 HENNING, Hieronymus: *Theatrum genealogicum ostentans omnes omnium aetatum familias: monarcharum, regum, ducum, marchionum, principum, comitum, atque illustrium heroum et heroinarum. Item philosophorum, oratorum, historicorum, quotquot a condito mundo usque ad haec nostra tempora vicerunt, quorumque memoria literis consecrata habetur*. Magdeburg 1598.
- 53 SCHICKFUSS, J.: *New Vermehrete Schlesische Chronica*, kniha II, s. 131–136.
- 54 TAMTÉŽ, kniha III, s. 26, 97 (jmenování knížete Fridricha koadjutorem vratislavského biskupa v roce 1505 a Kazimíra II. zemským hejtmánem v roce 1498). Václav Adam je připomínán jako účastník knížecího sněmu ve Vratislavi (s. 102, 103, 202, 224) a nachází se zde i obsáhlý popis slavnostního vjezdu jeho syna v doprovodu Matyáše Habsburského do Vratislavi v roce 1611 (s. 117).
- 55 TAMTÉŽ, kniha III, s. 510–516.
- 56 Roky 1365 a 1380, které uvádí v souvislosti se zamyšlením, zdali měl Těšín v té době fojta; rok 1421, kdy město obdrželo od knížete Boleslava II. další privilegia; rok 1570, kdy ve městě vypukl velký požár (TAMTÉŽ, kniha IV, s. 121–125).
- 57 Např. k tomu, že kníže Kazimír I. obdržel polovinu Hlohova; o rozdělení Těšína na dvě poloviny v roce 1461 mezi knížetem Václavem I. a Boleslavem II.; o zástavě Spytka z Melsztynu knížeti Přemyslovi I. a jeho synům v roce 1396; slib krále Vladislava o postoupení Olešnického knížectví Kazimírovi II. v roce 1493.
- 58 Zbylá města knížectví pouze vyjmenovává. Schickfussův popis Těšína v překladu do češtiny publikoval BENATZKY, Jindřich (ed.): *Těšín v relacích kronikářů 17. století*. Těšínsko 34, 1991, č. 1, s. 1–10.
- 59 PATZELT, Herbert: *Zwei bedeutende beskidendeutsche Historiker. Mein Beskidenland*, 1960, nr 10, s. 6 číní z verše pastora Fabriciuse popis Těšína, ze kterého se později rozvinula lidová píseň o založení města.
- 60 Tento Lech se okolo roku 550 usídlil v končinách později obývaných Polany. Předtím zde bydleli Bojové, podle nichž odvozuje název „Bohemorum“.
- 61 SCHICKFUSS, J.: *New Vermehrete Schlesische Chronica*, kniha I, s. 26–27.
- 62 Ve druhé knize (s. 148) se k tomuto motivu Schickfuss vrací ještě jednou, aby připomenul jiné případy „nedobrých“ panovníků sežraných myšmi (biskupa Hattona z Mogunsie, knížete Mečislava, syna Konráda Mazovského). Tento Popilio II. měl bratry, mj. Těšímíra, kteří zakládali města.
- 63 GOJNICZEK, Waclaw: *U schyłku panowania dynastii Piastów (1528–1653)*. In: Panic, I. (ed.): *Dzieje Cieszyna od pradziejów do czasów współczesnych*. T. 2. Cieszyn w czasach nowożytnych 1528–1848. Cieszyn 2010, s. 121. Dříve Franciszek Popiolek napsal, že Schickfuss žil na dvoře Alžběty Lukrécie, viz POPIOLEK, Franciszek: *Dzieje Śląska Austriackiego z ilustracjami*. Cieszyn 1913, s. 332.
- 64 S výjimkou období po roce 1588, kdy mohl těžit z prací věnujících se celému Slezsku nebo např. z protokolů stavovského sněmu a v záležitostech týkajících se obrany jižní hranice Slezska z materiálů vrchního slezského hejtmana.
- 65 [...] wie die Schreiben und instrumenta publica von beyden Theilen besiegelt in originali bey dero fürstliche Teschnischen Cantzley noch vorhanden [...]. Cit. podle SCHICKFUSS, J.: *New Vermehrete Schlesische Chronica*, kniha IV, s. 123.
- 66 Dříve ve druhé knize (s. 107) objasňuje, proč musel roli těšínských knížat v historii Hlohovského knížectví podat tak skromně. Skutečně se zde o nich vyjadřuje velmi stroze a s chybami (s. 104–105).
- 67 TAMTÉŽ, kniha IV, s. 167–244.
- 68 SPYRA, J.: *Historiografia*, s. 177, 180 ad. Rovněž Schickfussem představený rodokmen těšínských knížat zahrnuje 13 pokolení vládců od Měška I. Křivonohého po Fridricha Viléma.
- 69 Rovněž i Heneliusovo dílo prošlo podobným vývojem jakožto kompendia znalostí o Slezsku, neboť po autorově smrti jej Michael Joseph Fibiger značně doplnil a v roce 1704 vydal v Lipsku a Vratislavi pod názvem *Silesiographia renovata necessariis scholiis, observationibus et indice aucta*. Celek se skládá ze tří částí rozdělených do dvou svazků, dohromady o necelých 3 000 stranách čili 20krát více než měl originál, přestože toto vydání zachovávalo původní členění. Nacházíme v něm na několika místech řadu informací o Těšínském Slezsku s obdobným přínosem jako v případě díla Jakuba Schickfusse.
- 70 Dokládají to početné zastoupené výtisky Schickfussovy kroniky v těšínských knihovnách.

Zaniklý dřevěný kostel sv. Jana Křtitele ve Vratimově

Martin Slepíčka

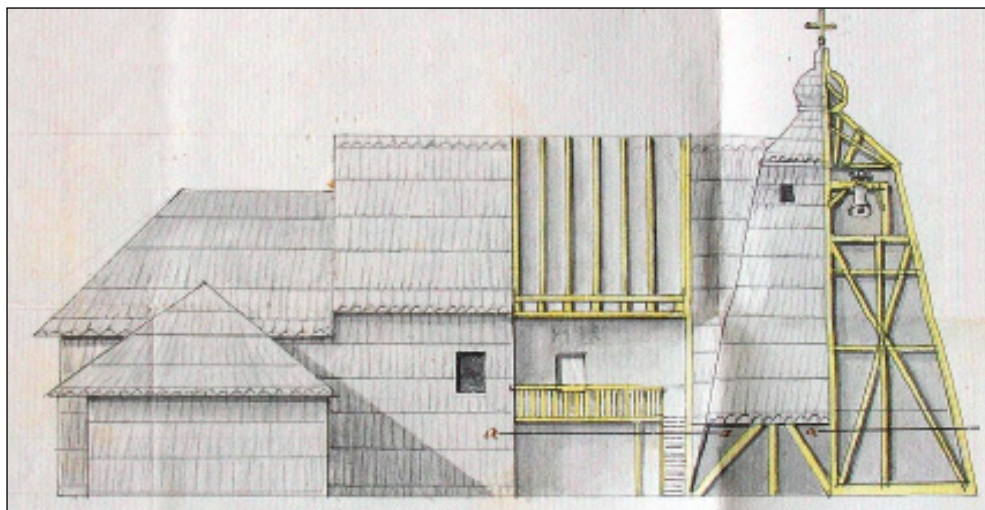
Vratimovský dřevěný kostel s patrociniem svatého Jana Křtitele se nalézal na samém západě historického Těšínska poblíž řeky Ostravice tvořící hranici mezi Moravou a Slezskem. Vratimov patří mezi staré těšínské sídelní lokality založené již v průběhu 13. století.¹ Nejstarší písemná zmínka o Vratimovu (*Wrothimow*) pochází z tzv. Újezdského rejstříku, jehož vznik můžeme klást do období kolem roku 1305.² Po celé středověké a raně novověké období nemáme kvůli torzovitě dochovaným pramenům o vratimovském kostele dostatek informací.³ Přestože již pravděpodobně ve 14. století stála ve Vratimově tvrz na místě současného kulturního domu,⁴ první nepřímý doklad o existenci kostela pochází až z roku 1447. Tehdy byl sepsán tzv. Rejstřík svatopetrského haléře opolského arcijáhensství (*Registrum denarii sancti Petri in archidiaconatu Opoliensi sub anno Domini MCCCCXLVII*), který na Těšínsku zaznamenal na 50 far. Z okolí Vratimova se uvádí např. Petřvald, Polská Ostrava, Řepišť, Sedliště či Šenov.⁵

Co se týče samotného Vratimova, ten není zmíněn přímo. V rejstříku svatopetrského haléře se uvádí platba z lokality *Kuntzendorf*, kterou můžeme spolehlivě ztotožnit s dnešními ostravskými Kunčicemi (Ostrava-Kunčice). Vratimovský dřevěný farní kostel stál již tehdy přímo na hranici katastrů Kunčic a Vratimova, přičemž původně společně s farou náležel ke Kunčicím. Až za Petra mladšího Sedlnického z Choltic, jenž po vleklých sporech zdědil roku 1593 Vratimov, byl tento kostel přičleněn natrvalo k Vratimovu.⁶ Petr ml. Sedlnický z Choltic, který mj. nedaleko Vratimova založil v roce 1596 vesnici Rakovec s fojtem a devíti zahradníky,⁷ sídlil ve vratimovské tvrzi a zemřel před rokem 1602. Následně byl pochován ve zděné kryptě vratimovského dřevěného kostela.⁸ Po jeho smrti přešel Vratimov i se zdejší kryptou do držení Jaroslava Skrbenského z Hříště a na Šenově, jenž již dříve získal Kunčice.⁹ Zemřel 11. dubna 1634 a byl pohřben v kryptě vratimovského kostela.¹⁰ Do téže krypty byly 12. května 1665 uloženy ostatky Evy Lichnovské na Ovsišti, rozené Skrbenské z Hříště, zesnulé 15. března téhož roku ve věku 69 let.¹¹

Další zprávy o vratimovském kostele pocházejí až z druhé poloviny 17. století. Ještě roku 1652 v něm přes pozvolnou nenásilnou rekatolizaci na Těšínsku působili luteránští kazatelé podporovaní nekatolickými majiteli kunčického panství Skrbenskými z Hříště.¹² Situace se zásadně změnila po smrti poslední těšínské kněžny Alžběty Lukrécie 19. května 1653, neboť Těšínsko jako tzv. odumřelé léno Koruny české připadlo českému králi a císaři Ferdinandovi III., který jej následně udělil v léno synovi Ferdinandovi IV. a jeho potomkům. Vestfálský mír a synoda vratislavské diecéze konaná v Nise daly Ferdinandovi III. výslovné právo uzavřít všechny nekatolické kostely a modlitebny ve svých dědičných zemích. Dne 24. prosince 1653 císař ustanovil rekatolizační komisi pro Těšínsko pod vedením fryštátského faráře Václava Otíka z Dobřan.¹³ Tato komise, personálně sestávající většinou z vojáků, uzavřela na Těšínsku v období 20. března – 18. dubna 1654 celkem 49 luteránských farních či filiálních kostelů a jednu kapli. Všichni nekatoličtí duchovní museli knížectví opustit.¹⁴

Bývalý luteránský kostel ve Vratimově připojen k Šenovu

Dne 26. března 1654 zavítala rekatolizační komise i do Vratimova. Uzavřela zdejší luteránský kostel, vyhnala kazatele a vratimovská farnost¹⁵ byla pro nedostatek katolického kléru

Řez dřevěným kostelem sv. Jana Křtitele ve Vratimově, náčrtes těšínského stavitele Josefa Drachného, r. 1785, Zemský archiv v Opavě

připojena k šenovské farnosti jako *excurrento*.¹⁶ Vratimovský farní dřevěný kostel byl poté často v pramenech nazýván jako tzv. *ecclesia adiuncta*, tedy „kostel připojený“, v letech 1679 a 1730 ale pouze jako *ecclesia filialis*.¹⁷ V roce 1673 se novým farářem v Polské Ostravě (dnes Slezská Ostrava) stal energický znalec kanonického práva Pavel Antonín Postavka, který ze starých farních písemností zjistil, že vratimovský kostel v dobách reformace náležel do správy luteránských farářů v Polské Ostravě a jen občas působil ve Vratimově samostatný kazatel. Pochopitelně zažádal v této věci o nápravu a vakantní vratimovská farnost měla být opětovně přičleněna pod správu polskoostravských farářů. Tento požadavek podpořil faktem, že vratimovská farnost byla roku 1654 neprávem připojena k šenovskému beneficiu pouhým nařízením bez vědomí polskoostravského faráře, což odporovalo závěrům tridentského koncilu, a také tím, že polskoostravská farnost byla stejně chudobná jako šenovská, proto se nemohlo jednat o připojení z existenciálních důvodů.¹⁸

Přestože šenovský farář Adam Ferdinand Jantošovič vyvinul proti Postavkovi ostrou kampaň, vratislavský biskup Friedrich Hessensko-Darmstadský a konzistoř rozhodli celý spor 16. dubna 1676 ve prospěch faráře Pavla Antonína Postavky a vratimovský kostel se měl „navždy“ navrátit do správy polskoostravských farářů.¹⁹ Postavka se v rámci nápravy dřívějších poměrů snažil zajistit také záduší náležející k vratimovskému kostelu, konkrétně pak vyvolal spor o tzv. kostelní louku,²⁰ která byla neprávem zabrána nekatolickými držiteli kunčického panství. I z tohoto sporu vyšel polskoostravský farář Postavka vítězně a podle rozsudku těšínského zemského soudu z 16. března 1689 byla po řádném procesu kostelní louka zcela navracena k záduší.²¹

V letech 1691–1692 se opět obnovil spor mezi polskoostravskými a šenovskými faráři o správu vratimovského kostela, resp. o příjmy, jež z něj plynuly. Šenovský farář Jan Ignác Pazděrovský roku 1691 písemně požádal vratislavského biskupa o připojení vratimovské vakantní farnosti zpět k šenovskému beneficiu, neboť vratimovský kostel byl od Šenova vzdálen méně než od Polské Ostravy a také jeho materiální zabezpečení bylo na velmi nízké úrovni. Za polskoostravského faráře Postavku se ale postavil těšínský biskupský komisař Alexander Augustin Klaybor,²² kolátor polskoostravské farnosti, baron František Vilém Sedlnický z Choltic²³ i samotní vratimovští farníci, kteří sepsali dokument, v němž chválili Postavku za řádné plnění svých kněžských povinností, mj. za vysluhování mší každou

třetí neděli v měsíci a o svátcích či za navrácení odcizeného liturgického náčiní ze Šenova do Vratimova.²⁴ Vratislavské biskupství nakonec rozhodlo ve prospěch polskoostravských farářů.²⁵

Kanonické vizitace jako pramen poznání vratimovského kostela v závěru 17. století

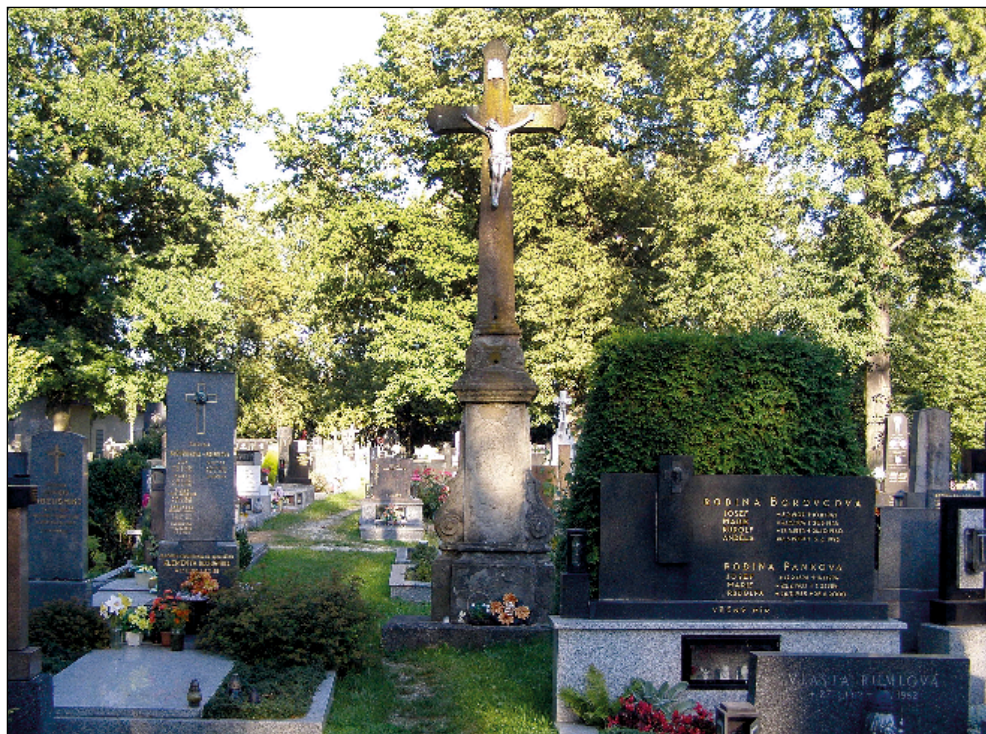
Celkový stav vratimovského kostela v poslední čtvrtině 17. století nejlépe dokumentují písemné protokoly z kanonických vizitací, které v oblasti těšínského biskupského komisariátu proběhly v letech 1679, 1688 a 1697. Nejstarší vizitaci v roce 1679 vykonal namyslovský arcikněz pocházející z Anglie Vavřinec Ioanstonn.²⁶ Ze zápisu z jeho vizitace se dozvídáme, že se ve Vratimově nacházel filiální kostel, který byl rozhodnutím konzistoře natrvalo připojen k Polské Ostravě. Kostel byl celý vystaven ze dřeva a měl věž, v níž byly umístěny dva zvony. Chrám byl zasvěcen patronovi vratislavské diecéze svatému Janu Křtiteli, což odpovídá původnímu středověkému patrocinium. Datum posvěcení kostela bylo známo a slavilo se vždy první neděli po sv. Hedvice.²⁷ Hlavní oltář byl poškozen, a proto se mše svaté sloužily na přenosné kamenné desce (portatilu). V dobře zabezpečené sakristii byly uchovávány dva svícny z mosazi, stříbrný, uvnitř pozlacený kalich s paténou a řada nově pořízených liturgických oděvů jako např. kasule s příslušenstvím, alba, humerál, cingulum či komže. V sakristii se také nalézalo šest ubrusů na oltář, dvě antependia, nepoužívaný misál vratislavské diecéze a měděný kotlík na svěcenou vodu. Pod podlahou kostela se nacházela zděná klenutá krypta patřící Skrbenským z Hříště. V kostele pak ještě byla zaznamenána přítomnost kostelních lavic a dobrý stav oken. Hřbitov byl obehnán plotem, na jehož udržování přispívali farníci. K záduší kostela patřilo právo na tři zlaté ročně z pole a přiléhající zahrady ke hřbitovu. Držitel vratimovského velkostatku dlužil kostelu 100 zlatých, které 27. března 1669 zapsal ve zbožné fundaci kostelu Jiří Jaroslav Skrbenský z Hříště.²⁸ Kostelu náleželo také 130 slezských tolarů z gruntů. Farář z Polské Ostravy sloužil ve vratimovském kostele sv. Jana Křtitele mši každou třetí neděli v měsíci a dostával ve výroční den chrámu místo oběda tři zlaté. Zajímavá je také informace o tom, že o navrácení kostelní louky, kterou zabral držitel vratimovského panství, jednal právě nový farář Pavel Antonín Postavka.²⁹

Další vizitace vratimovského kostela proběhla po devíti letech roku 1688 pod vedením opolského arcijáhna Martina Teofila Stephetia z Thursteinu.³⁰ Ve vizitačním protokolu uvedl, že vratimovský kostel byl vzdálen půl míle od kostela v Polské Ostravě. Dřevěný kostel zasvěcený sv. Janu Křtiteli byl nově opraven, měl pomalovaný strop a podlahu z dřevěných desek. Malá a temná dřevěná sakristie se nacházela na evangelijní straně a podlaha byla rovněž ze dřevěných desek. Jednoduchá vyřezávaná kazatelna stála na evangelijní straně, lavice byly obyčejné, tribuna (empora) se nacházela ze všech tří stran kostela. Pod kostelem se nalézala kamenná klenutá krypta, jež patřila Skrbenským z Hříště. Uprostřed kostela stála uzamykatelná kamenná křtitelnice, v níž byla v měděném kotli čistá svěcená voda. Posvěcené oleje byly uchovávány v sakristii. V kostele scházela zpovědnice. Hlavní část mobiliáře tvořil jeden nedávno pořízený obyčejný oltář s dřevěným soklem (mensou) a brankou. Datum posvěcení kostela nebylo známo. Dřevěná zvonice byla přistavěna ke kostelu a nacházely se v ní dva zvony. Dřevěný plot obklopující hřbitov potřeboval opravu, střecha na kostele a na zvonici byla shledána v dobrém stavu. Vedle hřbitova stála farní budova a ke kostelu sv. Jana Křtitele náležely čtyři vesnice – Horní Datyně, Kunčice, Rakovec a Vratimov.³¹

Následující vizitaci polskoostravské farnosti, pod níž spadal i kostel ve Vratimově, vykonal roku 1697 opět opolský arcijáhen Martin Teofil Stephetius z Thursteinu.³² Ten uvedl, že „připojený“ kostel ve vsi Vratimov byl od chrámu v Polské Ostravě vzdálen jednu míli. Nedávno opravený kostel zasvěcený sv. Janu Křtiteli byl celý ze dřeva, desky byly pomalovány

a dlažba rovná. Na evangelijní straně se nacházela malá a tmavá dřevěná sakristie, opatřená podlahou. Jednoduše umělecky zdobená oválná kazatelna umístěná na evangelijní straně byla podložena jednoduchou podnoží. Třístranná tribuna zasahovala do kostela. V něm se nacházela klenutá panská krypta a kamenná křtitelnice kulatého tvaru umístěná v jeho středu. Posvěcené oleje byly uzamčeny v sakristii. Kostel, v němž stále scházela zpovědnice, měl jeden formální oltář s dřevěnou mensou oddělený mřížkou. Přesné datum posvěcení kostela nebylo známo. Posvěcení se však slavilo v neděli před svátkem apoštolů sv. Šimona a Judy. Ve svátek patrona kostela, sv. Jana Křtitele, zde bylo možno získat plnomocné odpustky. Dřevěná zvonice, v níž byly umístěny dva zvony, byla připojena ke kostelu. Plot okolo hřbitova byl dřevěný. Ke kostelu i nadále náležely výše zmíněné čtyři vesnice. Farní budova stála u kostela. Patronátní právo drželi Polyxena Rašická, rozená Skrbenská z Hříště, držitelka Vratimova,³³ a Maxmilián Bernard Skrbenský z Hříště na Šenově a Kunčicích. Kostelu náleželo ročně 50 tolarů slezských a kromě toho dostával z louky, nedávno přirknuté zemským soudem, čtyři tolary ročně, které platil nájemce kostelní louky. Z jiné části téže louky náležely kostelu další tři tolary. Z různých statků na úpatí pak dalších 50 tolarů, které však roku 1697 nebyly vypláceny, ale vědělo se, proč by měly být vypláceny. Vybavení chrámu bylo následující: uvnitř pozlacený stříbrný kalich s pozlacenou paténou, stříbrná pyxida s nepevnou spodní částí, tři kasule, alba s humerálem, superpelice a sedm ubrusů na oltář.³⁴

Výše uvedené vizitace vratimovského kostela nám poskytují základní stručnou charakteristiku kostela sv. Jana Křtitele a jeho vnitřního uměleckého a liturgického vybavení na konci 17. století. Kostel byl vystavěn ze dřeva a obklopoval jej hřbitov obehnaný dřevěnými latkami. Na západní straně se nacházela dřevěná zvonice se dvěma zvony, která byla ke kostelu přistavěna až později.³⁵ V lodi kostela byly umístěny obyčejné kostelní lavice, kamenná křtitelnice se svěcenou vodou, jednoduchá umělecky zdobená kazatelna a třístranná empora, jež byla

Kříž z r. 1830 stojící na hřbitově v místě bývalého hlavního oltáře dřevěného kostela, archiv Martina Slepíčky

postavena snad během jeho luteránské správy. Strop lodi kostela byl vyzdoben malbami. Její podlahu tvořily dřevěné desky, stejné jako v neprostorné tmavé sakristii umístěné na evangelijní straně kostela. V podzemí kostela byla zděná klenutá krypta náležející Skrbenským z Hříště. Dne 19. srpna 1692 v ní byl pohřben Rudolf Vejkart Skrbenský z Hříště, držitel Vratimova, Rakovce, Václavovic a dvora v Malých Hořticích u Opavy.³⁶

Ze zaznamenaných vizitací také poměrně jasně vyplývá, že během působení polsko-ostravského faráře Postavky ve Vratimově došlo někdy před rokem 1688 ke zcela zásadní opravě zdejšího dřevěného kostela. Ten byl pro své značné stáří již velmi zchátralý a hrozil zřícením.³⁷ Do interiéru chrámu nechal Postavka pořídit nový jednoduchý barokní oltář s dřevěnou mensou a oddělující přepážkou. Pořídil také nové liturgické náčiní – několik bohoslužebných rouch a stříbrný, uvnitř pozlacený kalich.³⁸

Vratimovský dřevěný kostel sv. Jana Křtitele v 18. století

Několik zajímavých informací o vratimovském kostele se dozvídáme rovněž z dalších vizitací provedených na konci druhého desetiletí 18. století. Z vizitace z roku 1717 plyne, že kostel sv. Jana Křtitele byl dřevěný se dřevěnou věží, v níž byly zavěšeny dva zvony. Posvěcení chrámu se slavilo nejbližší neděli po svátku svaté Hedviky. Kostel s dobře zabezpečenou sakristií, klenutou kryptou rodu Skrbenských a zachovalými lavicemi i okny měl však zchátralý hlavní oltář, tudíž se náboženské úkony slavily více na bočním oltáři. Do majetku kostela patřily dva mosazné svícny, stříbrný kalich s paténou, ornát, alba se štolou a cingulem, komže, rochet, šest ubrusů, šest věnců, dvě antependia, misál a měděný kotlík na svícenou vodu.³⁹ V roce 1719 došlo k opětovnému obnovení dlouhotrvajícího sporu o vratimovský kostel mezi polskoostravskými a šenovskými faráři.⁴⁰ Nakonec byl dohodnut kompromis. Polskoostravský farář Jan Antonín Šalša přenechal v Horní Datyni a Rakovci šenovskému faráři křty a úvody včetně štolových poplatků za podmínky, že zde bude zaoptřovat nemocné.⁴¹ Až do roku 1785, kdy došlo k obnovení samostatné duchovní správy ve Vratimově, byl takto vyřešen vleklý spor mezi šenovskými a polskoostravskými faráři.

Nejstarší inventář vratimovského kostela sv. Jana Křtitele pochází ze dne 24. října 1730.⁴² Vypracoval jej tehdejší polskoostravský farář Jan Antonín Šalša, který ho signoval jako *Parochus Polono-Ostravisensis et Rattimoviensis*,⁴³ v čemž lze spatřit doklad o tom, že byl nejen farářem polskoostravským, ale i farářem vakantní vratimovské farnosti, přestože byl vratimovský kostel uveden pouze jako filiální.⁴⁴ V inventáři se uvádí, že vratimovský kostel byl zasvěcen sv. Janu Křtiteli. Bohoslužby se v kostele sloužily celý rok každou třetí neděli v měsíci a také ve svátek sv. Jana Evangelisty, úterý po velikonoční neděli, o Letnicích, sv. Janu Křtiteli a na výročí posvěcení chrámu slavené neděli před svátkem sv. Šimona a Judy. V kostele se nacházel jeden oltář, tři kasule, stříbrný pozlacený kalich, tři alby, kazatelna a sakristie, tři zvony, tři korouhve, dva pozlacené a čtyři dřevěné svícny, šest ubrusů na oltář, dvě antependia, dva stojící džbány, portatile, dvanáct rozdílných zvonků, čtyři vela a měšce, tři korporály a tři kříže. Ke kostelu náležely kromě Vratimova také Horní Datyně, Popinec, Rakovec a Velké Kunčice.⁴⁵

Z novějšího inventáře kostela sepsaného pravděpodobně ještě roku 1753 po smrti faráře Jana Antonína Šalšy (farářem v letech 1699–1752) se dozvídáme,⁴⁶ že vratimovský kostel měl obnovený rozměrný oltář s kamennou mensou, šesti dřevěnými svícny a dvěma svícny s vyřezávanými pozlacenými anděly. K tomu je jiným pozdějším rukopisem připsáno *quod instauratum est a[n]no 1763*, tedy, že byl hlavní oltář zásadně restaurován v roce 1763.⁴⁷

V kostele se také nalézal postranní oltář se starými obrazy Panny Marie a sv. Jana Křtitele s novými rámy, jeden uvnitř pozlacený kalich, nová kasule jako dar pro kostel od Václava Mikesky, tři staré opotřebované bílé ornáty, velum rozdílných barev, jedno tmavé zachovalé

velum, dva nové a jeden starý ubrus, dvě staré alby s humerálem, superpelice, pár mešních konviček s táckem, dva staré vysoké svícny, cínová lampa, dvě červené a dvě bílé korouhve, tři korporály, biret, pacifikál, kříž umístěný ve středu chrámu s vyobrazením Panny Marie a sv. Jana Křtitele, malovaný obraz s námětem Ukřižování, malý dřevěný kříž, jeden zvonek v sakristii a druhý u oltáře, cingulum, stará bronzová kadidelnice, jeden *dobrý* misál, který byl uchováván v Polské Ostravě, a jeden *starobylý* misál, nová agenda, měděná nádobka na svěcenou vodu a další stará nádobka užívaná při křtech či stůl a truhla. Zaujmou také později připsané poznámky, že obraz na hlavním oltáři byl na náklady barona Otty Amadea Josefa Skrbenského z Hříště a na Šenově (1720–1780) znovu obnoven, nikoli však nově pořízen,⁴⁸ a že týž baron věnoval kostelu potřebnou drahocennou kasuli.⁴⁹

V roce 1769 se vratimovský kostel sv. Jana Křtitele v rámci tzv. těšínského biskupského komisariátu stal součástí arcikněžství Karviná, odkud k němu byly z frýdeckého arcikněžství přičleněny farnosti Polská Ostrava, Šenov a rovněž vakantní vratimovská farnost spravovaná z Polské Ostravy.⁵⁰

Obnovení farnosti, zánik dřevěného kostela a stavba nového zděného chrámu

V rámci josefínských reforem církevní správy rozhodlo Moravskoslezské gubernium v Brně dekretem 25. listopadu 1785 o obnovení vratimovské farnosti, resp. samostatné duchovní správy.⁵¹ Vratimovskou farnost nově tvořily obce Vratimov, Velké Kunčice, Rakovec, Horní Datyně a Řepišť, které byly vyňaty z dosavadní šenovské farnosti. Řepišťský dřevěný chrám sv. Michaela archanděla se stal filiálním kostelem vratimovské farnosti, přičemž k předání majetku záduší kostela došlo až roku 1789.⁵² Prvním vratimovským farářem se stal bývalý jezuita Jiří Kubín, jenž zde působil v letech 1785–1793. Vratimovským farářům náležel plat 400 zlatých nákladem náboženského fondu. Protože se jednalo přesně o 100 zlatých více, než bylo obvyklé ve srovnatelných farnostech, měli vratimovští faráři za povinnost odsloužit minimálně 90 mší ročně.⁵³

První přímý doklad o vůbec nejstarší farní budově ve Vratimově pochází z roku 1688.⁵⁴ Tato nejstarší fara stála na louce, přiléhala ke kostelnímu hřbitovu po dnešní pravé straně vstupu na hřbitov, přičemž se jednalo o přízemní stavbu se světnicí, ložnicí pro kněze, pokojem pro čeled, komorou, kuchyní a sklepem.⁵⁵ Později byl na tomto místě postaven chudobinec.⁵⁶ V souvislosti s obnovou farnosti však byla roku 1785 těšínským stavitelem Josefem Drachným vystavěna nová jednoduchá pozdně barokní zděná fara,⁵⁷ která stála na místě současné farní budovy vybudované roku 1896.⁵⁸ Z Drachného nákresu fary se dozvídáme,⁵⁹ že faru navrhl jakožto přízemní budovu s mansardovou střechou. Fasáda byla členěna lizénami a okny lemovanými šambránami s ušima, suprafenestrou a podokenní římsou. V hlavní ose se nacházel hlavní vchod zdobený šambránou s ušima, supraportou a klenáky.

Unikátní svědectví o podobě vratimovského dřevěného kostela sv. Jana Křtitele v závěru 18. století nám poskytuje náčrt jeho řezu od zmiňovaného stavitele fary Josefa Drachného z 10. ledna 1785.⁶⁰ Z něho můžeme vyčíst, že kostel tvořila zvonice, loď, presbytář (chór) a sakristie. Ke kostelu byla přistavěna štenýřová zvonice bez vysazeného zvonového patra.⁶¹ Nacházely se v ní zvony a byla zakončena barokní cibulovou bání, makovicí a latinským křížem. S lodí kostela nebyla nijak konstrukčně spojena, přičemž spoj mezi zvonící a lodí kryly pouze šindele. V lodí kostela, která se pravděpodobně rozprostírala na čtvercovém půdorysu, byla celkem čtyři okna, dvě na evangelijní a dvě na epištolní straně. V lodí se také na západní straně nacházela třístranná empora, jež byla jako znak spojovaný s obdobím reformace pravděpodobně postavena během vratimovského působení luteránských kazatelů před rokem 1654.⁶² Loď kostela kryla poměrně strmá sedlová střecha. Na loď navazoval stejně

Zděný farní kostel sv. Jana Křtitele ve Vratimově dokončený v r. 1806, archiv Martina Slepíčky

široký presbytář, který byl zakončen pravoúhle. Valbová střecha kryjící presbytář výškově nenavazovala na sedlovou střechu lodi kostela. K presbytáři na evangelijní straně přiléhala sakristie zakončená stanovou střechou. Kostel byl pokryt šindeli a neměl sanktusník.⁶³ Celý objekt lze zařadit mezi tzv. slezský typ dřevěných kostelů, jenž byl charakteristický pro celou

Interiér zděného kostela ve Vratimově, barokně klasicistní oltární retabulum z r. 1814, archiv Martina Slepíčky

řadu chrámů v Horním Slezsku. Vratimovský se ale od většiny z nich lišil tím, že presbytář a loď o stejné šířce měly přes rozdílný hřeben střechy i rozdílný sklon střech.⁶⁴

V 18. století se stav starého vratimovského dřevěného kostela sv. Jana Křtitele stále zhoršoval. Na přelomu 18. a 19. století začal hrozit zřícením, a proto bylo během působení faráře Františka Zdobnického (1794–1806) Moravskoslezským guberniem v Brně 23. dubna 1799 rozhodnuto o stavbě nového farního zděného kostela.⁶⁵ Náboženský fond daroval na jeho stavbu 3 031 zlatých 17,5 krejcaru a vratimovská farnost 1 665 zlatých z vlastních prostředků. K tomu ještě Těšínský kraj poskytl 1. března 1802 tzv. drahotní příspěvek ve výši 164 zlatých 3 krejcare.⁶⁶ Celkové finanční náklady na vybudování nového chrámu dosáhly tedy výše 4 860 zlatých 20,5 krejcaru. Na stavbě chrámu se podíleli i farníci, kteří dobrovolně pomáhali při jeho stavbě potahem i ruční prací.⁶⁷ Zděný kostel byl dokončen roku 1806. Dne 30. října téhož roku byl benedikován již za působnosti nového vratimovského faráře Františka Tkáče (1806–1810), a to farářem z Polské Ostravy Filipem Jakubkem.⁶⁸ Patronátní právo k tomuto kostelu získal náboženský fond.⁶⁹

Farář Tkáč vznesl roku 1807 na Těšínský kraj požadavek, aby mohl být starý dřevěný kostel zachován jako márnice a zároveň sklad kostelních potřeb, ale s touto žádostí neuspěl.⁷⁰ Z inventáře datovaného rokem 1808 se dozvídáme, že byl téhož roku rozebrán.⁷¹ Tkáč v něm dodává, že zaniklý kostel byl podle jeho názoru mimořádně starý a že při stavbě nebylo většinou použito pily; trámy byly opracovány sekyrou. Také si posteskl, že nikde na dřevě nebyl nalezen vyřezaný letopočet dokládající stáří kostela.⁷²

Ze starého dřevěného kostela bylo do nového zděného chrámu přeneseno několik věcí: kazatelna a obrazy křížové cesty,⁷³ staré kostelní lavice ve velmi špatném stavu, ciborium z roku 1671 darované moravskoostravským děkanem a farářem Řehořem Kaveldiem,⁷⁴ dva mosazné oltární svícny z roku 1691, dřevěná oltární mensa, dvě sochy světců, skříň se

zásuvkami ze staré sakristie, kostelní pokladnice se třemi zámky a další pokladnice na ofěry.⁷⁵ Na místě, kde se v zaniklém dřevěném kostele nacházel hlavní oltář, potažmo pohřební krypta Sedlnických z Choltic a Skrbenských z Hříštitě, byl roku 1830 farářem Josefem Vavříkem (1814–1840) postaven kamenný kříž s nápisem *1830–J.–W.–P.*⁷⁶

Na základě sumarizovaných poznatků lze konstatovat, že se vratimovský dřevěný kostel sv. Jana Křtitele architektonicky i svým materiálním zabezpečením zásadně neodlišoval od podobných dřevěných kostelů Těšínska a severovýchodní Moravy. Ačkoliv přesně nevíme, kdy kostel vznikl, je jisté, že existoval již před rokem 1447. Farní chrám obsahující zděnou klenutou kryptu, v níž bylo pohřbeno několik příslušníků místní šlechty, stál přesně na rozhraní katastrů Kunčic a Vratimova a byl původně řazen ke Kunčicím. To se změnilo na přelomu 16. a 17. století, kdy byl administrativním rozhodnutím Petra ml. Sedlnického z Choltic natrvalo přičleněn k Vratimovu. Během období reformace kostel spravovali luteráni, jejichž činnost ukončila ve Vratimově rekatolizační komise 26. března 1654. Vakantní vratimovská farnost byla poté neprávem připojena k Šenovu, což vyvolalo dlouholeté spory o vratimovské beneficium mezi polskoostravskými a šenovskými faráři, které byly definitivně vyřešeny kompromisem roku 1719. Kostel sv. Jana Křtitele lze architektonicky zařadit mezi tzv. slezský typ dřevěných kostelů, který je charakteristický pro celou řadu dřevěných kostelů v Horním Slezsku. Vratimovský kostel tvořený přistavěnou zvonicí, kostelní lodí, presbytářem a sakristií se ale od většiny z nich lišil tím, že presbytář a loď kostela o stejné šířce měly přes rozdílný hřeben střechy i rozdílný sklon střech. V roce 1785 přestal být kostel spravován excurrento z Polské Ostravy a došlo k plné obnově samostatné duchovní správy; dle plánů stavitele Josefa Drachného byla rovněž vybudována nová pozdně barokní fara. Vratimovskou farnost tvořily obce Vratimov, Velké Kunčice, Rakovec, Horní Datyně a Řepiště, které byly ve druhé polovině 80. let 18. století vyňaty ze šenovské farnosti. Prvním novověkým vratimovským farářem se stal bývalý jezuita Jiří Kubín. Na přelomu 18. a 19. století se stav chátrajícího dřevěného kostela zhoršil natolik, že začal hrozit zřícením, a proto bylo rozhodnuto o výstavbě nového zděného objektu stejného patrocinia dokončeného roku 1806. Ze starého dřevěného kostela bylo podle písemných pramenů do nového zděného chrámu přeneseno několik předmětů, avšak lze konstatovat, že i přes důkladnou prohlídku kostela, fary i hospodářských stavení (sklady) nelze žádné relikty vybavení zaniklého dřevěného kostela ve Vratimově dohledat. V roce 1808 byl vratimovský dřevěný kostel nalézající se uprostřed vratimovského hřbitova rozebrán; na místo oltáře a krypty dodnes upomíná pouze kamenný kříž vztyčený roku 1830.

RESUMÉ

The Defunct Wooden Church of St. John the Baptist in Vratimov

Based on available sources and literature, the article deals with the defunct wooden church of St. John the Baptist in Vratimov. The first written references to the church date back to the 15th century, already as a parish church near the limits of Vratimov and Kunčice. During the Reformation, the Vratimov church was administered by the Lutheran church, whose public activities were forbidden by the imperial catholicization committee on 26 March 1654. Subsequently, the vacant Vratimov parish was wrongfully attached to Šenov, which caused long-lasting disputes over the Vratimov benefit between the parish priests of Slezská Ostrava and Šenov, ultimately resolved as late as in 1719. The Vratimov church, which consisted of a bell tower, a church nave, a presbytery and a sacristy, belongs to what is known as the Silesian type of wooden churches, typified by a range of wooden churches across Upper Silesia. In 1785, a separate parish was reconstituted in Vratimov, with a new parsonage built. At the turn of the 18th and 19th centuries, the condition of the wooden church deteriorated to such an extent that its collapse was imminent, and thus, a decision was made to build a stone parish church, completed in 1806. The wooden church in the middle of the cemetery was dismantled in 1808.

KEYWORDS

Vratimov; wooden church; defunct construction; church history; 15th–19th century

AUTOR STUDIE

- Bc. Martin Slepíčka; student, Katedra historie Filozofické fakulty Ostravské univerzity; slepickamartin@seznam.cz
- Studie vznikla v rámci řešení specifického výzkumu Ostravské univerzity SGS15/FF/2016-2017/Realita a skutečnost ve středověku: *Realita a skutečnost ve středověku*.

POZNÁMKY

- 1 Politickými dějinami města Vratimov se dosud zabývali např. ADAMUS, Alois: *Dějiny Vratimova a Kunčic*. Moravská Ostrava 1935, s. 32–42, strojopis viz Archiv města Ostravy (dále jen AMO), fond Písemná pozůstalost Aloise Adamuse, inv. č. 289, č. k. 5; VALOŠEK, Isidor: *Vratimov v proměnách staletí*. In: Týž (ed.): Vratimov. Minulost a současnost města papíren. Sborník k 700. výročí založení města a 90. výročí vzniku vratimovských papíren. Vratimov 1974, s. 27–98. Okrajově také STIBOR, Vilém: *Kronika promlouvá*. In: Pavlok, B. (ed.): Lašská obec Řepiště. Sborník k 700. výročí. Řepiště 1970, s. 45–46; BARCUC, Antonín – ROHLVÁ, Eva: *Seďm století obce Hrabová 1297–1997*. Ostrava 1997, s. 46; BARTUSEK, Josef – LUKÁŠ, Josef: *Kunčice nad Ostravicí. Z minulosti Kunčic nad Ostravicí*. Ostrava 2005, s. 6–8; PINDUR, David: *Dřevěný kostel svatého Michaela archanděla v Řepištích*. Řepiště 2013, s. 8, 10; SLAVÍK, Vladimír – SLEPIČKA, Martin – SLÍVA, Milan: *Hrabová v období druhé světové války. Fakta a vzpomínky*. Ostrava 2015, s. 11–12; SLEPIČKA, Martin: *Kostel svatě Kateřiny Alexandrijské v Ostravě-Hrabové*. Ostrava 2015, s. 13–14, 26.
- 2 Z množství literatury k němu nejnověji BAKALA, Jaroslav: *Moravskoslezské pomezí v proměnách*

13. věku. Brno 2002, s. 35–44; Týž: *700 let Ujazzského rejstříku*. Těšínsko 48, 2005, č. 4, s. 14–16.

3 Dějinami vratimovského dřevěného kostela sv. Jana Křtitele se věrohodně zabýval jen LONDZIN, Józef: *Kościół drewniany na Śląsku Cieszyńskim*. Z pośmiertnych zapisów Autora przejrzał, uzupełnił i do druku przygotował ks. R. Tomanek. Cieszyn 1932, s. 268–274. Takřka totožnou kompilativní práci je kniha Jaromíra Poláška, která přináší de facto pouze překlad Londzinovy práce do českého jazyka, viz POLÁŠEK, Jaromír: *Dřevěné kostely a kaple Moravy a Slezska*. Český Těšín 2001, s. 66–69. O vratimovské farnosti v širším kontextu pojednávali ADAMUS, A.: *Dějiny*, s. 44–74; PINDUR, David: *Spor o kostelní louku ve Vratimově v 17. století*. Práce a studie Muzea Beskyd – Společenské vědy 17, 2006, s. 21–33; Týž: *Obrana polskoostravského faráře z 2. poloviny 17. století*. Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska 23, 2007, s. 614–623; Týž: *Světla a stíny barokní církve ve Slezsku. Frýdecké arcikněžství v letech 1654–1770. Struktury, procesy, lidé*. Studie o Těšínsku 22. Český Těšín 2015, s. 122–128; JOCHOVÁ, Kateřina: *Dějiny farnosti ve Vratimově v letech 1785–1918*. Bakalářská práce. Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě. Ostrava 2012.

- 4 SROV. VALOŠEK, I.: *Vratimov*, s. 31; BARTUSEK, J. L.: *Kunčice*, s. 6.
- 5 MARKGRAF, Herrmann: *Die Rechnung über den Peterspfennig im Archidiaconat Oppeln 1447*. Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesien 27, 1893, s. 356–383. K němu nejnověji PINDUR, David: *Přehled nejstarší církevní správní organizace Těšínska. Od středověku do vzniku generálního vikariátu v roce 1770*. In: Jirásek, Z. (ed.): *Polská papežská nunciatura v Opavě (Slezsko v církevních dějinách 18. století)*. Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis – Supplementa, Tomus V. Opava 2009, s. 57–92; Týž: *Zaniklý dřevěný kostel sv. Mikuláše v Šenově v historickém a kulturním kontextu*. Těšínsko 58, 2015, č. 1, s. 4.
- 6 ADAMUS, A.: *Dějiny*, s. 35; VALOŠEK, I.: *Vratimov*, s. 32.
- 7 Státní okresní archiv (dále jen SOKA) Frýdek-Místek, fond Archiv obce Řepiště, inv. č. 1.
- 8 ADAMUS, A.: *Dějiny*, s. 35. K nekropolím Sedlnických z Choltic ve Slezské Ostravě a Hrušově blíže viz MÜLLER, Karel: *Zmizelá pohřebiště rodu Sedlnických z Choltic ve Slezské Ostravě a Hrušově*. In: Jež, R. – Pindur, D.: *V dobách umění bez hranic / V časoch sztuki bez granic*. Česzyńskie Studia Muzealne / Těšínský muzejní sborník 5 (2012). Český Těšín 2013, s. 211–220.
- 9 ADAMUS, A.: *Dějiny*, s. 35–36; STIBOR, Jiří – FUKALA, Radek – TRAPL, Miloš: *Skrbenští z Hříště*. Biografický slovník Slezska a severní Moravy 4, 1995, s. 119–120.
- 10 BRŇOVJÁK, Jiří a kol. (ed.): *Kryštof Bernard Skrbenský z Hříště. Paměti hornoslezského šlechtice*. Nobilitas in historia moderna III. Český Těšín – Opava – Ostrava 2010, s. 122.
- 11 TAMTÉŽ, s. 177.
- 12 LONDZIN, J.: *Košcioly*, s. 268.
- 13 PINDUR, D.: *Spor*, s. 21–22.
- 14 TAMTÉŽ, s. 22.
- 15 Vratimovskou farnost tvořili vesnice Horní Datyně, Kunčice, Rakovec a Vratimov.
- 16 PINDUR, D.: *Spor*, s. 24; Týž: *Obrana*, s. 614–615; Týž: *Světla*, s. 122–123.
- 17 Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu (dále jen AA Wrocław), fond Administracja Diecezji (dále jen AD), sign. II. b. 76c, fol. 356; TAMTÉŽ, sign. II. b. 148, fol. 90; TAMTÉŽ, sign. II. b. 74a, pag. 85; AMO, fond Farní úřad Slezská Ostrava (dále jen FÚSO), inv. č. 1, pag. 38; JUNGNTZ, Joseph (ed.): *Visitationsberichte der Diözese Breslau. Archidiaconat Oppeln I*. Breslau 1904, s. 565; AL SAHEB, Jan – PINDUR, David (edd.): *Vizitační protokoly vřatislavské diecéze z roku 1697. Frýdecké arcikněžství. Edice. Prameny k dějinám Slezska 7*. Opava 2006, s. 23.
- 18 AMO, fond FÚSO, inv. č. 1, pag. 74, 113. Celým dlouhotrvajícím sporem mezi polskoostravským a šenovským farářem se podrobně zabýval PINDUR, D.: *Obrana*, s. 614–623. K tomu také ADAMUS, A.: *Dějiny*, s. 50–51; GOSPOŠ, Josef: *Dějiny farnosti Slezská Ostrava*. Disertační práce Cyrilometodějské teologické fakulty Olomouc. Nový Bohumín 1948, s. 49–50 (viz AMO, fond FÚSO, inv. č. 28, č. k. 1); PINDUR, D.: *Spor*, s. 24; Týž: *Světla*, s. 123–124.
- 19 PINDUR, D.: *Obrana*, s. 617.
- 20 Spor o tzv. kostelní louku, která se v pásu táhla od řeky Ostravice až ke kostelu a která tvořila hranici katastrů Kunčic a Vratimova se věnoval především David Pindur, viz PINDUR, D.: *Spor*, s. 21–33. Okrajově také ADAMUS, A.: *Dějiny*, s. 51–52.
- 21 Z přesného znění rozsudku také vycházela nájemní smlouva na kostelní louku uzavřená dne 2. října 1698 mezi novým polskoostravským farářem Petrem Ignácem Gřenkem a Maxmiliánem Bernardem Skrbenským z Hříště a na Šenově, který se zavázal za užívání louky každoročně platit vratimovskému kostelu 4 slezské tolary, viz ADAMUS, A.: *Dějiny*, s. 52; PINDUR, D.: *Spor*, s. 31–32.
- 22 AMO, fond FÚSO, inv. č. 1, pag. 100–104.
- 23 TAMTÉŽ, inv. č. 1, pag. 111.
- 24 TAMTÉŽ, inv. č. 1, pag. 113–114; ADAMUS, A.: *Dějiny*, s. 4–6, 53–56; GOSPOŠ, J.: *Dějiny*, s. 50–51; PINDUR, D.: *Obrana*, s. 617–623; Týž: *Světla*, s. 124–126.
- 25 PINDUR, D.: *Světla*, s. 126.
- 26 AA Wrocław, fond AD, sign. II. b. 74a, pag. 85. Srov. JUNGNTZ, J. (ed.): *Visitationsberichte*, s. 237; ADAMUS, A.: *Dějiny*, s. 52–53.
- 27 To je 17.–23. října.
- 28 SOKA Frýdek-Místek, fond Děkaný úřad Frýdek, inv. č. 8, sign X. Srov. PINDUR, D.: *Světla*, s. 216.
- 29 AA Wrocław, fond AD, sign. II. b. 74a, pag. 85; JUNGNTZ, J. (ed.): *Visitationsberichte*, s. 237; LONDZIN, J.: *Košcioly*, s. 269–270; ADAMUS, A.: *Dějiny*, s. 52–53.
- 30 Římskokatolická farnost (dále jen ŘkF) Vratimov, Kronika farnosti Vratimov (*Pamětní kniha farnosti Vratimov z let 1943–2014*, dále jen Kronika), pag. 2; JUNGNTZ, J. (ed.): *Visitationsberichte*, s. 538; ADAMUS, A.: *Dějiny*, s. 53.
- 31 ŘkF Vratimov, Kronika, pag. 2; JUNGNTZ, J. (ed.): *Visitationsberichte*, s. 538; LONDZIN, J.: *Košcioly*, s. 270–271; ADAMUS, A.: *Dějiny*, s. 53.
- 32 PINDUR, D.: *Spor*, s. 31.
- 33 *Polexina Raschiciana nata Skerbensiana, domina in Rattimov*, viz AA Wrocław, fond AD, sign. II. b. 148, pag. 90; AL SAHEB, J. – PINDUR, D. (edd.): *Vizitační protokoly*, s. 23.
- 34 AA Wrocław, fond AD, sign. II. b. 148, pag. 90; AL SAHEB, J. – PINDUR, D. (edd.): *Vizitační protokoly*, s. 23–24.
- 35 Přistavěné zvonice nebyly v rámci dřevěných kostelů ničím neobvyklým. Na rozdíl od věže není konstrukčně spojena s lodí kostela. Přestože se jí může dotýkat, její tlak nepůsobí na okolní stavbu. Z blízkého okolí byly zvonice k původní lodi chrámu přistavěny např. v Ostravě-Hrabové, Gutech či Tošovicích, viz Kuča, Karel: *České, moravské a slezské zvonice*. Praha 2001, s. 22; Rosová, Romana: *Dřevěné kostely Těšínska a severovýchodní Moravy*. Ostrava 2014, s. 45–48; SLEPIČKA, M.: *Kostel*, s. 53–55.
- 36 STIBOR, Jiří: *Skrbenští z Hříště a jejich náboženské vyznání*. Familia Silesiae 2, 1997, s. 41–42; PINDUR, D.: *Spor*, s. 29.

- 37 ŘKF Vratimov, Kronika, pag. 2; JUNGNTZ, J. (ed.): *Visitationsberichte*, s. 538; LONDZIN, J.: *Kościół*, s. 270; ADAMUS, A.: *Dějiny*, s. 53; AMO, fond FÚSO, inv. č. 1, pag. 103.
- 38 AMO, fond FÚSO, inv. č. 1, pag. 103.
- 39 PANIC, Idzi (ed.): *Sprawozdania wizytacyjne biskupów wrocławskich (z roku 1717). Dekanaty: cieszyński, frysztański, frydecki, wodzisławski i bielski*. Acta Historica Silesiae Superioris I. Cieszyn 1994, s. 142–145.
- 40 Nový šenovský farář Pavel Petr Gavin při arcijáhenské vizitaci šenovské farnosti dne 9. srpna 1719 požádal o připojení tří vesnic, Vratimova, Horní Datyně a Rakovce, k šenovskému beneficiu. Jeho argumentem byla především menší docházková vzdálenost těchto lokalit k Šenovu a s tím související lepší zajišťování svátostného servisu zdejšími farníky. Velké Kunčice měly dle jeho návrhu zůstat ve správě polskoostravského faráře. Viz PINDUR, D.: *Světla*, s. 126–128.
- 41 PINDUR, David: *Historický a správní vývoj katolické církve na Frýdecku v raném novověku*. Studia Comeniana et historica 35, 2005, č. 73–74, s. 68–69; Týž: *Světla*, s. 126–128.
- 42 AMO, fond FÚSO, inv. č. 1, pag. 43.
- 43 TAMTÉŽ, pag. 43.
- 44 TAMTÉŽ, pag. 38.
- 45 TAMTÉŽ, pag. 39.
- 46 TAMTÉŽ, pag. 58. Inventář vratimovského kostela pravděpodobně z roku 1753 viz TAMTÉŽ, pag. 66.
- 47 TAMTÉŽ, pag. 66.
- 48 Výslovně se nejednalo o obraz sv. Jana Křtitele. Srov. ŘKF Vratimov, Kronika, pag. 2; PINDUR, D.: *Světla*, s. 127.
- 49 AMO, fond FÚSO, inv. č. 1, pag. 66.
- 50 PINDUR, D.: *Světla*, s. 115.
- 51 Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZA Brno), fond B15 Moravské místodržitelství (dále jen B15), sign. 8, č. k. 434; LONDZIN, J.: *Kościół*, s. 270; ADAMUS, A.: *Dějiny*, s. 61; GOSPOŠ, J.: *Dějiny*, s. 54; JOCHOVÁ, K.: *Dějiny*, s. 19; PINDUR, D.: *Dřevěný kostel*, s. 30.
- 52 PINDUR, D.: *Dřevěný kostel*, s. 30.
- 53 GOSPOŠ, J.: *Dějiny*, s. 55.
- 54 JUNGNTZ, J. (ed.): *Visitationsberichte*, s. 538; LONDZIN, J.: *Kościół*, s. 270–271; ADAMUS, A.: *Dějiny*, s. 53.
- 55 JOCHOVÁ, K.: *Dějiny*, s. 41.
- 56 ADAMUS, A.: *Dějiny*, s. 47.
- 57 PINDUR, D.: *Dřevěný kostel*, s. 30.
- 58 SOkA Frýdek-Místek, fond Farní úřad Vratimov, inv. č. 79, sign. Ia,b,e, č. k. 1.
- 59 ZA Opava, Zemská vláda slezská Opava (dále jen ZVSO), inv. č. 1650, sign. 150//K-10, č. k. 2540. K nákresu fary více VOJKOVSKÁ, Eva: *Působení těšínského stavitele Josefa Drachného na Frýdecku*. Sborník Státního okresního archivu Frýdek-Místek 9, 2008, s. 124–125.
- 60 ZA Opava, fond ZVSO, inv. č. 1650, sign. 150//K-10, č. k. 2540.
- 61 To také souzní s vizitačním protokolem z roku 1688, viz JUNGNTZ, J. (ed.): *Visitationsberichte*, s. 538; LONDZIN, J.: *Kościół*, s. 270–271; ADAMUS, A.: *Dějiny*, s. 53.
- 62 Kemporám jako reformačnímu znaku více ROSOVÁ, R.: *Dřevěné kostely*, s. 48.
- 63 Pravděpodobně také proto, že kostel byl po určité době protestantským chrámem, srov. ROSOVÁ, R.: *Dřevěné kostely*, s. 28. Interpretaci Drachného nákresu kostela srov. VOJKOVSKÁ, E.: *Působení*, s. 125–126.
- 64 ROSOVÁ, R.: *Dřevěné kostely*, s. 29.
- 65 SOkA Frýdek-Místek, fond FÚV, inv. č. 79, sign. Ia,b,e, č. k. 1.
- 66 TAMTÉŽ.
- 67 TAMTÉŽ. Srov. ADAMUS, A.: *Dějiny*, s. 65.
- 68 MZA Brno, fond B 15, sign. 9/2, č. k. 711; ZA Opava, fond Generální vikariát Těšín (dále jen GVT), inv. č. 412, č. k. 24.
- 69 SOkA Frýdek-Místek, fond FÚV, inv. č. 79, sign. Ia,b,e, č. k. 1; ZA Opava, fond GVT, inv. č. 370, č. k. 15.
- 70 LONDZIN, J.: *Kościół*, s. 272.
- 71 SOkA Frýdek-Místek, fond FÚV, inv. č. 79, sign. Ia,b,e, č. k. 1.
- 72 TAMTÉŽ; LONDZIN, J.: *Kościół*, s. 273.
- 73 ZA Opava, fond GVT, inv. č. 412, č. k. 24.
- 74 Ciborium bylo podle inventáře vratimovského kostela z roku 1808 věnováno *Magno regi hoC opVs offertVr a gregorio kaVenDVLo, decano ostraviensi*, zároveň se jedná o chronogram s letopočtem 1671, viz SOkA Frýdek-Místek, fond FÚV, inv. č. 79, sign. Ia,b,e, č. k. 1.
- 75 TAMTÉŽ. Srov. LONDZIN, J.: *Kościół*, s. 273; ADAMUS, A.: *Dějiny*, s. 66.
- 76 Dnes již téměř nečitelný nápis *J.-W.-P.* znamenal „Josephus Wawrzik Parochus“, viz ŘKF Vratimov, Kronika, pag. 3.

Schiller, nebo Komenský?

Učitelské organizace ve Frýdku a okolí
před rokem 1918

Marzena Bogus

Takzvané dlouhé 19. století bylo přelomovým obdobím v procesu převýchovy dosavadního stavovského světa v moderní společnost, zakládající si na vlastních právech, závazcích i kompetencích. Rozhodující role v modernizačních procesech připadla škole jako instituci připravující další pokolení pro život ve stále více měnícím se světě. Prostřednictvím školy vláda či politické elity získaly další nástroj k činnosti v pro sebe žádoucím duchu.¹ Organizování všeobecné osvěty probíhalo odlišně v různých zemích, v rakouské monarchii ji započala reforma elementárního školství uzákoněná Marií Terezií v roce 1774. Ve druhé polovině 18. století již ve všech evropských státech existovaly poměrně integrované osvětové systémy vychovávající podle výše zmíněných programů odvolávající se na přítom na dosažení jednotného školení a didaktické metody. Úspěšnost závisela na odpovědné průpravě vyučujícího personálu, toto období je zároveň procesem profesionalizace učitelského oboru, jenž se také domáhal svých kompetencí.² Škola byla také důležitým místem formace národních osobností, což v jazykově smíšených oblastech vedlo k bouřlivým sporům, nejčastěji vyvolaným tendencemi dominujících národů směřujících k vnucování své kultury i jazyka podrženým národům, které válčily o právo o zachování a rozvíjení vlastního jazyka a kultury. Nejinak tomu bylo i v Rakouském Slezsku, jedné z korunních zemí rakouské monarchie (od roku 1867 rakousko-uherské), kde se Němcům, plnícím funkci vládnoucího národa, stavěly do opozice stále silnější národní tábory – český a polský. Viditelným znamením tohoto sporu byl zápas o školu a její národní charakter a jedním z nejlepších činitelů byla pozice učitelů, kteří

Škola Františka Josefa I. ve Frýdku, kolem r. 1910, archiv Davida Pindura

bezprostředně realizovali nařízený výukový program, ale snažili se také reagovat na žádosti a potřeby svých mateřských národních skupin.³ Dobrým příkladem těchto dobových tendencí je Frýdek a jeho okolí, západní část historického Těšínského Slezska (do roku 1918 součástí Rakouského Slezska). Tento region obývalo v převážné většině českojazyčné obyvatelstvo, avšak v politické, ekonomické i kulturní sféře dominovali Němci. S touto skutečností svázaná vysoká společenská prestiž pak vedla k tomu, že mnoho osob pocházejících ze slovanských rodin neváhalo realizovat své životní aspirace převzetím jazyka i kultury vládnoucího (tedy německého) národa. Obzvláště silně se tyto tendence projevovaly ve Frýdku, který od roku 1869 požíval práv statutárního města.⁴

Školská reforma vyhlášená Marií Terezií v roce 1774 byla v Rakouském Slezsku zaváděna s velkými problémy. Dříve do farních škol docházelo necelých 5 % dětí školou povinných, ale na Těšínsku jen 1,2 %, nejméně dětí pak mělo možnost řádného školního vzdělání v horských regionech, k nimž částečně náleželo také okolí Frýdku. Kromě školy v tomto městě existovaly nejstarší školy na venkově v nejstarších farnostech, v nichž učili učitelé sotva k tomu připravení a ve skutečnosti spíše denně vytížení službou v kostele a pro farnost.⁵ Před rokem 1848 sice počet dětí docházejících do škol na Těšínsku překročil hranici 75 %, ale i nadále se velmi špatně realizovaly školní závazky v horském okolí Frýdku.⁶ Ani podmínky práce a příprava učitelů na vykonávané poslání se moc nezlepšily. I nadále jim zůstávalo jen nemnoho možností ke vzájemnému setkávání a výměně zkušeností.

V období Jara národů se učitelé z různých konců habsburské monarchie začali organizovat na společných sjezdech a povstala také jejich první sdružení. Podobná situace panovala na Těšínsku, kde se konaly nejdříve společné konference evangelických, později i katolických učitelů. V září 1848 byly proměněny v oficiální instituce konající se pod vedením školních dozorců.⁷ Je možné je tedy považovat za počátek učitelských organizací, ale efektivní rozvoj organizované svazové činnosti učitelů byl umožněn až po roce 1859, tedy po zavedení správních reforem v habsburské monarchii. Vzorem byli vídeňští učitelé, kteří v roce 1863 založili *Erster Wiener Lehrerverein „Die Volksschule“* (První vídeňský učitelský spolek „Obecná škola“).⁸ V Rakouském Slezsku jako první vznikly v roce 1868 okresní spolek (sdružení) učitelů v Opavě a okresní spolek učitelů v Těšíně. Nejvýznamnější roli v posledně jmenovaném sehrával Jan Šliwka (1823–1874), díky němuž členové společenstva jednali v polském jazyce a mnoho pozornosti věnovali otázce polskojazyčných učebnic.⁹ Avšak spolek učitelů oficiálně nespojoval školské a osvětové otázky s národními, přijímal do svých řad všechny zainteresované zájemce o osvětu. Později byla sdružení tohoto typu nazývána „obecnými“. V učitelském prostředí totiž zpočátku dominovala orientace na oborové zdokonalování a vzájemnou pomoc či společné hájení zájmů školství a učitelů, jejichž hmotné i právní pozice byly velmi špatné. V srpnu roku 1871 se v Opavě uskutečnil první sjezd učitelů Rakouského Slezska, na němž vznikl rakousko-slezský Zemský spolek učitelů (*Österreichisch-schlesischer Landes-Lehrerverein*, dále jen LLV),¹⁰ do něhož postupně vstoupily všechny učitelské organizace. Působilo v nových podmínkách určujících liberální ústavou o zřízení obecných škol z 19. května 1869.¹¹ Triviální školy se staly obecnými (lidovými), vyšší stupně byly přetvořeny na odborné školy řízené bezprostředně místními a okresními školními radami, stejně jako zemskou školní radou v Opavě.

Ve Frýdku a frýdeckém soudním okrese prodělala situace od roku 1848 řadu změn. Vznikly nové školy, v roce 1865 jich bylo 26, ale v tom bylo započítáno i devět tzv. pomocných poboček vznikajících především ve vzdálených horských oblastech, kde nebylo možno zřídit řádnou triviální školu. Největší škola v regionu, ve Frýdku, získala v roce 1852 status tzv. hlavní farní školy. Učil v ní ředitel, tři učitelé a tři pomocníci. V dalších školách regionu učilo 14 učitelů a 16 pomocníků. Statistika potvrzuje dominanci českého jazyka: do zdejších škol docházelo 3 594 dětí (z 3 912 školou povinných, tj. 91,9 %), ale pouze 90 z nich deklarovalo němčinu jako mateřský jazyk. Znamená to, že ve většině z těchto škol probíhala výuka v češtině, v některých obcích polsky.¹² Po reformě z roku 1869 nastoupily další změny: hlavní farní škola ve Frýdku se stala čtyřtřídní obecnou chlapeckou školou, která pracovala ve spojení s trojtřídní obecnou dívčí školou, a stala se nejvýše organizovaným ústavem v regionu. Kromě ní v roce 1871 ve frýdeckém školním okrsku působilo 39 obecných škol, ale větší část z nich (27) náležela k vesnickým obecným školám. Pouze ve dvou školách ve Frýdku probíhala výuka v němčině, v jedenácti školách okrsku v polštině a ve zbývajících, tedy ve většině, v českém jazyce. Vyučovalo v nich 59 učitelů, jeden z nich měl titul ředitele (samozřejmě ve Frýdku). Frýdecký školní okrsek zůstal i nadále jedním z nejvíce zaostalých z hlediska rozvoje školství v Rakouském Slezsku, 7,5 % dětí ve věku 6–14 let se nedostávalo řádné výuky, jednou přišly do školy a pak se zase několik dní neukázaly. Rodiče z chudobnějších slovanských rodin dlouho neměli pro takovou instituci pochopení a posílali do ní děti jen z povinnosti. Školy byly mizerně vybavené, ne všichni učitelé dobře připraveni, neboť jejich plat byl i nadále nevalný.¹³

Nejlépe si to uvědomovali právě samotní učitelé a motivovalo je to k nápravným krokům. Spontánní aktivity podporovaly rovněž osvětové authority, mj. tehdejší okresní¹⁴ školní inspektor dr. Josef Mich z Opavy. Pod jeho řízením se 9. října 1873 uskutečnila ve Frýdku každoroční okresní konference, v jejímž závěru¹⁵ byl založen Učitelův spolek soudního okresu Frýdek (*Lehrerverein des Friedeker Gerichtsbezirkes*). Jeho prvním předsedou byl zvolen ředitel Franz

Žáci obecné školy v Bruzovicích s učiteli Dominikem Mojžíškem a Josefem Moslerem, kolem r. 1910, archiv Davida Pindura

Sykora, zástupce Jan Wojnar, knihovníkem Anton Hawranek, pokladníkem Franz Pospischil a sekretářem Samuel Pollak. Výbor tvořily ještě další tři osoby.¹⁶ Stanovy Učitelského spolku soudního okresu Frýdek byly schváleny zemskou vládou v Opavě již 29. října 1873. Jako cíl popisovaly organizování společných setkání, duchovní rozvoj členů, postup v odborném poznání a podporu zájmů školy.¹⁷ Po potvrzení stanov se uskutečnilo 18. prosince první setkání za účasti 25 členů, inspektora Micha a zástupce starosty Franze Mitzelyho. Kromě toho se ho zúčastnilo dalších 25 osob. V programu jednání bylo mj. přiblížení petice opavského učitelského spolku pro slezský sněm s prosbou o zvýšení učitelských platů a jejich úhradu z krajských financí. Následně referoval učitel Anton Hawranek o metrické soustavě (která byla v rakouské monarchii teprve zaváděna, v čemž učitelům připadla významná úloha) a Samuel Pollak o problematice oceňování a trestání ve slezských školách. Referent shrnul, že disciplinární prostředky, schválené ministerským nařízením z 29. srpna 1870 (týkající se mj. zákazu tělesných trestů), jsou ve škole prakticky neuskutečnitelné. Téma vyvolalo živou diskuzi, menší už pak další referát týkající se zrušení školného ve školách, poněvadž s tímto krokem všichni přítomní souhlasili. Na konci byli do spolku přijati noví členové včetně dvou učitelů. Frýdek byl jedním z prvních měst Těšínského Slezska, kde bylo rozhodnuto obsadit ženy ve školách jako odborné učitelky a ne pouze jako učitelky ručních prací.¹⁸ Tato skutečnost na jednu stranu vyplývala z liberálního nastavení německého vedení města, na druhé straně z důvodu nedostatku učitelských kádrů. Také ve frýdeckém Učitelském spolku ženy našly své místo, ale jen v míře akceptované muži.¹⁹ Teprve na počátku 20. století začaly být voleny do vedení spolku. Jeho členové se většinou hlásili k ideologii německého liberalismu, proto jeho aktivními příznivci byli mj. zpočátku zmiňovaný Pollak a později Bernhard Kraus, správci židovské školy ve Frýdku. Odtud také pramení pozitivní náklonnost členů k liberální ústavě z roku 1869, silně kritizované katolickou církví.²⁰

Podobným způsobem probíhaly další schůze Učitelského spolku soudního okresu Frýdek. Po úřední části, kdy byla nejčastěji probírána nově vydaná nařízení týkající se fungování školy²¹ či organizační otázky, následovala školící část, sestávající z jednoho nebo více referátů věnovaných didaktickým záležitostem. Často také vybraný učitel představoval praktickou ukázkou na dříve vybrané téma. Plenární zasedání se konala zpravidla čtvrtletně, střídavě v různých školách regionu. Vedení bylo voleno každoročně, většinou se jednalo o totožné osoby, jako v předchozím období. Občas se zabývalo obecnými školními záležitostmi. Příkladem může být petice o finanční navýšení, na niž Slezský sněm nereagoval, stejně jako na mnohé další. Proto na schůzi 16. února 1874 členové Učitelského spolku soudního okresu Frýdek souhlasili (na návrh inspektora Micha) s přistoupením k rakousko-slezskému Zemskému učitelskému spolku, aby mohli bojovat a postupovat v dalších společných zájmech.²²

Postupem času se Učitelský spolek soudního okresu Frýdek soustředil na vlastní činnost v rámci svých možností. Jeho členové si na každé schůzi vyslechli jeden až dva referáty na téma svázané se školstvím, anebo se účastnili výukových ukázek, po nichž probíhala diskuze. Zřídili odbornou oborovou knihovnu, další formou doplňkového vzdělávání byla účast na učitelských konferencích. Společně s jinými učitelskými spolky se u vlády domáhali lepších podmínek v učitelských ústavách. Členská základna pomalu rostla, od 32 osob v roce 1875 na 46 v roce 1878 (včetně jedenácti podporujících a tří čestných členů²³). Po krátkém Sykorově předsednictví byl zvolen předsedou v říjnu roku 1874 Jan Wojnar, správce školy v Dobré.²⁴ V roce 1885 se stal novým předsedou dosavadní zástupce Anton Hawranek, od roku 1874 ředitel obecné chlapecké školy ve Frýdku, jenž vedl spolek po mnoho následujících let. Aktivní spolková činnost v jeho případě znamenala vstupenku pro kariérní růst, stal se ředitelem odborné školy pro dívky, předsedou místní školní rady a na konci roku 1901 školním inspektorem pro statutární město Frýdek. Když po 40 letech práce odešel do penze,

Budova školy v Prácheň postavená v r. 1873. Vyučovalo se v ní do poloviny r. 1927. Vlevo obecní kaple Panny Marie z r. 1837, na jejímž místě byl v letech 1910–1911 postaven kostel Neposkvrněného početí Panny Marie, kolem r. 1905, archiv Ludmily Mališové

získal čestné občanství města.²⁵ Jeho nástupcem se stal v roce 1901 Georg Kubitzius, od roku 1905 ředitel odborné školy ve Frýdku.

Rovněž nejvíce aktivní skupina spolkových činitelů, mj. Anton Kasper, Karl Kuballa, Georg Kubitzius či Franz Pospischil, působila na této škole, jediné německé v celém regionu, ačkoliv se 80,9 % obyvatel města v roce 1880 hlásilo k českému jazyku.²⁶ Většinou pocházeli ze slovanských rodin, ale měli pozitivní vztah k německé kultuře, kterou pokládali za vyšší a po absolutoriu plné edukace v tomto jazyce na německém učitelském ústavu ji přijali za vlastní. Celou svou energii věnovali její propagaci v řadách žáků ve své péči, v čemž také nacházeli podporu ze strany německého vedení města.²⁷ Zbývající členové Učitelského spolku soudního okresu Frýdek zaměstnaní ve venkovských školách považovali jejich kulturní „výši“ za jisté nastavené zrcadlo svých nedostatků a někteří přemýšleli, že jako školní pracovníci přece musí vykonávat zavazující úřední předpisy a nařízení.²⁸ Jiní zřejmě soudili, že německý jazyk, plnící v celé střední Evropě funkci *lingua franca* je zapotřebí dobře znát, podobně uvažovalo i hodně rodičů. Není tedy nic divného, že součástí schůzí spolku bylo mnoho referátů věnovaných výuce německého jazyka ve slovanských školách.²⁹ Na těchto setkáních velmi často probíhalo odvolávání se na dosažení nejnovějších trendů v pedagogice a didaktice, především výstupů Johanna Heinricha Pestalozziho, Adolfa Diesterwega a Johanna Friedricha Herbarta. V oblasti výchovy byly nejčastěji zmiňovány ideály Friedricha Schillera.

S formálně neutrální a ve skutečnosti proněmeckou orientací Učitelského spolku soudního okresu Frýdek, podobně jako jeho celoslezské reprezentace (čili LLV), nesouhlasili všichni, především ti, kteří měli kontakt s rodícím se slovanským národním hnutím či českým nebo polským tiskem. Poprvé se toto téma stalo předmětem diskuze v rámci spolku v roce 1880, kdy učitel Romuald Horák z Nošovic vystoupil s požadavkem, aby diskuze probíhala v češtině

Antonín Kamrádek (1862–1919), velkohoštický rodák, dlouholetý správce školy v Przně, pozdější redaktor *Novin Těšínských*, druhý předseda Spolku českých učitelů hejtmanství Těšínského, Státní okresní archiv Frýdek-Místek

s přihlédnutím ke skutečnosti, že všichni pracují v utrakvistických (dvojazyčných) školách a argumentací *či chleb jíme, toho píseň máme zpívat*. Jiní učitelé připomněli 19. paragraf hlavní ústavy z roku 1867 hovořící o právech všech národů monarchie k užívání svého jazyka a kultury, tedy argument stále využívaný negermánskými národními tábory. Ale objevil se také opačný názor, aby debata probíhala výhradně v němčině.³⁰ Následkem toho byly všechny návrhy oddáleny a po nějaký čas zůstalo vše po starém, to znamená, že bylo jednáno v německém jazyce, i když se třeba obsah týkal českých čítanek. Ve dnech 29.–31. července 1885 Učitelský spolek soudního okresu Frýdek organizoval ve Frýdku další, 6. sjezd slezských učitelů (Lehrertag). V jeho průběhu bylo velmi diskutováno o škole a jejich potřebách, neboť, jak zdůraznil český poslanec Slezského sněmu notář Komárek: *obecná škola je základem novodobého státu*. Přesto všechny proslovy probíhaly v německém jazyce a nikdo nemohl živit pochybnosti, jaké jsou poměry mezi národnostmi v Rakouském Slezsku i v učitelských kruzích.³¹ Téhož roku Učitelský spolek soud-

ního okresu Frýdek vstoupil do Německo-rakouského svazu učitelů (*Deutsch-österreichisch Lehrer-Bund*, DÖLB), jednoty chtějící reprezentovat všechny německé učitele v Předlitavsku.

Stále více slovanských učitelů nesouhlasilo s pozicí dominance, s níž se setkávali v tzv. obecných spolcích, v nichž sice všechny národnosti a jazyky teoreticky měly svá práva, ale jednání probíhala v němčině a hlavní důraz byl kladen na rozvoj německé pedagogiky.³² V Čechách již v roce 1880 vznikl *Zemský ústřední spolek jednot učitelských v Čechách*, v roce 1883 pak *Ústřední spolek jednot učitelských na Moravě*. Plnily funkci učitelských centrál, konkurujících jednotám sdružujícím spolky německé a tzv. obecné (utrakvistické).³³ V Rakouském Slezsku se čeští učitelé nejdříve zorganizovali v okolí Klimkovic, části Opavského Slezska, kde mělo české obyvatelstvo početní převahu. V roce 1873 založená *Učitelská jednota Klimkovská* zpočátku pracovala v rámci LLV. V roce 1876 vznikl *Spolek českých učitelů Východního Slezska* v Polské Ostravě. Do jeho členských řad náleželi také někteří čeští učitelé z okolí Frýdku, ale jejich odlehlost znesnadňovala aktivní činnost. Rozhodli se tedy založit vlastní organizaci.³⁴ Projekt stanov *Spolku českých učitelů hejtmanství Těšínského* sestávající z 29 paragrafů podepsali 6. června 1894 Eduard Karas, správce školy na Borové (v Malenovicích), Gabriel Stalmach z Velkých Kunčic (u Ostravy), Antonín Kamrádek z Pržna, František Špetla a Jan Vychodil. Stanovy byly schváleny zemskou vládou v Opavě 23. června 1894. Nebyla v nich akcentována národnostní problematika, cílem působení spolku měly být záležitosti a aktivity vedoucí k rozvoji školství, vzájemné vzdělávání a organizování vzdělávacích přednášek pro veřejnost.³⁵ V čele stál výbor složený z předsedy, zástupce, dvou sekretářů, knihovníka, pokladníka a dvou členů. Měl se setkávat několikrát v roce, jednou za rok pak byla valná hromada spojená s volbami vedení. Úředním jazykem byla samozřejmě čeština a sídlem místo bydliště předsedy. Ustavující schůze se konala 27. září 1894 na Borové za účasti 34 učitelů a duchovních z okolí Frýdku, Polské Ostravy a sousední Moravy

včetně poslance Věnceslava Hrubého.³⁶ Skutečným cílem byla podpora českého sebevědomí v Rakouském Slezsku proti germanizaci. Jak potvrdil Gabriel Stalmach u příležitosti 20letého výročí vzniku spolku: tehdy se v kraji šířící národní uvědomění nezůstalo bez vlivu na učitele, kteří již dále nechtěli zapírat svoji národnost.³⁷ Prvním předsedou byl Eduard Karas, dalšími Antonín Kamrádek (v letech 1897–1899), Gabriel Stalmach (1899–1908) a Václav Slíva³⁸ (1908–1919). Po změně stanov v roce 1902 se členové setkávali nejčastěji ve Frýdku, v místnosti poskytnuté Občanskou besedou. Změnil se také název na *Učitelská jednota na Frýdecku*. Další změna stanov byla schválena 7. prosince 1911, což zemská vláda v Opavě potvrdila 15. ledna 1912. Nové stanovy zdůraznily pedagogicko-výchovné cíle a obranu materiálních i kulturních zájmů svých členů, především rozvoj činnosti v oblasti školství, vzdělání a umění a sebevzdělávání a rozvoj svých členů a jejich potomků. Spolek měl bránit pedagogickou i občanskou svobodu a zájmy učitelstva i školy, podporovat kontakt s rodiči a starat se o vzdělání obyvatelstva.³⁹

Aktivní činnost Spolku českých učitelů hejtmanství Těšínského a později *Učitelské jednoty na Frýdecku* vedla k organizační činnosti a sebevzdělání. Jedním z prvků té druhé oblasti bylo mj. organizování knihovny umístěné ve škole v Przně, později v Sedlišťích a Dobré. Již po několika letech spolková knihovna čítala přes 700 svazků. Hlavní těžiště činnosti se odvíjelo na pravidelných schůzích členů, v rámci kterých zaznělo mnoho přednášek o mateřském jazyce a jeho potřebě,⁴⁰ o českých spisovatelích, literatuře či historii, v nichž byl prezentován jiný obraz těchto témat, než jak je dětem předkládaly rakouské učebnice.⁴¹ Analýzou obsahu přednášek můžeme získat představu, v jakém duchu učitelé angažovaní v činnosti českého spolku interpretovali oficiální výukové programy a využívali při tom učebnice používané v Čechách a na Moravě. Také čeští učitelé připomínkovali projekty vládních úřadů, mj. kritizovali změny v *Řádu školním a vyučovacím pro školy obecné a měšťanské* z roku 1905, v nichž bylo spatřováno nebezpečí pro školu, jejíž povinností bylo být moderní a pokrokovou. Většina členů, byť z převážně katolického regionu, zastávala liberální názory. Proti církevní hierarchii vystupovali při obraně ústavy z roku 1869, např. proti krácení

Budova jednotřídní školy ve starohamerském údolí Řečice postavená v letech 1892–1893, r. 1911, archiv Davida Pindura

výuky z osmi na šest let (9. května 1895). Kritizovali rovněž tradiční model školy spočívající ve výkladu učitele a přesném přebírání látky žáky.⁴²

Především však bojovali proti „odnárodnování“ školy, mj. zdůrazňující postulát, že v obecné škole se nemá vůbec učit cizímu jazyku, poněvadž jejím cílem je poskytnutí všeobecného vzdělání.⁴³ Efekty těchto aktivit byly dlouho limitovány, mj. i proto, že jen část českých učitelů se chtěla angažovat v činnosti českého spolku učitelů. V roce 1895 čítal 43 členů (a jedenáct podporujících), v roce 1902 pouze 33. Valných hromad se účastnila jen část členů, později již jen několik osob.⁴⁴ Ale již v roce 1909 vzrostla členská základna na 67 osob, i když přesně polovina učitelů okresu nebyla členy tohoto spolku. V roce 1910 čítala již 76 členů a o dva roky později 73.⁴⁵ Největším počinem *Učitelské jednoty na Frýdecku* bylo organizování oblastní školní výstavy v Dobré v roce 1910. Jejím účelem mělo být představení rozvoje školství a osvěty, zároveň však manifestovala dějiny českého jazyka a kultury v regionu.⁴⁶ S obzvláštní oblibou se odvolávalo na díla Jana Amose Komenského jako největšího českého učence a vychovatele národa. Jednotícím prvkem českosti byly rovněž společné schůze s jinými českými spolky, především z okolí Polské Ostravy, které po sloučení soudního okresu Polská Ostrava a soudního okresu Frýdek v roce 1904 tvořily jeden politický okres (Frýdek-venkov).⁴⁷

Spolek českých učitelů hejtmanství Těšínského (později *Učitelská jednota na Frýdecku*) byl rovněž od počátku členem zastřešující jednoty českých učitelů Rakouského Slezska, jenž vznikl v roce 1894 jako *Ústřední spolek českých učitelů ve Slezsku*. Ve vedení jednoty byli reprezentováni svými čelnými představiteli (Eduardem Karasem, Gabrielem Stalmachem). Jednota je zastupovala v nejobtížnějších problémech, včetně platových otázek. Samotní členové navrhovali, aby se v těchto otázkách postupovalo jednotně s německým LVV či polským Pedagogickým sdružením (*Towarzystwo Pedagogiczne*) v Těšíně, jak je doloženo příkladem z 6. června 1895.⁴⁸

Nejvíce palčivým problémem však zůstávala jazyková otázka, podstata národnostního sporu, který před rokem 1914 drásl rakousko-uherskou monarchii. Čeští pedagogové se stále častěji domáhali, aby se na učitelských konferencích hovořilo také česky. V důsledku stálého tlaku inspektor Anton Hoffmann začal zavádět český jazyk na okresních konferencích, ale to už českým aktivistům nestačilo. Po vzoru Moravy se začali domáhat samostatných konferencí českých učitelů a později i samostatných školních rad. V poslední jmenované otázce se představitelé *Učitelské jednoty na Frýdecku* zachovali rezervovaně s argumentací, že to již přesahuje hranice kompetencí učitelských spolků. Rozhodně však hájili všechny tendence směřující k jazykovému zrovnoprávnění ve školách.⁴⁹ Nakonec po roce 1904 došlo k rozdělení učitelských konferencí v okresech frýdeckém a fryštátském na jazykové sekce.⁵⁰ Započalo se rovněž se jmenováním samostatných školních inspektorů pro české školy.⁵¹

V důsledku aktivit českého spolku učitelů se změnily možnosti působení těch učitelů, kteří se chtěli veřejně hlásit k vlastnímu jazyku a tradici. Naopak jako poškození se začali cítit někteří němečtí učitelé, jejichž dosavadní dominantní pozice byla narušena. Stěžovali si, že na konferencích, na nichž se nacházeli v menšině, jsou přijímáni nepřátelsky a že jsou hned umlčovani. Utrakvistické (tj. dvojjazyčné) spolky nebyly podle jejich názoru schopny hájit jejich zájmy, a proto přivedli k životu vlastní, německý spolek. Došlo k tomu 30. dubna

1904 na shromáždění v Německém domě v Moravské Ostravě. Přijato bylo 55 učitelů, představeným se stal iniciátor tohoto počínu Karl Witrzens, učitel z Lískovce. Bylo odhlasováno přistoupení k LLV, do německo-rakouského *Lehrerbund* a podpořena koncepce rozdělení učitelských konferencí.⁵² První schůze zcela nového Německého spolku učitelů okresů Frýdek a Fryštát (*Deutscher Lehrerverein d. die Bezirke Friedeck und Freistadt*) se konala 3. července 1905 za účasti 47 členů a dvou hostů. Witrzens stál v jeho čele do prosince 1906, kdy ho vystřídal Karl Pustuwka, správce školy v Bohumíně-Nádraží (pozdější Nový Bohumín). Spolek čítal již 72 členů⁵³ a stále se rozrůstal. Jako většina německých učitelských spolků společně holdovali velmi pokrokovým myšlenkám, např. potírali antisemitismus. Snažili se také nepřipustit zásah katolické církve do života školy.

Situace se stále více polarizovala a všichni aktivisté očekávali od učitelů pracujících ve školách jednoznačnou identifikaci s národním táborem.⁵⁴ Jako odpověď na založení Německého spolku učitelů okresů Frýdek a Fryštát frýdecká Jednota apelovala na učitele, aby se zapsali do českého spolku, aby se jasně vědělo, *kdo je s námi a kdo proti nám*. Ovlivňovalo to samotné základy v roce 1873 založeného Spolku učitelů soudního okresu Frýdek, v němž na počátku 20. století převzala vedení nová generace aktivistů,⁵⁵ ačkoliv předsedou byl do roku 1909 Georg Kubitzius. Mnoho členů se již dávno otevřeně angažovalo v národním sporu na straně vládnoucího německého tábora. Anton Hawranek stál v čele pobočky Školního svazku (*Schulverein*) založené v roce 1881 ve Frýdku, jeho zástupcem byl Anton Kasper, aktivní činovník jiných německých spolků, iniciátor založení pobočky *Nordmarky* v roce 1897.⁵⁶ Tyto tendence byly zpečetěny na schůzi 14. prosince 1909, kdy došlo ke schválení změny názvu na Německý spolek učitelů ve Frýdku (*Deutscher Lehrerverein in Friedeck*).⁵⁷ Předsedou se stal učitel kreslení z odborné školy ve Frýdku Hermann Domes, zástupcem Hugo Hempel. Skončilo tím dosavadní fingování národní nestrannosti.⁵⁸

Před první světovou válkou ve frýdeckém školním okrese, v němž pracovalo 277 učitelů (z toho 42 žen) a 58 učitelek ručních prací, působily tři učitelské spolky. V roce 1912 česká *Učitelská jednota na Frýdecku* čítala 73 členů, *Deutscher Lehrerverein in Friedeck* 53 a *Deutscher Lehrerverein für die Bezirke Friedeck und Freistadt* 148,⁵⁹ ačkoliv většina posledně jmenovaného spolku pocházela z území soudního okresu Polská Ostrava. Dá se říci, že takřka všichni učitelé byli členy některého z těchto spolků. Větší část se však sdružovala v německých, což kontrastovalo s jazykovou strukturou regionu, kde majoritu tvořilo obyvatelstvo užívající v každodenním styku český jazyk (v soudním okrese Polská Ostrava 66,2 %, v soudním okrese Frýdek-venkov 93,5 %). V udržení nebo změně těchto poměrů připadala učitelům velká role. Mezi jinými to vlastně oni učili (nebo nikoliv) německému jazyku anebo literární češtině, přednášeli žákům psaný obsah školního programu a měli ho odpovědně interpretovat. Nejlepším příkladem je Frýdek, kde ještě při sčítání obyvatelstva v roce 1880 na 80,1 % přiznávalo český jazyk užívaný v denním styku, německý pak pouze 18,1 %, v roce 1910 byl poměr již 41,4 % na 52,7 %. Frýdek se stal v průběhu jednoho pokolení, přinejmenším navenek, městem

Karl Witrzens (* 1864), rodák ze Zámrsku u Těšína, dlouholetý správce školy v Lískovci u Frýdku, zakladatel a první předseda spolku *Deutscher Lehrerverein d. die Bezirke Friedeck und Freistadt*, Státní okresní archiv Frýdek-Místek

Pedagogové a žáci první třídy obecné školy ve Václavovicích ve školním r. 1915/16, vpravo šenovský kooperátor P. František Kolář, dále pravděpodobně učitelé František Říha, Karel Jaroš a Adolfina Witzensová, Římskokatolická farnost Šenov

s převažujícím německým charakterem, k čemuž nemálo přispěli zmiňovaní učitelé a jejich organizace.⁶⁰ Na venkově byly vlivy českého a německého spolku učitelů vyrovnané, ale zdejší učitelé cítící se jako Němci měli proti sobě jiné autority: faráře a vedení obce.

Tyto změny poukazují na skutečnost, nakolik bylo důležité, kým se cítili být učitelé zdejších škol. Odůvodňuje to bádání nad touto společensko-profesní skupinou a jejími organizacemi. Ve sledovaném období museli učitelé zabojovat o svou pozici ve škole i v modernizující se společnosti nebo o možnost širší autonomie. Výsledkem bylo naplnění dvou podmínek, které je dosud ponechávaly na nízké společenské pozici: korekce vlastních kompetencí v jim přisouzené oblasti aktivit a organizování se jako „zájmová skupina“.⁶¹ O první se postaraly osvětové orgány, zavádějící učitelům možnosti získání vysokých oborových pravomocí, především formou několikaletých odborných škol pro učitele – učitelských ústavů. Také učitelské spolky se v rámci své činnosti velmi zasloužily o zpřístupnění mnoha forem odborného růstu a stálého zvyšování kvalifikace na poli vědy a pedagogických dovedností. Učitelské spolky různého druhu (místní, zemské i celostátní) stále více bojovaly nejen o hmotné zájmy učitelů, ale také o to, aby jejich názoru byla dopřávána větší vážnost a aby se stali nejen vykonavateli úkolů kladených na školství, ale získali na ně i reálný vliv.⁶² Samotní učitelé se pak pro svou práci ve škole a v jejím okolí postupně stávali místními autoritami, bez nichž by si bylo těžko zároveň představit modernizaci společnosti, stejně jako proces národního sebeuvědomování.

Z polštiny přeložil David Pindur

RESUMÉ

Schiller or Comenius?

Teachers' Associations in Frýdek and the Vicinity before 1918

The modernization processes that swept across Europe in the 19th century acknowledged schools as a significant institution for preparing new generations for life in the increasingly changing world. Another matter of importance was the way of thinking of teachers, who were the immediate medium for conveying the contents of mandatory instruction. Before the mid-19th century, teachers, in particular primary school teachers, were perceived as propagators of the ideas held by the two most important social institutions, the Roman Catholic church and the state. As teachers' associations were established in the second half of the 19th century, teachers gradually won the right to be involved in shaping the education system. The article presents these processes through the example of Frýdek and its vicinity, inhabited mostly by ethnic Czechs. Established first, the Teachers' Club of the Judicial District of Frýdek (*Lehrerverein des Friedeker Gerichtsbezirkes*) came into existence in 1873, dominated by high-level schools in Frýdek. They had a pro-German cultural leaning, much as most members. It was renamed in 1909 as the German Teachers' Association in Frýdek (*Deutscher Lehrerverein in Friedek*). In 1894, ethnic Czech teachers established their own Association of Czech Teachers of the County of Těšín (*Spolek českých učitelů hejtmanství Těšínského*, known later as the Teachers' Union in Frýdek County, *Učitelská jednota na Frýdecku*). Both associations were active, on the one hand, in the education of their members and the protection of their material needs, and on the, in supporting the vital goals and interests of their ethnic community. Some teachers from the reference area were members of the German Association of Teachers in the Districts of Frýdek and Fryštát (*Deutscher Lehrerverein d. die Bezirke Friedeck und Freistadt*).

KEYWORDS

modernization; teachers; teachers' associations; primary schools; ethnicity; Frýdek

AUTORKA STUDIE

- dr Marzena Bogus; Institut Sztuk Pięknych Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie; m.bogus@ajd.czyst.pl
- Studie vznikla v rámci řešení projektu UMO-2013/11/B/HS3/04478 s názvem *Nauczyciele oraz ich stowarzyszenia na tle dyskursu społecznego w modernizującej się Europie*, financovaného Národním centrem školství (Narodowe Centrum Nauki) v Krakově, Polsko.

POZNÁMKY

- 1 MULLER, Detlef K. – RINGER, Fritz – SIMON, Brian (edd.): *The Rise of the Modern Educational System. Structural Change and Social Reproduction 1870–1920*. New York 1987; DILLMANN, Edwin: *Volksschule und kultureller Wandel. Zur Problematik von Disziplinierung und Modernisierung im 18./19. Jahrhundert*. Beiträge zur historische Sozialkunde 28, 1998, č. 3, s. 105–116.
- 2 Je to jeden z nemnoha problémů týkajících se učitelů základních škol, který vzbudil zájem badatelů, např. KOŤA, Jaroslav: *Učitelé v českých zemích na cestě k profesionalizaci*. In: Svobodný, P. – Havránek, J. (edd.): *Profesionalizace akademických povolání v českých zemích v 19. a první polovině 20. století*. Praha 1996, s. 82–112; HEROLD, Corrina: *Berufsethos zwischen Institutionalisierung und Professionalisierung. Studien zur Rolle des Sächsischen Lehrervereins in Professionalisierungsprozeß sächsischer Volksschullehrer zwischen 1848 und 1873*. Leipziger Studien zur Erforschung von regionenbezogenen Identifikationsprozessen, Bd. 3. Leipzig 1998; GRIMM, Gerald: *Aspekte der Professionalisierung der österreichischer Volksschullehrerschaft in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhundert*. In: Kasper, T. – Pelcová, N. – Sztobryn, S. (red.): *Úloha osobností a institucí v rozvoji vzdělanosti v evropském kontextu*. Praha 2013, s. 47–60.
- 3 Dosud se tím zabývali především polští badatelé, např. ZAJĄC, Antoni: *Polskie Towarzystwo Pedagogiczne na Śląsku Cieszyńskim*. Zanie Śląskie 27, 1964, s. 125–146; KRÓL, Jan: *Ruch nauczycielski na Śląsku Cieszyńskim w XIX i na początku XX wieku*. Rocznik Cieszyński 3, 1976, s. 11–33.
- 4 K tomu s odkazy na další literaturu POKLUDOVÁ, Andrea – LIPOVSKÍ, Radek: *Frýdek a Místek*

- v letech 1848–1918. In: Adamec, T. a kol.: Frýdek-Místek. Praha 2014, s. 226–307.
- 5 GROBELNÝ, Andělín: *Szkoły cieszyńskie w XVIII w.* Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka 6, 1951, s. 45–49; KUBACZ, Adam: *Wpływ reform terezańskich i jozefińskich na rozwój szkolnictwa na Śląsku Cieszyńskim*. In: Spyra, J. (ed.): Książka – biblioteka – szkoła w kulturze Śląska Cieszyńskiego. Materiały z konferencji naukowej Cieszyn 4–5 listopada 1999. Cieszyn 2001, s. 133–153; SPYRA, Janusz: *Główne kierunki rozwoju szkolnictwa na Śląsku Cieszyńskim w XIX w. i na początku XX w. w świetle ustawodawstwa i statystyk*. In: Tamtéž, s. 167–216. K některým školám v okolí Frýdku v tomto období např. BĚRSKÁ, Pavlína: *K počátkům školy ve Skalici*. Sborník Státního okresního archivu Frýdek-Místek (dále jen SbSO-ka F-M) 8, 2007, s. 99–108; PINDUR, David: *Školství v Bruzovicích do začátku 19. století*. Práce a studie Muzea Beskyd – Společenské vědy (dále jen PaSMB–SV) 16, 2005, s. 15–27; TÝŽ: *Frýdek v letech 1780–1848*. In: Adamec, T. a kol.: Frýdek-Místek, s. 194–196; TÝŽ: *Rozvoj Malenovic v letech 1648–1848*. In: Al Saheb, J. – Pindur, D. a kol.: Malenovice. Minulost a současnost obce pod Lysou horou. Malenovice 2015, s. 79–126; LIPOVSKÍ, Radek: *Hospodářské školství ve městech Frýdku a Místku do roku 1918*. SbSOka F-M 14, 2017, s. 81–98.
 - 6 Podle schematismu generálního vikáře pro rakouskou část vratislavské diecéze Josefa Karla Schippa působilo v roce 1828 ve frýdeckém arcikněžství (děkanátu) osm triviálních škol (Borová, Bruzovice, Dobrá, Domaslavice, Frýdek, Hnojník, Morávka a Skalice), v nichž pracovalo devět učitelů a pět pomocníků. Největší škola byla ve Frýdku, docházelo do ní 258 dětí a učili zde dva učitelé (Anton Preiss a Josef Preiss, který se pyšnil titulem „vzorného učitele“) a pomocník. O školství ve Frýdku stručně HROZEK, Antonín: *Školství ve Frýdku Místku před protektorátem*. In: TÝŽ a kol.: 700 let Frýdku Místku. Frýdek-Místek 1965, s. 189–198; POKLUDOVÁ, A. – LIPOVSKÍ, R.: *Frýdek a Místek*, s. 256–262. Nejpodrobněji HROZEK, Antonín: *Školství na Frýdecku*. S. I. et d., strojopis (Státní okresní archiv Frýdek-Místek, sign. R 50).
 - 7 HROZEK, A.: *Školství na Frýdecku*, s. 76–79. Šířeji BOGUS, Marzena: *Nauczyciele szkół ludowych Śląska Cieszyńskiego w XIX i na początku XX wieku*. Częstochowa – Czeski Cieszyn 2013, s. 235–240.
 - 8 ANGERLER, Elisabeth: *Der erste Wiener Lehrerverein „Die Volksschule“ 1863–1896. Von den Anfängen der Lehrervereinbewegungen im Pflichtschulbereich*. Wien 1983. Šířeji ENGELBRECHT, Helmut: *Lehrervereine im Kampf um Status und Einfluss. Zur Geschichte der Standesorganisationen der Sekundarschullehrer in Österreich*. Wien 1978.
 - 9 BUŁAWA, Edward: *Formowanie się intelektualnego, światopoglądowego i zawodowego oblicza polskiego nauczycielstwa szkół ludowych na Śląsku Cieszyńskim do 80. lat XIX w.* In: Spyra, J. (ed.): Książka, s. 217–239.
 - 10 *Fest-Schrift zum Jubiläums-Lehrertage des österr.-schles. Landes-Lehrervereines (1871–1896)*, Troppau, 3., 4. und 5. August 1896. Troppau 1896. Začal být také vydáván novinový orgán LVV – měsíčník *Schlesisches Schulblatt*.
 - 11 VÍCE SPYRA, J.: *Główne kierunki*, s. 191–206; BOGUS, M.: *Nauczyciele*, s. 50–55.
 - 12 *Detail-Conscription der Volksschulen in der Reichsräthe vertretenen Königreiche und Ländern. Nach dem Stande vom ende des Schuljahres 1865*. Wien 1870, s. 914–917. Srov. BĚRSKÁ, Pavlína: *Učitelé z Frýdecka a jejich povolání do období První republiky (Příspěvek k dějinám školství v bývalém soudním okrese Frýdek)*. PaSMB–SV 20, 2008, s. 148–163.
 - 13 *Bericht des k. k. schles. Landes-Schulrathes vom 17. Jänner 1872 über den Zustand der schles. Volksschulen, der Lehrerbildungs-Anstalten, der Bürger- Fach- und Mittelschulen im Schuljahre 1870/1*. Troppau 1872, s. 20–23. Především v prvních dvou dekadách po roce 1869 byl zjevný veliký nedostatek kvalifikovaných pedagogů, především v chudobnějších regionech. Srov. HROZEK, A.: *Školství na Těšínsku*, s. 114–115.
 - 14 Po roce 1869 se okolí Frýdku stalo součástí těšínského školního okresu, s ohledem na jeho obrovskou rozlohu byla tato oblast vydělena jako samostatný školní okrsek. Později tvořilo samostatný školní okres.
 - 15 *Schlesisches Schulblatt* (dále jen SchlSch) 2, 1873, s. 249.
 - 16 Zachovaly se kompletní knihy protokolů z let 1873–1880 a 1885–1919, viz Státní okresní archiv (dále jen SOka) Frýdek-Místek, fond Učitelův spolek okresu Frýdek, inv. č. 1 a 2. Jsou základním zdrojem informací tohoto příspěvku. Relace o spolkových schůzích se pravidelně objevovaly i na stránkách novinového orgánu LLV (např. SchlSch, 1877, s. 10, 229, 271, 295; 1878, s. 76, 168, 240, 336; 1879, s. 196, 315; 1880, s. 81–83, 166 a další ročníky).
 - 17 ZA v Opavě, fond Zemská vláda slezská v Opavě, inv. č. 1330, č. k. 1365. Ke změně stanov došlo 26. června 1877.
 - 18 BOGUS, Marzena – SPYRA, Janusz: *Szkoła zamiast klasztoru. Kobieta droga do samostanowienia w zawodzie nauczycielki w XIX i w 1 poł. XX w. na przykładzie Śląska Cieszyńskiego*. Historická demografie 34, 2010, č. 1, s. 54–55.
 - 19 Pronášely referáty, ale o tématech, ve kterých se, podle názoru mužů, vyznaly. Například 22. září 1880 měla slečna Špetlová ze Skalice výklad o významu ženských ručních prací.
 - 20 Protokol schůze ze 14. května 1879 konané u příležitosti desetiletí školní ústavy (také SchlSch 8, 1879, s. 196; 25, 1893, s. 158).
 - 21 Občas členové spolku posuzovali projekty školních předpisů, např. poslední verze školního a vzdělávacího řádu, jak provizorní z roku 1877, tak i pozdější z let 1880 a 1905, viz SchlSch. 6, 1877, s. 117; 8, 1879, s. 137.

- 22 Na návrh inspektora Micha byli přijati do LLV 18. února, viz SchlSch. 1874, s. 61, 73.
- 23 Byl mezi nimi i Josef Weber, profesor gymnázia v Těšíně a první inspektor frýdeckého školního okrsku, jeho nástupce dr. Mich (jenž byl považován za zakladatele spolku), třetím pak byl F. Mitzely. Mich se pravidelně účastnil spolkových schůzí. Později došlo k nevelkým změnám v počtu členů: 50 v roce 1885, 40 v roce 1888, 32 v roce 1897 a 40 v roce 1906.
- 24 Také Jan Wojnar byl v roce 1882 jmenován čestným členem, v roce 1901 pak Anton Hawranek.
- 25 Viz SchlSch 1901, s. 105, 203–204. Jeho biogram byl publikován v SchlSch, 1910, s. 107. Je v něm uvedeno, že jeho úmrtí se stalo velkou ztrátou pro „německost“ Frýdku.
- 26 POKLUDOVÁ, A. – LIPOVSKI, R.: *Frýdek a Místek*, s. 228, 284.
- 27 Postupně získávali vedoucí postavení v rozvíjejících se frýdeckých školách. Byli kandidáty učitelského stavu do městské i okresní školní rady, např. Hawranek a Sykora v roce 1874, Hawranek, Kuballa a Kasper v roce 1880 a 1888.
- 28 Dokládají to témata přednášek a zkušebních předmetů, v nichž se hodně hovoří o rakouské historii s důrazem na úřední patriotismus.
- 29 Např. protokoly z 8. dubna 1874, 18. května 1876. Na schůzi konané 11. ledna 1875 byl podpořen Michův návrh o povznesení počtu hodin německého jazyka na 14 na úkor hodin kreslení a tělocviku.
- 30 Protokol z 19. února 1880, viz SOkA Frýdek-Místek, fond USO Frýdek, inv. č. 2. Srov. SchlSch, 1881, s. 192–193; 1886, s. 130, 249.
- 31 Relace mj. Freie Schlesische Presse, č. 176, 4. 8. 1885, s. 2–4; šířeji SchlSch, 1885, s. 201–237.
- 32 Jak napsal Antonín Hrozek, v rámci LLV s tím bojoval především František Onderek, učitel z Vratimova.
- 33 PULPÁN, František: *Dějiny Zemského ústředního spolku jednot učitelských v Čechách*. Praha 1931; *Sedesát let Ústředního spolku jednot učitelských na Moravě*. Brno 1930. Již dříve existoval *Spolek moravských učitelů* v Olomouci s podobnými ambicemi, proto se později odvolávalo na starší tradici. V roce 1879 vznikla *Místeco-novojičínská jednota Komenský*.
- 34 Krátký nástin představil ŠKUTA, Vladimír: *Osmadesát let založení učitelského spolku na Frýdecku*. Těšínsko 19, 1976, č. 1, s. 18–21. Dříve také HROZEK, A.: *Školství na Frýdecku* (3. část *Organizace učitelstva*).
- 35 SOkA Frýdek-Místek, fond Učitelská jednota na Frýdecku (dále jen UJF), inv. č. 6.
- 36 SOkA Frýdek-Místek, fond UJF, inv. č. 1; TAMTÉŽ, inv. č. 2. O vzniku krátce *Noviny Těšínské*, 1. 12. 1894, s. 5. Od roku 1894 se zprávy ze schůzí objevovaly v časopise *Školský věstník* (dále jen ŠV).
- 37 Protokol z 13. října 1914, viz SOkA Frýdek-Místek, fond UJF, inv. č. 1.
- 38 Václav Sliva (1872–1946), rodák z Rakovce (součást Řepiště), dříve správce školy v Sedlišťích, kde mj. založil včelařský spolek. Později dlouhodobě působil v Dobré, kde založil a vedl hospodářskou školu.
- 39 SOkA Frýdek-Místek, fond UJF, inv. č. 6.
- 40 Nejčastěji v duchu referátu s názvem *Mateřská řeč je každému milou* předneseného na schůzi 6. června 1895. Česky probíhaly zkušební lekce, při nichž učitelé často poukazovali na jazykové nedostatky, užívání nářečí aj.
- 41 Když se 6. září 1898 jeden z učitelů v referátu o povolání soustředil na záležitosti odborných profesí a konečnosti státního vzdělání, bylo mu vytknuto, že věnoval málo pozornosti lásce k vlasti.
- 42 Škola má učit pro život (a nikoliv čistou teorií) a pro potřeby lidu. Protokoly z 3. září 1895 a 14. ledna 1906. Viz ŠV, 1906, s. 11.
- 43 Protokol z 21. května 1896. Bylo také požadováno snížení počtu hodin výuky německého jazyka.
- 44 ŠV, 1904/05, č. 2, s. 11; ŠV, 1906/07, s. 40; 1906/07, s. 106 (40 členů).
- 45 Protokoly z 11. února 1909 a 3. února 1910; ŠV, 1911/12, s. 104. Čestnými členy byli E. Karas, později G. Stalmach.
- 46 Podrobný popis přípravy viz protokoly z 3. března a 15. dubna 1909. Viz ŠV, 1909/10, s. 50, 180, 228.
- 47 ŠV 5, 20. 5. 1904, s. 7; č. 7, 20. 9. 1904, s. 8–9; 1906, s. 109. Pravidelně se na schůzích vybíraly finanční příspěvky na české školy jednoty Komenský ve Vídni, případně na Matici Opavskou nebo na slovenské děti, oběti maďarizace.
- 48 Podobně tomu bylo s návrhem, aby byla učitelům do penze započítávána léta odpracovaná před složením učitelské kvalifikační zkoušky. Podánilo se vyjednat zápočet dvou let, viz protokoly z 11. února 1906, 8. dubna 1908 a 2. července 1908.
- 49 Např. aby čeští učitelé mohli skládat zavazující přísahu ve svém mateřském jazyce, viz protokoly z 8. října 1896, 12. září 1901, 26. listopadu 1908, 11. února 1910, 8. února 1912.
- 50 BOGUS, M.: *Nauczyciele*, s. 246–247.
- 51 Pro české školy soudního okresu Polská Ostrava byl jmenován Šimon Němec, ředitel odborné školy v Polské Ostravě.
- 52 SchlSch, 1905, s. 139, 211. Dokumentaci viz ZA Opava, fond ZVSO, inv. č. 1330, č. k. 1395.
- 53 SchlSch, 1905, s. 170; 1907, s. 10.
- 54 Protokol z 6. června 1905. Srov. ŠV, č. 8, z 20. 9. 1905, s. 7–8.
- 55 Do spolku byly nyní přijímány děti zakládajících členů, např. Wanda Kubitzius, viz SchlSch, 1900, s. 356; 1908, s. 263; 1909, s. 94; 1913, č. 4.
- 56 Andrea Pokludová je označena jako zfanatizované učitele, viz POKLUDOVÁ, A. – LIPOVSKI, R.: *Frýdek*, s. 265.
- 57 SchlSch, 1910, s. 11; protokol z 14. prosince 1909.
- 58 SchlSch, 1910, s. 85, 93–94. Následujícím předsedou se stal Stephan Gruda z Hrušova. Viz SchlSch, 1917, s. 31; ZA Opava, fond Policejní ředitelství v Moravské Ostravě, č. k. 902.
- 59 STALZER, Franz: *Schlesischer Schul- und Lehrerschematismus in Verbindung mit dem Personalstatus der an den öffentlichen Volks- und Bürgerschulen in Schlesien wirkenden Lehrpersonen im Jahre 1912*. Jägerndorf 1912, s. 136–138.
- 60 K problematice a situaci ve Frýdku nejnověji GAWRECKI, Dan: *Jazyk a národnost ve štitánské lidu na Těšínsku v letech 1880–1930*. Studie

- o Těšínsku 23. Český Těšín 2017, s. 33 a násl.; POKLUDOVÁ, A. – LIPOVSKÍ, R.: *Frýdek*, s. 226–229.
- 61 SPYRA, Janusz: *Warunki rozwoju i działalności związków nauczycielskich w Europie Środkowej w 2. połowie XIX i na pocz. XX wieku*. Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika 25, 2016, č. 2, s. 391–409; Srov. HYE, Hans Peter: *Zum Vereinswesen in der Habsburgermonarchie*. In: Brix, E. – Richter, R. (edd.): *Organisierte Privatinteressen. Vereine* im Österreich. Reihe Civil Society der Österreichischen Forschungsgemeinschaft 4. Wien 2000, s. 33–53.
- 62 ENGELBRECHT, H.: *Lehrervereine*; KEMNITZ, Heidemarie: *Lehrerverein und Lehrerberuf im 19. Jahrhundert. Eine Studie zum Verberuflichungsprozeß der Lehrertätigkeit am Beispiel der Berlinischen Schullehrer-Gesellschaft (1813–1892)*. Bibliothek für Bildungsforschung 14. Weinheim 1999.

Kurlok z Košařísk č. p. 10

Příspěvek k archaickým formám bydlení na Těšínsku

Petr Lidák

Kurloky – roubené domy s dýmnou jizbou bez komínů se na Těšínsku dochovaly až do poloviny 20. století. Ještě dnes máme možnost se s tímto typem obydlí setkat na česko-polském pomezí v obci Jistebná (p. Istebna), kde se zachovala tzv. Kawulokova chata s původním topeništěm. Ojedinelý doklad dosud existující kurné jizby seznamuje návštěvníky s archaickou formou bydlení, tolik typickou pro podhorské těšínské osady, rozšířenou ještě na konci 19. století. Jinak se s nimi setkáme také v několika muzeích v přírodě v karpatské oblasti, např. Zubrzycy Gornej.

Ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm měly být takové stavby představeny na okraji areálu těšínské vesnice, plánované v prostoru nad Valašskou dědinou.¹ Vzhledem k oddálení záměru její realizace se pracovníci muzea rozhodli zařadit stavbu kurloku z Košařísk č. p. 10 do připravovaného areálu Kolibiska,² který má prezentovat život v nejvyšších horských polohách Valašska a Těšínska, obvyklý ještě v 19. století. Mezi převážně hospodářskými budovami sezonních chlévů, kolib a dalších drobných objektů bude kurlok reprezentovat jednu z nejarchaičtějších dochovaných forem bydlení drobného horského rolníka kolem poloviny 19. století. Srub kurloku č. p. 10 byl demontován již v roce 1975 stavební skupinou Valašského muzea, zdokumentován a jednotlivé prvky uloženy pod přístřeškem stavebního dvora. K domu náleží podrobná technická dokumentace pořízená

Kurlok z Košařísk č. p. 10, stav v r. 1953. Vstupní a čelní štítová strana, pod okapem jsou bidla na sušení řepných listů, Etnologický ústav Akademie věd v Praze, foto Helena Johnová

Demontáž stavby, r. 1975, Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, foto Marie Baďuřiková

v roce 1972, doplněná demontážním plánem v červnu 1975³, a předběžná nálezořá zpráva Jiřího Langra a Petra Šuleře z roku 1971, publikovaná v *Národopisných aktualitách* v následujícím roce.⁴ K dispozici jsou také fotografie stavby a jejího okolí ze 70. let, jež zachycují stav dřevěnice čtyři roky před demontáží a průběh a rozebírání srubu.⁵ Velmi cenná je i starší fotografická dokumentace obsahující pět snímků doplněných popisem, pořízená při rozsáhlejším komplexním výzkumu Těšínska Helenou Johnovou v říjnu 1953. Je uložena v archivu Etnologického ústavu akademie věd v Praze.⁶

Historicko-archivní a terénní výzkum provedla v roce 1973 odborná pracovnice Valašského muzea Emílie Haroková, která zmapovala vývoj objektu, sociální a rodinné vztahy od 18. století na základě archivních materiálů.⁷ Zvláště cenné jsou její zápisy výpovědí poslední majitelky, zachycující vzpomínky na dávné vybavení interiéru, způsob života a hospodaření ještě v prvních desetiletích 20. století. Tyto informace se podařilo v roce 2017 doplnit a rozšířit o výpovědi nejstarších pamětníků z Košařísk, žijících v sousedství kurloku. Jejich vzpomínky se vázaly zvláště ke společnému hospodaření na pasekách.⁸

Starší dokumentace stavby chybí, k dispozici však máme srovnávací materiál pořízený Drahomírou Stránskou po druhé světové válce, jenž obsahuje popis tří kurloků z Jablunkovska (dva z Horní Lomné a jeden z Bukovce), včetně fotografií a stavebních plánů.⁹ Podrobnější popis vybavení interiérů takových staveb zaznamenal Ivo Stolařík ve své monografii *Hrčava*.¹⁰ Z novějších obecných prací je potřeba zmínit monografii *Těšínsko II*, zvláště pak kapitulu *Obydlí*, zpracovanou Jiřím Langrem, Zdeňkem Lázníčkou a Helenou Johnovou.¹¹ Stavební tradici zdejší oblasti jsou věnované i dílčí studie a články.¹² Uvedené materiály jsou výchozím podkladem ke zpracování libreta a scénáře plánované expozice kurloku pro areál Kolibiska ve Valašském muzeu v přírodě.

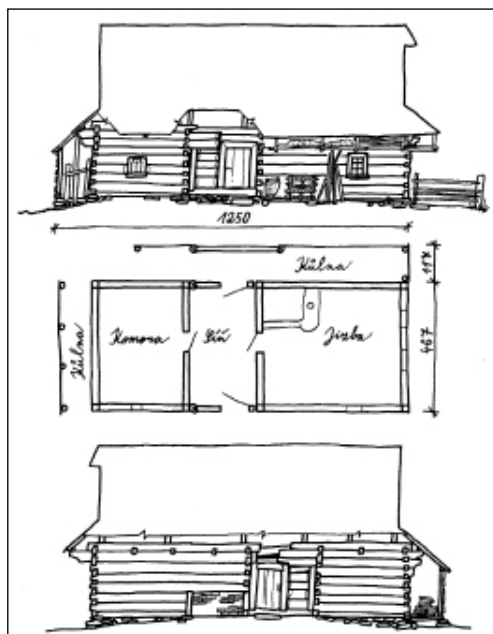
Charakter stavby a okolí

Chalupa stála v Košařiskách v údolí říčky Kopytná, na jihozápadním svahu pod lesem, v osadě zvané *do Morcina* (do Martina), později podle majitelů i *do Hrycka*, blíže sousedila s usedlostmi č. p. 11 a č. p. 12, mezi osadami *Banát* a *do Šmeka*. Přímo nad dřevěnicí dodnes stojí novější zčásti zděný a zčásti dřevěný dům Jana Szmeka s původním č. p. 10b, později č. p. 56, který v 50. letech minulého století převzal č. p. 10 od kurloku. Ten již od konce 30. let minulého století nebyl obydlen a sloužil majitelům výhradně jen jako skladiště pracovního nářadí a zemědělských plodin (brambor a řepy), což dokládají jak výpovědi pamětníků, tak i pořízené fotografie. Zajímavou skutečností je, že od domu vedla pouze jedna vozová cesta k salaši pod vrchem Ostrý, odkud svázeli na žebříňáku do chalupy seno a po níž hnali dobytek na pastvu. Spojení s okolím zajišťovaly jen chodníčky,

kteří užívají zdejší obyvatelé dosud. První spojuje tři usedlosti s vedlejší samotou Banát a druhý klesá prudce dolů k hlavní komunikaci vedoucí podél říčky Kopytná.

Svažitost terénu dorovnávala asi 30 cm vysoká kamenná podezdívka. Dům měl trojdílnou vnitřní dispozici. Zhruba uprostřed vedla průchozí síň, jež plnila především komunikační funkci. Za ní, pod přesahujícím okapem střechy, byla po celé délce domu přistavená podsín sloupkové konstrukce obitá deskami svisle kladenými. Sem majitelé ukládali potřebné nádoby, různé nářadí a patrně také krmivo pro dobytek. V levém rohu se nacházely schody na půdu. Pod ním byl záklopem opatřený vstup do kamenného klenutého sklepa – *pivnice*, vyhloubeného pod komorou, s větracím a násypným otvorem pod vstupní okapovou stěnou domu. Sklep zůstal na původním místě v Košařiskách dodnes, jen provizorně překrytý deskami a plechem. Po levé straně síně byl vstup do komory – nejstarší části domu, datované rokem 1824 na středovém stropním trámu – *tragaři*. Rytá růžice s vročením je v komoře nezvyklá. Běžná je spíše v jizbách dřevěnic, proto se můžeme domnívat, že šlo původně o hlavní obytný prostor domu. Místnost s plochou 13,5 m², dylovým záklopem stropu¹³ a dusanou hliněnou podlahou osvětlovalo pouze jednoduché čtvercové okno se čtyřmi tabulkami umístěné na vstupní straně domu. Malý okenní otvor ohraničovaly tesané sloupky dosedající na masivní ozdobně tvarovaný parapet viditelně předstupující stěnu srubu. Z vnitřní strany se dalo okno uzavřít posuvnou – *zašupovací* dřevěnou okenicí, která je jediným dokladem kdysi zcela běžného způsobu zavírání oken v těšínsko-frýdecké oblasti a poukazuje na starší stavební tradici. Pod valbičkou štítu komory se nacházel jednoduchý přístěnek k ukládání dřeva tvořený stěnou z desek různých šířek i délek, nabitých vodorovně na sloupky.

Proti komoře byla situována kurná jizba, která zaujímal největší prostor usedlosti o ploše 22 m². Světlo místnosti zabezpečovala tři jednoduchá okna. První dvoukřídlé tvořené třemi tabulkami směřovalo do dvora. Proti archaickému okénku v komoře bylo výrazněji zvětšené a mohlo se i otevírat. Dá se předpokládat, že ho majitelé vyměnili v pozdějším období při

Košariska č. p. 10 – vstupní strana, půdorys a zadní strana, kresba Radek Bryol

Topeniště v jizbě – pec se sporákem a troubou, r. 1953, Etnologický ústav Akademie věd v Praze, foto Helena Johnová

úpravách domu. Dvě původní jednoduchá čtvercová okna o čtyřech tabulkách se zachovalými přesahujícími parapety byla na čelní štítové straně.

V severovýchodním rohu jizby se našly zřetelné pozůstatky po topeništi – původní peci s *nolepou* – otevřeným ohništěm. Fotografie z roku 1953 pořízená Helenou Johnovou zaznamenává už poslední fázi topeniště s přistavěným sporákem, tzv. *blachou*, vyzděným z cihel, s troubou na pečení, které se zde říká *koch*. Pod dvířky trouby byl zabudován kamnovec na ohřev vody. Při celkové přestavbě topeniště, jež proběhla patrně koncem 19. století, majitelé vyzdili část stěny mezi jizbou a síní z kamenů. Je však s podivem, že komín v té době nepostavili, ale pro odvod kouře ze sporáku vytvořili pouze čtvercový průduch v trámu přímo nad vyzdívkou ohraničený kameny o velikosti 13×15 cm, ve výšce asi 100 cm nad úrovní podlahy. Kouř následně volně unikal nezastropenou částí síně přes střechnu jen malým vikýřem, který vyřezali nad vchodovými dveřmi. Původně, když v jizbě byla jen pec s *nolepou*, vycházel kouř buď přímo otevřenými dveřmi, jak bylo u těchto staveb obvyklé,¹⁴ nebo v našem případě také obdélným výřezem ve stěně velikosti $25,5 \times 18$ cm, umístěným 10 cm nad portálem dveří. Ten se dal dle potřeby uzavřít ze síně zasouvací destičkou.

Je zajímavé, že při přestavbě ponechali původní pec s *nolepou*, pod níž je i na fotografii zřetelný prostor zvaný *kontek*. Před něj se dávala lavička a pod ní se případně chovala za ohrádkou drůbež, nebo se tam ukládalo dřevo. Takové uspořádání zachycují i dobové fotografie zachovalých kurných jizeb z Těšínska.¹⁵

Charakter dýmného prostoru potvrzuje i výška stropu jizby 255 cm, měřeno od nověji upravené dřevěné podlahy. Při původní hliněné *dusanici* byla ještě o něco vyšší. Nad pecí byly vestavěny typické *polyně* – dva nehraněné trámy ve vzdálenosti půl metru od sebe, užívané k sušení dřeva na otop a loučí ke svícení. Novější strop konstrukce *na sráz* nesl na prostředním stropním trámu – *tragaři* dataci 1858, ozdobenou ve středu spodní hrany rytou

růžící. Mladší datování jizby než komory vede k úvahám, že majitelé buď zcela nahradili její starší konstrukci, nebo spíše provedli jen nezbytné úpravy, spočívající ve výměně stropu a zvětšení okenních otvorů.

Stavbu tvořily dvě konstrukčně samostatné části – srub jizby a komory, které i dle zmíněné datace mohly vzniknout v různých obdobích. Podle Jiřího Langra jde o projev starší stavební tradice na Těšínsku.¹⁶ Mezi jizbou a komorou vedla průchozí síň, jejíž krátké boční stěny byly vloženy čepováním do sloupků, přiléhajících ke stěnám samostatných srubů. Celek pak nebyl konstrukčně propojen ani v krovu, ani v základech domu, protože každý srub měl vlastní podkrokevnice – *plotve*. Obě stěny síně i s portály měly vlastní trámy, nesouvisející s konstrukcí jizby ani komory. Vázání obou částí bylo provedeno neúplnými závěrami portálu, které ve vstupní okapové stěně přesahovaly z horní části jizby a v zadní stěně z horní části komory a dále třemi stropními trámy, uloženými mezi oběma sruby rovnoběžně s osou domu. Přitom zvláštností konstrukce krovu bylo uložení obou podkrokevnic vstupní stěny domu na přesahující stropní trámy tzv. *výpusty tragařů* 27–55 cm před úroveň stěny. V zadní okapové stěně byly obě podkrokevnice uloženy tradičně na ose stěny.

Stěny kurloku byly sroubené z mohutných trámů, částečně podélně půlených a částečně celých, jež tvořily převážně horní a dolní věnce srubu. Trámy byly tesané jen ve spodních věncích celého domu, v čelní štítové a vstupní stěně byly jen přitesané. Výpusty se nacházely pouze u věnce srubu pod podkrokevnicí – u jizby jeden, u komory dva.

Střecha domu byla sedlová, krytá šindelem. Ve 20. století ji majitelé nově opravili obvyklým způsobem – lepenkou. Štít jizby měl kozub, pod nímž byla do obloučků tvarovaná římsa. Spáry mezi deskami štítu překrývaly lišty, zhruba uprostřed byly dva zdobně řezané průduchy. Zadní štít komory ze širokých desek kladených na sráz byl dokumentován už bez kozubu, ale jeho uzpůsobení naznačovalo, že tam v minulosti také mohl stát.

Velmi zajímavým detailem stavby byla dřevěná bidla na sušení řepného chrástu, umístěná pod okapem na vstupní a čelní štítové straně. Zavěšená pod přesahujícími stropními trámy a opřená o závěry oken, vytvářela vhodný úložný prostor. Nad oknem komory viselo ještě další jednoduché bidlo na samorostech. Usušené listí se v zimě přidávalo do krmiva dobytku.

K usedlosti příslušelo hospodářské stavení, chlév se stodolou a mlatem, postavený asi deset metrů západně od domu, jehož podoba se dochovala jen na fotografiích. V době převozu usedlosti již bylo ve špatném fyzickém stavu, proto nedošlo k transferu spolu s chalupou. Stodola měla stěny jen z hrubě přitesaných masivních trámů, někdy i půlených, srub chléva převážně z trámů hraněných. Uprostřed se nacházela plocha mlatu. Dveře do chléva později zvětšili majitelé o výřez ve dvou horních věncích, vrata do stodoly byla dvoukřídlá, svlaková. Sedlovou střechu s podlomením překrývala lepenka. Štíty byly obité svisle kladenými širokými prkny. Společný půdní prostor sloužil k uskladnění sena a slámy.

Podle názoru Jiřího Langra, který v roce 1971 usedlost zdokumentoval, patří dům mezi nejprostší projevy lidového stavitelství v Beskydech. Mladší datace a shoda konstrukčních prvků se staršími tradičními způsoby stavby, známými z domů 18. století, svědčí podle něj o tom, že stavba není projevem sociálního regresu, ale dokládá úroveň a podobu stavitelství horského rolníka z počátku 19. století.¹⁷

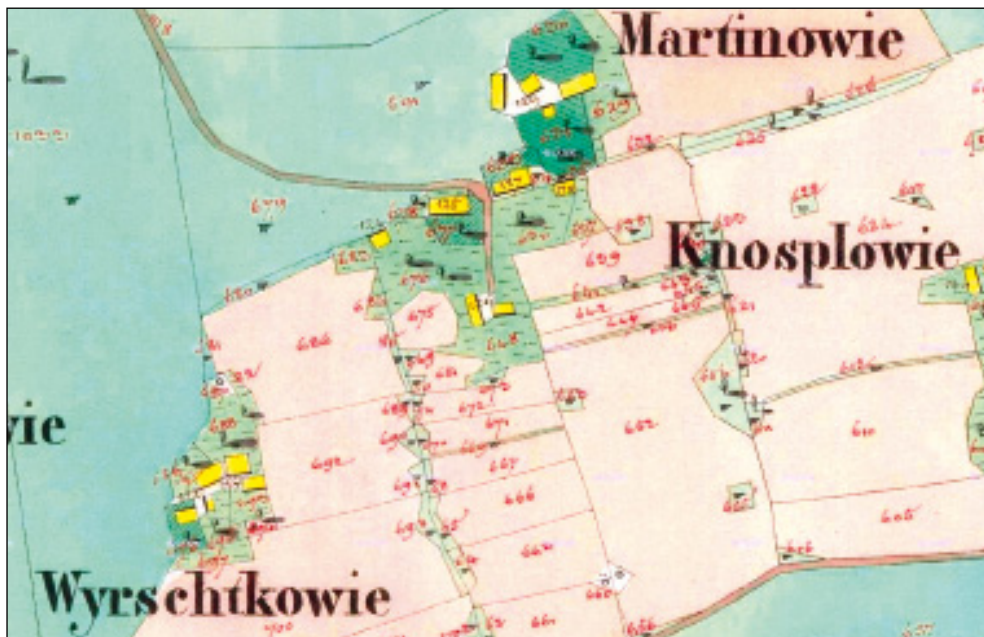
K historii kurloku a jeho majitelů

Rozmotat spleť historii usedlosti č. p. 10 a zorientovat se v zápisech v archivních materiálech nebylo v případě této stavby jednoduché. Zdejší paseku, označovanou v pramenech jako *Wyrztek* obývala rodina Ruszů (psáno Russ, později Rusch, Rusz), Heczků, Kantorů, Hrycků, posledními majiteli usedlosti byli Szmekové. Složitě vztahy a střídání vlastníků přispěly k postupnému drobení majetku na menší díly, nejčastěji čtvrtiny, jež se podařilo

znovu spojit až ve 20. století. Podle výzkumů Emílie Harokové byli prvními majiteli této paseky Ruszovi, kteří jsou uváděni mezi devíti nejstaršími osadníky Košarísk.¹⁸ Nakonec ve vedlejší domě č. p. 12 jejich potomci žijí dosud. Na pasece se usadili již počátkem 18. století. Patrně už v té době zde postavili chalupu, nebo jen kolibu. Prameny uvádějí Martina Russe, který v roce 1710 postavil chalupu, ale již v roce 1716 její polovinu odprodal za 21 slezských tolarů Janu Hryckovi, jenž tento podíl znovu prodal v listopadu 1716 Balzaru Russovi za 21 slezských tolarů 18 grošů. Svoji část převedl synovi Jiřímu Russovi a k tomu přidal půl Zarembka za 15 slezských tolarů. Dcera Jiřího Russe Anna se provdala za Ondřeje Kawuloka a získala věnem půl Zarembka za 43 tolarů.¹⁹ Druhá polovina zůstala ve vlastnictví Ruszů.

Josefský katastr z roku 1788 zmiňuje na č. p. 10 také dva majitele: Michala Heczka a Adama Rusche, kteří vlastní pozemky o rozloze 23 jochů a 12 klafrů.²⁰ Gruntovní kniha z let 1837–1878 udává domovní č. 10 rozdělené na část „a“ a „b“, což by potvrzovalo, že na pasece *zárubku* stály dvě chalupy.²¹ Podle Stablního katastru slezského z let 1836–1837 výše situovaný objekt označený jako 10b stojící na parcelním č. 125, o velikosti 57 klafrů, s roční činží 7 krejcarů, je uváděn původně pod označením *salasch*, později jako *Wohngebaude* – obytný dům. Majitelem jeho jedné čtvrtiny je uveden Pavel (Paul) Rusch. Této usedlosti později při přechíslování domů v poslední třetině 19. století přidělili nové č. 56. Ke stavení patřila ještě hospodářská budova na parcele č. 124 o rozloze 17 klafrů, přičemž roční činže odváděná vrchnosti činila 2 krejcare. Chalupa našeho zájmu – kurluk s označením 10a – stála o něco níže na parcele č. 126 spolu s hospodářskou budovou a částí dvora o výměře 69 klafrů a majitelé – Pavel (Paul) Pischko a Zuzana Worek odváděli roční činži ve výši 9 krejcarů.²² Změnu majitele o několik let později zaznamenává Stablní katastr slezský z roku 1848, kdy u č. p. 10a udává jako vlastníka Jana (Johanna) Kantora, který obhospodařuje majetek o výměře 1 jitra a 963 sáhů s čistým ročním výnosem 6 zlatých a 48 krejcarů. Jako vlastník č. 10b zůstává Pavel Rusch, jenž hospodáří na pozemcích (včetně domu a hospodářského zázemí) o ploše 3 jiter a 153 sáhů s ročním výnosem 14 zlatých a 41 krejcarů.²³ Pozemky zahrnovaly role a pastviny, u č. p. 10b také zahradu a louky. K dokreslení sociální situace rodiny Ruszů uveďme, že v tomto období byl Pavel Rusch vlastníkem také čtvrtiny sousední chalupy č. p. 11 na parcele č. 127 o velikosti 64 klafrů a k tomu přiléhající hospodářské budovy o velikosti 16 klafrů.²⁴ V č. p. 12 žili rovněž Ruszovi, patrně také spřízněni rodinnými vazbami.

Uvedený stav existence dvou usedlostí v tomto prostoru potvrzují i historické mapy. V prvním vojenském mapování Slezska z let 1764–1768 (rektifikace 1780–1783),²⁵ kam náleží i Košaríska, jsou patrné na pasece Wyrstek čtyři budovy, jejichž umístění se jen nepatrně odlišuje od mapy stablního katastru z roku 1836. Na nich je zakreslena usedlost na stavební parcele č. 126 s chlívem a stodolou, stejně tak nad tím stojící chalupa s hospodářským stavením na parcelách č. 124 a 125.²⁶ Obě usedlosti byly v majetku více rodin, vzájemně však v určitém období spřízněných, ale fungovaly jako samostatná hospodářství, což dokládají i výše uvedené záznamy ve stablním katastru. Bohužel se nedochovaly sčítací operáty pro obec Košaríska, které by zachytily početnost rodin pro jednotlivá období. K dokreslení sociální situace a četnosti obyvatel domu v 19. století poslouží pozůstalost po zemřelé Evě Russové z č. p. 10 a 11 v Košarískách, sepsaná v roce 1815. Uvedené č. p. 11 potvrzuje, že rodina měla podíl na vlastnictví dvou usedlostí. V domácnosti zůstal manžel Jan (Johann) ve stáří 40 let spolu se třemi nezletilými syny: devítiletým Pavlem, sedmiletým Jiřím, půlročním Janem a dvěma dcerami, dvanáctiletou Annou a desetiletou Marinou. Jako majetek zemřelé je v pozůstalosti uvedena jedna valašská louka zvaná *Dolinka k salaši Kitzera patřící*, z dobytka bílá kráva, strakatá kráva, hnědá kráva a dvě staré ovce, z náradí truhla na šaty a následuje obsáhlejší výčet oblečení: krátký ženský kožich, hnědá vlněná sukně, prostý plátěný (lněný) šátek, modrá hedvábná zástěra, červená hedvábná zástěra, tři ženské košilky, dva šátky na

Lokalita Wyrstek na císařském povinném otisku stabilního katastru Košarisk z r. 1836. Kurluk č. p. 10a stojí na parcele č. 126, usedlost č. 10b se nachází nad ní (č. 125). Cesta vychází z usedlosti na paseku Zarembek. Pásky polí se svažují k hlavní komunikaci, Ústřední archiv zeměměřictví a katastru v Praze

hlavu, pár punčoch, povlak na peřinu, polštář a pár bot.²⁷ Výčet majetku ukazuje na lepší sociální postavení rodiny. Také z roku 1843 se zachovala pozůstalost už po jejím manželovi Janu Ruschovi, uvedeném jako výměnkáři, který zemřel ve věku 70 let. Dědicem majetku se stal nejstarší syn zemřelého, sedmatřicetiletý Pavel. Spolu s ním na č. p. 10 bydleli bratři Jiří, Jakub a Ondřej, uvedení jako pacholci, nezletilé sestry Zuzana, Eva, Kateřina a Anna. Bratr Adam byl pacholkem v Bystřici u obecního účtaře a obě starší sestry Anna a Mariana byly provdány v Košariskách. U výčtu příbuzných jsou jako další uvedeni jeho bratr Jiří Rusch, chalupník z vedlejšího č. p. 12, a sestra Anna, výměnkářka, provdaná Ruschová v č. p. 11, což dokládá, že rodina Ruszů obývala téměř celou paseku, kromě chalupy našeho zájmu – č. p. 10a. Z dobytka po zemřelém výměnkáři zůstala černá a červená kráva, tři staré a dvě mladé ovce. Výčet šatstva zahrnoval pouze špencer a klobouk. O něco obsáhlejší seznam čítalo řemeslné a zemědělské nářadí. Obsahovalo pilu, tři vrtáky, poříz, kladivo, kosu na trávu, brány, dvě sekery a kopačku na brambory. Z nábytku je uvedena almara, dvě stravní skříně a čtyři truhly na obilí.²⁸ Spolu s výčtem majetku jeho manželky tak dostaneme téměř úplný obraz vybavení jejich usedlosti č. p. 10b. Můžeme se domnívat, že v období kolem poloviny 19. století byla situace podobná i v č. p. 10a, jen dle výčtu polností byli méně zámožní, a tudíž i vybavení se dá předpokládat prostší.

Ve 20. století došlo ke spojení obou hospodářství. Od roku 1905 je uveden v pozemkové knize Košarisk, spadajících pod katastr Frýdek-Místek, jako držitel č. p. 10 Jan Kantor, jenž zároveň vlastní polovinu domu č. p. 56 spolu s manželkou Annou. V té době zahrnoval majetek u č. p. 56 spolu se zastavěnou plochou a pozemky 2 hektary, 96 arů a 54 m² a výnos čítal v první třetině 20. století 20 korun 62 haléřů. Výměra u č. p. 10 byla zhruba poloviční a čítala 1 hektar 47 arů a 62 m² s výnosem 6 korun a 14 haléřů.²⁹ V sousedství zůstali na č. p. 12 Ruszovi, v domě č. p. 11 nejprve také Ruszovi, zhruba od začátku 20. století Szemekovi. V blízkosti byla ještě dřevěnice s č. p. 9, kterou obývali Klimkovi.

Paseka Zarembek vzdálená asi půl hodiny pěší chůze od kurloku č. p. 10, kde společně hospodařilo sedm podílníků do r. 1956. V dolní části byly louky na sečení, v horní pastviny s kolibou a chlévy; foto Radek Bryol

Dcera manželů Kantorových Eva (* 1884) se provdala za Pavla Hrycka (* 1881), a tím majetek po smrti rodičů přešel do vlastnictví Hrycků. Podle sdělení pamětnice Zuzany Klimkové vykoupil Pavel Hrycek ve 20. letech minulého století i druhou polovinu domu č. p. 56 od Ruszů, kteří neměli potomky.³⁰ Mimo hospodářství si Pavel přivydělával prací v lese, k čemuž využíval i koně a podle výpovědi jeho vnučky Anny Szmekové (* 1939) měl i psa jako pomocníka při práci na salaši. Manželé Kantorovi v kurloku dožili jako poslední. Patrně to byli oni, kdo upravili topeniště přistavením sporáku. Po jejich smrti, do konce 30. let, byla usedlost několik let v pronájmu rodiny Raszků a následně využívána pouze jako skladovací prostor a chátřala. Dědicem majetku se stal jejich nejstarší syn Pavel (1908–1971), který se v roce 1932 oženil s Evou, schovankou z Karpentné, původem z Bystřice. Jeho mladší sourozenci, bratr a sestra, byli vyplaceni, Pavlův nevlastní bratr Karol zdědil po otci polovinu č. p. 56. Po přestěhování do Polska však jeho podíl vykoupil Pavel. Mladí manželé Hryckovi po sňatku přijali bydlení v dřevěnici č. p. 56 nad kurlokem, datované na stropním trámu letopočtem 1922, nově postavené na místě původní chalupy s č. p. 10b. Ve srovnání s kurlokem šlo již o modernější dům se členitějším půdorysem. Po levé straně průchozí síně byla kuchyň s jizbou, vpravo komora a druhá jizba. Starou chalupu nazývali kurlokem, někdy říkali *do staré jizby*. Na její vybavení si Eva Hrycková ani v roce 1973 nepamatovala, neboť v době, kdy se tam přivdala, se v ní už trvale nebydlelo. V jizbě dle jejích slov zůstala jen *pulka nízka se šuplatkama* – komoda, v komoře pak stará skříň, jež se dostala do sbírek Muzea Těšínska. Vzpomněla si i na zbytky tkalcovského stavu, což by svědčilo o domáckém tkaní plátna, spíše pro vlastní potřebu. Z nemobilního vybavení uvedla *polyně* – dvě brliny umístěné podélně v jizbě nad pecí na sušení dřeva a *šcipu* – loučí. Zmíněný systém bidel před chalupou označovala jako *žerdky*, pod okny na řepu *kvačunke*. Suché listí z řepy se dle jejího sdělení nesklízelo, ale viselo tam, dokud se vše nezkrmilo.³¹

Po spojení usedlosti ve 20. století čítal majetek kolem 2,5 ha půdy. Dědickými podíly se částečně zmenšil, o část pozemků Hryckovi přišli v rámci různých dědických podílů.

Zahrnoval převážně orná pole a louky. Typické pro zdejší osady je situování polností na svazích v pásech po vrstevnici, lemované stromy a hromadisky z posbíraného kamení, které zároveň vytvářely hranice mezi sousedními pozemky. Hospodaření popsala Eva Hrycková v roce 1973, jak si ještě pamatovala, můžeme předpokládat, že bylo obdobné i v polovině 19. století. Poblíž kurloku *za okna* byla malá zahrádka k pěstování zeleniny. Zvláštností je, že nebyla nikdy ohrazená, ani proti lesní zvěři. Přísadu – zeli a kvaku vysévali přímo na záhon. Na polích pod chalupou pěstovali brambory, z obilnin oves a ječmen, později také jetel. Plodiny každý rok střídali. Po ječmeni seli oves, další rok brambory a následně zase obilí, které sklízeli v srpnu. Ke zlepšování kvality půdy zaorávali kravský hnůj. Seno pro dobytek sušili většinou *na pogodu* – za pěkného počasí přímo na zemi, jinak je nakládali na ostrve, jimž říkali *orstve*. Po sezoně je uložili do jednoduchého přístřešku nebo pod přesah střechy kurloku. Mimo polnosti na *Virščku* se podíleli na hospodaření na salaši *Zarembek*, pod vrchem Ostrým, vzdálené asi půl hodiny od chalupy. Vedla k ní hrazená cesta tzv. *vyguň*, po níž hnali dobytek na pastvu. Hospodařili zde společně se sedmi dalšími podílčníky z nejbližšího okolí, z nichž informátorka Hrycková uvedla rodinu Ruzovu z č. p. 12, jež vlastnila největší část této paseky a byla salašníky, dále Klimkovu z č. p. 13, Szmekovu z č. p. 11 a Szlaurovu z č. p. 62. Na salaši stála koliba o velikosti 3,5 × 3 metry, jejíž kamenné základy jsou tam zachovány dodnes. Nad ní byly ještě dvě šopy – jednoduché chlěvy sloupkové konstrukce obité deskami. Jedna sloužila pro ustájení krav, druhá pro jalovice. Ještě v 50. letech se tam *bačovalo*, až do roku 1957, kdy zemřel salašník Jiří Ruzs a pozemky majitelé postoupili družstvu. V té době zde chovali kolem 80–100 ovcí, 12 krav a 6 jalůvek. Ovce tam bývaly od května do konce září, někdy až do doby, než napadl sníh. Přiváděli je sem lidé i z polské strany, např. z Koňakova (p. Koniaków). Po celou sezonu je pásal bača – *ovčoř* přebývajícím v kolibě. Krávy se tam přiháněly až od 1. července. Starala se o ně *bačůvka*, která spávala na pohrádce ve chlěvě. Jednotliví podílníci docházeli na paseku pomáhat s dojením ovcí a nosili bačovi a bačůvce oběd. Oba dostávali od podílníků dva bochníky chleba na týden. Jejich výslužkou za práci na salaši bylo pouze mléko a sýr. Shánět ovce do košáru před ranním

Kamenné základy koliby pod rozložitým bukem na pasece Zarembek, foto Sabrina Pasičnyková

a večerním dojením musely děti. Střídání podílníků ve službě záviselo na počtu krav, jež zde jednotliví hospodáři měli. Pokud vlastnil dvě krávy, docházel na Zarembek po dva dny. Služba končila vždy odpoledne. Hryckovi mívali jen jednu až dvě ovce, hlavně pro vlnu, kterou využívali na ponožky – kopytce a pletení svetrů. Kromě podílu na salaši Zarembek vlastnili louku *Dolinku*, kde stály letní chlévy pro krávy. Tato paseka situovaná v lese měla i zdroj vody, nezbytný k napájení dobytka. V 50. letech ji přenechali lesní správě.³²

Závěr

Záměrem celé akce je vytvořit rekonstrukci usedlosti č. p. 10 z Košařisk na Těšínsku v plánovaném areálu Kolibiska, která se stane vhodným reprezentantem jedné z nejstarších dochovaných forem bydlení drobného horského rolníka v období kolem poloviny 19. století. Zvláště starobylý typ topeniště s otevřeným ohněm – tzv. *nolepy*, z níž kouř odcházel otevřenými dveřmi nebo speciálním otvorem do síně a odtud střechou ven, velmi prostě zařízený interiér, vytvořený podle analogických popisů z dostupné literatury a nejstarších fotografických dokladů kurných jizeb z této oblasti, bude připomínkou, v jakých podmínkách se žilo ještě koncem 19. století na samotách, náležejících k výše položeným obcím Jablunkovska. Tento stav umožní alespoň zčásti rekonstruovat podobně členěný terén v muzeu. Velmi typické jsou v původní situaci z polí vysbírané hromady kamení, místy přímo hráze lemující pozemky, které bude také potřeba v okolí domu vytvořit. Vedle polností vlastnili louku s chlévem pod vrchem Ostrým, tzv. *Dolinku*, kde měli v sezoně krávy a společně se sedmi dalšími podílníky z okolí hospodařili na salaši zvané *Zarembek*, a to až do roku 1956, kdy došlo ke kolektivizaci. Nedaleko domu stála hospodářská budova – stodola s mlatem a chlévem, která do muzea z důvodu špatného technického stavu nebyla převezena a bude nutné ji podle plánové a fotografické dokumentace zrealizovat, nebo v terénu vhodný objekt vytvářet.

Dům si zachoval zvláštní archaické prvky. Z nich stojí za pozornost okno v komoře, jež mělo z vnitřní strany zasouvací okenici. Uvnitř jizby byly polyně na sušení dřeva k topení či k odkládání nezbytných věcí. Zajímavým doplňujícím prvkem byla konstrukce venkovních bidel umístěná na vstupní i štítové straně pod prodlouženým okapem na sušení listů z řepy a kvaky, které sloužily v zimě jako krmivo dobytka.

Tyto drobné detaily spolu se zahrádkou, rozložením polí, ovocnými i jinými stromy vytvoří stavu na místě odpovídající exteriérovou expozici. Představí tak v komplexní podobě archaické bydlení a primitivní hospodaření horského rolníka a jeho rodiny typické pro osady na Těšínsku. Skutečnost, že v létě k chovu dobytka a ovcí využívali sezonní chlévy a kolibu, je významným zdůvodněním pro začlenění této stavby spolu s dalšími objekty usedlosti do plánovaného areálu Kolibiska.

RESUMÉ

Shepherd's Hut at 10, Košařiska**Paper on Archaic Dwellings in Těšín Silesia**

The building at number 10 in Košařiska, a village in Těšín Silesia, was selected to represent one of the oldest available dwellings for small-scale mountain farmers in the last third of the 19th century. The structure was dismantled and transferred to the Wallachian Museum in 1975, originally intended for the site of the Těšín Silesian village. As the construction was delayed, a unique chance is available to use this rare original asset, reconstructing it with the use of the construction plans and photographs. The building, put up in the early 19th century from full-size and half-size shaped wooden beams, has a horizontal projection in three parts, traditionally styled as a connecting hall, pantry and living room, the principal space in the house. It is the reconstruction itself of the interior and its old development stage that allows the museum to present the archaic dwelling style never before presented in the museum. In particular, you will be reminded of the living conditions in the area up to the late 19th century, with the old type of fireplace, where the smoke passed through a small opening above the furnace into the hall, and from there, through the roof outside; with the very simple interior styled in compliance with analogies documented in the literature and the old photographs of log cabins in the area. The local family lived off agriculture, farming roughly 2 hectares of land, with the poorly fertile fields lying next to the house and a small garden. The situation will at least in part be emulated by a similar landscape on the museum site. The owners of the property also owned a meadow with a forest and a hut below Ostrý hill, known as "Zarembek hollow" (*Dolinka na Zarembku*), where they raised cows and sheep in the season with seven other partners from the neighbourhood until 1956, when collectivization was introduced. This fact is a major reason for the integration of the structure with other structures within the planned Kolibiska site.

KEYWORDS

Košařiska; folk architecture; housing; documentation; social relations; Wallachian Open Air Museum

AUTOR STUDIE

- Mgr. Petr Lidák; Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm; lidak@vmp.cz
- Článek vznikl za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm (DKRVO, MK000098604).

POZNÁMKY

- 1 ZÁVADA, Antonín – SEDLÁČEK, Jaroslav – LANGER, Jiří: *Rámcové libreto dostavby Valašského muzea v přírodě*. Viz Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm (dále jen VMP Rožnov p. R.), Oddělení dokumentace, pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R 358.
- 2 BRYOL, Radek: *Kolibiska. Libreto expozičního areálu Valašského muzea v přírodě. Odborné předpoklady a problémy realizace*. Rožnov pod Radhoštěm 2017.
- 3 VMP Rožnov p. R., archiv stavebnětechnické dokumentace, inv. č. S0004.
- 4 LANGER, Jiří – ŠULEŘ, Petr: *Starší forma domu z Košařiska na Těšínsku*. Národopisné aktuality 9, 1972, č. 2, s. 117–122.
- 5 VMP Rožnov p. R., Oddělení dokumentace, fotografie z výzkumu objektu č. p. 10, č. neg.: N 11617 – N 11647 (foto Bedřich Přikryl, 1971); N 14578 – N 14580 (foto Jiří Langer, 1972); N 15964 – N 15970 (foto Emílie Haroková, 1972); N 31089 – N 31157 (foto Bedřich Přikryl, 1975).
- 6 Etnologický ústav akademie věd v Praze, fotografická dokumentace chalupy č. p. 10 z Košařiska, inv. č. 3827–3877.
- 7 Děkuji Mgr. Emílii Harokové za zapůjčení materiálů z terénního a archivního výzkumu z jejího soukromého archivu.
- 8 Výpověď Karola Rusze (* 1932), Košařiska č. p. 12, a Zuzany Klimkové (* 1927), Košařiska č. p. 13, z 29. 8. 2017.

- 9 STRÁNSKÁ, Drahomíra: *Poslední kurloky na Těšínsku*. Slezský sborník, 45, 1947, s. 16–32, 234–242.
- 10 STOLAŘÍK, Ivo: *Hrčava*. Ostrava 1958, s. 79–122.
- 11 LANGER, Jiří – LÁZNÍČKA, Zdeněk – JOHNOVÁ, Helena: *Obydlí*. In: Tomolová, V. – Stolařík, I. – Štika, J. (edd.): *Těšínsko. 2. Obydlí*. Oděv. Český Těšín 2000, s. 11–98.
- 12 Srov. CHOTEK, Karel: *Příspěvek k národopisu Těšínska. Jablunkovská oblast – horský typ domu*. Český lid, 1946, č. 1, s. 141–147; LANGER, Jiří: *Stavební materiál a konstrukce v lidovém stavitelství na Těšínsku*. Slovenský národopis 21, 1973, č. 4, s. 636–649; Týž: *Co mohou prozradit lidové stavby*. Ostrava 1997.
- 13 Dýle – kulatina obvykle z jedné strany přitesaná, v minulosti běžně používaná na stropní záklopy a vždy na podlahy ve chlévech.
- 14 Srov. STOLAŘÍK, I.: *Hrčava*, s. 96–97.
- 15 Srov. LANGER, Jiří a kol.: *Beskydy. Stavby a život v nich*. Třinec 2011, s. 105, 135.
- 16 Srov. LANGER, J. – ŠULEK, P.: *Starší forma*, s. 118–119.
- 17 TAMTÉŽ, s. 122.
- 18 GAURA, Karel: *Z minulosti obce Košařisk*. Těšínsko 17, 1974, č. 4, s. 5.
- 19 Zemský archiv v Opavě (dále je ZA Opava), fond Ústřední správa statků Knížecí komory těšínské, Těšín (dále jen KKT), inv. č. 5 (gruntovní kniha obce Košařiska z let 1678–1739).
- 20 ZA Opava, fond Josefský katastr, inv. č. 1004, sign. II/245.
- 21 ZA Opava, fond KKT, inv. č. 11366, sign. G 145 (gruntovní kniha obce Košařiska z let 1837–1878).
- 22 ZA Opava, fond Stabilní katastr slezský (dále jen SKS), inv. č. 396.
- 23 TAMTÉŽ, inv. č. 1062.
- 24 TAMTÉŽ, inv. č. 396, sign. 222 (protokol pozemkových a stavebních parcel z let 1836–1837).
- 25 Srov. první vojenské mapování Slezska, mapový list č. 9 [WWW dokument] http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=lv&map_region=sl&map_list=s009 (stav k 30. 8. 2017).
- 26 Císařské povinné otisky map stabilního katastru Moravy a Slezska (1824–1843), Košařiska 1836 [WWW dokument] http://archivnimapy.cuzk.cz/com/1294-1/1294-1-006_index.html (stav k 30. 8. 2017).
- 27 ZA Opava, fond KKT, inv. č. 10841, č. k. 292.
- 28 TAMTÉŽ, inv. č. 10839, č. k. 232.
- 29 Katastrální úřad Frýdek-Místek, pobočka Třinec, pozemková kniha Košařiska, č. p. 10 a 56, s. 201 a 241.
- 30 Výpověď Zuzany Klimkové (* 1927), Košařiska č. p. 13, z 29. 8. 2017.
- 31 Výpověď Evy Hryckové (* 1908) Košařiska č. p. 10, z 21. 2. 1973. Soukromý archiv E. Harokové.
- 32 TAMTÉŽ. Doplňující informace podali v roce 2017: Anna Szmeková (* 1939), dcera Evy Hryckové z Košařisk č. p. 10; Karol Rusz (* 1932), Košařiska č. p. 12; Zuzana Klimková (* 1927), Košařiska č. p. 13.

Kresby Jaroslava Zahradníka ve sbírkách Muzea Těšínska

Veronika Chmelařová

Významnou část umělecko-historických sbírek Muzea Těšínska, zasahující svým charakterem rovněž do sféry etnografie, představují soubory kreseb výrazné postavy regionální vlastivědy, publicistiky a školství Jaroslava Zahradníka. Na jedné straně vynikají svou výraznou informační či lépe řečeno dokumentační hodnotou, na straně druhé jsou jistým zhmotněním vlastivědného zájmu, který byl typický zejména pro období první poloviny 20. století. V něm Jaroslav Zahradník spojil svůj život nesmazatelně s Těšínskem a jeho různými zákoutími, která aktivně studoval písemnou i výtvarnou formou.

Zahradníkův nadšený zájem o těšínské dějiny a kulturu přitom zůstává jistým paradoxem, neboť sám z tohoto kraje nepocházel a jeho vztah k němu tak nebyl vrozený, ale naopak postupně budovaný a rozvíjený. Narodil se 31. ledna 1890 ve Staré Pace nedaleko Jičina v severovýchodních Čechách, kde se kdysi usadil jeho otec, vlakový traťmistr Jan Zahradník pocházející z Frenštátu pod Radhoštěm.¹ Po brzké smrti matky Julie to byl právě otec a jeho rodina, kdo v malém Jaroslavovi probouzel lásku k historii a tradiční kultuře, čemuž napomáhala léta trávená s dědečkem Janem v otcově rodném Frenštátu.² Zde také mladý Jaroslav přišel v roce 1908 poprvé do intenzivního kontaktu s Těšínskem, když se o letních prázdninách jako mladý student vypravil do Orlové a účastnil se místních slezských slavností.³ Ty jej – společně s Orlovou samotnou – oslovily natolik, že se po ukončení studií v Jičíně rozhodl zažádat o učitelské místo na Těšínsku. Se svou žádostí byl úspěšný a v roce 1910 se stal nejprve učitelem v Karvině a o rok později v milované Orlové.⁴

Na soukromé závodní škole Vítkovických kamenouhelných dolů v Orlové-Doubravě působil až do jejího zrušení v roce 1926.⁵ Pro Zahradníka to byla léta šťastná. Oženil se během nich se svou manželkou Marií, s níž měl celkem tři děti – dvě dcery a jednoho syna, a začal se zároveň intenzivně věnovat vlastivědné práci, vzdělávání a národnostním otázkám.⁶ Již záhy po svém příchodu se jako mladý učitel zapojil do zdejšího kulturního života a navázal řadu důležitých kontaktů, které v tomto směru zásadním způsobem ovlivňovaly jeho další život. Tím nejdůležitějším byl patrně vztah s Antonínem Klvaňou, ředitelem orlovské měšťanské školy a známým těšínským národopiscem, díky kterému se Zahradník účastnil založení muzea v Orlové, k němuž došlo s podporou Slezské matice osvěty lidové v roce 1910.⁷ O dva roky později pak byla oficiálně založena také zaštiťující Slezská muzejní společnost v Orlové, jejímž jednatelem se stal Zahradník a mezi lety 1928–1938 i redaktorem nově publikovaných *Zpráv o činnosti Slezské muzejní společnosti*.⁸

Jeho publikační stejně jako spolková činnost však tímto zdaleka nekončila. Pod pseudonymem Marko Šíp vydával Jaroslav Zahradník různé drobné i rozsáhlejší vlastivědné studie a články, na které v roce 1914 navázala významnější publikace *Knížka o Karvině* mapující dějiny hornického města. Tu o několik let později doplnila kniha o dějinách obce Jistebná *Nasza wieś Istebna* i několik studií věnovaných sokolským aktivitám na Těšínsku.⁹ Sám byl nadšeným sokolem, stejně jako aktivním členem Štefánikovy společnosti pro Pobeskydí, Národní jednoty pro severovýchodní Moravu a především Slezské matice osvěty lidové.

Právě členství ve Slezské matici osvěty lidové a Slezské muzejní společnosti bylo pro Zahradníka stěžejní a formovalo v mnohém jeho aktivity. V době česko-polského sporu o Těšínsko přijal místo v širším výboru československé plebiscitní komise, jež se měla podílet na přípravách

Jaroslav Zahradník při etnografickém sběru v Dolní Lomné, 50. léta 20. století, Slezské zemské muzeum

a realizaci plánovaného plebiscitu. Věnoval se zde organizační a agitační práci a na čas se stal rovněž předsedou okresní plebiscitní komise v Karviné.¹⁰ Posléze přistoupil na návrh členů Matice a stal se jejím jednatelem pro Jablunkovsko, které mu takřka okamžitě učarovalo. Nadšen bohatstvím zdejší kultury inicioval založení pobočky orlovského muzea v Jablunkově a pomáhal zakládat v regionu matiční odbory, jejichž prostřednictvím podporoval rozvoj místních národnostních a kulturních aktivit.¹¹ Jejich důležitou součástí představovalo vzdělání, pro které znamenalo velký úspěch založení první české obecné školy v Jablunkově v roce 1921. Jaroslav Zahradník se stal jejím prvním řídícím učitelem a na tomto místě setrval do roku 1922, kdy se vrátil zpět do Orlové.¹²

Vedle učitelství se Zahradník v Orlové vrátil také k muzejním aktivitám a v roce 1926 pomohl připravit v prostorách orlovského muzea rozsáhlou výstavu o Těšínsku, v jejímž rámci prezentoval i výsledky své sběratelské a etnografické činnosti.¹³ V téže roce však byl bohužel nucen ukončit své

orlovské působení – jeho škola byla zrušena a Zahradník tak přijal na přechodnou dobu místo účetního závodu Bettina v Doubravě. Netrvalo však dlouho a podařilo se mu získat pozici bližší jeho dřívějším aktivitám a zájmům a v roce 1929 se tak i s rodinou přestěhoval do Ostravy, kde stanul v čele *Moravsko-slezského deníku*.¹⁴ Stal se nadšeným novinářem, i nadále však zůstával v kontaktu se Slezskou muzejní společností, s níž spolupracoval na přípravě další rozsáhlé národopisné výstavy o Těšínsku v roce 1937. Redigoval rovněž nadále *Zprávy o činnosti Slezské muzejní společnosti* a publikoval své příspěvky v *Obraně Slezska*, u níž již v roce 1925 zavedl speciální vlastivědnou přílohu.¹⁵ Vrcholem jeho publikační práce však bylo především vydání knihy *Ostrava. Město uhlí a železa* v roce 1947, za kterou mu vedení města udělilo Cenu města Ostravy za propagační a publicistickou činnost.¹⁶

V poválečné Ostravě dokázal Zahradník zúročit všechny své předchozí zkušenosti, tvrdě zkoušené v meziválečném období. Za mnohé protiněmecké články musel na konci 30. let opustit redakci *Moravsko-slezského deníku* a po dobu jednoho roku pracoval jako úředník na ředitelství Vítkovických kamenouhelných dolů, odkud však musel rovněž záhy odejít.¹⁷ Následně se mu sice podařilo získat úřednické místo v ostravské kanceláři Národní matice v Praze, i to však v roce 1943 opustil poté, co byla rozpuštěna nacisty. V návaznosti na tyto události se posléze raději odebral do invalidního důchodu, v němž strávil zbytek války.¹⁸ S jejím koncem se rozhodl vrátit zpět k práci i veřejnému životu a jeho bohaté znalosti kraje mu v tom pomohly. V říjnu roku 1945 tak byl ustaven nejen šéfredaktorem nově vycházejícího *Věstníku města Moravské Ostravy*, ale také vedoucím tiskového a propagačního odboru ostravského Národního výboru.¹⁹

Ten ho v roce 1948 pověřil dočasným vedením ostravského městského a průmyslového muzea, která se dlouhodobě potýkala s problémy jak po odborné, tak i finanční stránce.²⁰ Pro Zahradníka to byla na jedné straně do jisté míry problematická a vysoce zodpovědná záležitost,

na straně druhé mohl plně využít své dřívější zkušenosti z muzejního prostředí, a to zvláště vzhledem ke skutečnosti, že součástí ostravských městských sbírek byly od roku 1938 také zachráněné sbírky orlovského muzea, které již po válce neobnovilo svou činnost, stejně jako Slezská muzejní společnost v Orlové.²¹ Následující roky tak věnoval řádné inventarizaci ostravských sbírek, zlepšováním muzejní knihovny i kontrolou a zejména nápravou finanční situace tak, aby obě muzea mohl řádně předat svému nástupci. To se mu podařilo, a proto v roce 1951 odešel do důchodu.²²

Následující důchodová léta trávil Zahradník až do své smrti v březnu roku 1977 aktivně a zcela ponořen do vlastivědné činnosti, kterou tolik miloval. Většinu roku pobýval na své chalupě na Kamenitém v Dolní Lomné, odkud pravidelně vyrážel do okolí, aby od místních obyvatel sbíral nejrůznější poznatky a mapoval podobu zdejší architektury i krajiny.²³ Z této doby také pochází cykly kreseb a akvarelových perokreseb, které se jako významná stopa jeho aktivit a cenný (nejen) etnografický materiál staly

Lidová architektura v Horní Lomné – Přelači, r. 1965, perokresba kolorovaná akvarelem, Muzeum Těšínska

součástí sbírek Muzea Těšínska. Zapadají do kontextu jeho širší sběratelské, dokumentační, publikační i přednáškové činnosti, kterým se Zahradník po celou tuto dobu (či lépe řečeno po celý svůj život) intenzivně věnoval, ale také do kontextu spolupráce, kterou v této době navazoval s předními odbornými institucemi v kraji. V první řadě šlo zejména o Slezské zemské muzeum v Opavě a zdejší národopisné pracoviště vedené PhDr. Zdenou Bužkovou, které záhy následoval Slezský studijní ústav v Opavě.²⁴ Pro obě instituce Zahradník z pozice externího spolupracovníka fotil, psal i maloval, sbíral prvky lidové slovesnosti, horalské zvykosloví, názvosloví, pověsti a popisoval domácí práce a řemesla. V případě Slezského zemského muzea pomohl výrazným způsobem obohatit zdejší národopisné sbírky, přičemž výsledky svých sběrů nabízel i dalším regionálním muzeím.²⁵ Pro Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV pořizoval od roku 1964 etnografická excerpta některých ostravských periodik, zejména *Moravsko-slezského deníku*, jež po dobu 10 let řídil.²⁶

Důležité kontakty však Zahradník navazoval také s muzeem v Českém Těšíně, což dokládá dochovaná korespondence i již zmíněné cykly kreseb nacházející se v muzejních sbírkách. Těmito perokresbami, kolorovanými ve většině případů akvarelem, zachycoval podobu dnes již mnohdy neexistujících lidových staveb, sakrálních objektů i jejich nejrůznějších architektonických prvků, které se v prostoru Těšínska vyskytovaly. Tento způsob tvorby a etnografické práce byl blízký rovněž Ladislavu Báčovi, významné postavě regionálního muzejnictví, učiteli a vlastivědnému pracovníkovi, s nímž Zahradník od 50. let aktivně komunikoval a nabízel mu jako správci českotěšínského muzea své kresby k odkoupení.²⁷

V prvním případě šlo o skupinu kreseb ze Zahradníkova půlročního pobytu v Lomné, jejichž charakter i případné odkoupení chtěl autor blíže probrat s Báčou v roce 1951.²⁸ Část z nich byla o rok později muzeem skutečně odkoupena, konkrétně kresby selské usedlosti z Dolní Lomné

Staříček Žurek z Jistebné, r. 1963, perokresba kolorovaná akvarelem, Muzeum Těšínska

a nákres těšínského mostu přes řeku Olši.²⁹ Větší skupina kreseb, jež vznikly z valné většiny v roce 1952 či 1953, byla muzeem odkoupena právě v roce 1953, přičemž šlo o kresby z lokalit vázaných na Těšínsko v čele s Jablunkovem, Třanovicemi, Bystřicí, Gutí či Karvinou.³⁰ V roce 1954 pak Zahradník nabídl muzeu další sérii kreseb, které se však tentokrát do jisté míry odlišovaly. Kresby staveb z převážně jablunkovského prostoru muzeum odmítlo, zakoupilo ovšem 12dílný cyklus kolorovaných perokreseb, na nichž Zahradník zachytil tradiční domácí práce horalů z Jablunkovska.³¹ Podobně odlišný, tentokrát co se týče stylu, byl cyklus deseti perokreseb dřevěných kostelů ve Slezsku, mezi nimiž dominovaly kresby sakrálních objektů nacházejících se na polské straně historického Těšínska a které muzeu v Českém Těšíně zprostředkoval Zahradník přes Slezské zemské muzeum v Opavě.³² Šlo přitom o poslední skupinu kreseb, jež se do muzea dostaly přímo od jejich autora. Další, poslední a také nejobsáhlejší cyklus získalo muzeum až v roce 1992 v rámci své vlastní sbírkotvorné činnosti. Tyto kresby vznikly většinou v první polovině 60. let a Zahradník na nich zachytil prostor jemu dobře známý – na kolorovaných perokres-

bách vidíme nejrůznější stavení z prostoru Dolní či Horní Lomné, stejně jako výhledy do zdejší horské krajiny.³³

Při jejich tvorbě Zahradník vycházel z přímého pozorování daných stavení a lokalit, s nimiž se potkával během svých etnografických pobytů v terénu. Odpovídalo to způsobu, jakým přistupoval ke své vlastivědné práci. Jak sám popisoval v dopise svému příteli Karlu Rusinovi, vyrazil vždy do určité obce, aby zde nacházel staré lidové stavby, které si buď vyfotil, nebo je namaloval. Zkoumal jejich podobu, procházel hospodářská stavení, díval se na sochy, obrazy na skle a vyhledával kontakt s místními pamětníky, s nimiž následně hovořil a zapisoval si jejich vzpomínky.³⁴ Řadu kreseb však tvořil i v domácím prostředí na základě práce s fotografiemi či kresebnými předlohami, ať již svými, či těmi, které nacházel publikované v různých periodících, v nichž sám mnohdy působil.³⁵ Na tento fakt vždy odkazoval na zadních stranách dotčených kreseb, kde se často věnoval i získaným poznatkům o historii daného místa či majitelích jednotlivých stavení. Podobně podrobně pak zkoumal i osudy horalů, jež na svých kresbách portrétoval.³⁶

Z výtvarného hlediska je mezi kresbami z terénu a kresbami pořizovanými podle fotografií vidět jistý rozdíl. Malby z terénu jsou živelnější, bezprostřednější, se sytější barevností, zatímco malby podle fotografií nesou znaky větší pečlivosti a snahy o co nejpřesnější, detailní provedení výjevu. Zahradník měl nesporný pozorovací talent, dokázal si všimnout zdánlivě nevýznamných detailů a specifik, která následně přenášel na papír, nejspíše v případě výjevů různých typů stavení. V zachycení výrazu tváří, stejně jako ve složitějším zpracování perspektivy měl místy

Dřevěný kostel v Gutech, r. 1953, perokresba kolorovaná akvarelem, Muzeum Těšínska

rezervy, i přesto však jeho kresby mají cenu jak pro specifičnost svého provedení, a to zejména v kontextu jeho typického barevného projevu, tak pro svůj nesporný dokumentační význam. Svou prací vytvořil rozsáhlou sbírku děl, která pomáhala českotěšínskému muzeu v rané fázi jeho poválečné existence mapovat tradiční těšínský život a hmotnou kulturu, budovat zdejší (i mnohé další) národopisné sbírky a vytvořit tak dodnes významný zdroj informací o životě a tradicích na Těšínsku.

Stručný katalog kreseb Jaroslava Zahradníka ve fondu *Umělecká historie Muzea Těšínska*:

1. Usedlost v Dolní Lomné, 1951, perokresba kolorovaná akvarelem, 42 × 30 cm, inv. č. S 2080
2. Kresba mostu přes řeku Olši v Těšíně, 1951, kresba tužkou na papíře, 29 × 20 cm, inv. č. S 2081
3. Statek Pavla Wani v Ropici, 1952, perokresba kolorovaná akvarelem, 22 × 30 cm, inv. č. S 2083
4. Chalupa v Glovčíně, Dolní Lomná, 1952, perokresba kolorovaná akvarelem, 30 × 42 cm, inv. č. S 2591
5. Chalupa v Návsi, 1952, perokresba kolorovaná akvarelem, 42 × 30 cm, inv. č. S 2592
6. Hospodářské stavení v Chotěbuzi, 1952, perokresba kolorovaná akvarelem, 21 × 30 cm, inv. č. S 2596
7. Kostel Narození Panny Marie v Orlové (omylem nazváno jako *Starý kostel v Karvíně*), 1952, perokresba kolorovaná akvarelem, 30 × 35 cm, inv. č. S 2598
8. Portrét horala s fajfkou, 1952, perokresba kolorovaná akvarelem, 25 × 16,5 cm, inv. č. S 2593
9. Portrét děvčete v těšínském kroji, 1952, perokresba kolorovaná akvarelem, 20 × 30 cm, inv. č. S 2594
10. Dřevěný kostel sv. Mikuláše v Nýdku, 1953, perokresba kolorovaná akvarelem, 30 × 22 cm, inv. č. S 2590
11. Panská sýpka na Křivé v Bystřici-Pasekách, 1953, perokresba kolorovaná akvarelem, 21 × 30 cm, inv. č. S 2597

12. Dřevěný kostel Povýšení sv. Kříže v Bystřici, 1953, perokresba kolorovaná akvarelem, 21 × 28 cm, inv. č. S 2599
13. Dřevěný kostel sv. Bartoloměje v Třanovicích, 1953, perokresba kolorovaná akvarelem, 37 × 30 cm, inv. č. S 2600
14. Dřevěný kostel Božího těla v Gutech, 1953, perokresba kolorovaná akvarelem, 42 × 30 cm, inv. č. S 2601
15. Dům Jana Eisenberga v Jablunkově, 1953, 21 × 28 cm, inv. č. S 2602
16. Mlýnice s moučnicí v Loukách, 1953, perokresba kolorovaná akvarelem, 26 × 20 cm, inv. č. S 2595
17. Cyklus *Podomácké práce horalů z Jablunkovska*, 1954, 12 ks perokreseb kolorovaných akvarelem, 21 × 30 cm, inv. č. S 3766 – S 3777
18. Cyklus *Dřevěné kostely ve Slezsku*, 60. léta, 10 ks perokreseb, 14 × 17 cm, inv. č. H 13849 – H 13858
19. Hadaszczokova chata na Slaviči, 1956, perokresba kolorovaná akvarelem, 21 × 29,5 cm, inv. č. H 28357
20. U Husarů v Horní Lomné, 1961, perokresba kolorovaná akvarelem, 15 × 23,5 cm, inv. č. H 28334
21. Chalupa MUDr. Tkače v Horní Lomné, 1961, perokresba kolorovaná akvarelem, 16 × 24,5 cm, inv. č. H 28336
22. Halšocha v Horní Lomné, 1962, perokresba kolorovaná akvarelem, 16 × 25 cm, inv. č. H 28332
23. Roubená chalupa v Horní Lomné, Polenica, 1962, perokresba kolorovaná akvarelem, 16,3 × 25 cm, inv. č. H 28333
24. Chalupy Jana Lichého a Petrovského v Horní Lomné, 1962, perokresba kolorovaná akvarelem, 16 × 24,5 cm, inv. č. H 28341
25. Hájenka v Dolní Lomné – Kantořonky, 1962, perokresba kolorovaná akvarelem, 16 × 25 cm, inv. č. H 28346
26. Chalupa v Horní Lomné a Kozubová, 1962, perokresba kolorovaná akvarelem, 21 × 30 cm, inv. č. H 28354
27. Cyklus *Budova rekreačního střediska dolu Doubrava* (v Horní Lomné), 1962, 3 perokresby kolorované akvarelem, 21 × 30 cm, inv. č. H 28351-3
28. Jablůň u srubu v Dolní Lomné, 1963, perokresba kolorovaná akvarelem, 24,2 × 15,5 cm, inv. č. H 28347
29. Staříček Žurek z Jistebné, 1963, perokresba kolorovaná akvarelem, 23,8 × 14,7 cm, inv. č. H 28348
30. Řezání stromu motorovou pilou v Dolní Lomné, 1963, perokresba kolorovaná akvarelem, 24,6 × 16 cm, inv. č. H 28349
31. Pod Kozubovou, 1963, perokresba kolorovaná akvarelem, 21 × 30 cm, inv. č. H 28356
32. Dřevěná stavení v Horní Lomné, 1965, perokresba kolorovaná akvarelem, 16,7 × 25 cm, inv. č. H 28337
33. Pohled z Přelače v Horní Lomné na Kamenitý a Ostrý, 1965, perokresba kolorovaná akvarelem, 16,8 × 25,2 cm, inv. č. H 28338
34. Beskydská krajina v Horní Lomné, Přelač, 1965, perokresba kolorovaná akvarelem, 15 × 23,5 cm, inv. č. H 28339
35. Pohled z Přelače, 1965, perokresba kolorovaná akvarelem, 16,8 × 25,9 cm, inv. č. H 28340
36. Mionší, 1965, perokresba kolorovaná akvarelem, 15 × 23,5 cm, inv. č. H 28342
37. Lidová architektura v Horní Lomné, Přelač, 1965, perokresba kolorovaná akvarelem, 25,7 × 17 cm, inv. č. H 28343
38. Velký Polom v zimě, 1965, perokresba kolorovaná akvarelem, 16 × 24,7 cm, inv. č. H 28344

39. Pohled z Vyšního Kamenitého ke Kyčeře v Košařískách, 1965, perokresba kolorovaná akvarelem, 14,8 × 23,6 cm, inv. č. H 28345
40. Cihláři v Dolní Lomné, 1965, perokresba kolorovaná akvarelem, 16 × 25 cm, inv. č. H 28350
41. Chalupa Adama Jaroše v Klíně, 1965, perokresba kolorovaná akvarelem, 21 × 30 cm, inv. č. H 28355
42. Chalupy v Dolní Lomné, Vyšní Kamenitý, 1967, perokresba kolorovaná akvarelem, 15 × 24 cm, inv. č. H 28326
43. Bývalá škola v Horní Lomné, Karčma, 1967, perokresba kolorovaná akvarelem, 15 × 23,7 cm, inv. č. H 28335
44. Bojkova chalupa v Dolní Lomné, Vyšní Kamenitý, 1968, perokresba kolorovaná akvarelem, 16 × 24,8 cm, inv. č. H 28327
45. Roubená chalupa v Dolní Lomné, Kamenitý, 1968, perokresba kolorovaná akvarelem, 16 × 25 cm, inv. č. H 28329
46. Roubená chalupa v Dolní Lomné, Kamenitý, 1968, perokresba kolorovaná akvarelem, 17 × 26 cm, inv. č. H 28330
47. Roubená chalupa v Dolní Lomné, Kamenitý, 1968, perokresba kolorovaná akvarelem, 16,8 × 25,8 cm, inv. č. H 28331
48. Chalupa v Dolní Lomné, Vyšní Kamenitý, 1973, perokresba kolorovaná akvarelem, 14,5 × 24 cm, inv. č. H 28328

RESUMÉ

Drawings by Jaroslav Zahradník in the Collections of the Museum of Těšín Silesia

Forming a significant share of the artefacts held by the Museum of Těšín Silesia (Muzeum Těšínska), and bordering on ethnography due to their nature, on display are drawings by Jaroslav Zahradník (1890–1977), a major personality of the regional geography and history, journalism and education. On the one hand, they have a distinct value as far as information and documentation, on the other, they are the materialization of the interest typical in particular of the first half of the 20th century. This unforgettably intertwined the life of Jaroslav Zahradník with Těšín Silesia and a range of its sites, which he studied both in writing and in artistic form. The present collections of the Museum of Těšín Silesia contain a total of 48 pictures by Jaroslav Zahradník, mostly pen-and-ink drawings with aquarelle colouring. The first drawings were bought in the collections by the author in 1952 (drawings of a farmhouse from Dolní Lomná and a drawing of the Těšín Bridge over the river Olše). A year later, the collection was expanded with drawings depicting various locations in Těšín Silesia, including Jablunkov, Třanovice, Bystřice, Guty and Karviná. In 1954, Zahradník offered the museum another series of drawings – a 12-part cycle depicting household chores of mountain dwellers around Jablunkov. Another cycle depicted wooden churches in Silesia, where drawings of sacral structures in the Polish part of the historic Těšín Silesia prevailed. The largest cycle was bought by the Museum in 1992: village houses in Dolní Lomná and Horní Lomná, complete with local mountain scenery.

KEYWORDS

Jaroslav Zahradník; pen-and-ink drawings; rural architecture; ethnography; documentation

AUTORKA MATERIÁLOVÉ STUDIE

- Mgr. et Mgr. Veronika Chmelařová; Muzeum Těšínska; veronika.chmelarova@muzeumct.cz

POZNÁMKY

- 1 Archiv města Ostravy (dále jen AMO), fond Jaroslav Zahradník (dále jen JZ), inv. č. 1, č. k. 1, nefol., rodný list Jaroslava Zahradníka.
- 2 Muzeum Těšínska (dále jen MT), fond Dokumenty (dále jen fond D), inv. č. H 15735, *Životopisný medailon Julie Zahradníkové, roz. Jevavé*.
- 3 MT, fond D, inv. č. H 2838/2, *Orlovské letopisy*, strojopis, s. 1–2.
- 4 ROHLOVÁ, Eva: *Zahradník, Jaroslav*. Biografický slovník Slezska a severní Moravy 4, 1995, s. 137.
- 5 Jiřík, Karel: *K osmdesátým narozeninám Jaroslava Zahradníka*. Slezský sborník 28, 1970, č. 2, s. 200.
- 6 AMO, fond JZ, inv. č. 1, č. k. 1, nefol., udělení domovského práva Jaroslavu Zahradníkovi v Orlové.
- 7 GAWRECKI, Dan: *Orlová v letech 1800–1918*. In: Borák, M. (ed.): *Dějiny Orlové*. Orlová 1993, s. 57.
- 8 Jiřík, K.: *K osmdesátým narozeninám*, s. 200.
- 9 Mezi jinými Zahradník publikoval *Památník těšínské sokolské župy, Památník k sokolským zájezdům na Těšínsko v r. 1922* či spis *Čapkův památník. K 30. Výročí smrti sokola-hrdiny a zakladatele československých legií v Itálii za války 1914–1918*. Viz ROHLOVÁ, E.: *Zahradník*, s. 137.
- 10 AMO, fond JZ, inv. č. 9, č. k. 1, nefol., jmenování Jaroslava Zahradníka členem plebiscitní komise.
- 11 NOUŠOVÁ, Jitka: *80 let Jaroslava Zahradníka*. Český lid 57, 1970, s. 170.
- 12 AMO, fond JZ, inv. č. 116, č. k. 8, *Jak jsme před půl stoletím obnovovali na Jablunkovsku český život a otvírali českou školu v Jablunkově (vzpomínky z let 1921 a 1922)*, strojopis, s. 19.
- 13 FICEK, Viktor – KUBECZKA, Adolf: *Z kulturního života na Orlovsku v minulosti*. In: Plaček, V. (red.): *Orlová 1223–1973. Historie a současnost města*. Český Těšín 1973, s. 137–139.
- 14 AMO, fond JZ, inv. č. 4, č. k. 1, nefol., pracovní smlouva mezi Moravsko-slezskou vydavatelskou společností a Jaroslavem Zahradníkem.
- 15 GAWRECKI, D.: *Orlová*, s. 89.
- 16 Jiřík, K.: *K osmdesátým narozeninám*, s. 200.
- 17 AMO, fond JZ, inv. č. 5, č. k. 1, nefol., potvrzení přijetí do pracovního poměru pro Jaroslava Zahradníka.
- 18 ROHLOVÁ, E.: *Zahradník*, s. 138.
- 19 AMO, fond JZ, inv. č. 7, č. k. 1, nefol., komunikace mezi Jaroslavem Zahradníkem a Národním výborem statutárního města Ostravy; potvrzení přijetí Jaroslava Zahradníka do služebního pracovního poměru.
- 20 Situaci v muzeu Zahradník detailně zaznamenal ve vzpomínkách, které sepsal podle vlastních slov na svou obhajobu proti nařčením, s nimiž proti jeho osobě vystupoval odvolaný ředitel muzea Oldřich Dušek. Viz AMO, fond JZ, inv. č. 200, č. k. 13, *Proč v roce 1948 došlo ke změně ve správě městského a průmyslového muzea v Ostravě? (K případu bývalého ředitele městského a průmyslového muzea Oldřicha Duška)*, strojopis, s. 1–31.
- 21 AMO, fond JZ, inv. č. 196, č. k. 12, nefol., dopis Slezské muzejní společnosti v Orlové kuratoriu městského muzea v Ostravě ze dne 4. října 1938.
- 22 ROHLOVÁ, E.: *Zahradník*, s. 138.
- 23 AMO, fond JZ, inv. č. 21, č. k. 2, nefol., soukromá korespondence Jaroslava Zahradníka.
- 24 AMO, fond JZ, inv. č. 19, č. k. 2, nefol., smlouva o dílo uzavřená mezi Slezským studijním ústavem v Opavě a Jaroslavem Zahradníkem roku 1951; AMO, fond JZ, inv. č. 21, č. k. 2, nefol., výkazy práce a cestovní náhrady pro Jaroslava Zahradníka ze strany SZM v roce 1953.
- 25 O materiálech získaných od Zahradníka do fondů Slezského zemského muzea blíže SUCHÁNKOVÁ, Mirosława: *Kresby a fotografie Jaroslava Zahradníka ve sbírkách Slezského zemského muzea*. Časopis Slezského zemského muzea, série B 66, 2017, v tisku. Ke zmíněným regionálnímu muzeím, s nimiž Zahradník rovněž spolupracoval, náleželo Lašské muzeum ve Frýdku-Místku či městské muzeum v Hlučíně a Jablunkově. Viz AMO, fond JZ, inv. č. 21, č. k. 2, nefol.
- 26 AMO, fond JZ, inv. č. 32, č. k. 2, nefol., korespondence mezi Ústavem pro etnografii a folkloristiku ČSAV a Jaroslavem Zahradníkem.
- 27 AMO, fond JZ, inv. č. 22, č. k. 2; TAMTÉŽ, inv. č. 23, č. k. 2, nefol., korespondence mezi Jaroslavem Zahradníkem a Ladislavem Báčou.
- 28 TAMTÉŽ.
- 29 Muzeum Těšínska, fond Umělecká historie (dále jen UH), inv. č. S 2080, S 2081.
- 30 TAMTÉŽ, fond UH, inv. č. S 2083, S 2590 – S 2602. Blíže viz katalog kreseb.
- 31 Mezi zastoupenými řemeslníky najdeme tkalce, tkadlenu, střihače vlny, přadlenu, šindeláře, pokrývače, výrobce máselnice, výrobce loučí, metláře, košíkáře, cihláře i výjev mletí obilí na žernovu. Nabídkový list Jaroslava Zahradníka, viz AMO, fond JZ, inv. č. 22, kart. 2, nefol.; MT, fond UH, inv. č. H 3766 – H 3777.
- 32 Na kresbách jsou zachyceny kostely v Bystřici, Gutech, Hažlachu (p. Hažlach), Hrušově, Puncově (p. Puńców), Studénce a opakovaně dřevěný kostel v Zámrskách (p. Zamarski). Viz MT, fond UH, inv. č. H 13849 – H 13858.
- 33 Mezi kresbami dominují výjevy zobrazující nejružnější lidové stavby, hospodářská stavení či rekreační objekty zasazené do krajiny v Horní i Dolní Lomné, Přelači či na Kamenitěm. Viz TAMTÉŽ, fond UH, inv. č. H 28326 – H 28357. Blíže viz katalog kreseb.
- 34 AMO, fond JZ, inv. č. 21, č. k. 2, nefol., soukromá korespondence Jaroslava Zahradníka.
- 35 Pomocí předlohy zhotovil Zahradník např. kresbu hospodářského stavení rolníka Chlebíka v Chotěbuzi u Českého Těšína. Vzorem mu byla kresba Františka Trísky, která byla publikovaná ve *Vlastivědné příloze Obrany Slezska* v lednu roku 1931. Viz MT, fond UH, inv. č. S 2596.
- 36 Podle fotografií a kreseb Zahradník nakreslil výjevy zobrazující kromě stavení v Chotěbuzi také kostel v Orlové (mylně označen za Starý kostel v Karvině), Třanovicích či dům Jana Eisenberga v Jablunkově. Podobně postupoval i v případech zhotovení portrétů horala Pavla Bachleta, který nakreslil podle dostupné fotografie z roku 1917. Viz MT, fond UH, inv. č. S 2598 – S 2600, S 2602.

Zajímavé invazní druhy na Těšínsku

Trnovník akát (*Robinia pseudoacacia*)

Daniela Podstawková

Probouzející se jarní příroda poskytuje unikátní přehledku celého spektra rostlinných druhů, prezentujících se v nejrůznějších tvarech, vůních a barvách. Krajina regionu Těšínska, i přes rozčleněnost prostředí vzniklého zejména antropogenní činností, není o nic méně chudší. Právě naopak, člověkem narušená místa zarůstají raně sukcesními druhy či nepůvodními jedinci, kteří vnikli do naší přírody ze svých „domácích“ areálů, ať už úmyslným, či neúmyslným lidským přičiněním. K neofytům, jež se u nás usadily, a v současné době již prakticky zdomácněly, patří také krásné kvetoucí trnovník akát.

Trnovník akát je řazen mezi opadavé listnaté stromy, méně často mezi keře, z čeledi bobovitých (Fabaceae), dorůstající do výšky zhruba 30 m. Světle zelenou korunu nepravidelného tvaru tvořenou trnitými větvemi nese více či méně zakřivený kmen. Strom je k podloží ukotven četnými dlouhými a plazivými kořenovými výběžky. Velmi charakteristická je pro tento druh tlustá, silně rozbrázděná borka, šedé či hnědošedé barvy. Lichozpeřené, střídavé řapíkaté listy jsou složeny ze 4–10 párů vejčitých až podlouhlých lístků. Původní palisty jsou přeměněny ve dvojici špičatých trnů, sloužících jako ochrana před okusem. Bílé či narůžovělé silně vonné květy uspořádány v převislém hroznu se objevují od května do června. Plodem je zhruba 10 cm dlouhý kožovitý lusk s 6–9 plochými semeny.¹

Tato vzhledově nevinně působící rostlina ukrývá téměř ve všech částech svého těla aktivní látky působící na mnohé organismy toxicky. Nachází se zde kyselina glykosirgová, amygdalin, silosterin, stigmasterin, třísloviny, silice, robinin, rhamnosa, žluté barvivo, ale také alkaloidy a glykosidy (robin a fasin), které

vyvolávají v lidském organismu rozpad červených krvinek. Robin porušuje tkáň a paralyzuje nervovou soustavu. Akutní otrava těmito látkami může u člověka způsobit bolesti břicha, srdeční slabost, někdy dokonce ochrnutí a smrt.²

Primárním areálem výskytu trnovníku akátu je východní a střední část Severní Ameriky. V Evropě se objevil až počátkem 17. století jako okrasná dřevina. Jakým způsobem se trnovník dostal na starý kontinent, není jednoznačně prokázáno. Jedna z teorií pojednává o tom, že ho přivezli Španělé, Angličané či Portugalci ze svých zámořských cest. Populárnější verze uvádí, že akátová

List složený z jednotlivých lístků, park u řeky Lučiny v Havířově, foto Daniela Podstawková

semena ze Severní Ameriky přivezl do zahrad francouzského krále Jindřicha IV. botanik a zahradník Jean Robin. Právě na počest tohoto francouzského vědce a jeho syna zavedl v roce 1753 Carl von Linné rodový název trnovníků Robinia. Již v 18. století došlo k dalšímu rozšíření trnovníku akátu do zahrad a parků doposud nezasažených částí Evropy, do Afriky, Asie, Austrálie a Jižní Ameriky.³

První doložené údaje o výskytu trnovníku akátu v českých zemích odkazují na rok 1710. Jednalo se, stejně jako v předchozích případech, o využití této dřeviny jako okrasné, později také medonosné rostliny. Během rozvoje výstavby železnic byl tento neofyt využit pro své vlastnosti jako meliorační dřevina ke zpevnění náspů železničních tratí i suťových strání podél vodních toků. Tato místa byla ideálním startovním polem pro postupné šíření do přirozené vegetace. Zmínky o zplanění trnovníku pocházejí z roku 1874, přičemž postupné rozšiřování probíhalo v teplejších oblastech podstatně rychleji. V současnosti je výskyt této invazní rostliny potvrzen téměř ve všech částech České republiky s výjimkou hraničních pohoří a Českomoravské vrchoviny.⁴

Charakteristická hluboce brázditá borka, park u řeky Lučiny v Havířově, foto Daniela Podstawková

Proniknutí trnovníku akátu do Evropy vyvolalo velký zájem nejen u botaniků a zahradníků, ale také u široké veřejnosti. Původně okrasná dřevina vysazovaná v parcích a zahradách měla mnoho dalších zajímavých a využitelných vlastností. Krásné bílé květy lákaly svou vůní mnohý hmyz, čehož využili včelaři a vysazovali jej v okolí svých úlů jako medonosnou dřevinu. Kromě nektaru obsahují květy žluté barvivo, používané k barvení látek nebo papíru. Využívána byla rovněž semena, jejichž lisováním byl získáván technický olej. Čerstvá kůra sloužila v minulosti v lidovém léčitelství k pročištění organismu, proti překyselení žaludku a žaludečním vředům. Vzhledem k problematickému dávkování a mnoha toxickým látkám se od jeho užívání již upustilo. Trnovník poskytuje velmi tvrdé dřevo odolávající hnilobě, které lze použít i pod vodou. Dodnes slouží k výrobě dlaždic, pražců, sudů, lyží, vinohradnických kůlů, plotů a žebříků. Uplatňuje se také v řezbářství, nábytkářství, stavebnictví, kolářství nebo při stavbě lodí. Pro svou vysokou výhřevnost a poměrně rychlý růst je tento strom v některých zemích pěstován na tzv. energetických plantážích. Vzhledem ke schopnostem zpevňovat půdu je trnovník akát oblíbenou meliorační dřevinou používanou během rekultivací hald, skládek a výsypek. Nalezneme jej také v zeleni větších měst, kde se uplatňuje jako parkový či alejový strom, současně již v zhruba 35 kultivarech.⁵

Trnovník akát patří k teplomilným druhům upřednostňujícím světlá sušší stanoviště. V primárním areálu Severní Ameriky funguje jako raně sukcesní druh, přičemž porůstá slunná stanoviště s dobře propustnými půdami, lze jej však nalézt i ve smíšených lesích. V sekundárním biotopu Evropy je adaptován na různá prostředí. Nalezneme ho na okraji lesů, podél cest, v alejích, zahradách a parcích, nevyhýbá se ani antropogenně silně ovlivněným plochám městského prostředí, objevuje se na skládkách, náspech a výsypkách. V České republice se vyskytuje do nadmořské výšky 500 m. Ze svých zdrojových míst proniká do přirozených společenstev, kde vytlačuje původní vegetaci a mění tak přirozenou druhovou skladbu. Trnovník akát ohrožuje v našich podmínkách zejména takové biotopy, jakými jsou pěchavové trávníky, úzkolisté

suché trávníky, širokolisté suché trávníky, mezofilní bylinné lemy, vysoké mezofilní a xerofilní křoviny, dubo-habřiny, suťové lesy, teplomilné doubravy či suché acidofilní doubravy. Na základě obrovské adaptability figuruje trnovník akát na seznamu 100 nejinvazivnějších druhů Evropy, 40 druhů nejinvazivnějších dřevin světa a 31 nebezpečných invazních druhů České republiky. I přes veškerá negativa, která se na výskyt této potenciálně nebezpečné rostliny váží, bývá na mnoha místech využívána k zalesňování sypkých půd, říčních teras či skalnatých strání. Uplatňuje se také jako parková dřevina ve městech, kde ji lze však do určité míry tolerovat kvůli odolnosti na sucho, zasolení a znečištění ovzduší. Alarmující je však skutečnost, že výskyt tohoto nežádoucího druhu je dokumentován v 492 maloplošně chráněných územích, postihuje až 35 % národních přírodních rezervací a národních přírodních památek a zhruba 20 % přírodních rezervací a přírodních památek.⁶

Vzhledem k teplomilnosti trnovníku akátu jsou v klimatických podmínkách České republiky těžištěm jeho výskytu jižní části státu. Přesto je oblast Těšínska tímto neofytem také zatížena. Pomineme-li parkovou výsadbu a městskou zeleň, porůstají akátiny okolí téměř všech disturbovaných míst, jakými jsou plochy ovlivněné těžbou uhlí, haldy a odkaliště. Četné stromové zápoje lze nalézt podél mnohých dopravních tratí, spojujících jednotlivé černouhelné doly, průmyslové oblasti i větší města, zejména Havířov, Karvinou, Orlovou, Ostravu a Třinec.

V katastru města Český Těšín je trnovník zaznamenán podél vodních toků (řeka Olše) i na neudržovaných plochách. Výskyt této dřeviny je monitorován také v přírodní rezervaci Velké Doly, kde je zařazen na seznam nežádoucích rostlin určených k likvidaci.⁷

Vysoká přizpůsobivost trnovníku a postupné obsazování různých biotopů je umožněna prostřednictvím řady vlastností, předurčujících tento druh k invazivitě. Listovým opadem se uvolňují fenolkarboxylové kyseliny, které působí inhibičně vůči klíčení a růstu bylinných druhů v podrostu. Příslušnost trnovníku k čeledi bobovitých (Fabaceae) napovídá o vazbě vzdušného dusíku prostřednictvím symbiotických vztahů

Trnovník akát (Robinia pseudoacacia) je často vysazován podél silnic, Třinec – Dolní Lištná, foto Daniela Podstawková

s bakteriemi rodu *Rhizobium*. Postupně tak dochází k mineralizaci půd v důsledku zvěšování zásoby půdního dusíku. Nitrifikaci se snižuje pH hrabanky a horní vrstvy půdy, čímž je potlačen růst původních druhů, a na jejich místě dochází k rozvoji druhů nitrofilních. Podstatným faktem je absence významnějšího škůdce, jenž by na sekundárních stanovištích reguloval početnost populace. Ačkoli jsou trnovníky i v našich podmínkách schopny rozmnožovat se generativně, semenáčky zde nalezneme jen zřídka. Semena nemají příliš velkou klíčivost a k uchycení vyžadují silné narušení půdy (např. požáry). Rozšiřování do okolí a kolonizace nových ploch tak probíhá vegetativní cestou, zejména tvorbou kořenových a kmenových výmladků. Po obsazení nového území je zahájen velmi rychlý růst. Tento druh je na svých nepůvodních stanovištích velmi přizpůsobivý a nenáročný. Snáší narušení ohněm, okusem i vytloukáním spárkatou zvěří, odolává vzdušnému znečištění i zasolení půdy.⁸

Trnovník akát zdomácněl na evropském kontinentu do té míry, že přes veškerá negativa, kterými ovlivňuje okolní fytoocenózu, dokázal

Bílé květy lákají hmyz, Třinec – Dolní Lištná, foto Daniela Podstawková

na četných místech vytvořit unikátní prostředí pro vývoj některých vzácných druhů křivců, česneků a modřenců, jež se dříve nacházely na mezích a vinicích. Na mnohých člověkem zdevastovaných plochách dokázaly akátiny nahradit přirozená společenstva a slouží zde jako biocentrum či biokoridor. Z těchto důvodů se názory týkající se regulace trnovníku akátu v jednotlivých zemích značně liší. V České republice je zařazen k problematickým invazním druhům, jejichž populace je vhodné odstraňovat z ochrannářsky hodnotných porostů. Problematika vhodného managementu se ovšem netýká pouze likvidace, nýbrž volby celkového obhospodařování. Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky vytvořila ve spolupráci s Botanickým ústavem Akademie věd České republiky jednotný standard „Likvidace vybraných druhů invazních rostlin“, obsahující doporučené metody péče a likvidace jednotlivých druhů. Je zde uvedeno několik aplikovatelných postupů managementu trnovníku. Prvním z nich je ponechání akátinami zasažené plochy sukcesnímu vývoji. Tento model je však možno použít pouze na plochách, na kterých invazní druh nepředstavuje bezprostřední nebezpečí

pro okolní společenstva, osoby či stavby. V primárním areálu dochází k postupnému nahrazení trnovníku druhy stínomilnými. Vzhledem k chybějícím výzkumům není zcela jasné, jak se tento model bude vyvíjet v našem, sekundárním areálu. Další možností je ponechání akátin bez zásahu, ale potlačení jejich šíření do okolních společenstev. Tento postup je aplikovatelný zejména v zemědělsky obhospodařovaných oblastech, kdy populace trnovníku slouží jako biocentra a biokoridory. Třetím postupem je likvidace porostu a následné sledování asanované plochy. Tento typ managementu se uplatňuje zejména v chráněných lokalitách. Metody likvidace lze rozdělit do několika základních skupin. Biologické metody se opírají o využití živých organismů, jakými jsou např. herbivorní hmyz, houby i nejrůznější patogeny. V našich zemích nejsou však tyto metody v současné době uplatňovány. K fyzikálním metodám likvidace akátin lze zařadit vypalování porostů. Vzhledem k tomu, že po vystavení ohni začínají trnovníky tvořit ve velké míře výmladky, byla tato metoda shledána neúčinnou. Podobný výsledek se dostavil po aplikaci čistě mechanických metod, ke kterým patří kácení, sekání, pastva, ořez či vytrhávání. Použití chemických látek, je využíváno během chemické likvidace. Silný roztok herbicidů (Roundup, Garlon) se injektáží zavádí do jednotlivých stromů. Nejlepší výsledky jsou však dosahovány kombinací několika druhů metod. Ošetřenou plochu je následně nutné po dobu tří až pěti let sledovat a likvidovat nově se objevující výmladky. Samotná likvidace se tak stává nejen finančně, ale i časově velmi náročnou. Cílem není tudíž zcela potlačit, ale alespoň zabránit šíření trnovníku akátu na další plochy.⁹

Problematika samovolného šíření trnovníku akátu v jeho nepůvodním prostředí je značně komplikovaná. Na jedné straně stojí široká využitelnost tohoto druhu, na straně druhé hrozba, jakou představuje pro zástupce našich přirozených společenstev. V každém případě tento druh již u nás zdomácněl a je schopen plnit nezaměnitelnou funkci v ekosystémech narušených lidskou činností. Pro mnohé mladé vědce se tak otevírá možnost detailnějšího prozkoumání tohoto zcela jistě velmi zajímavého rostlinného vetřelce.

POZNÁMKY

- 1 PAZDERA, Zdeněk: *Herbář Wendys*, Robinia pseudoacacia – trnovník akát (trnovník bílý). [WWW dokument] <http://botanika.wendys.cz/index.php/14-herbar-rostlin/548-robinia-pseudoacacia-trnovnik-akat> (stav k 7. 6. 2016); KOVÁŘ, Ladislav: Robinia pseudoacacia L. – trnovník akát / agát bílý. [WWW dokument] <http://botany.cz/cs/robinia-pseudoacacia/> (stav k 7. 6. 2016); BŮ AV ČR v. v. i. – LÚ VUT Brno – GISAT s.r.o. Trnovník akát. [WWW dokument] <http://www.invaznirosliny.cz/druhy/akat-trnovnik> (stav k 7. 6. 2016); EISENREICH, Wilhelm – HANDEL, Alfred a kol.: *Nový průvodce přírodou – zvířata a rostliny*. Praha 2003, s. 68; KUBÁT, Karel a kol.: *Klíč ke květeně České republiky*. Praha 2002, s. 404; AICHELE, Dietmar – GOLTEOVÁ-BECHTLEOVÁ, Marianne: *Co tu kvete?* Praha 2001, s. 124; BANFI, Enrico – CONSOLINO, Francesca: *Stromy*. Praha 2001, s. 190; SLAVÍK, Bohumil (ed.): *Květena České republiky*. Praha 1995, s. 361; MLÍKOVSKÝ, Jiří – STÝBLO, Petr: *Nepůvodní druhy fauny a flóry České republiky*. Praha 2006, s. 144–145.
- 2 PAZDERA, Z.: Robinia pseudoacacia; MLÍKOVSKÝ, J. – STÝBLO, P.: *Nepůvodní druhy*, s. 144–145; BŮ AV ČR v. v. i. – LÚ VUT Brno – GISAT s.r.o. Trnovník akát; Dendrologie online: Robinia pseudoacacia – trnovník akát. [WWW dokument] <http://databaze.dendrologie.cz/index.php?menu=5&id=1324> (stav k 7. 6. 2016).
- 3 PAZDERA, Z.: Robinia pseudoacacia; KOVÁŘ, L.: Robinia pseudoacacia; BŮ AV ČR v. v. i. – LÚ VUT Brno – GISAT s.r.o. Trnovník akát; KOCIÁN, Petr: *Květena ČR, trnovník akát*. [WWW dokument] <http://kvetenacr.cz/detail.asp?IDdetail=744> (stav k 7. 6. 2016); KUBÁT, K. a kol.: *Klíč*, s. 404; BANFI, E. – CONSOLINO, F.: *Stromy*, s. 190; SLAVÍK, B.: *Květena*, s. 362; MLÍKOVSKÝ, J. – STÝBLO, P.: *Nepůvodní druhy*, s. 144–145.
- 4 KOVÁŘ, L.: Robinia pseudoacacia; BŮ AV ČR v. v. i. – LÚ VUT Brno – GISAT s.r.o. Trnovník akát; KOCIÁN, P.: *trnovník*; BANFI, E. – CONSOLINO, F.: *Stromy*, s. 190; SLAVÍK, B.: *Květena*, s. 362; MLÍKOVSKÝ, J. – STÝBLO, P.: *Nepůvodní druhy*, s. 144–145; GÖRNER, Tomáš: AOPK ČR, Robinia pseudoacacia L. [WWW dokument] http://portal.nature.cz/publik_syst/nd_nalez-public.php?idTaxon=39205 (stav k 7. 6. 2016).
- 5 PAZDERA, Z.: Robinia pseudoacacia; KOVÁŘ, L.: Robinia pseudoacacia; BŮ AV ČR v. v. i. – LÚ VUT Brno – GISAT s.r.o. Trnovník akát; KOCIÁN, P.: *Trnovník*; BANFI, E. – CONSOLINO, F.: *Stromy*, s. 190; MLÍKOVSKÝ, J. – STÝBLO, P.: *Nepůvodní druhy*, s. 144–145; Dendrologie online: Robinia pseudoacacia.
- 6 PAZDERA, Z.: Robinia pseudoacacia; KOVÁŘ, L.: Robinia pseudoacacia; BŮ AV ČR v. v. i. – LÚ VUT Brno – GISAT s.r.o. Trnovník akát; VÍTKOVÁ, Michaela: *Ochrana přírody. Péče o akátové porosty*. [WWW dokument] <http://www.casopis.ochranaprirody.cz/pece-o-prirodu-a-krajinu/pece-o-akato-ve-porosty/> (stav k 7. 6. 2016); KUBÁT, K. a kol.: *Klíč*, s. 404; AICHELE, D. – GOLTEOVÁ-BECHTLEOVÁ, M.: *Co tu kvete?*, s. 124; BANFI, E. – CONSOLINO, F.: *Stromy*, s. 190; MLÍKOVSKÝ, J. – STÝBLO, P.: *Nepůvodní druhy*, s. 32–33, 144–145; SLAVÍK, B.: *Květena*, s. 361.
- 7 *Odbor výstavby a životního prostředí MěÚ Český Těšín, Zpráva o stavu životního prostředí města Český Těšín*. Český Těšín 2015, s. 17–18; KVITA, Dalibor – ŽÁRNÍK, Milan: *Plán péče o přírodní rezervaci Velké Doly na období 2008–2017*. Kopřivnice 2006, s. 9.
- 8 PAZDERA, Z.: Robinia pseudoacacia; BŮ AV ČR v. v. i. – LÚ VUT Brno – GISAT s.r.o. Trnovník akát; MLÍKOVSKÝ, J. – STÝBLO, P.: *Nepůvodní druhy*, s. 32–33, 144–145.
- 9 BŮ AV ČR v. v. i. – LÚ VUT Brno – GISAT s.r.o. Trnovník akát; PYŠEK, Petr – SÁDLO, Jiří: *Vesmír. S vlky výt: alternativy boje proti zavlečeným druhům rostlin. Zelení cizinci a nové krajiny 3*. Praha 2004, s. 140; VÍTKOVÁ, M.: *Ochrana*; REITEROVÁ, Lenka: *Správa národního parku Poďuj. Invazní a expanzivní rostliny*. [WWW dokument] <http://www.nppodyji.cz/invazni-druhy-rostlin> (stav k 7. 6. 2016); PERGL, Jan – PERGLOVÁ, Irena a kol.: *Standardy péče o přírodu a krajinu. Likvidace vybraných invazních druhů rostlin*. Průhonice 2014, s. 16–18.

Společenské vnímání vodohospodářsky upravených a přírodě blízkých vodních toků na příkladu Moravskoslezských Beskyd a jejich předpolí

Zuzana Poledníková – Tomáš Galia

Vodní toky ve střední Evropě prošly v posledních dvou staletích mnohými změnami. S vývojem techniky se člověk pomyslně vzdaloval od přírody, snažil se ji změnit a podmanit. Hospodářská krize, první a druhá světová válka a geopolitické změny vedly k odklonu vnímání přírody jako estetické

a krásné.¹ Tento trend se také projevil na vodních tocích, kdy došlo z různých příčin (např. ochrana před povodněmi, získání území původně zaplavované nivy pro potřeby člověka, říční doprava) k celkové regulaci říčních koryt. Z řek s přirozenými geomorfologickými procesy se staly vodohospodářsky upravené

Přírodě blízké vodní toky – zleva nahoře: Bečva (Hustopeče nad Bečvou), Bečva (Černotín), Bečva (Hustopeče nad Bečvou), Satina (Malenovice), zleva dole: Morávka (Nižní Lhoty), Rožnovská Bečva (Prostřední Bečva), Morávka (Skalice u Frýdku-Místku), Rožnovská Bečva (Prostřední Bečva), foto Václav Škarpich (všechny lokality na Bečvě, Morávka ve Skalici u Frýdku-Místku) a Zuzana Poledníková

toky s nízkou biodiverzitou a nepřírozenými pochody. Byla narušena původní dynamická rovnováha a vytvořeny bariéry pro migraci ryb a transport sedimentů.² Důsledky těchto změn se následně projeví změnou hydrologického režimu, častějšími záplavami či naopak suchem. Ve druhé polovině 20. století se v zahraničí (západní Evropa, USA) postupně změnilo vnímání z technokraticky založeného na environmentální s důrazem na ochranu přírody a znovunastolení přirozených procesů.³ Od konce 90. let také Česká republika pomocí legislativy začala měnit svůj náhled na vodní toky. Nejprve bylo postupně snižováno znečištění řek, došlo k jeho omezení a prevenci před úniky škodlivých látek do vodního prostředí. Další nástroj, který byl užít, jsou revitalizace říčních systémů. Revitalizace vodních toků, včetně renaturalizace, je proces, jenž pomocí správných postupů dokáže obnovit přirozené procesy v řece a tak se z upraveného vodního toku může opět stát tok přírodě blízký.⁴ Vodní tok v přírodě blízkém stavu přináší benefity pro své okolí, např. zvýšení biodiverzity, zlepšení samočistící schopnosti vodního toku, zlepšení retence krajiny aj.⁵ Otázkou však zůstává, jak jsou takovéto vodní toky vnímány společností. Jsou přírodě blízké vodní toky v současnosti vnímány jako estetičtější než vodní toky upravené? Odpovědi na tyto otázky lze vyřešit pomocí dotazníkového šetření – představuje způsob získání poměrně velkého množství odpovědí za relativně nízký čas a minimální náklady.⁶

Ve své práci jsme se zaměřili na společenské vnímání vodních toků nacházejících se v Moravskoslezských Beskydech a jejich předpolí. Řeky v této oblasti představují turisticky oblíbené destinace, kde lidé rádi tráví svůj čas, avšak jak jsou tyto vodní toky veřejností vnímány? Stanovili jsme si proto následující hypotézy: I) místní přírodě blízké vodní toky jsou vnímány jako estetičtější než vodní toky upravené, II) přírodě blízké vodní toky jsou vnímány jako rizikovější (zejména z hlediska povodňového nebezpečí) než vodní toky upravené a III) přírodě blízké toky jsou člověkem opravdu vnímány jako vodní toky přirozené.

Materiál a metodika

Výzkum je založený na kvalitativním metodologickém výzkumu skládajícím se z dotazníkového šetření a následného statistického zpracování odpovědí. Dotazník užitý v šetření je rozdělen na tři kategorie zahrnující potenciální (povodňové) riziko, estetiku a míru upravenosti či přirozenosti fotografované lokality. Dotazník byl zveřejněn na internetu, čímž se stal potenciálně dostupným pro široké množství respondentů. Těm byl dotazník rozeslán pomocí e-mailu a dále byl na něj zveřejněn odkaz na internetových a facebookových stránkách Katedry fyzické geografie a geoekologie Ostravské univerzity. Dotazník obsahuje 18 částí. Sedmáct z nich utváří ucelenou kompozici skládající se ze tří otázek ke konkrétní fotografii vždy jiné

V minulosti upravené vodní toky – zleva nahoře: Bílovka (Studénka), Přivaděč Morávka-Žermanice (Vyšší Lhoty), Ostravice (Frýdlant nad Ostravicí), zleva dole: Ostravice (Ostrava), Ostravice (Ostrava), foto Zuzana Poledníková

lokality. Závěrečná část dotazníku zahrnovala doplňující otázky na věk, vzdělání a postoj respondenta k vodním tokům. Respondenti nebyli informováni, ze kterých konkrétních lokalit jednotlivé fotografie pocházejí za účelem snížení možné familiárnosti s prostředím. Přesné znění otázek je umístěno v tabulce níže.

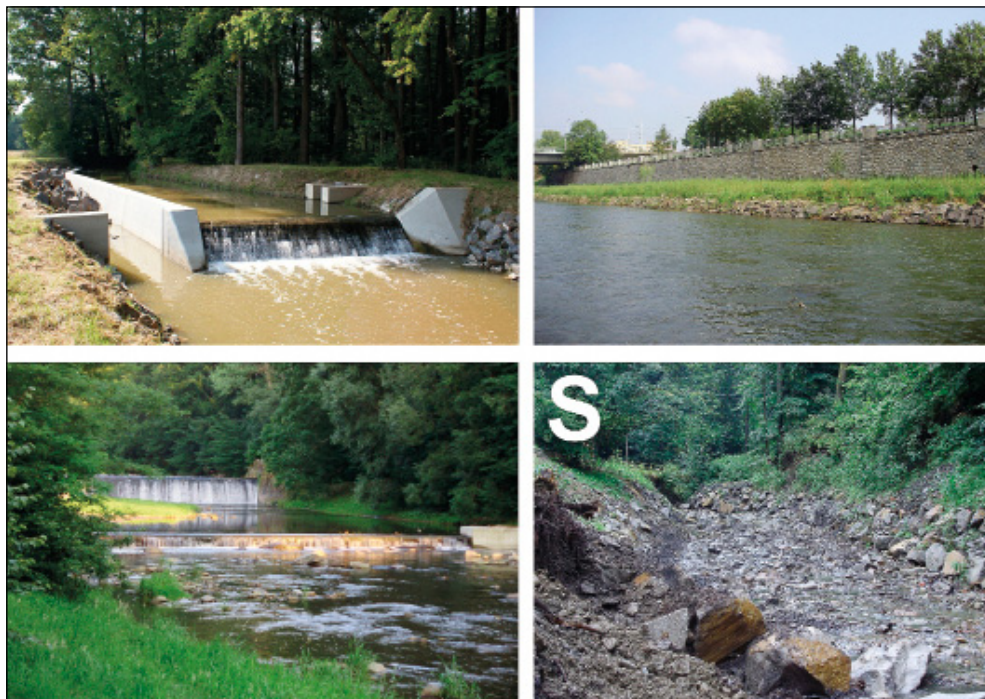
Tabulka: Otázky použité k jednotlivým fotografiím v dotazníkovém šetření

	Otázka	Odpověď
1.	Myslíte si, že tento tok představuje riziko pro lidskou společnost?	VAS škála: 1–10
2.	Myslíte si, že tento tok působí esteticky?	VAS škála: 1–10
3.	Měl by se tento tok upravit?	Numerická škála: 1–3
4.	Působí tento tok přirozeným, přírodním dojmem?	Verbální odpověď

Dotazovaní na první dvě otázky odpovídali pomocí numerického škálování VAS (visual analog scale). VAS škála se používá při kontinuálním vyjádření vnímání nebo pocitů, kdy 1 odpovídala pozitivnímu hodnocení – nepředstavuje nebezpečí, působí esteticky – a naopak 10 negativnímu.⁷ Na třetí otázku, zda vodní tok působí přírodním dojmem, bylo možné odpovídat pomocí výběru ze čtyř verbálních odpovědí: ano, působí přírodním

dojmem; spíše ano, působí docela přirozeným přírodním dojmem; spíše ne, působí docela upraveným, nepřirozeným dojmem; a ne, působí upraveným, nepřirozeným dojmem. Pro lepší manipulaci byly jednotlivé lokality rozděleny na tři zjednodušené kategorie podle hydromorfologického stavu, tzn. míry upravenosti vodního toku člověkem.⁸ První kategorií jsou přírodě blízké vodní toky, které se vyznačují minimálním ovlivněním bez přítomné technické stavby ve vodním toku. Druhá kategorie – upravené vodní toky, zahrnuje lokality, které mohly v minulosti projít vodohospodářskou úpravou, ale na fotografiích se nenachází technická stavba a případné opevnění břehů je zcela pokryto vegetací. Třetí kategorií jsou upravené vodní toky s technickou stavbou (např. spádovým stupněm nebo tvrdým opevněním břehů), jež mají zcela narušený hydromorfologický stav. Celkově bylo užito osm fotografií s přírodě blízkým vodním tokem (PB), pět s upraveným vodním tokem (U) a čtyři s upraveným vodním tokem s přítomným technickým prvkem (UT).

Po sběru dat bylo provedeno jejich statistické šetření. V první fázi testování dat byla zjišťována normalita jednotlivých souborů. Dle potvrzené či vyvrácené normality byla zvolena jednocestná ANOVA nebo neparametrický Kruskal Wallisův test, které nám poskytly informaci, zda mezi soubory existuje signifikantní rozdíl. Post-hoc Tukey Kramer Comparison test byl aplikován pro zjištění,

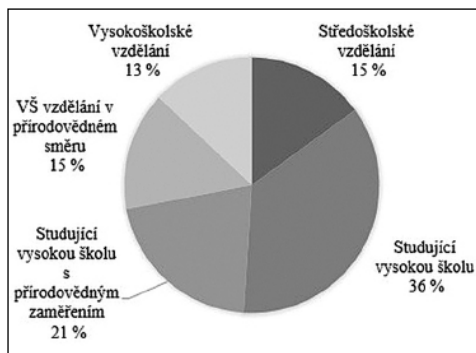

Upravené vodní toky s přítomným technickým prvkem – zleva nahoře: Bílovka (Studénka), Ostravice (Ostrava), zleva dole: Rožnovská Bečva (Rožnov pod Radhoštěm), Satina (Malenovice), foto Zuzana Poledníková

kteří konkrétní soubory se od sebe významně statisticky liší. Veškeré testování bylo prováděno na hladině významnosti 0,05.

Výsledky a diskuze

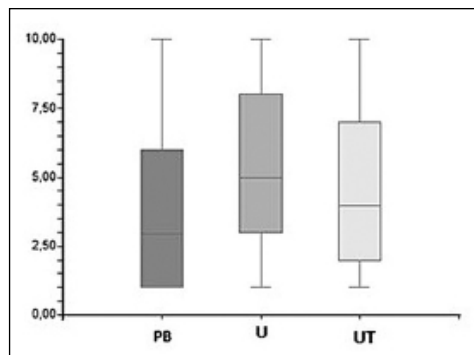
Dotazníkového šetření se zúčastnilo 100 respondentů, nejvíce zastoupená byla věková skupina 18–30 let a studující vysokou školu (Graf 1). Tato struktura respondentů pravděpodobně vyplývá z faktu, že

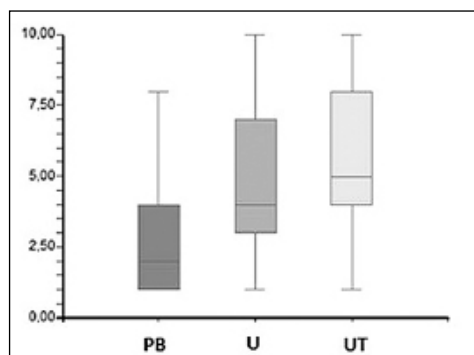
Graf 1: Struktura respondentů podle vzdělání

dotazníkové šetření bylo internetové, a tudíž bylo častěji vyplněno především vysokoškolskými studenty nebo čerstvými absolventy zvyklými na každodenní práci s počítačem. Většina respondentů žije v okolí řeky a v průměru více jak čtyři hodiny týdně tráví svůj čas v její blízkosti. Na základě testování bylo zjištěno, že v otázce vnímání rizika se od sebe liší vodní toky přírodě blízké, upravené a upravené s technickým prvkem. Nejmenší riziko respondenti vnímali u přírodě blízkých vodních toků a dále u upravených vodních toků s technickým prvkem (Graf 2). Nejvíce rizikové byly vnímány vodní toky upravené. Zde je možné, že respondenti vnímali upravené vodní toky rizikovější, protože jsou lokalizovány v blízkosti lidské zástavby na rozdíl od vodních toků přírodě blízkých, které se obvykle nachází v extravilánu. Naopak fotografie vodních toků upravených s přítomným technickým prvkem v sobě mohou zahrnovat protipovodňovou ochranu, a tudíž mohou být vnímány jako méně nebezpečné. Nicméně jak zdůrazňují Mitja Brilly a Marko Polić,⁹ absolutního bezpečí před povodněmi nejde dosáhnout.

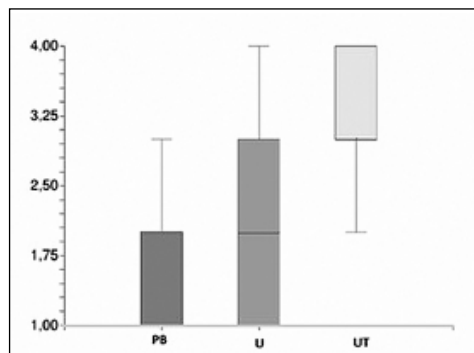
Následně byla testována hypotéza estetického vnímání přírodních blízkých a upravených vodních toků. Výsledky jsou shodné s výsledky podobných studií, a to, že nejestetičtější jsou vnímány vodní toky přírodně blízké.¹⁰ Jak Berit Junkner a Matthias Buchecker ve své práci uvádějí, mezi estetickou krásou a přirozeností existuje silný vztah. Méně estetické byly vnímány vodní toky upravené a dále upravené s technickým prvkem (Graf 3). Karel Stibral klade důraz na vnímání „divoké přírody“ a její adoraci lidskou společností. Je však důležité si uvědomit, že to, co je považováno za „divokou přírodu“ v očích lidské společnosti, má často blíže ke kulturní krajině než k opravdové divoké přírodě. Proto může docházet ke špatné interpretaci vnímání. U lokality Satina se tento jev (tzv. komplexita estetického objektu) projevil. Koryto čerstvě upravené těžbou šterku, pojezdem těžké techniky a konstrukcí kamenného záhozu (obr. 5) připomínalo respondentům přírodu blízkou „divokou“ bystřinu, a proto danou fotografii hodnotili jako pozitivně estetickou. Pokud však později byla vybraným respondentům (šesti studentům přírodovědného oboru) během osobního rozhovoru ukázaná další fotografie stejného vodního toku s přítomným stavebním stojem přímo v korytě bystřiny, bylo jejich vnímání odlišné – původní fotografie byla vnímána jako méně estetická. Stejně odlišné bylo vnímání v případě, že se (dle dotazníku) jednalo o zkušenější a s vodní složkou v krajině více seznámené účastníky průzkumu. Vnímání dále může být ovlivněno kulturou, vzděláním, věkem a zkušenostmi. Statisticky bylo testováno, jestli jsou přírodně blízké vodní toky vnímány stejně přirozeně (přírodní) jako vodní toky upravené. Bylo zjištěno, že přírodně blízké vodní toky jsou vnímány jako přirozenější (přírodnější) než vodní toky upravené (Graf 4). Tento výsledek je velmi pozitivní, protože poukazuje na shodu odborníků a respondentů. V budoucnu by tedy potenciální revitalizace upravených vodních toků mohly nejen zvýšit biodiverzitu a opět nastartovat přirozené geomorfologické procesy v říční krajině, ale zároveň by byly veřejností pozitivně vnímány. Nicméně je třeba upozornit na fakt, že naše výsledky jsou ovlivněny strukturou respondentů a názory jiných

Graf 2: Vnímání (povodňového) rizika jednotlivých skupin vodních toků respondenty: PB – přírodě blízké, U – v minulosti upravené, UT – upravené s přítomným technickým prvkem

Graf 3: Vnímání estetiky jednotlivých skupin vodních toků respondenty: PB – přírodě blízké, U – v minulosti upravené, UT – upravené s přítomným technickým prvkem

Graf 4: Vnímání přirozenosti jednotlivých skupin vodních toků respondenty: PB – přírodě blízké, U – v minulosti upravené, UT – upravené s přítomným technickým prvkem

skupin obyvatel dle vzdělání či věku mohou být značně odlišné. Lze tedy doporučit rozšíření stávajícího výzkumu i na ostatní skupiny.

Shrnutí

Společenské vnímání přírody, včetně vodních toků, se v průběhu staletí v Evropě měnilo. Tento vývoj se odrazil i v úpravách krajiny.¹¹ Postupný odklon od přírody a znalosti krajiny, stěhování společností do velkých měst, transformace nív a nutnosti zajistit protipovodňovou ochranu, to vše vedlo ke změně vodních toků z přírodních na upravené. V rámci dotazníkového šetření bylo zjišťováno, zda přírodě blízké toky jsou respondenty vnímány jako méně rizikové, estetičtější a přirozené. Tento výzkum probíhal za pomoci fotografií pořízených na přírodě blízkých a v minulosti upravených s (ne)přítomným technickým prvkem

(např. spádovým stupněm nebo tvrdým opevněním břehů) v oblasti Moravskoslezských Beskyd a jejich předpolí. Ze statistických analýz vzorku 100 respondentů vyplynulo, že přírodě blízké toky jsou vnímány jako nejméně rizikové a také nejestetičtější. Vodní toky upravené bez přítomnosti technického prvku jsou vnímány jako nejvíce rizikové a zároveň jako estetičtější než vodní toky upravené s přítomným technickým prvkem. Výsledky mohou být ovlivněny strukturou respondentů, kdy převažovali studenti či absolventi vysokých škol ve věku 18–30 let.

Poděkování

Studia byla podpořena interním projektem Ostravské univerzity SGS18/PřF/2015-2016: *Vývoj krajiny Západních Karpat a východo-sudetských pohoří s ohledem na současné přírodní hazardy.*

POZNÁMKY

- 1 STIBRAL, Karel: *Proč je příroda krásná?* Praha 2005.
- 2 JUST, Tomáš – ŠÁMAL, Vladimír – DUŠEK, Martin – FISCHER, David – KARLÍK, Petr – PYKAL, Jiří: *Revitalizace vodního prostředí*. Praha 2003; JUNKNER, Berit – BUCHECKER, Matthias: *Aesthetic Preferences versus ecological Objectives in River Restorations*. Landscape and Urban Planning 85, 2008, s. 141–154.
- 3 BAKOŠOVÁ, Barbora – PAŘÍZKOVÁ, Kateřina – STIBRAL, Karel: *Kapitoly z environmentální estetiky. Současná kulturní dimenze krajiny a přírody*. Brno 2015.
- 4 JUST, T. – ŠÁMAL, V. – DUŠEK, M. – FISCHER, D. – KARLÍK, P. – PYKAL, J.: *Revitalizace*.
- 5 TAMTÉŽ.
- 6 Problematikou společenského vnímání pomocí dotazníkového šetření se ve svých pracích zabývají např. JUNKNER, B. – BUCHECKER, M.: *Aesthetic Preferences*; TOMČÍKOVÁ, Ivana – LEHOTSKÝ, Milan: *Percepcia riečnej krajiny (Příklad vodného toku Smrečianka)*. Geografický časopis 61, 2009, č. 4, s. 269–289; WESTLING, Emma L. – SURRIDGE, Sharp – LIZ, Lerner David N.: *Making sense of landscape change: Long-term perceptions among local residents following river restoration*. Journal

- of Hydrology, 2014, Vol. 519, s. 2613–2623; WYŻGA, Bartłomiej – ZAWIEJSKA, Joanna – LE LAY, Yves-Francois: *Influence of academic education on the perception of wood in watercourses*. Journal of Environmental Management 90, 2009, s. 587–603.
- 7 CRICHTON, Nicola: *Visual Analogue Scale (VAS)*. Journal Of Clinical Nursing 10, 2001, č. 5, s. 697–706.
- 8 Ve smyslu LANGHAMMER, Jakub: *Metodika monitoringu hydromorfologických ukazatelů ekologické kvality vodních toků*. Praha 2014.
- 9 BRILLY, Mitja – POLIC, Marko: *Public perception of flood risks, flood forecasting and mitigation*. Natural Hazards and Earth System Sciences 5, 2004, s. 345–355.
- 10 JUNKNER, B. – BUCHECKER, M.: *Aesthetic Preferences*; BUIJS, Arjen E.: *Public support for river restoration. A mixed-method study into local residents' support for framing of river management and ecological restoration in the Dutch floodplains*. Journal of Environmental Management 90, 2009, s. 2680–2689; TOMČÍKOVÁ, I. – LEHOTSKÝ, M.: *Percepcia riečnej krajiny*.
- 11 STIBRAL, Karel: *Proč je příroda krásná?*

Ondrášovské slavnosti v Janovicích

Monika Kupková

V Janovicích se v minulosti konaly slavnosti lidových písní, divadelních představení a zpěvu spojené s postavou zdejšího rodáka, zbojníka Ondráše. Sahrávaly významnou roli nejen pro místní obyvatele, ale do obce se za nimi sjížděli diváci a účinkující hosté souborů ze širšího okolí i ze Slovenska. Slavnosti byly tedy ve své době, 60.–90. letech minulého století, důležitým kulturním prvkem v životě Janovic i regionu. Podobné přehlídky lidových písní a tanců se paralelně konaly v Dolní Lomné (Slezské dny) a Jablunkově (Gorolski Świąto).

Počátky slavností v Janovicích byly skromné. Nepřímo jim předcházelo uvádění divadelních her s Ondrášovskou tematikou v meziválečném období. Podle olomouckého časopisu *Pozor* z roku 1937 se na neděli 22. srpna připravoval *Ondráškův den* a měl být ustaven *Spolek pro postavení Ondrášova pomníku*.¹ Dopoledne měla být pod vedením skalického písmáka, sběratele a vlastivědného pracovníka Jaroslava Ludvíka Mikoláše (1889–1979) uspořádána v místní škole výstavka

Ondrášovských památek, odpoledne mělo být sehráno místními ochotníky divadlo v přírodě a večer se měly uskutečnit dvě zábavy – jedna oficiální s představením místních lidových tanců a druhá v hostinci U Nezhodů, která byla určena pro mládež. Založení *Spolku pro postavení Ondrášova pomníku* bylo schváleno již 28. září 1931 v Brně.² Samotná činnost spolku však začala právě v roce 1937, kdy byl prvním předsedou zvolen Antonín Dřevjaný, řídící učitel z Janovic. Stál v jeho čele po celou dobu trvání. Funci místopředsedy zastávali janovický rolník František Bílek a právě Jaroslav Ludvík Mikoláš ze Skalice.³ Ve dnech 11.–12. července 1937 byla v místě zvaném „za pahorkem“ sehrána hra o Ondrášovi.⁴ Hru režíroval mladý učitel Alois Bílský, v roli Ondráše se představil místní ochotník Adolf Volný. Juráše sehrál Jan Šebesta.⁵

V září roku 1948 připravila obec Janovice u příležitosti oslav 100. výročí zrušení roboty slavnost, již se zúčastnil i známý národopisec Joža Vochala.⁶ Téhož roku byla sehrána hra

Pohled do jeviště v přírodním amfiteátru Hradisko, foto Oskar Wanke, archiv Naděždy Ivánkové

o Ondrášovi od autora Františka Horečky.⁷ V ondrášovských hrách i v popisu zbojníka⁸ v janovické kronice byl Ondráš vnímán jako lidový hrdina. V tomto duchu ho líčí i zápis v tehdejší kronice obce Janovice: *Okolo roku 1700 žila v Bezkydách celá řada loupeživých tlup, které přepadávaly kupce a bohaté usedlosti. Nejznámější byla tlupa Ondráše z Janovic, který dovedl soustřediti kolem sebe silnou tlupu, která dlouho odolávala pronásledování vojska a portášů. Osoba Ondrášova již za dob jeho života opředena byla lidem spoustou pověstí, které během následujících dvou století po jeho smrti nabyly ještě určitějších forem. Ondráš stal se v očích lidu hrdinou, který olupoval bohaté a dával chudým. Ještě dnes obyvatelé zdejší obce a v širém kraji, kde se Ondráš zdržoval, vzpomínají s hrdostí na Ondráše, který měl přízví z Lysé, neboť se na Lysé hoře velmi často zdržoval. Je proto nazýván pánem Lysé hory.*⁹ Na představení z roku 1948 vzpomínal Karel Němec: Nemohu zapomenout na prostředí bývalého kamenolomu za zády diváků, před nimi nově zalesněná stráž se smrčky maximálně tak 1 m vysokými. Zbojníci v tom lesíku vynikli jako vysocí páni a ten nízký porost krásně kontrastoval. Vysocí zbojníci se prodírali malou smrčinou a scházeli z kopce na jeviště. Bylo to úžasné a přitom tak jednoduché, jak navodit diváka do děje hry.¹⁰

První ročník *Ondrášových slavností* se konal 17.–18. června 1965 pod názvem *Jubilejní Ondrášovy slavnosti* v přírodním amfiteátru Hradisko.¹¹ Byl ustaven Výbor pro řízení ondrášovských slavností. Jeho předsedou se stal Karel Kozel,¹² osobitá a nepřehlédnutelná postava janovického kulturního dění. Na schůzi byli zvoleni i další členové výboru pro pořádání slavností. Jednalo se o tyto osoby: Antonín Dřevjaný, Karel Holman, Viktor Chovanec, Oldřich Karásek, Jindřich Lička, Ludvík Magdoň, Jan Mokroš (ředitel školy), Ing. Karel Němec, Josef Nezhoda, Emil Nytra, Hynek Petroš, Josef Petroš, Zdeněk Vojkovský a Luboš Židek. Počasi však akci příliš nepřálo. Sobota 17. července, v 18 hodin proběhlo slavnostní zahájení oslav v pohostinství „Ondráš“ (u Mužíka – bývalý obecní hostinec – fojtství), kde bylo rovněž uvítání rodáků a přátel obce. Ve 20 hodin zbojnický večer na Hradisku za účasti národopisných souborů z Janovic, ze Lhotky, ze závodního klubu Slezan z Frýdku a soubor z Rožnova. V noci však přišel déšť a pršelo celou příští neděli. Další část oslav tedy proběhla až za týden, v neděli 25. července. V ranních hodinách vyhrávala budíček po dědině cimbálová muzika janovského souboru pod vedením primáše Golucha Pavla z Frýdlantu nad Ostravicí. Muzikanti jezdili na dvou selských kočárech

Slezská svatba, národopisný soubor Ondráš Janovice, r. 1966, archiv Naděždy Ivánkové

(zapůjčených z Lubna) tažených koňmi a hráli po cestě za jízdy, nebo zastavovali u jednotlivých stavení. Ve 13 hod. odpoledne byl koncert dechové hudby na prostranství před školou [...] Ve 14 hod. se odebral slavnostní průvod s hudbou od školy k Ondrášově rodišti, bývalému obecnímu hostinci č. p. 8, kde byla odhalena pamětní deska Ondrášovi.¹³ Asi v 16:30 h byla v lomě sehrána divadelní hra Františka Horečky Ondráš z Janovic. Před divadlem promluvila ještě pracovnice z okresního domu osvěty s přáním, aby Ondrášovské slavnosti v Janovicích se pořádaly každoročně a staly se tak jakousi slezskou Strážnicí. Divadelní hra se zdařila a byl jí přítomen i autor. Po divadle byla lidová veselice.¹⁴ Prvních slavností se zúčastnilo 1 769 návštěvníků. Cena vstupenky byla v sobotu 7 Kčs, v neděli 8 Kčs a pro děti poloviční.¹⁵ U příležitosti oslav byly vydány pohlednice s ondrášovskými motivy, jejichž autorem byl frenštátský sochař a malíř Jan Knebl. Scénáristou a režisérem pořadu byl Vincenc Socha.¹⁶ Organizátoři akce byli odměněni bronzovou upomínkovou plakétou s nápisem *Zbojník Ondráš z Janovic* a datací 1715–1965. Během slavností si mohli návštěvníci v janovické škole prohlédnout výstavu památek na Ondráše, písemnosti a výtvarné práce janovických lidových výtvarníků.¹⁷

Slavnosti proběhly i roku 1966, a to o víkendovém termínu 30. a 31. července. V sobotu se konal tradiční zbojnický večer s tanci, vyprávěním a ohněm. Odpoledne byly položeny kytice k Ondrášově pamětní desce. Vystoupení v Hradisku se zúčastnil národopisný soubor Slezan z Frýdku-Místku¹⁸ a soubor Ondráš z Janovic. Bylo uvedeno pásmo *Slezská svatba* od Vincence Sochy, jenž se akce také zúčastnil. Na slavnosti účinkovalo 56 tanečníků, zpěváků a vypravěčů. Za dva dny konání ji navštívilo 750 osob.¹⁹ Tohoto ročníku se poprvé v historii zúčastnil i zahraniční host – soubor *Dendermonde* z Belgie.

Při třetím ročníku slavností v roce 1967 bylo postaveno členy ochotnického kroužku a místními lidmi pódium. *Místo bylo koncem minulého a počátkem letošního roku upraveno tak vhodně a účelně, že je radost na ně pohledět. Zmizely nerovnosti a různé balvany v prostoru hlediště, a kde má býti jeviště, tam je pěkné vyvýšené podium z kamenů a zeminy. Vše bylo upraveno bagrem a dohotoveno ručně ochotnými lidmi, jak z řad ochotníků, tak i některých občanů. Vše bylo pak z jara oseto trávou a tak bylo celé vyletiště připraveno sloužit svému účelu po mnoho let.*²⁰

Roku 1968 se slavnosti s ohledem na politický vývoj v srpnu neuskutečnily, což

Z vystoupení, archiv Naděždy Ivánkové

potvrzuje zápis v kronice obce z roku 1969. Plánovány však byly ještě v květnu onoho roku (1968) na schůzi místního národního výboru Janovice: *Byla podána zpráva, že Ondrášovské slavnosti se budou konat 24. a 25. srpna, tradiční termín slavnosti byl stanoven po dohodě učiněné na společné schůzce zástupců okresů Čadca, Vsetín a Frýdek-Místek v minulém měsíci. Tyto okresy se dohodly, že v měsíci srpnu uspořádají dny beskydské kultury a česko-slovenské vzájemnosti. Postupně v jednotlivých okresech a to 11. srpna v okrese Čadca, 18. srpna v okrese Vsetín a 25. srpna v okrese Frýdek-Místek. Okres Frýdek-Místek rozhodl, že tyto slavnosti v našem okrese se budou konat v Janovicích a pověřil naší osvětovou besedu jejich uspořádáním. Na těchto slavnostech vystoupí nejlepší soubory jmenovaných okresů, které v minulých letech i letos zajíždějí do zahraničí reprezentovat naši vlast na tomto úseku kultury a umění. Za okres Čadca je to soubor Kysučan, za okres Vsetín soubor Jasénka a za Frýdek-Místek soubor Ostravice Frýdek-Místek. Tyto soubory zajišťují bohatý kulturní program a dobrou zábavu.*²¹

Roku 1969 byly na slavnostech sehrány čtyři divadelní scénky Karla Kozla – *Jak Ondráš dáblu duši upsal, U čarodějnice Hany na Lysé, Mnich u Bílého Kříže a Zbojnická přísaha*. V tomto dvouletí byla k pódiu přistavěna dřevěná koliba, vybudovaná podle vzoru tradičních dřevěnic, dále zvonička a dva kovové stožáry s osvětlovacími tělesy. Vystoupily soubory *Lipta*, s lidovým vypravěčem Jaroslavem Chrásteckým, a *Ondráš z Janovic*.²²

V pořadí páté ondrášovské slavnosti se konaly roku 1970, v amfiteátru přibýlo betonové pódium. Pravidelnými hosty slavností se stali lidoví vypravěči: V sobotu byla přehlídka lidových vypravěčů [...] z vypravěčů se účastnili 1 Rucký z Javořinky, stryk Matěj z Jablunkova, stryk Antoš z Jablunky u Vsetína (který zde byl již 2x) a Karel Kozel z Janovic. Sobotní program byl pěkný a soubor Javořinka se líbil. Jeho řeč nebyla žádná spisovná polština, ale nářečí, jakým se u nás mluví na Jablunkovsku.²³ Tento ročník se již trochu lišil od prvních, kronikář si stěžuje na změněný ráz slavnosti: *Na závěr nutno poznamenati, že vlastní charakter slavnosti se poněkud změnil. Staly se místem srazu národopisných souborů širokého okolí, čímž*

*osobnost zbojníka Ondráše ustoupila poněkud do pozadí. Tato přeměna byla nutná v zájmu udržení návštěvnosti a také proto, že nebylo možno zaplniti z vlastních zdrojů po oba dny každý rok novým programem.*²⁴ Roku 1971 byla součástí slavností krajská soutěžní přehlídka amatérských folklorních souborů. S ohledem na deštivé počasí byl program přesunut do hangáru u školy a již nebyl rušen, jak bylo do té doby zvykem. Slavností se zúčastnily soubory *Rožnov, Ostravica, Jasénka, Svibica*, v neděli *Opavice, Doubravan, Soubor Slovenského národního povstání Olomouc, Zašová, Lipta, Postřelmov, Olza, Soubor Ládi Ševčíka, Slatinice, Slezan, Javořina a Vscan*. Porota jako nejlepší z nich vyhodnotila *Jasénku*, která pak reprezentovala Severomoravský kraj v celostátní přehlídce. Slavnosti se konaly i roku 1972 a 1973. Roku 1974 se přípravy programu ujal etnomuzikolog Jaromír Gelnar.²⁵ Vzniklo pásmo *Dech slovenských hor a dolin*. Další ročníky proběhly všechny od roku 1975 až po jubilejní 20. ročník roku 1985. Slavnosti se konaly i následujícího roku 1986 a dále až do roku 1990. Podle zápisů v obecní kronice se v roce 1991 neuskutečnily. Další ročníky proběhly roku 1992 a 1995. Po čtyřleté pauze byla snaha uspořádat slavnosti 26. září 1999, ale nedošlo k tomu pro údajné zablokování bankovních účtů sponzorů vedených u zkrachovalé Moravia banky.²⁶

Lidové soubory písní a tanců v Janovicích čerpaly a čerpají především z tvorby sourozenců zpěvačky Anny Dřevjané,²⁷ Boženy Peterkové a Karla Kozla. Anna Dřevjaná složila přes stovku písní, některé z nich zapsal Ivo Stolařík (1923–2010). Anna Dřevjaná velmi ráda zpívala, písně však začala skládat až později. Sama k tomu dodala: *Začala som skladať ty písničky ve dvaapadesatym roku. V naši dědině založili soubor lidových písni a tanců. Zpívali same cuze písničky, a mi se dycky zdalo, že se na to naše Slezsko zapomino. O všetkých krajach se zpívalo, o Hane, o Slovensku, enem v tym našim náreču malokej slyšet písničku. Bylo mi toho luto [...].*²⁸ Sbírkou jejich písní vyšly pod názvem *To janovské Hradisko, Nad horami svito a Od te naši Lyse*. Také její sourozenci Karel Kozel a Božena Peterková skládali lidové písně.

Soubory v Janovicích obnovily po několika letech svou činnost v březnu 2016. Jejich

V hledišti vpředu v krojích Anna Dřevjaná (vlevo) a Božena Peterková (vpravo), r. 1965, foto Oskar Wanke, archiv Naděždy Ivánkové

členy se stali bývalí členové dětského souboru *Ondrášek*, který v Janovicích působil do začátku 90. let minulého století. V dospělém souboru *Ondráš* v současné době působí sedm tanečních párů. Soubor spolupracuje s cimbálovou muzikou *Kotci* z Frýdlantu nad Ostravicí. Členové se pokouší obnovit také krojovou výbavu původního souboru *Ondráš*,

jež byla nalezena na půdě janovické školy a tyto nalezené kroje zrestaurovat. Soubor vystupuje na janovickém Dni obce, který se koná v Janovicích pravidelně v červnu. Jeho vedoucí si kladou za cíl v dalších letech zorganizovat folklorní slavnosti ve větším rozsahu a přiblížit se tak dřívějším janovickým Ondrášovským slavnostem.

POZNÁMKY

- 1 HAVLÍČEK, Bedřich: *Ondrášovské tradice v Janovicích pod Lysou horou*. Těšínsko 24, 1981, č. 2, s. 25–28, zde s. 27.
- 2 Státní okresní archiv Frýdek-Místek (dále jen SOKA Frýdek-Místek), fond Okresní úřad Frýdek, inv. č. 12, s. 239.
- 3 TAMTÉŽ.
- 4 HAVLÍČEK, B.: *Ondrášovské tradice*, s. 27.
- 5 Vzpomínky Karla Němce z Janovic. Sepsáno Karlem Němcem v Janovicích 3. října 2016. Jsou uloženy v archivu janovického folklorního souboru *Ondráš*.
- 6 Joža Vochala (1892–1965), národopisný pracovník, folklorista, muzejník a významný organizátor kulturního dění na Těšínsku. V 50. letech stál v čele Lašského muzea ve Frýdku-Místku. Viz např. VLK, Vilém: *Slezský chlop Joža Vochala*. Frýdek-Místek 1993; VESELSKÁ, Jiřina: *Vochala, Josef (Joža)*. Biografický slovník Slezska a severní Moravy (dále jen BSSM) 2, 1994, s. 130–132.
- 7 František Horečka (1894–1976), učitel, básník a literát působící ve Frenštátě pod Radhoštěm. Napsal několik sbírek básní a próz, inspiraci hledal ve svém rodném kraji. Přispíval také do

- místního tisku a napsal několik divadelních her. Viz URBANEC, Jiří: *Horečka, František*. BSSM 2, 1994, s. 50–52.
- 8 Ondráš (1680–1715), slavný slezský zbojník. Jeho zbojnická družina byla známá nejen na Těšínsku, ale i v sousedních částech Slezska a přilehlé Moravě a Uhrách. Byl synem janovického fojta Ondřeje a jeho ženy Doroty. Zahynul rukou svého nejbližšího druhu Juráše (Jiřího Juráška z Malenovic) při zábavě v hostinci ve Sviadnově. Motivem k zavraždění Ondráše byla zřejmě touha zbojníků z Ondrášovy družiny využít slíbené odměny a beztrestnosti. Viz SIVEK, Alois: *Ondráš z Janovic*. Ostrava 1958.
- 9 SOKA Frýdek-Místek, fond Místní národní výbor Janovice (dále jen MNV Janovice), Kronika obce Janovice 1. díl (1933–1956), s. 9.
- 10 Vzpomínky Karla Němce z Janovic (viz pozn. č. 5).
- 11 Přírodní amfiteátr Hradisko sloužil jako zázemí pro konání slavností. Byl vybudován v lesnatém svahu části obce Hůrsko. Kapacita hlediště byla kolem 700 míst. Součástí amfiteátru bylo pódium, svah s lavicemi pro obecní lid, obecní chata Burmerka s možností krátkodobého ubytování

- a dvě malé provozní budovy. Amfiteátr již zanikl, členové občanského sdružení Prvočas však v roce 2015 odkryli motykami původní schodiště amfiteátru. Místo je také archeologickou lokalitou. První ročník Ondrášovských slavností se konal u příležitosti výročí Ondrášovy smrti (byl zabit roku 1715), viz HAVLÍČEK, B.: *Ondrášovské tradice*, s. 27. K archeologické lokalitě KOUŘIL, Pavel – ŽÁČEK, Rudolf: *Středověký hrádek v Janovicích*. Těšínsko 27, 1984, č. 4, s. 23–24; TÍŽ: *Drobná středověká opevnění v Pobeskydí a otázka jejich klasifikace*. Časopis Slezského muzea, série B 35, 1986, s. 97–139, zde s. 120–122.
- 12 Karel Kozel (1907–1978), lidový zpěvák, skladatel písní, kronikář obce a vedoucí tehdejšího souboru *Ondráš*. Autor tzv. Ondrášovských figlí – humorných příběhů o dobrodružstvích, která zažíval Ondráš a jeho družina. Psal také kratší divadelní scénky s ondrášovskou tematikou. Viz SOKA Frýdek-Místek, fond MNV Janovice, Kronika obce Janovice 1. díl (1933–1956), s. 1.
 - 13 Pamětní deska zbojníka Ondráše se dodnes nachází na budově bývalého fojtství nesoucího č. p. 8, místa, kde se údajně Ondráš narodil. Dnes je zde restaurace Ondráš. Viz SOKA Frýdek-Místek, fond MNV Janovice, Kronika obce Janovice 2. díl (1957–1970), s. 229.
 - 14 TAMTÉŽ, s. 9.
 - 15 VLKOJANOVÁ, Lenka a kol.: *Ondrášovské slavnosti v Janovicích*. Frýdek-Místek 1986, nestr.
 - 16 Vincenc Socha (1903–1970), pedagog, sběratel a národopisný pracovník. Věnoval se zápisům lidových písní a tanců. Působil v Měrkovicích a Lhotce pod Ondřejníkem. Založil soubor *Pilký* a národopisné skupiny, kde s dětmi nacvičoval program dle vlastních zápisů, viz KOPČÁKOVÁ, Růžena – KOŽUCHOVÁ, Alžběta (red.): *Vincenc Socha. Sborník věnovaný životu a dílu učitele, folkloristy, sběratele a dobrého člověka*. Lhotka 1995.
 - 17 SOKA Frýdek-Místek, fond MNV Janovice, Kronika obce Janovice 2. díl (1957–1970), s. 230.
 - 18 Jedná se o frýdecko-místecký soubor, nazvaný podle tamějšího textilního závodu Slezan, nikoli o soubor *Slezan* z Českého Těšína. Veškeré datace konání slavností uvádí brožura VLKOJANOVÁ, L. a kol.: *Ondrášovské slavnosti*.
 - 19 SOKA Frýdek-Místek, fond MNV Janovice, Kronika obce Janovice 2. díl (1957–1970), s. 259.
 - 20 TAMTÉŽ, s. 291.
 - 21 TAMTÉŽ, s. 291.
 - 22 TAMTÉŽ, s. 353.
 - 23 TAMTÉŽ, s. 375.
 - 24 TAMTÉŽ, s. 376.
 - 25 Jaromír Gelnar (1931–1990), hudební historik, etnomuzikolog, upravovatel lidových písní a rozhlasový redaktor. Spolu s Karlem Vetterlem se věnoval zásadám katalogizace lidové písně. Byl členem programové rady Slezských dnů. Viz TONCROVÁ, Marta: *Odešel PhDr. Jaromír Gelnar*, CSc. Těšínsko 35, 1992, č. 1, s. 32–33.
 - 26 SOKA Frýdek-Místek, fond MNV Janovice, Kronika obce Janovice 3. díl (1971–2000), s. 469.
 - 27 Anna Dřevjaná (1905–1984), lidová skladatelka písní z Janovic. Vydávala povídky v časopisech a zpěvníky lidových písní vlastní tvorby. Patřila ke stálým přispěvatelům časopisu *Těšínsko*. Viz MALURA, Miroslav – HAVLÍČEK, Bedřich: *Anna Dřevjaná z Janovic pod Lysou*. Těšínsko 23, 1980, č. 2, 3. s. obálky.
 - 28 VLKOJANOVÁ, L. a kol.: *Ondrášovské slavnosti*.

Stálá expozice k dějinám Bohumína

Ilona Pavelková

Již druhým rokem mohou milovníci historie a vlastivědy navštívit malé městské muzeum, resp. stálou expozici k dějinám města Bohumína, jež se nachází v suterénu rekonstruovaného secesního objektu Národního domu (hotel Pod Zeleným dubem, č. p. 37) na náměstí Svobody ve Starém Bohumíně.

Představitelé města Bohumín navázali na více než 100 let starou myšlenku ředitele zdejší školy Franze Dostala z roku 1908, který věnoval 500 korun na zřízení muzea. Finance byly použity na zřízení veřejné knihovny, jež byla otevřena 2. prosince 1908 a čítala 200 knih. O osudu muzea se nic dalšího nedovídáme.¹ V Bohumíně se podařilo zřídit muzeum až

v roce 2016. Co všechno tomu předcházelo? Počátkem roku 2015 oslovili představitelé bohumínské radnice vedení Muzea Těšínska, aby se stalo partnerem pro realizaci muzea. Od února 2015 probíhala jednání, která celý záměr zkonkretizovala. Muzeum Těšínska uzavřelo s městem smlouvu o spolupráci, na jejímž základě poskytlo odbornou garanci při tvorbě expozice, zpracování scénáře a zapůjčení sbírkových předmětů a zajištění konzervování vystavených předmětů.

Byla vytvořena pracovní skupina odborných pracovníků Muzea Těšínska, jež připravili scénář stálé expozice s názvem *Bohumín – pohledy do minulosti města*, jejíž

První návštěvníci stálé expozice k dějinám Bohumína během slavnostní prezentace v suterénu hotelu Pod Zeleným dubem, zleva: místostarosta města Bohumín Lumír Macura, ředitel Muzea Těšínska Zbyšek Ondřejka, starosta obce Krzyżanowice Grzegorz Utracki, starosta města Bohumín Petr Vícha a historik Muzea Těšínska Radim Jež, v pozadí: historičky Muzea Těšínska Ilona Pavelková a Petra Blažejová, 27. června 2016, foto Nikola Liberdová

časový záběr je od pravěku do roku 1945. Je rozčleněna do několika tematických celků s názvy *Bohumín ve světle archeologických nálezů*, *Bohumín – hraniční město v proměnách staletí*, *Z náboženského vývoje Bohumína*, *Tradice bohumínského školství*, *Spolková činnost v Bohumíně*, *Bohumín v předindustriálním období – „Starý Bohumín“*, *Bohumín průmyslovým centrem – „Nový“ Bohumín*, *Doprava v dějinách Bohumína a okolí*, *Starobohumínská radnice a její představitelé a Bohumín a válečné konflikty 20. století*.

Protože nebylo možno celou expozici pokrýt exponáty s vazbou na Bohumín pouze ze sbírkového fondu Muzea Těšínska, obrátilo se město na místní občany s výzvou o zapůjčení předmětů. Ta se setkala se zájmem a porozuměním. Rovněž díky některým bohumínským spolkům a institucím se touto cestou podařilo shromáždit zajímavé předměty.

Vedení města zamýšlelo otevřít muzeum již v září roku 2015, avšak komplikované klimatické podmínky zrekonstruovaného suterénu nedovolily samotnou instalaci expozice.

Po vyřešení této překážky se s ní začalo 28. dubna a 24. června 2016 byla ukončena. K slavnostnímu otevření expozice za účasti představitelů vedení města a řady významných hostů došlo 27. června 2016 a následně byla zpřístupněna veřejnosti.

Na 60 m² rozčleněných do tří místností můžeme vidět kromě jiného zajímavé archeologické nálezy, k unikátům pak patří mamutí stolička a obratel. K nejvýznamnějším exponátům se řadí tzv. starobohumínský poklad, jenž byl nalezen roku 2002 při opravě sochy sv. Jana Nepomuckého na náměstí Svobody ve Starém Bohumíně. V jeho původním podstavci se našlo 54 mincí z let 1660–1860. Byly mezi nimi krejčary, feniky, i stříbrné tolarý z Anglie, Pruska, Rakouska, Toskánska a Uher.² Nachází se zde i hraniční kámen, který v letech 1920–1938 vytyčoval průběh státní hranice mezi Československou republikou a Německem. Byl nalezen v korytě Odry po povodni v roce 2002 přibližně 100 metrů od silničního mostu ve Starém Bohumíně. Originální repliku bohumínského kroje

Mamutí stolička, nalezená náhodně na břehu řeky Odry, je k vidění ve stálé expozici k dějinám Bohumína, soukromá sbírka

připravily členky vlastivědně-etnografického klubu bohumínského spolku *Maryška*. Zajímavým exponátem je bezesporu válečný štít (Wehrschild) z Bohumína z roku 1915 pobitý kovovými hřeby. Jednalo se o formu příspěvku na válečné vdovy a sirotky. Podle výše částky lidé do štítu vbíjeli hřeby nebo štítky z různých kovů, u vyšších částek pak i se jmény dárců či organizací. Můžeme zde vidět předměty z bývalého podnikového muzea Železáren a drátoven Bohumín, např. dobové „píchačky“ s hodinami k evidenci docházky do zaměstnání z 30. let minulého století, používané ve zdejších velkých průmyslových podnicích, kleště k manipulaci s železárenskými výrobky či pamětní desku na první lití železa v Bohumíně s německým nápisem a datací

20. listopadu 1888. Zaujmou i ukázky výzbroje vojáků německé armády. Expozice je doplněna bohatým ikonografickým a dalším dokumentačním materiálem. Hlavní doprovodné texty jsou uvedeny v českém jazyce, popisky k exponátům česky a polsky. Na relativně malém prostoru se tak podařilo soustředit různorodé předměty dokládající bohatou a pestrou historii města Bohumín.

Na realizaci projektu se podílelo hned několik osob. Ze strany města měla celou záležitost na starost Pavla Skokanová – vedoucí odboru školství, kultury a sportu. Za Muzeum Těšínska koordinovaly přípravu a realizaci Petra Blažejová a Pavlína Badurová, jež byly součástí autorského týmu, který dále tvořili Radim Jež, Martin Krůl, Ilona Pavelková, David Pindur a Eva Teuerová. Ze soukromých osob, sdružení a organizací se angažovali Bohumínský spolek Maryška, Jednotka sboru Dobrovolných hasičů Starý Bohumín, Tomáš Ključík, Klub vojenské historie Bohumín, z.s., MS UTILITIES & SERVICES a.s., Radek Nadažy, Občanské sdružení Přátel bohumínské historie, Římskokatolická farnost Starý Bohumín, Marek Spáčil a Vize-art, občanské sdružení, či Tělocvičná jednota Sokol Záblatí. Množství zajímavého materiálu z privátních sbírek a informací velmi ochotně poskytl především Jiří Spáčil. Celkové výtvarné řešení a realizaci expozice vytvořily Danuše Karpetová a Šárka Věbrová.

Skutečnost, že se expozice nachází v prostorách hotelu, který nabízí kromě ubytování i pořádání firemních a společenských akcí, představuje vhodné doplnění programu pro tamní hosty a návštěvníky. Dále se počítá s návštěvností školních a turistických skupin. Muzeum lze navštívit od pondělí do pátku (10–12, 17–20 hod.) a o víkendech (10–20 hod.). Aktuálně na <http://podzelenym.cz/cs/>.

POZNÁMKY

1 DOSTAL, Franz: *Leitfaden und Beiträge zur Geschichte der Herrschaft und der Stadt Oderberg samt Umgebung*. Oderberg 1913, s. 49.

2 BECK, Petr: *Nález pokladu v Bohumíně*. Těšínsko 46, 2003, č. 4, s. 30–31.

Rekonstrukce barokního krovu zámecké věže ve Frýdku

Marek Weissbrod

Původně barokní krov věže spoluvytváří již 237 let nádhernou siluetu frýdeckého zámku. Jeho stav se však působením biologických škůdců a hub výrazně zhoršil, což si v roce 2016 vynutilo rekonstrukci, které se věnuje tento příspěvek.

Historický vývoj tohoto krovu začíná za hraběte Jana Nepomuka Pražmy z Bílkova v roce 1779,¹ kdy byla předcházející konstrukce se dvěma lucernami nahrazena současnou. Toto časové určení potvrzuje také v krovu nalezená datace 1779, vyrytá do severního sloupku.² Podle litografií a fotografií byla střecha kryta šindelem nabarveným červeno-hnědou barvou, jak bývalo obvyklé.³ Části konstrukce v lucerně byly oproti tomu natírány kontrastně na bílo.⁴ Šindel byl na počátku 80. let 19. století vystřídán plechem. Tato změna si patrně vyžádala úpravu krovu, kdy pod plech patří namísto laťování souvislé deskové bednění. Krov zůstal původní, měnily se však některé prvky – krokve, námětky, bednění. Opravy či úpravy zastřešení věže proběhly v letech 1897–1898, jak naznačují datovací nápisy na trámech jedlovo-dubového rámu, propojeného s krovem.⁵ Fotografie nádvoří, pořízená někdy těsně po roce 1898,⁶ ukazuje krytinu střechy věže ve velmi dobrém stavu – dá se vyvodit, že součástí

úprav let 1897–1898 byla zřejmě i očista nebo údržba plechové krytiny. Střecha pak prošla opravami někdy ke konci 50. let 20. století,⁷ kdy byla vyspravena a natřena zelenkavou barvou.⁸ Poslední krytina pocházela z let 1985–1986, tehdy byla vyměněna také na celém východním křídle, tašky byly nahrazeny současným plechem.⁹ Další drobnější oprava špice věže proběhla po vichřici na jaře roku 1993, jak prozrazují nálezy z měděného tubusu, který byl v konstrukci střechy věže nalezen v roce 2016 při její výměně.

Průběh rekonstrukce

Po přípravné fázi, která zahrnovala zaměření krovu, odborné posudky, zajištění projektové dokumentace, schvalování orgány památkové péče či výběrové řízení na zhotovitele díla, začala v létě 2016 samotná realizace. Opravu střechy věže zámku společně s opravou fasády věže a části fasády zámku úspěšně realizovala firma Dalibora Frňky. Náklady si vyžádaly 5 845 332 Kč a byly pokryty z účelové určeného příspěvku Moravskoslezského kraje (zřizovatele Muzea Beskyd) ve výši 3 550 000 Kč,¹⁰ dotace Ministerstva kultury (Programu regenerace městských památkových rezervací a městských

Pohled na zámek z frýdeckého náměstí, litografie podle kresby Josefa Ulricha ze 30.–40. let 19. století, Muzeum Těšínska

Rekonstruovaný krov zámekské věže na začátku září 2016, foto Marek Weissbrod

památkových zón) ve výši 1 207 000 Kč¹¹ a také rozpočtu Muzea Beskyd.

Celá akce obnovy započala přípravnými pracemi. Byla demontována táhla od hodinového stroje k cimbálu a vedení ručiček ciferníku. Samotná oprava věže začala na počátku srpna 2016 sestavením lešení. Dne 8. srpna byla snesena korouhev a vyňat měděný tubus s informacemi z koule korouhve. Tím začala demontáž plechové krytiny. Korouhev byla odvezena, aby se po ošetření vrátila zpět na své místo. Snesen byl i zvon – cimbál, jenž byl uložen a posléze konzervován Alenou Pustkovou. Po několika dnech začala být rozebírána konstrukce krovu. Díly byly na zemi rozříděny, z každého typu konstrukce byl vybrán zachovalý kus jako vzor pro zhotovení nových prvků. Některé prvky byly posouzeny jako znovu použitelné a později se vrátily na své místo v obnoveném krovu. Stejněmu posouzení byly podrobeny všechny hlavní sloupky krovu, které na místě nahoře na věži prohlédla komise složená ze zástupců muzea, pracovníka Národního památkového ústavu, vedoucího stavební firmy, stavbyvedoucího,

projektanta, vrchního tesaře a bezpečnostního pracovníka.¹² Shodli se, že použitelný bude po protézování spodního konce středový osmi-boký sloup, ostatní sloupky i šikmé vzpěry byly bohužel napadeny na několika místech a jejich vícečetné opravy by nedosahovaly požadované pevnosti. Byly použity jako vzor pro oměření nových prvků. Muzeum Beskyd si ponechalo vzorky od většiny konstrukcí původního krovu, zvláště část sloupku s vyrytou datací 1779, pro uložení. Snesené části původního krovu byly přímo na místě předlohou pro vyřezání nových prvků, některé byly převezeny do firemní dílny a tam byly podle nich zhotovovány nové díly. Snahou bylo co nejpřesněji zachování tvaru prvků a užitých tesařských spojů. Na konci srpna byly přivezeny nové opracované trámy a tesaři sestavili krov. Kolem 7. září rekonstruovaný krov stál a byl objén modřínovým bedněním. Po dokončení bednění v polovině září byla konstrukce týden pod plachtou a v posledním zářijovém týdnu již na střechu nastoupili klempíři, kteří připevnili nově doplněný okap střechy a začali na bednění odspodu přibíjet měděné pásy. Dne 19. října se na věž vracel konzervovaný cimbál, který klempíři zavěsili na jeho původní místo v lucerně. Spolu s pokládáním krytiny stále probíhala obnova fasády věže a východního křídla, při níž byl obnoven nátěr ciferníku s ručičkami. Klempířské práce byly ukončeny 2. listopadu 2016, kdy byl zástupci Muzea Beskyd předán nerezový tubus, jenž pak klempíři spájeli a umístili opět do koule korouhve, která byla definitivně sestavena. Po různých drobných dokončovacích pracích bylo od 8. listopadu rozebíráno lešení. V listopadu ještě probíhaly práce uvnitř věže, výměny některých trámů zabudovaného rámu, propojení kleštinami, připevnění příček žebříku či nové vedení ciferníkových ručiček.

Odchytky provedení nového krovu od barokního originálu

Zrekonstruovaný krov věže zachovává rozměrově i provedením co nejvíce z konstrukčního zpracování toho starého. Nové prvky byly oměřeny podle starých originálů. Tesařské spoje byly provedeny obdobně, i s užitím kolíků z tvrdých dřev k fixaci čepovaných spojů. V některých případech se do krovu vrátily

Znovu užitá původní barokní trámy malého roštu vrchní báně na začátku září 2016, foto Marek Weissbrod

i originální prvky, když to jejich stav dovo-
loval.¹³ Toto zachování konstrukčního řešení
a respektování dochovaného stavu je důležité.
Přesto se přirozeně nový krov od starého barok-
ního v několika marginálních odlišuje.

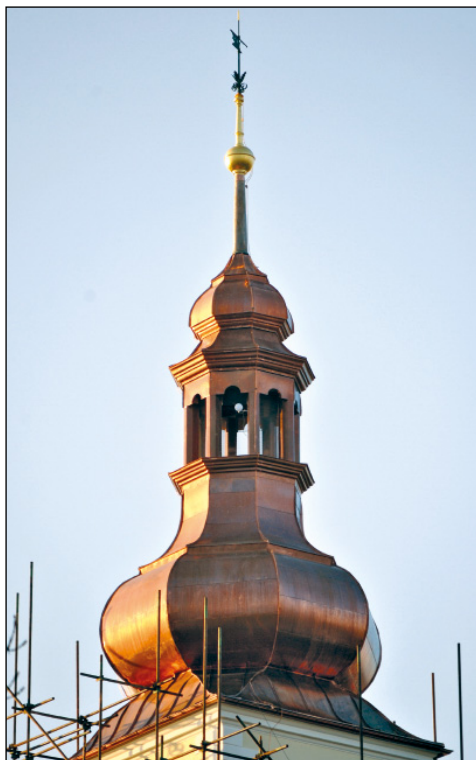
Starý krov byl zhotoven z jedlových, seký-
rou tesaných trámů. Na nový pak byly použity
řezané smrkové trámy, které byly ohoblovány
a jejich hrany místy ručně okoseny. Všechny
prvky byly preventivně ošetřeny Bochemitem
proti škůdcům. Nová vrchní hrotice je dubová.
Také dřívější řezaná novodobá smrková prkna
bednění nyní nahradila trvanlivější prkna
z modřínového dřeva. Profilované římsy jsou
opracovány z masivu do původního tvaru,
jedna lišta je na nich doleповána. Připevněny
jsou vruty, s vynecháním původního svá-
zání kramlemi. Pozednice jsou v rozích opět
přeplátované, jen rybinový zámek nahradilo
rovné přeplátování a jištění kolíkem a vrutem.
Římsové prkno, které leží na zdivu věže, bývalo
ze dvou fošen, nyní je z jedné silnější fošny.
Kromě znovu použitého původního stavebního
kování – kramlí – je jinak spojovací materiál
nový, kované hřeby jsou nahrazeny novými
a často také vruty. Z obnovené konstrukce byly
vynechány horizontální prkna a hranolky,

jež fixovaly krokve spodní báně k sloupům.¹⁴
Oproti staršímu stavu jsou v lucerně vynechána
prkna, která objíela sloupy a poněkud zužovala
otvory lucerny. Nevracely se ani šindele, tvořící
zastropení lucerny, kde je nyní prostor vrchní
báně neuzavřen.

Odchyłka od poslední dochované úpravy
byla zvolena v kladení pásů měněné krytiny.
Spodní bání má nově pásy kladeny horizontálně,
oproti předchozímu řešení z 80. let 20. století.
Novodobý výstupní otvor je nyní proveden
zezadu, na pohledově neexponované západní
straně. Spodní okraj střechy je nově opatřen
subtilním nenápadným měděným okapem,
jehož svody jsou opět skryty na západní straně
věže, měl by lépe ochránit fasádu.

Popis obnovené konstrukce¹⁵

Celá sestava střechy věže se skládá ze star-
šího jedlovo-dubového zabudovaného rámu
a z mladšího jedlového krovu. Ten je k rámu
přichycen pomocí osmi ručně kovaných táhel
proti převrácení větrem. Rám z jedlového, smr-
kového a dubového dřeva je zazděn do dvou
nejvyšších podlaží věže. Některé jeho části
jsou v prostoru věže, jiné jsou zabudovány do

Střecha věže po dokončení rekonstrukce na začátku listopadu 2016, foto Marek Weissbrod

jeho zdíva. Tvoří ho soustava jedlových, smrkových a dubových trámů ztužená v rozích šikmými vzpěrami. Cibulový krov je tvořen spodní bání, lucernou a horní bání. Na pozednicích věže je volně položen radiální základový rošt paprscitě uložených trámů. Tento rošt je se zabudovanou rámovou konstrukcí spojen osmi kovovými kovanými táhly. Na každém trámu roštu stojí začepovaný sloup (štenýř). Těchto osm sloupů je nahoře začepováno do menšího roštu ze čtyř ve středu přeplátovaných trámů, který tvoří strop lucerny a základ krovu vrchní bání. Šikmá vzpěra je vždy dole začepovaná do trámu základového roštu. Na dvou šikmých vzpěrách na západní straně jsou přibity hranoly, sloužící za žebřík k plechovému výstupnímu otvoru do lucerny. Po prostupu sloupem je šikmá vzpěra nahoře přilípnuta (přibita) kovanými hřeby k osmibokému středovému sloupu. Ten stojí začepován do křížení trámů základového roštu. Osm skružových krokví, sbitých hřebíky ze dvou vrstev řezaných fošen, tvoří dolní bání krovu. Dole jsou

vždy začepovány do šikmé vzpěry a nahoře přilípnuty (přibity) dvěma kovanými hřeby ke sloupu. Pod krokviemi jsou námětky, přibité hřeby k šikmé vzpěře pod krokviemi a druhý konec do římsového prkna. Středový osmiboký sloupek je nahoře začepován do roštu ze dvou překřížených přeplátovaných trámů, které jsou začepovány do čtyř ze sloupů. Křížový rošt je podkladem pro konstrukci osmi hranolů, začepovaných do osmibokého středu, tvořících s krycími prkny podlahu lucerny. Ke konstrukci je z desek sbitá trojúhelná římsa.

Prostor lucerny je vytvořen vrchní částí osmi sloupů a shora ho ukončuje zmíněný menší rošt. Otvory lucerny shora vždy dotváří deska s vyřezaným obloukem a vyplňuje husté pletivo jako ochrana před vnikáním ptáků do konstrukce. Uprostřed na křížení trámů malého roštu je ze spodní strany připevněno masivnější kování. Bylo přichyceno skrz trám a je to pravděpodobně pozůstatek staršího zavěšení a ovládání zvonu.¹⁶ Současný cimbal je osazen excentricky šroubem skrz jeden trám malého roštu a jeví se spíše jako konstrukce konce 19. či počátku 20. století. Je hladký, bez ozdob, s šestihranými matkami. Odbíjení obstarává kladívko na otočném čepu, ovládané drátěným táhlem, které je vedeno celým krovem i prostorem věže z hodinového stroje. V lucerně jsou osazena také moderní telekomunikační zařízení.

Na lucernu nasedá základový malý rošt horní bání, jenž má po obvodu osmidílnou profilovanou římsu, nasazenou na čepy vybíhající z trámů malého roštu, v jehož středu je osazena osmiboká dubová hrotice, k níž nahoře přilehá osm šikmých vzpěr, které pomocí krátkých čepovaných horizontálních vzpěr drží profilovanou římsu. Je tvořena obdobně jako u roštu osmi díly 75 cm dlouhými, nasazená na čepy. Tvar střech mezi profilovanými římsami vytváří prohnuté námětky, které jsou přibité ke spodní profilované římsě a šikmým vzpěrám. Na horní profilovanou římsu ještě nasedají krokve ze širokých fošen, jež vyřezanými konvexními tvary dotváří elegantní zakončení horní bání. Krokve jsou rovněž přibité k hroty. Dubová hrotice je nahoře doplněna plechovou koulí a korouhví s praporkem, kterou dnes doplňuje nezbytný hromosvod s vedením.

Na konstrukci krovu jsou pak natlučena modřínová řezaná prkna bednění pod měděnou

krytinu. Na bednění se nachází měděný plech, jenž kryje střechu. Na západní, nepohledové straně je ve spodní části střechy plechový výlezový poklop. Plechová měděná krytina pokrývá i sloupky a arkády lucerny, která je od spodní a horní báně oddělena profilovanými římsami. Vrchní hrotice je rovněž oplechována. Do pozlacené koule nasazené na hrotici pod korouhví byl opět vložen válcový nerezový tubus (viz níže) s upomínkami a mincemi z předcházejících oprav. Korouhev je osazena hromosvodem.

Tubus s informacemi

Současnému nerezovému tubusu předcházelo měděné pouzdro ve tvaru válce o délce 23,5 cm a průměru 6,5 cm. Ukrývalo zřizovací listinu Muzea Beskyd z roku 1993, pohlednice s námětovou vazbou k muzeu a hradu Hukvaldy, výtisk časopisu *Pobeskydí* z roku 1993, devět mincí a písemnou zprávu, že 31. května 1993 byla provedena oprava a ke stávajícím historickým mincím byly do tubusu přidány soudobé mince. Historické mince nesou dataci 1820, 1837,¹⁷ 1842, 1842, 1843 a 1869. Novější ražby pocházejí z let 1991 a 1993.

Nové nerezové pouzdro, zaletované a osazené do koule 2. listopadu 2016, v sobě skrývá

všechny nálezy z předchozího tubusu (s výjimkou mince z roku 1837, která byla nalezena až po umístění nového tubusu). Dále obsahuje všechny platné mince (koruny české) vyražené v roce 2016, minimodel frýdeckého zámku, pamětní minci *Výletník*, skupinovou fotografii všech pracovníků Muzea Beskyd se stavem k říjnu 2016 a jejich jmenný seznam, seznam muzejních akcí a výstav za rok 2015, finanční statistiky a počty návštěvníků, stravenku, placku s motivem frýdeckého zámku, tužku muzea, malý muzejní kalendář a čtvrtletní nabídku muzejních výstav a akcí.¹⁸

Opětovně užitě historické prvky původního krovu

Snahou všech stran zapojených do obnovy krovu bylo, aby se použitelné části krovu navrátily zpět. U většiny konstrukcí to pro jejich špatný stav nebylo možné, ale u několika málo částí se to podařilo.

Jedná se o spodní středový osmiboký dubový sloup, na němž zůstalo napsáno jméno Johan Sasyn. Jeho poškozený spodní konec byl protézován novým dřevem. Další navracená část je malý rošt vrchní báně, kde se vrátily tři ze čtyř původních trámů. Také byly opětovně

Obsah měděného tubusu nalezeného v původní konstrukci, srpen 2016, foto Marek Weissbrod

použity šikmé vzpěry horní báně, k malému roštu je připevňují i původní kované kramle. Ty se vrátily i na další místa, stejně jako šestice kovaných táhel (spojující krov se zabudovaným rámem), která doplnila do původního počtu dvojice nově zhotovených. Zpátky do krovu se vrátilo i sedm z osmi hranolů, jež začepovány do rovněž znovuužitého středu tvoří podklad pro nové desky podlahy lucerny. Také jednoduchý žebřík vedoucí z nejvyššího patra věže do prostoru krovu se navrátil – byť pootočený na západní stranu – zpět. Pootočení si vyžádalo nové umístění výlezného otvoru na západní straně střechy i lepší přístup do krovu na pohodlněji zřízené trámky v krovu, plnící funkci žebříku do lucerny. Po konzervaci byl opětovně osazen na původní místo původním způsobem odbíjecí cimbál a jeho vedení, i s historickým kováním – pozůstatkem starších řešení zavěšení zvonu –, které ačkoliv již nemá žádnou funkci, bylo navraceno do krovu zpět. Z klempířských prvků se vrátila po repasi korouhev, jejíž koule a nástavec byly oproti dřívějšímu stavu nově pozlaceny. Do koule byl vložen nový nerezový

tubus („kapsle času“). Z konstrukcí zabudovaného rámu zůstala na svém místě většina, vyměněny byly vrchní šikmé vzpěry, s výjimkou jedné. Zpět do konstrukce se vrátil i vrchní rošt zabudovaného rámu, kde zůstala i přes ošetření konzervací patrná i původní psaná datace 1689.

Celou rekonstrukci se podařilo obnovit střechu zámecké věže, přičemž zůstalo zachováno konstrukční řešení barokního krovu s využitím alespoň některých původních prvků. Umístěním dodatečného výlezu na odvrácenou stranu, historické podobě bližším způsobem kladení plechů i pozlacením korouhve se estetické působení věže ještě zlepšilo. Kvalitní materiál i provedení snad tedy střechu zajistí další dlouhá desetiletí.

POZNÁMKY

- 1 KYNCL, Tomáš: *Výzkumná zpráva č. 046-09: Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků horní části věže zámku ve Frýdku*. Brno 2010. Uloženo v Muzeu Beskyd Frýdek-Místek, rkp. 2615.
- 2 Pro špatný stav sloupku byl i tento při opravě krovu nahrazen novým. Část trámu s datací byla ponechána pro zařazení do sbírek Muzea Beskyd, stejně jako i další prvky barokního krovu.
- 3 Na šindelech i profilovaných římsách horní báně byly nalezeny zbytky červenohnědého nátěru. Že barvení šindelů nejčastěji červenou barvou bývalo poměrně běžnou praxí, na příkladech z Českokrumlovsko ukázali ŠERÁK, Martin – TEJMAR, Lumír: *K historickým barevným nátěrům střešních krytin*. Sborník příspěvků z 3. konference stavebněhistorického průzkumu uspořádané 8.–11. června 2004 v Muzeu Vysočiny v Třebíči, 2005, s. 283–290.
- 4 Ze sbírek Muzea Beskyd to jsou fotografie pocházející obvykle ze 70. let 19. století. Jedná se o inv. č. F 385 S, F 389 S, F 24 S, F 07828 S, F 07829 S a přefotografovaná malba z první poloviny 19. století (inv. č. F 7811 S). Také fotografie z publikace MAKOWSKI, Mariusz: *Ślechtická sídla na Těšínském Slezsku. Szlacheckie siedziby na Śląsku Cieszyńskim*. Cieszyn 2005, s. 304–305.
- 5 WEISSBROD, Marek: *Průzkum věže a krovu při jeho rekonstrukci*. Nálezořá zpráva OPD. Frýdek-Místek 2016. V archivu zpracovatele.
- 6 Fotografie Muzea Beskyd, inv. č. F 07831 S.
- 7 V zápise z 31. října 1956 je zmínka, že započala oprava blíže neupřesněné střechy. Viz Dokumentace NPÚ, ú. o. p. v Ostravě.
- 8 Orientačně nám datují opravu historické záběry – foto Muzea Beskyd, inv. č. FM 45956 z 50. let (NPÚ má stejnou fotografii-pohlednici datovanou rokem 1957) ukazuje střechu v obdobné podobě jako dříve, foto inv. č. FM 42230 ze druhé poloviny 60. let prozrazuje natření a opravu krytiny věže, ale i vyspravení všech střech zámku – podmaltování hřebenáčů, doplnění tašek, spravení vikýřů. S natíráním černého ciferníku může souviset černou barvou psaný nápis v severní špaletě okna: *SB AT / PB JM / AM 6. 8. 59* (datace 6. srpna 1959).
- 9 WEISSBROD, Marek: *Frýdecký zámek*. Frýdek-Místek 2009, s. 88.
- 10 Příspěvek na provoz účelově určený – na akci „Oprava střechy věže zámku“, viz HAVELKOVÁ, Marcela – HRABOVSKÝ, Stanislav: *Zpráva o činnosti a plnění úkolů příspěvkové organizace za rok 2016*. Muzeum Beskyd Frýdek-Místek 2017, s. 72. Dostupné na webu Muzea Beskyd [WWW dokument] <http://www.muzeumbeskyd.com/muzeum/soubory/dokumenty/zprava-o-cinnosti-2016.pdf>.
- 11 Průtoková neinvestiční dotace určená na obnovu kulturní památky zámek č. p. 1264. Viz HAVELKOVÁ, M. – HRABOVSKÝ, S.: *Zpráva*, s. 72.
- 12 Kontrolní den 17. srpna 2016.
- 13 Viz podkapitulu Opětovně užitě historické prvky původního krovu.
- 14 Tyto prvky byly z různých materiálů a působily

jako novější zpevnění či doplnění.

- 15 Terminologicky se přidržujeme práce ŠKABRADA, Jiří: *Konstrukce historických staveb*. Praha 2003.
- 16 Informace Dalibora Frňky.
- 17 Tato mince byla objevena v původním měděném tubusu až dodatečně v únoru 2017 – byla zaseknuta

na dně tubusu ve falcování – proto se jako jediný předmět nevrátila do nového nerezového tubusu a stala se součástí sbírek Muzea Beskyd.

- 18 O tubusech se krátce zmínila i média, viz *Poselství z minulosti a vzkazy budoucnosti*. Týdeník Region, 24. 1. 2017.

K výstavbě české školy v Nýdku-Hluchové

Svědectví nalezeného pamětního listu z roku 1934

Pavel Báča

V roce 1923, tři roky po rozdělení Těšínského Slezska mezi Československo a Polsko, byla v Nýdku-Hluchové zřízena výnosem Ministerstva školství a osvěty v Praze jednotřídní česká škola. V kronice, jež byla vedena od školního roku 1926/27, se nachází mj. zmínka o tom, že její učebna byla umístěna v dřevěném objektu školy z roku 1890 v lokalitě zvané Kolibiska, kde byla již dříve umístěna polská třída. Tuto starou školu 6. července 1932 zachvátil požár. Následující dva školní roky se děti učily v provizorních podmínkách v nedalekých dřevěnicích místních obyvatel.

Právě v této době byl dekretem Ministerstva školství a osvěty v Praze jmenován správcem

a učitelem Ladislav Báča, který stál před nelehkým úkolem zajistit výuku dětí z okolních horských chalup a osad ve skromných podmínkách v poskytnuté místnosti v dřevěnici blízke původnímu umístění vyhořelé školy. Následně bylo rozhodnuto o postavení nových samostatných škol, koncipovaných již jako dvoutřídky. Polská škola měla k výstavbě snazší podmínky, protože byla postavena na místě původního objektu a značná část nákladů na novou stavbu byla hrazena z pojištění. Pro českou školu bylo nutné zakoupit pozemek a zajistit financování. Velkou zásluhu na prosazení urychlené výstavby nové české školy měla Slezská matice osvěty lidové, potřebné finanční

Slavnostní uložení pamětního kamene se spisem do kamenné podezdívky novostavby české školy v Nýdku-Hluchové za účasti tamního učitele Ladislava Báči (vlevo), žáků a veřejnosti, 24. května 1934, archiv Jaromíra Báči

Tubus z mosazného plechu s uloženým spisem po vyjmutí z pamětního kamene a odstranění svrchního víka, 13. června 2017, foto Radim Jež

prostředky zajistilo Ministerstvo financí a projekt včetně realizace připravilo tehdejší Ministerstvo školství a osvěty za účinné intervence člena Poslanecké sněmovny, národního socialisty Václava Sladkého (1879–1940), s nímž udržoval správce školy Ladislav Báča blízký kontakt. Vybraná stavební firma Františka Filipce z Dolních Tošanovic zahájila 8. října 1933 stavební práce. Dohledem byl pověřen správce školy. Podle zmínky ve školní kronice byl před ukončením stavebních prací uložen do kamenné podezdívky 24. května 1934 pamětní kámen se spisem. Vyučování v této škole začalo po jejím slavnostním otevření 16. září 1934.

Po záboru Těšínska Polskem v říjnu 1938 muselo být vyučování ukončeno. Od 1. září 1939 do roku 1944 byl zde umístěn tábor Kinderlandverschickung (KLV) vyhrazený pro německé děti ve věku 10–14 let, které v tomto objektu absolvovaly ozdravné pobyty se zavedeným polovojenským drilem. V závěru druhé světové války však bylo fungování tábora kvůli častým atakům partyzánů ukončeno. K obnovení vyučování došlo až v červnu 1945. Úbytek žactva a prodloužení autobusové linky z centra Nýdku ale nakonec vedl k tomu, že v roce 1974 byla výuka v této škole ukončena.

Zmíněný záznam ve školní kronice inicioval k návrhu vyjmutí pamětního kamene s cílem ověřit údajné vložení zápisu a zejména se seznámit s jeho obsahem. Pamětní kámen z betonového monobloku (široký a vysoký 400 mm, hluboký 260 mm a vážící 75,6 kg) je umístěn v kamenné podezdávce objektu školy s uvedením dvou letopočtů – „1923“ zahájení výuky v původní škole společně s polskou jednotřídkou a „1934“ zahájení vyučování v nové české škole. Díky pochopení a podpoře současného majitele objektu, kterým je město Trinec, byly zahájeny přípravné práce na realizaci uvedeného záměru. Vyjmutí pamětního kamene proběhlo 13. června 2017. Stavebními pracemi byla pověřena firma ZOWADA s.r.o. z Návsi, odborný dohled nad samotným vynětím zápisu z pamětního kamene provedli pracovníci Muzea Těšínska. Jeho originál byl po zdokumentování deponován ve Státním okresním archivu Frýdek-Místek. Byl uložen v tubusu z mosazného plechu (dlouhého 210 mm s průměrem 56 mm), jenž byl umístěn v otvoru pamětního kamene. Obsahoval údaje o vzniku a historii školy a její výstavbě. Sepsán byl tehdejším správcem školy a učitelem Ladislavem Báčou a podepsán členy výboru pobočky Slezské matice osvěty lidové v Nýdku-Hluchové a dalšími účastníky této události. Pro další generace byl do otvoru v pamětním kameni uložen 16. června 2017 nový tubus, do kterého byla vložena kopie originálního zápisu, získané reprodukce fotografií z výstavby školy, aktuální dokumenty o obci Nýdek, záznam o nynějším využití objektu a několik mincí současné měny. Zpětnému uložení pamětního kamene s vložením nového tubusu do původního místa byli přítomni: vedoucí odboru školství a tělovýchovy Městského úřadu Trinec Vladimíra Kacířová, starosta Nýdku Jan Konečný, místostarosta téže obce Adam Morcinek, historik Muzea Těšínska Radim Jež, zástupce Domu dětí a mládeže Trinec Zdeněk Walach, iniciátor návrhu Pavel Báča a další osoby zapojené do přípravy a realizace této akce. Pamětní kámen se tak dostal zpět na své původní místo do bývalé české školy, jež si dodnes udržela své architektonické kouzlo díky citlivé údržbě současným majitelem. Objekt momentálně slouží jako Turistické středisko Domu dětí a mládeže v Trinci.

Ladislav Báča (1908–1991), tehdejší učitel a správce školy v Nýdku-Hluchové, se právě tady seznámil s rázovitými lidmi v tomto trochu zapomenutém koutu Těšínských Beskyd. Oblíbil si tehdy Těšínské Slezsko a začal se zajímat o jeho historii. Snad zde byly zárodky zájmu o etnografii a muzejní činnost, která vyvrcholila zásluhou o založení muzea v Českém Těšíně v roce 1948, kdy byl jmenován jeho správcem a v muzeu aktivně pracoval ještě dlouho po odchodu do důchodu ze souběžně zastávaného postu ředitele Základní školy v Českém Těšíně.

Příloha: Edice dokumentu vloženého do pamětního kamene české školy v Nýdku-Hluchové 20. května 1934 (transliterace textu), rozměry: 48 x 20,6 cm, materiál: voskovaný papír

Tato škola zřízena byla jako matiční. Vyučování zahájeno bylo 16. února 1923 v budově polské školy. Výnosem ministerstva školství a národní osvěty [!] ze dne 8. října 1923 č. 16.516-23-I přeměněna byla na exposituru české obecné školy v Nýdku. Prvním učitelem byl Josef Smejkal z Otnic na Moravě. Po něm vystřídali se Václav Veselý a Alois Vrána, kteří zde působili po roku. Výnosem ministerstva školství a národní osvěty ze dne 9. července 1926 byla zdejší expositura přeměněna na samostatnou jednotřídní školu s československým jazykem vyučovacím. Prvním správcem školy byl Alois Zehnula, který spravoval tuto školu 4 roky. Druhým správcem školy byl ode dne 1. září 1930 Hubert Kubík. Ke konci jeho dvouletého působení, dne 6. července 1932 budova polské obecné školy vyhořela. Tím i česká škola ztratila přístřeší, ježto až dosud byla tam v nájmu. Správu školy převzal dne 1. září Ladislav Báča. Stát uvolil se postavit novou budovu pro českou školu. Dne 7. června 1933 vypsalo ministerstvo veřejných prací prostřednictvím okresního úřadu v Moravské Ostravě konkurs na provedení stavby školy, kterou projektoval ingarch Josef Hlaváček z Prahy. Stavbu provedl stavitel František Filipec z Dolních Tošanovic. Stavební práce byly zahájeny počátkem října 1933, zakončeny budou koncem srpna 1934.

Ve zdejší části obce Nýdku, zvané Hluchová, jest jediný český spolek: Odbor Slezské Matice osvěty lidové. Předsedou jest František Kuboň, místopředsedou Pavel Karpecký, pokladníkem Pavel Mitrenga, jednatelem Ladislav Báča. Předsedou místního školního výboru jest Ondřej Polok, místopředsedou Jan Branc. Obec Nýdek spravuje jmenovaný komisař [---] Stařík. Školu ochraňuje odbor Klubu československých turistů v Dolní Suché.

Nechť tato škola zkvétá [!] a vychovává poctivé a věrné občany Československé republiky.

Zapsal dne 18. května 1934

Lad. Báča, spr. školy

Do pamětního kamene uloženo 20. května 1934.

František Kuboň

Ondřej Polok

Mitrenga Pavel

Karpecký Pavel

Jalovičor Jan

Filipec Frant.

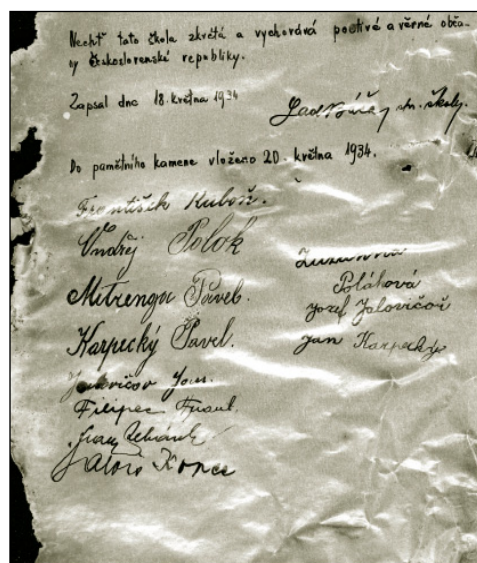
Fran. Řehánek

Alois Kopec

Zuzanna Poláková

Jozef Jalovičor

Jan Karpecký

Výřez z nalezeného dokumentu s podpisy Ladislava Báči, členů místního odboru Slezské matice osvěty lidové, stavitelů a dalších zainteresovaných

Mineralog a pedagog doc. RNDr. Antonín Waleczek

Vzpomínka 100. výročí narození

Petr Kašing

V červenci letošního roku uplynulo 100 let od narození jedné z výrazných pedagogických osobností Vysoké školy báňské v Ostravě (dnes Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava), mineraloga Antonína Waleczka, rodáka z Mostů u Jablunkova, který více než polovinu svého života spojil s Českým Těšínem, kde žil trvale od roku 1950. Následující řádky jsou věnovány legendárnímu pedagogovi, na něhož dodnes rádi vzpomínají kolegové a bývalí studenti, a v jehož životním příběhu se odrážejí dramatické události našich dějin.

Antonín Waleczek se narodil 27. července 1917 v Mostech u Jablunkova jako třetí z pěti dětí v rodině Pavla a Anny Waleczkových. Otec pracoval jako železniční zřízenec, matka byla v domácnosti a starala se o početnou rodinu. Antonín vyrůstal společně se čtyřmi sestrami, starší Marií a Aloisií a mladší Annou a Hedvikou. Obecnou školu navštěvoval ve své rodné obci v Mostech u Jablunkova,

středoškolská studia absolvoval na reálném gymnáziu s polským vyučovacím jazykem v Orlové.

Vzhledem k výbornému prospěchu Antonína Waleczka bylo rozhodnuto, že bude pokračovat v dalším studiu na vysoké škole. Po maturitě v roce 1937 se zapsal na Přírodovědeckou fakultu Masarykovy univerzity v Brně. Už v tomto období se jeho zájem soustředil na mineralogii. Zásahu na tom měl nepochybně jeho tehdejší pedagog a vynikající mineralog Vojtěch Rosický (v roce 1942 zahynul v koncentračním táboře v Mauthausenu). Studium Antonína Waleczka přerušily události spojené s Mnichovem a okupací Těšínska polskou armádou v roce 1938. Finanční situace rodiny mu neumožňovala dále na vysoké škole setrvat. Po ukončení prvního ročníku se vrátil domů k rodičům a začal pracovat jako dělník v železárnách v Třinci.

Na podzim roku 1939, měsíc po vypuknutí druhé světové války, byl zatčen gestapem. V následujícím půlroce byl postupně vězněn v Jablunkově, Těšíně a trestním sběrném táboře ve Skrochovicích u Opavy. V dubnu 1940 byl odvezen do koncentračního tábora Sachsenhausen v Oranienburgu u Berlína. Následkem špatných hygienických podmínek, náročné práce a podvýživy onemocněl skvrnitým tyfem, později ještě utrpěl zranění nohy a páteře. V době věznění v koncentračním táboře na něm byly prováděny také pseudolékařské pokusy. Přestože rodiče Antonína Waleczka žádali synovo propuštění, došlo k němu až v roce 1942, kdy se jeho těžce nemocný otec pod tlakem okolností rozhodl přijmout tzv. volkslistu (otec v roce 1944 zemřel).

Po téměř dvouletém věznění v koncentračním táboře se Antonín Waleczek vrátil domů, ale i přes svůj zdravotní stav byl nucen pracovat v německé firmě Quecke-Schramm, nejdříve u dráhy a následně na šachtě v Karvině. Události druhé světové války tíživě dopadly na celou rodinu. Manžel Antonínovy mladší sestry padl jako polský voják v roce 1939, další

Antonín Waleczek (1917–1991), archiv Vojtěcha Waleczka

z jeho švagrů byl šest let vězněn v koncentračním táboře a manžel nejstarší sestry byl za ilegální činnost v roce 1942 popraven.

Na konci roku 1943 byl Antonín Waleczek pod hrozbou opětovné deportace do koncentračního tábora donucen vstoupit do německé armády. Po krátkém výcviku byl povolán na italskou frontu. Při prvním ústupu armády se mu podařilo utéct do zajetí a následně vstoupil do tzv. Andersovy armády, tvořené polskými jednotkami vznikajícími od roku 1941 v SSSR z propuštěných polských občanů. V hodnosti desátníka aspiranta byl zařazen k dělostřelctvu. Účastnil se bojů na italské frontě, včetně bitvy o klášter v Monte Cassinu, která byla jednou z nejdelších a nejtěžších bitev druhé světové války. Na frontě v zahraniční armádě byl dvakrát raněn a třikrát prodělal malárii. Zdravotní následky způsobené válečným obdobím si Antonín Waleczek nesl celý život.¹

Po skončení války byl na vlastní žádost demobilizován, ale po značných peripetiích se vrátil domů přes Anglii až v květnu 1947. Po návratu pracoval několik měsíců ve stavebnictví, aby si našetřil finanční prostředky, jež by mu umožnily pokračovat v přerušném studiu. Na Přírodovědeckou fakultu Masarykovy univerzity v Brně opět nastoupil v září 1947 a studium v oboru přírodopis a zeměpis úspěšně ukončil v květnu 1949. V srpnu téhož roku byl přijat jako asistent na Vysokou školu báňskou v Ostravě (dále jen VŠB), s níž nakonec spojil dalších 26 let svého pracovního života. Po nástupu na VŠB začal pracovat na doktorské práci na téma *Petrograficko-geologické poměry oblasti mezi Brušperkem, Paskovem a Příborem*. V listopadu 1950 práci obhájil a po složení rigorózní zkoušky z mineralogie a petrografie byl promován doktorem přírodních věd (RNDr.).²

Pedagogické začátky Antonína Waleczka byly spojené s ústavem mineralogie a petrografie. Jeho přednostou byl v dané době Rudolf Rost, kterého současně zaměstnávaly povinnosti vyplývající z funkce rektora. Proto byl mladý asistent Antonín Waleczek hned na počátku pověřen nejen vedením cvičení z všeobecné mineralogie, ale i přednáškami. Brzy začal přednášet také mineralogii a petrografii pro posluchače hornických a hutnických specializací. K jeho vyučovacím povinnostem

Antonín Waleczek jako příslušník Andersovy armády, archiv Vojtěcha Waleczka

přibyla později ještě krystalografie a hutnické suroviny.

Dva roky po nástupu byl jmenován odborným asistentem, následně zástupcem docenta a v roce 1958 docentem pro obor mineralogie. V době působení na škole byl rovněž pověřen několika vedoucími a akademickými funkcemi. Byl proděkanem pro pedagogickou činnost a později prorektorem pro zahraniční studenty. Po organizačních změnách a rozdělení katedry na dva ústavy se stal v roce 1958 vedoucím ústavu mineralogie.³

Na počátku 50. let nastoupil do funkce vedoucího katedry mineralogie, petrografie a geochemie Jaroslav Kokta, jehož dřívějším působištěm byla Masarykova univerzita v Brně. K jeho žákům patřil také Antonín Waleczek. Po příchodu Jaroslava Kokty se začalo s budováním katedry v nových prostorách. Antonín Waleczek měl značnou zásluhu zejména na vybavení katedry pomůckami pro výuku, modely a mineralogickými a petrografickými sbírkami. Pro studenty zpracoval dvoudílná skripta s názvem *Mineralogická mikroskopie* a učebnici *Přehled hutnických surovin*. Spolu s Jaroslavem Koktou spolupracoval na reedici publikace *Příručka pro určování nerostů*

(původní autoři Vojtěch Rosický a Jaroslav Kotta), která vyšla roku 1961.⁴

Kromě pedagogické činnosti se Antonín Waleczek brzy zapojil také do vědecko-výzkumné práce. Začal se zabývat novým oborem, a to hutnickou mineralogií. Jeho výzkumné aktivity byly úzce spjaty s aktuálními problémy hutnictví. V této oblasti spolupracoval s hutnickými katedrami na řešení řady výzkumných úkolů. Zabýval se převážně studiem mineralogie hutnických surovin a produktů. Ve spolupráci s Vitkovickými železárnami, Novou hutí v Ostravě-Kunčicích a Trineckými železárnami řešil problémy aglomerátů, strusek, vměstků žáruvzdorných hmot atd. Z těchto prací vznikla řada technických a technologických zlepšení v hutnických provozech. Spolupracoval také s ostravským pracovištěm Výzkumného ústavu stavebních hmot v Brně na řešení problému využití kladenských strusek pro zpevňovaná lehčená staviva. Úkol byl úspěšně vyřešen a výsledky zavedeny do praxe.⁵

Dokladem kvalit Antonína Waleczka byla nepochybně jeho účast v československé geologické expedici ve Vietnamu, kde pobýval od dubna do prosince 1963. Zabýval se petrografickým výzkumem rudného revíru Cho Dien, který spočíval ve sběru vzorků a dalšího dokumentačního materiálu. Práci znesnadňoval těžký horský terén pokrytý tropickým pralesem a nelehké zásobovací podmínky. Oceněním výsledků práce Antonína Waleczka v rámci geologické expedice bylo udělení státního vyznamenání, jež obdržel od Vietnamské demokratické republiky v roce 1965.⁶

Úspěšné výsledky působení v zahraniční expedici byly jedním z důvodů, proč byl o dva roky později ministerstvem školství vyslán jako profesor mineralogie a petrografie na Kubu. Od října 1965 do května 1967 působil na Geologické fakultě univerzity v Santiagu (Universidad de Oriente), která se v tomto období teprve formovala. Kromě výuky petrografie a optické mineralogie zpracoval pro studenty několik učebních textů a sám se podílel na sestavení studijních plánů. Jeho mimořádným přínosem bylo uspořádání univerzitních mineralogických a petrografických sbírek, jež po převozu z havanské univerzity prakticky neexistovaly. Kromě pedagogické práce se jako instruktor účastnil geologicko-mapovacích prací v oblasti

Pinares de Mayarí. Vedení školy v závěrečném hodnocení činnosti Antonína Waleczka oceňovalo jeho mimořádný podíl na zabezpečení výuky základních předmětů fakulty, a to na velmi dobré úrovni.⁷

Těžiště Waleczkovy práce na Hornicko-geologické fakultě VŠB bylo převážně v pedagogické činnosti, kterou měl velmi rád. Díky svému učitelskému nadání a přístupu ke studentům se zařadil k oblíbeným pedagogům. Podle jeho bývalých studentů byl člověkem charismatickým, přísným, ale spravedlivým. Studentům ze svých požadavků nic neslevoval a také jim to dokázal dát patřičným způsobem u zkoušek najevo. Zkouška z „minerky“ patřila k těm nejobávanějším. Studenti Antonína Waleczka respektovali a tak trochu se ho báli. K jeho charakteristickým výrokům patřilo, že *student se před pedagogem musí třást*.⁸ Právě pro jeho svérázný přístup jej studenti měli velmi rádi a s mnohými z nich udržoval kontakt i po jejich absolutoriu. Pro zajímavost dokreslující jeho pedagogickou činnost lze uvést, že počet jim vyzkoušených studentů dosahoval na počátku 70. let 7 000.

Mezi absolventy, jež patřili k jeho žákům, koluje dodnes řada barvitých historek dokreslujících průběhy zkoušek. Součástí obávané zkoušky bylo určení daného počtu minerálů, které byly připraveny v krabicích. Mezi těmito vzorky byly připraveny i některé zákeřnosti. S oblibou mezi ně vkládal kousky cihel, betonu, kostku cukru, kámen pokapaný pečetním voskem nebo zvláštní tvar skla. Vždycky se pak s mírnou škodolibostí dobře bavil nad rozpačitostí studentů, jež určené vzorky nedokázali identifikovat. V další části zkoušky měli studenti např. za úkol okamžitě uchopit ve směru vertikály připravené složité krystalografické modely.⁹

Jeden z bývalých absolventů a pozdější pedagog na VŠB Miloslav Herčík vzpomínal na průběh zkoušky u Antonína Waleczka takto: *Na začátku zkoušky se mne docent zeptal na mé křestní jméno, a jak mi doma říkají. Pak začaly padat otázky. Oženíte se a vaše manželka vás osloví: „Miloušku, kup mi k narozeninám brilliantový šperk!“ V klenotnickém obchodě se zeptá: „Miloušku, proč se ten brilliant tak třpytí?“ Jak ji odborně odpovíte? Další průběh zkoušky už pak probíhal jako dialog mezi mnou a mojí budoucí manželkou, která mi kladla praktické i laické otázky z mineralogie*.¹⁰

Antonín Waleczek při vyhodnocování vzorků během expertizy na Kubě, archiv Vojtěcha Waleczka

Výhodou Antonína Waleczka byla jeho jazyková vybavenost, kterou získal působením v zahraniční armádě. Kromě češtiny hovořil polsky, německy, francouzsky, španělsky, ovládal také základy angličtiny a ruštiny. Tato skutečnost na straně druhé nebyla příznivá pro zahraniční studenty, kteří se často a rádi pedagogům u zkoušek vymlouvali na své nedostatečné znalosti češtiny. S výmluvami však nepochodili u Antonína Waleczka, jenž vždy studentům dal možnost vybrat si z několika jazyků.¹¹

Pracovní kariéru Antonína Waleczka negativně poznamenal rok 1968 a nastupující normalizační období. V této době se připravoval na další zahraniční cestu. Jako expert měl v roce 1969 odcestovat do Konga, kde měl působit na univerzitě v Kisangani.¹² Z politických důvodů se však cesta neuskutečnila. Při prověrkách v roce 1970 byl vyloučen z KSČ a při pohovoru v roce 1974 mu komise sdělila, že v rámci politické očisty školy nemůže dále působit v pedagogickém procesu. Další působení na škole bylo podmíněno jeho zařazením do funkce vědecko-výzkumného pracovníka.¹³

Paradoxem zůstává skutečnost, že zatímco v roce 1969 udělil Antonínu Waleczkovi na základě návrhu VŠB prezident republiky za

jeho dlouholetou a mimořádnou pedagogickou činnost státní vyznamenání (Řád rudého praporu práce), o několik let později byl jako pedagog nežádoucí.¹⁴ Pokud se nemohl dále věnovat tomu, co měl nejraději – studentům a výuce –, nechtěl na škole dále zůstat a v lednu 1976 odešel do důchodu. I po odchodu na odpočinek nezahlédl. Pokud mu to zdraví dovolilo, pracoval brigádně v zimních měsících jako topič v líně kuřat v Českém Těšíně a v letních měsících se účastnil cukrové kampaně cukrovaru v Čejeticích.¹⁵

Politické a celospolečenské události roku 1989 přinesly Antonínu Waleczkovi alespoň částečné morální ospravedlnění. V rehabilitačním listě, který obdržel v listopadu 1990, vyslovil tehdejší rektor VŠB Tomáš Čermák jménem vedení školy politování nad příkořím, které mu bylo v minulosti způsobeno.¹⁶ Antonín Waleczek zemřel o rok později, 19. listopadu 1991 v Třinci ve věku 74 let.

Na tomto místě bych velice rád poděkoval synovi Antonína Waleczka Vojtěchu Waleczkovi za jeho vstřícnost a zapůjčení mnohých dokumentů a cenných fotografií, které přispěly k bližšímu poznání osobnosti jeho otce a výrazně tak pomohly ke zpracování uvedené vzpomínky.

POZNÁMKY

- 1 Archiv Vysoké školy báňské – Technické univerzity Ostrava (dále jen VŠB-TUO), fond VŠB-TUO, rektorát, osobní spis Antonína Waleczka (životopisy Antonína Waleczka z let 1949–1972).
- 2 TAMTÉŽ, Hornicko-geologická fakulta, habilitační spis Antonína Waleczka.
- 3 TAMTÉŽ, rektorát, osobní spis Antonína Waleczka.
- 4 HAVELKA, Jaroslav: *Geologie na Vysoké škole báňské*. Ostrava 1997, s. 16–21.
- 5 Archiv VŠB-TUO, fond VŠB-TUO, Hornicko-geologická fakulta, návrh na propůjčení státního vyznamenání „Za vynikající práci“; fond VŠB-TUO, rektorát, osobní spis Antonína Waleczka (hodnocení práce Antonína Waleczka z roku 1972).
- 6 TAMTÉŽ, rektorát, osobní spis Antonína Waleczka (pracovní hodnocení Antonína Waleczka za dobu jeho expertizy ve Vietnamu); dokumenty k udělení vietnamského státního vyznamenání (rodinný archiv Vojtěcha Waleczka).
- 7 Archiv VŠB-TUO, fond VŠB-TUO, rektorát, osobní spis Antonína Waleczka (hodnocení pracovní činnosti Antonína Waleczka za dobu jeho expertizy na Kubě, vypracoval vedoucí skupiny RNDr. L. Melioris, CSc.).
- 8 Podle vzpomínek prof. Ing. Zdeňka Vašíčka, DrSc., natočených Audiovizuálními službami VŠB-TUO v roce 2010.
- 9 HERČÍK, Miloslav: *Vzpomínky profesora bez bubnů a trumpet*. Ostrava 2006, s. 14.
- 10 TAMTÉŽ.
- 11 Podle vzpomínek pamětníka Ing. Zdeňka Čížka sdělených při rozhovoru v dubnu 2017.
- 12 Archiv VŠB-TUO, fond VŠB-TUO, Hornicko-geologická fakulta, návrh na vyslání Antonína Waleczka na zahraniční expertizu do Konga.
- 13 TAMTÉŽ, rektorát, osobní spis Antonína Waleczka.
- 14 TAMTÉŽ, Hornicko-geologická fakulta, návrh na propůjčení státního vyznamenání „Za vynikající práci“.
- 15 Podle sdělení syna Vojtěcha Waleczka.
- 16 Rehabilitační list Antonína Waleczka (rodinný archiv Vojtěcha Waleczka).

Za Blaženou Przybylovou

Karel Müller

V úterý 31. října 2017 v podvečer ukončil na jedné z ostravských křižovatek tragický střet s trolejbusem životní pouť PhDr. Blaženy Przybylové. Z počátku jen těžko uvěřitelná zpráva bolestně zasáhla rodinu a široký okruh jejich kolegů, přátel a známých. Dlouholetá ředitelka Archivu města Ostravy byla bytostně spjata s městem a regionem, v němž si postupně vybudovala vysoké renomé. Místní rodačka, narozená 7. března 1952, vystudovala obor archivnictví na filozofické fakultě brněnské univerzity, v jejímž archivu už během studia praktikovala. Prvním pracovním působištěm se pro ni stal v roce 1975 okresní archiv v Blansku, odkud se ale po dvou letech vrátila do rodného kraje a nastoupila, ještě pod svým dívčím příjmením Slabá, do podnikového archivu Železáren a drátoven Bohumín. Během následujících 17 let se vdala za Jana Przybylu, vybudovala s ním rodinný dům ve Starém Bohumíně, porodila syna Marka a v roce 1982 získala na mateřské fakultě doktorát filozofie. Harmonické rodinné vztahy i solidní postavení vedoucí podnikového archivu jí umožnilo věnovat se vědeckému studiu. Od poloviny 80. let publikovala celou sérii příspěvků

k dějinám bohumínských železáren v různých periodikách i sbornících. Z této doby se také datuje spolupráce s redakcí časopisu *Těšínsko*, v němž zveřejnila mezi lety 1986–1993 čtyři články o historii železáren. Desítkami příspěvků přibližovala dějiny svého pracoviště rovněž v denním a podnikovém tisku.

Naplně se organizační i odborné a publikační činnosti začala dr. Przybylová věnovat od roku 1993, kdy nastoupila do Archivu města Ostravy a o dva roky později se ujala jeho vedení. V nové funkci se postarala nejen o dokončení moderní dostavby budovy archivu v bývalé přívozské radnici, ale rovněž o dotvoření funkčního a odborně fundovaného kolektivu spolupracovníků. Po svých předchůdcích převzala vydávání sborníku *Ostrava*, který jako výkonná redaktorka od 18. svazku (1997) udržela na velmi vysoké úrovni, zajistila mu okruh vysoce erudovaných přispěvatelů a od roku 2012 též každoroční periodicitu. Sama takřka v každém čísle (debutovala zde již v 16. svazku v roce 1995 článkem o důlním podnikateli Ignáci Vondráčkovi) publikovala zásadní studii z ostravských dějin, převážně k dějinám finančních ústavů, jež se staly jejím velkým

badatelským tématem, či s nimi víceméně související historií zdejší početné židovské komunity. Ostatně do *Těšínska* v letech 1995 a 1996 přispěla rovněž dvěma články o slezskoostravské spojitelně. Vedle již zavedeného sborníku *Ostrava* se širokou, nejen ostravskou veřejností vyhledávanou publikací městského archivu stalo *Ostravské kalendárium*, jehož první svazek za rok 1997 připravila ještě s Karlem Jiříkem, aby pak pro následující léta již jeho sestavování předala svým mladším kolegům. K popularizaci archivu významně přispěly i každoročně ve foyer ostravské Nové radnice instalované výstavy k nejrůznějším tématům z městských dějin včetně doprovodných drobných katalogů, stejně jako nespočetné články v informačním měsíčníku *Ostravská radnice*. Kulatá výročí přivedla Blaženu Przybylovou ke zpracování publikace *75 let Archivu města Ostravy* (1998) či *Českoslovenští legionáři – rodáci a občané Ostravy* (2002). S kolegou Jozefem Šerkou, častým a oblíbeným spoluautorem, vydala též v letech 1996 a 1999 biogramy ostravských starostů a předsedů městského národního výboru od poloviny 19. století až do konce socialistické éry. Od roku 1995 byla Blažena Przybylová rovněž pravidelnou přispěvatelkou do *Biografického slovníku Slezska a severní Moravy*. Jisté vyvrcholení její editorické činnosti představuje nepochybně kniha *Ostrava. Historie / kultura / lidé*, vydaná v roce 2013 v Nakladatelství Lidové noviny v rámci řady Dějiny moravských a slezských měst. Nejenže se jí v ní podařilo usměrnit početný autorský kolektiv, ale sama též participovala na kapitolách mapujících léta 1618–1763 a období nacistické okupace.

Aktivita dr. Przybylové se ale zdaleka nevyčerpávala jen publikační činností. Dlouhá léta byla členkou muzejní, letopisecké, názvoslovné a heraldické komise Rady města Ostravy a v poslední době se stal její srdeční záležitostí okrašlovací spolek *Za krásnou Ostravu*. Především byla ale vysoce erudovanou archivářkou. Jejím rukama prošlo ohromné množství archivní fondů, ať na jejím původním působišti v Bohumíně, tak později v Ostravě. Jako konzultantka posuzovala archivní pomůcky zvláště k fondům finančních ústavů v rámci celého Slezska a severní Moravy. Její zásluhou zaujal Archiv města Ostravy přední

Blažena Przybylová v badatelně Archivu města Ostravy, r. 2017, Archiv města Ostravy

místo mezi českými archivy na poli digitalizace archiválií a jejich elektronického zpřístupňování. Angažovala se také v České archivní společnosti, v níž po dvě volební období až do roku 2008 zastávala funkci místopředsedkyně, takřka dvě desetiletí vyučovala archivnictví na Ostravské univerzitě. Právem byla tedy v roce 2012 oceněna ministrem vnitra udělením medaile Za zásluhy o české archivnictví.

Letošní rok, v němž oslavila své pětadesáté narozeniny, byl pro dr. Przybylovou mimořádně hektický – 750. výročí od první zmínky o Ostravě ji přivedlo do organizačního týmu, zajišťujícího všechny akce s jubileem spojené. Jako editorka připravila knihy *Ostrava. Počátky a vývoj středověkého města* a *Ostrava v datech*, přičemž na té druhé se podílela i autorsky a veřejnosti ji představila přesně týden před svým nečekaným úmrtím. Vydání souběžně redakčně zpracovávaného 31. svazku sborníku *Ostrava* se již nedočkala.

Pro mne osobně byla Blažena Przybylová skvělá kolegyně, jejíž zásluhou mohou vztahy mezi městským archivem a opavským zemským

archivem sloužit jako vzor pro ostatní oblasti naší republiky, přítelkyní s velkým kulturním i odborným rozhledem a také po 20 let výbornou a vtipnou partnerkou při každoročních týdenních exkurzích České informační společnosti do zahraničních archivů v celé Evropě. Když na mne v ono osudné úterý v Karvině na poradě vedení zemského archivu, jichž se pravidelně jako host zúčastňovala, zamávala, ani ve snu bych se nenadál, že ji vidím naposledy. Bude mi velice chybět, stejně jako

určitě všem, kteří se s ní o týden později přišli rozloučit do kostela Panny Marie Královny v Ostravě – Mariánských Horách. Zcela zaplněný chrámový prostor, citlivý smuteční projev ostravského primátora Tomáše Macury, kázání biskupského notáře P. Martina Kubeše, metaforicky přirovnávající rozhodování se archiváře mezi skartací, výběrem a archivací s Božím úradkem, nenechaly nikoho na pochybách, že odešel dobrý člověk a skutečná osobnost nejen českého archivnictví.

Z nové literatury (nejen) o Těšínsku

Štreit, Jindřich – Pindur, David

Prozřetelnost Boží

Šenov u Ostravy: DHD – D. Hlubočková Design
2016, 200 s.

ISBN 978-80-270-0295-5

Pozoruhodná publikace s názvem *Prozřetelnost Boží* zahrnuje fotografie jednoho z nejvýznamnějších současných českých fotografů Jindřicha Štreita s velmi fundovaným textem historika Davida Pindura. Celý projekt vznikl z podnětu šenovského faráře P. Petra Okapala, jenž vyzval Jindřicha Štreita, aby fotograficky dokumentoval život šenovské farní komunity. Dokumentace vyústila ve výstavu velkoplošných fotografií, umístěnou v prostorách skvostného barokního kostela Prozřetelnosti Boží v Šenově, na jehož realizaci se podílela řada významných umělců. Vernisáž se konala 31. srpna 2014 v rámci oslav 250. výročí od počátku výstavby šenovského kostela. Úspěch výstavy a zájem široké veřejnosti vedl k rozhodnutí zúročit skvělé výsledky práce fotografa i historika v podobě publikace.

Ta zahrnuje vedle obsáhlého úvodu osm kapitol s černobílými fotografiemi zachycujícími bohatý a rozmanitý život farního společenství. Úvod obsahuje promluvu charizmatického a velmi činorodého šenovského faráře Petra Okapala, pod jehož režii byl celý projekt realizován. Ten zde v úvodu připomíná, že náboženství, stejně jako umění, představuje hodnoty, jež nás osvobozují z každodenního stereotypu a nutí nás k zamyšlení. Následuje úvaha Jiřího Siostrzonka nad blahodárným působením posvátných či uctívaných míst a také nad tvorbou a životními postoji Jindřicha Štreita, jehož dílo je prodchnuto neobyčejně citlivým a vstřícným přístupem ke všem lidským bytostem a z jehož fotografií vyzařuje láska a porozumění i k těm nejubožejším. Do úvodní části je zahrnuta

i precizní studie historika Davida Pindura, který v chronologickém sledu líčí pohnutou historii šenovské farnosti od nejstarších zmínek přes správu farnosti v držení luteránů, situaci v době barokního katolicismu přes 19. a 20. století až po současnost. Autor zvolil neobvyklý způsob líčení historických faktů na pozadí působení jednotlivých farářů. Jsou zde zaznamenány všechny významné události, opravy a úpravy farního kostela v Šenově i filiálních kostelů (Petřvald, Řepiště, Václavovice), výčet nově pořízených artefaktů, činnost náboženských společností, organizace poutí, vztahy se šlechtickým rodem Skrbenských z Hříště, který byl významným patronem i donátorem farnosti, i změny, jež přinesly josefínské reformy, události první i druhé světové války, období první republiky i éry komunismu až po současnost. Práce je v přílohách doplněna soupisem duchovních správců farnosti Šenov, přehledem katolických kněží pocházejících z této farnosti a vyčerpávajícím seznamem archivních pramenů, literatury a dalších zdrojových materiálů. Velmi kvalitní studie svým netradičním pojetím, kdy si čtenář může udělat úsudek o charakteru působení jednotlivých farářů, je čtenářsky nesmírně přitažlivá.

První kapitola obrazové části knihy, která je uvedena pozoruhodným portrétem Jindřicha Štreita, je nazvána *Iniciace* a zahrnuje významné události života katolických křesťanů, resp. iniciací svátosti, jako je křest, eucharistie a biřmování. Záběry ze křtu vyjadřují radost z příchodu nového člena společenství a snímky zachycující první svaté přijímání a biřmování jsou naplněny sváteční atmosférou. Ve druhé kapitole nazvané *Poslání* je zahrnuto manželství, rodina a kněžství-zasvěcení. Autor zachytil radostnou atmosféru i nadějný příslib páru vstupujícího do manželství, ale i emotivní snímek objímajícího se staršího manželského páru, soustředěnou modlitbu kněze, radostné setkání řeholní sestry s knězem i tenebristicky pojedené setkání věřících za světla svící. Třetí kapitola zahrnuje pomazání nemocných a svátost smíření. Autor zvolil velmi působivou prezentaci těchto svátostí, v níž dominují ruce kněze kladené na hlavy věřících a společná modlitba. Čtvrtá kapitola zachycuje průběh církevního roku – advent, Vánoce, katechizaci a společenství, Quadragesimu až po Velikonoce. Snímky v této kapitole zaznamenávají věřící při společném prožívání bohoslužby i při soukromé modlitbě, ale také při společné zábavě. Jsou zde opět poutavé tenebristické záběry i snímky zachycující zajímavé náboženské detaily, např. část liturgických rouch, společné velkopáteční nesení a vztyčování kříže i umývání nohou na Zelený čtvrtek. Pátá kapitola označená jako *Slavení* zaznamenává vztyčování sochy Prozřetelnosti Boží, odhalené při příležitosti 250. výročí od počátku výstavby současného šenovského kostela, společné výlety, dětské hry, hudební produkce, slavnost Božího těla, hasičské oslavy, věřící různého věku při soustředěné modlitbě, ale i významné hosty. Šestá kapitola nazvaná *Loučení* zahrnuje klidivé záběry z pohřbů i hřbitova, které vyjadřují žal, zamyšlení, rovněž i smíření. Sedmá kapitola nazvaná *Portréty* představuje farníky různého věku při modlitbě v kostele i v přírodě. Závěrečná kapitola zachycuje Jindřicha Štreita viděného objektivem Vladimíra Meletzkého, který barevnými snímky představuje fotografa při setkání se šenovskými farníky i významnými hosty, při různých slavnostech i při práci. Tato kapitola je doplněna podrobným Šreitovým životopisem, výčtem jeho profesních činností, soupisem fotografických publikací a autorských výstav v České

republice i v zahraničí za posledních deset let, i soupisem nejvýznamnějších prací, zastoupením ve veřejných sbírkách, literaturou o autorovi a o jeho spolupráci se zahraničím. Následuje anglické a německé resumé a velmi emotivní vzpomínka na zemřelou, velmi obětavou farnici Bc. Janu Kotulovou.

K úspěchu knihy přispělo i kultivované a vynalézavé grafické zpracování Dagmar Hlubočkové a Dalibora Skály. Publikace je doplněna o CD se záznamem televize Noe z vernisáže výstavy Jindřicha Štreita v roce 2014. Čtenáři se tak dostávají do rukou pozoruhodná kniha, která vznikla společným úsilím místního faráře P. Mgr. Petra Okapala, fotografa prof. Mgr. Jindřicha Štreita, dr.h.c., nadaného historika PhDr. Davida Pindura, Ph.D., Mgr. Jiřího Siostrzonka, Ph.D., výtvarníků Dagmar Hlubočkové a Dalibora Skály a fotografa Vladimíra Meletzkého. Tento novátorský nakladatelský počin si po všech stránkách pro svou preciznost a hluboké duchovní hodnoty zaslouží pozornost čtenářů i následování autorské.

Marie Schenková

Matejko-Peterka, Ilona – Haničák, Ondřej – Janák, Martin

Spolkový život ve Slezsku. Spolky ve světle dochovaných památek

Opava: Slezské zemské muzeum 2016, 172 s.
ISBN 978-80-87789-35-3

Publikace *Spolkový život ve Slezsku* předkládá tematiku spolkového života na území historického Rakouského Slezska s drobnými přesahy v časovém rozmezí od 19. století do roku 1938. Je koncipována jako katalog ke stejnojmenné výstavě, kterou pořádalo Slezské zemské muzeum v roce 2016.

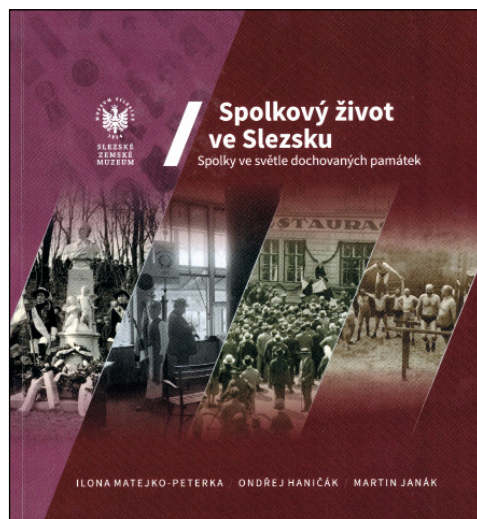
Její první část s názvem *Z historie slezského spolkového života* nastiňuje politicko-historické

aspekty zakládání a následného vývoje spolků, počínaje od doby předbreznové (do roku 1848), kdy docházelo ke spolčování lidí spíše sporadicky, přes tzv. prosincovou ústavu z roku 1867, umožňující občanům shromažďovat se a spolky zakládat, do roku 1938, kdy na základě říjnového nařízení likvidačního a prolongačního komisaře pro sudetoněmecká území závisela veškerá činnost spolků na jeho schválení. V rámci této kapitoly je pozornost věnována také formám manifestace spolkových aktivit, při jejichž příležitosti byla často vydávána celá řada upomínkových předmětů, např. plakety, diplomy, medaile, pozvánky aj.

Druhá část, nazvaná *Katalog spolkových památek ve Slezsku*, představuje hmotné předměty, jež je možno považovat za „materiální svědectví“ existence jednotlivých spolků ve Slezsku a jimi realizovaných aktivit. Publikované předměty jsou rozděleny podle spolků do tematických skupin – *Spolčování a společností doby předbreznové, Spolky hospodářské a chovatelské, Spolky tělocvičné a sportovní, Spolky střelecké, Spolky dobrovolných hasičů, Spolky veteránů, Spolky národně obranné, politické a vzdělávací, Spolky zájmové a vědecké, Spolky umělecké a zábavní a Spolky náboženské*. Doklady hmotné kultury prezentované v jednotlivých celcích jsou dále řazeny chronologicky, každá položka uvozena fotografií předmětu je v záhlaví opatřena krátkým registrem, jehož obsah usnadní čtenáři rychlou orientaci. Jedná se zejména o kód odpovídající struktuře katalogu, stručný název předmětu a základní popisné údaje – autor předmětu, datace, materiál, rozměry, místo uložení, resp. provenience. K jednotlivostem nebo ke skupině tematicky souvisejících předmětů se vztahuje širší katalogové heslo.

Prezentované předměty pocházejí ze sbírek Slezského zemského muzea, Muzea v Bruntále, Muzeum Śląska Cieszyńskiego, Zemského archivu v Opavě, Státního okresního archivu v Opavě a Státního okresního archivu Jeseník. Publikace je opatřena resumé, jmenným a místním rejstříkem, seznamem zkratk a soupisem použité literatury.

Záměrem publikace nebylo předložit komplexní vylíčení historie jednotlivých spolků, ale především prezentovat zajímavé předměty vážící se k jejich činnosti. Výběr spolků byl limitován místním a časovým vymezením a rovněž

dochovanými artefakty dokládající existenci jednotlivých sdružení. Přesto vhodně rozšiřuje známost faktografií spolkové problematiky a přináší nové poznatky, jež mohou být využity k dalšímu výzkumu otázky slezského spolkového života.

Ilona Pavelková

Gawrecki, Dan

Jazyk a národnost ve sčítáních lidu na Těšínsku v letech 1880–1930

Studie o Těšínsku 23

Český Těšín: Muzeum Těšínska 2017, 286 s.
ISBN 978-80-86696-44-7

V loňském roce vyšla péčí Ostravské univerzity a Nakladatelství Lidové noviny obsáhlá dvousvazková monografie s názvem *Národnostní statistika v českých zemích 1880–1930. Mechanismy, problémy a důsledky národnostní klasifikace* autorského kolektivu vedeného Pavlem Kladiwou, jehož členy se stali Dan Gawrecki, Petr Kadlec, Andrea Pokludová a Petr Popelka. Publikace vyšla jako výstup grantu GA ČR s registračním číslem 13-00790S s názvem

Národnost ve sčítáních lidu v českých zemích 1880–1930 (spory, polemiky, konflikty). Dílo se zabývá velmi dynamickou a proměnlivou dobou, v jejímž průběhu se odehrávalo také formování novodobých národů. Idea nacionalismu se postupně stávala vůdčí silou stmelující stále masovější skupiny obyvatelstva. V úvodu práce je velmi dobře nastíněna složitost pozice supranacionální rakouské říše v čase transformace v národy, kdy národní identita, ale také rovnoprávnost se stávaly významnými formami kolektivních identit. Od středověku určující identita podle víry s mocnou vnitřní energií ztrácela na síle a byla postupně přesouvána mezi řadu občanských svobod jedince, stávala se soukromou věcí. A stát s dosud kulturní, sociální i ekonomickou převahou německojazyčných elit se musel vyrovnávat s novou situací. Až do svého zániku šel cestou *vybalancování zájmů různých etnických skupin transformujících se v moderní národy, přičemž státní moc přehlížela k jejich politické síle, aniž by se s některou z nich ztotožnila*, jak uvádějí sami autoři. Zatímco západ Evropy byl podle E. Gellnera spjat s typem nacionalismu, který představoval nositele občanské emancipace a liberalismu, takže bývá označován jako integrální, ve střední Evropě v rámci habsburské multi-etnické monarchie docházelo ke konfliktům mezi etnickým nacionalismem a liberalismem. Zdrojem byla pestrost jazyků i kultur a další faktory. Ve společenských vědách, např. v politické sociologii bývá dnes nacionalismus považován za negativní kolektivní identitu, za projev její krize, která je vyvolávána modernizačními procesy. Národní identita přitahuje ty, kteří se cítí v moderním světě ztraceni (typické pro chudinské čtvrti velkých měst a velkoměst). Již J. W. Goethe přišel s názorem, že národní nenávist a agresivita je nejsilnější na nejnižší kulturní úrovni.¹

Když se v roce 1872 usnesl mezinárodní statistický kongres v Petrohradě na vyhodnocování nového znaku při cenzech obyvatelstva v podobě zjišťování jazykových poměrů, byla v Předlitavsku od roku 1880 zavedena nová rubrika – obcovací jazyk. Měl informovat o tom, jak daný občan hovoří na veřejnosti. Obcovací jazyk se stal náplní nové kolonky do roku 1918. Práce dokládá, jak si každý národ, resp. jeho aktivisté vykládali daný pojem po svém. Proto

mezinárodní obec statistiků nepovažovala vyhodnocování obcovací řeči v monarchii za hodnověrné zjišťování národnostních poměrů.

Ve druhém svazku práce je rekonstruována situace za první republiky, kdy se zásadně změnila situace, neboť nástupnický stát sám sebe identifikoval jako národní stát Čechů a Slováků a národnost byla zařazena jako rubrika sčítání obyvatelstva. Sledovala se – až na výjimku spojenou s židovským etnikem – prostřednictvím mateřského jazyka.

Metodicky se práce věnuje především těm obcím a okresům, které byly národnostně smíšené, to znamená, kde se daly předpokládat největší konflikty. K tomu byly vhodné využity nejen archivní materiály všech tří úrovní státní správy, ale také dokumenty vzniklé činností národních jednot a obranných svazů, vedle impozantního rozsahu zvládnutí regionálního i centrálního německého, českého i polského tisku. K regionům, jež se těšily mimořádné pozornosti, náleželo Těšínsko, kde docházelo jak v éře monarchie, tak i za první republiky k velké kumulaci složitostí, protože se zde utkávala tři etnika transformující se v národy, rovněž náboženské poměry byly na východě Slezska komplikovanější než jinde. Tohoto úkolu, vedle excerptu informací z německy psané historiografie, se chopil Dan Gawrecki. Vytěžil rozsáhlý materiál, který přesáhl možnosti dvoudílné publikace, proto jej autor zkoncipoval v samostatnou monografii s názvem *Jazyk a národnost ve sčítáních lidu na Těšínsku v letech 1880–1930*. Vyšla péčí Muzea Těšínska v jeho edici *Studie o Těšínsku* jako 23. svazek.

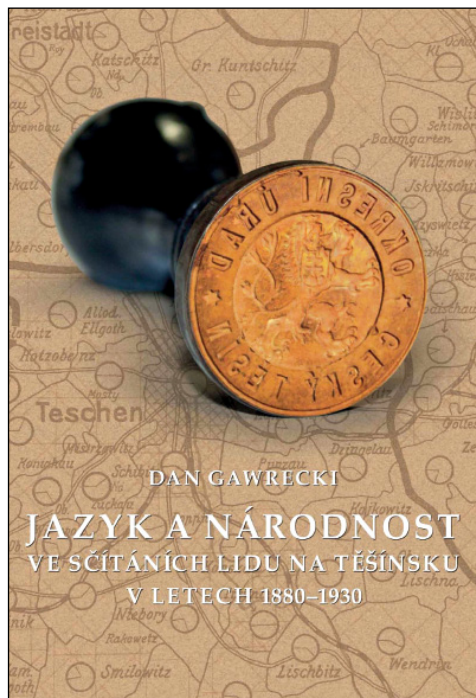
Autor do ní zahrnul texty zabývající se Těšínskem z dvousvazkového díla, které podstatným způsobem rozpracoval. Na druhé straně nezačlenil do své monografie části věnované terminologickým a koncepčním otázkám, evropské sčítací praxi, soukromým sčítáním, obranným spolkům, Židům v kontextu sčítací praxe a interpelací poslanců na zemských sněmech Čech, Moravy, Slezska a na předlitavské říšské radě. Dané pojetí práce považuji za adekvátní, čtenář má možnost seznámit se s celou šíří zkoumaného tématu v práci autorského kolektivu, nedochází ke zbytečnému dublování informací, což otevřelo prostor k prohloubení záběru nové práce.

Kniha je vedle úvodu členěna do dvou rozsáhlých kapitol, které zahrnují popisy sčítací

praxe na Těšínsku v éře monarchie i za první republiky. Obě jsou strukturovány do řady podkapitol věnovaných jednotlivým censům. Práce zachovává koncepci dvousvazkového grantového výstupu sympatickou poslední částí u každé z kapitol, jež se zabývá odbornou a publicistickou reflexí za monarchie a v období republiky, přichází s hodnoceními i náměty.

První kapitola začíná historickým exkurzem před rok 1880, v němž jsou podány obligátní pasáže seznamující s jazykovými poměry na Těšínsku, především s jazykovou hranicí, která oddělovala obyvatelstvo hovořící spíše českým nebo spíše polským dialektem. Pro nezavěšeného čtenáře jsou to informace velmi podstatné. Autor prezentuje řadu názorů filologů, historiků a vlastivědných pracovníků polských i českých na určení jazykové hranice. Vedle duchovních a učitelů to byli také první autoři topografií. Nejvýznamnější český přehled starších názorů na jazykovou hranici se nachází v neuveřejněné studii Andělína Grobelného, který dovedl svůj výklad do počátku 70. let 19. století. Po něm již nelze o jazykové hranici uvažovat, protože v důsledku rozvoje těžkého průmyslu docházelo k intenzivním migračním vlnám měnícím a rozměňujícím jakékoliv hranice.

Na řadě míst je doložena teze o tom, že národnostní profil Těšínska určovaly zejména elity, jimiž byly v polovině 19. století kněží a učitelé. Ti zaváděli do kostelů a škol polštinu, která nahrazovala starší české kancionály a učebnice. Jazyk archivních dokumentů různé provenience byl původně český. Stačilo, že do české obce přišel nový kněz, mnohdy absolvent studia teologie vratislavské diecéze a jeho pastorační činnost se odehrávala v polštině, což vedlo k polonizaci celé obce. Později byl polský nátěr výsledkem působení agitace novinářů, profesionálních politiků, agitátorů a dalších činitelů. Významným impulsem se stávala samotná sčítání, která vedla k postupnému uvědomování si významu jazyka pro každého dospělého jedince v rodícím se moderním světě. Rostl rovněž tlak těch, kteří měli na výsledcích censů enormní zájem, ať už to byli zaměstnavatelé, domácí páni, politické strany, obranné spolky atd. Boj byl urputný i proto, že národní uvědomění bylo na Těšínsku slabé a bylo mnoho těch, jež náleželi ke lhotejným, řada obyvatel se nechala vcelku snadno zmanipulovat.

První dvě sčítání v letech 1880 a 1890 proběhla bez zjevného většího zájmu tisku, psalo se více o tancovačkách a bálech, také o volbách do zastupitelských orgánů, pokud se kryly s cenzou. Rovněž archivních dokumentů se dochovalo skrovné množství. Podle výsledků sčítání dané „nepřesné“ rubriky v roce 1880 (podle přepočtu stavu obyvatelstva soudních okresů z roku 1910) bylo Těšínsko v převažující míře polské – 153 724 osob (58,7 %) si nechalo zapsat tento jazyk jako svůj komunikační prostředek ve veřejném styku. V tisku podle autora ještě převažovala myšlenka slovanské spolupráce, ta byla ostatně dlouhodobě převažujícím konceptem i později v Praze jako centru českého politického života.

Za deset let v roce 1890 cenz evidoval největší vzrůst polštiny, jen velmi mírný němčiny a úbytek češtiny. I tento výsledek se řadě polských regionálních novin nelíbil, odsuzovaly ty, kteří změnili svou obcovací řeč, což bylo v době vymezování národa primordialisticky nepřijatelné a bylo označováno za renegátství. O síle agitace a složité věrohodnosti výsledků svědčí naprosté změny jazykového profilu některých obcí. Tak např. ze zcela českých Albrechtic v roce 1880 se staly zcela polské v roce 1890,

k obdobné proměně došlo v Šumbarku i Dolní Datyni. Stačila změna jazyka školy nebo kostela.

Významné místo vyčlenil Dan Gawrecki popisu situace na Těšínsku v průběhu 90. let, kdy docházelo ke zhoršování vztahů mezi českými a polskými elitami až do podoby animozit. Češi vyčítali Polákům spolčování s Němci, Poláci Čechům čechizaci uhelného revíru a dalších průmyslových kapacit na Ostravsku a Karvinsku. Obě strany si přály mít při sčítání obyvatelstva co největší přírůstek svých národních příslušníků. Je jen škoda, že se autor v daném širším kontextu nezabýval vlivem šíření evangelické víry a rostoucí polonizací regionu. Evangelické sbory zaváděly polštinu do svých zápisů, v 60. letech vznikl polský evangelický kancionál. V práci je zmiňováno šíření polštiny prostřednictvím katolického duchovenstva, ale evangelickým pastorem nebyla věnována větší pozornost.

Přípravy na cens v roce 1900 se odehrávaly za zvýšené pozornosti zemské vlády, jež byla v neustálém kontaktu s okresními hejtmanstvími ve Fryštátě a Těšíně. Do kampaně se výrazně zapojil regionální tisk, obranné spolky, národní aktivisté, poslanci. Tisk odsuzoval renegátství jako těžký morální prohřešek – dobrovolná asimilace byla dobově odsuzována. Text práce se zaměřuje na probírání a glosování průběhu sčítání v kontroverzních obcích až na úroveň jednotlivých soudních pří. Sestup do nejnižšího patra výzkumu, tj. až k jednotlivým soudním kauzám, kde jsou uváděny řady nepodstatných detailů, je pro čtenáře zatěžující, dochází ke ztrátě orientace při sledování základní linie tématu. V tomto případě by méně znamenalo více, přičemž se nejedná o mikrohistorický postup. Při tak velké atomizaci problematiky se mohl autor pokusit o typologii soudních pří z pohledu tří zúčastněných etnik, což mohlo vést k jisté systematizaci.

Posledním rakouským sčítáním v roce 1910 se monografie zabývá velmi detailně na všech možných úrovních. Informuje čtenáře také o tzv. Šlonzácích, zakladateli a předsedovi Slezské lidové strany Josefu Koždoňovi. Toto „Šlonzácké hnutí“ se stalo dalším hráčem ve hře na politickém kolbišti Těšínska. Koždoň si přál prosadit slezský, případně slezsko-polský jazyk jako další státem uznaný obcovací jazyk při sčítání. Jeho přívrženci komunikovali polským dialektem. Zastával stanovisko, že Šlonzáci mají blíže

k místním Němcům než Polákům s velkopolskou agitací. Při sčítání tak jeho lidé ubírali hlasy Polákům. Výsledky dokládají nejdynamičtější růst počtu osob přihlášených k české obcovací řeči i jejich podílu a zpomalení zvyšování početnosti polského tábora. Tyto velké změny mj. souvisely s poklesem imigrace z Haliče v důsledku racionalizačních opatření v revíru. Měly však dohru v krvavém táboru lidu v Orlové na jaře roku 1911, který autor zařazuje k největším konfliktům svého druhu v monarchii.

V oddíle věnovaném dobové reflexi je uvedeno stanovisko významného českého statistika Antonína Boháče. Ten připisoval změny dobrovolné asimilaci Haličanů, kteří si brali za manželky místní ženy, také okolnosti, jakým jazykem mluví na daném území inteligence, upozornil na postupující germanizaci měst.

Druhou část práce zaměřil autor na vyhodnocování národnosti na Těšínsku v československých sčítáních v letech 1921 a 1930. Seznamuje s novým pojetím sčítací praxe, která měla v daném regionu opět svá specifika. Ta spočívala v zařazení rubriky Šlonzák s příslušným atributem (Šlonzák-Čechoslovák, Šlonzák-Polák a Šlonzák-Němec). Jejich nositelé byli přiřazováni k jednotlivým národnostem. Další zvláštností byl přírůstek cizinců, což souviselo s haličskými migracemi. Řada Haličanů si nestihla vyřídit domovské právo na území nového státu, stali se tak cizinci, kteří nebyli započítáváni v dané rubrice. Šlo o velká čísla – za celé Těšínsko to bylo ve srovnání s dalším cenzem 41 %, v některých soudních okresech až 59 % (Frýdek). Tato situace se do druhého sčítání značně upravila. V práci je široce doložena snaha nového státu prokázat sčítáními národnostně převážně český ráz Těšínska.

Rok 1921 přinesl významné změny v dané rubrice, které se promítly ve značném poklesu podílu Poláků a naopak velkém nárůstu procenta Čechů. Svou roli, i když Dan Gawrecki ji nepovažuje za podstatnou, sehrála změna obsahu rubriky z obcovací řeči na mateřský jazyk. Pochopitelně je třeba zohlednit návraty Poláků do vlasti, poté co došlo k obnovení polské státnosti.

Výsledky považuje autor s přihlédnutím k ovlivňujícím činitelům za adekvátní. Oceňuji, že dovedl ohodnotit snad nejdůležitější faktor – totiž vznik samotných nových států. Poláci, kteří

se rozhodli zůstat v Československu, chtěli být k novému státu loajální.

Nejpodrobněji se práce zabývá cenzem z roku 1930, jemuž je věnováno téměř 80 stran textu. Hodnotí ho jako nejdramatičtější. Podrobně komentuje fázi příprav, kdy dokládá vyšší organizovanost, zkonsolidovanost, ale i razantnost všech aktérů – tzn. jak státu na straně jedné, tak politických stran a menšin na straně druhé. Věnuje pozornost jmenováním sčítacích komisařů i revizorů, vydávanými oběžníky, podrobnými návody. Byla rozšířena – na protest Poláků kategorie Šlonzáků o rubriku Šlonzák-Čech, Šlonzák-Šlonzák a jen Šlonzák. Sčítání v politickém okrese Český Těšín mělo být provedeno jen prostřednictvím sčítacích komisařů, nikoliv samosčítáním. Orientuje se dále na prezentaci stížností, zejména tam, kde byly nejfrekventovanější (soudní okresy Český Těšín, Jablunkov). Ve velkém detailu s mnoha citacemi vykresluje autor dobovou atmosféru. Vedle soudních okresů vyhodnotil v tabulce také obě sčítání ve vybraných obcích československé části Těšínska. V samostatné podkapitole zpravuje o polských snahách změnit výsledky sčítání. Polská strana, včetně konzulátu v Moravské Ostravě, věnovala přípravám více než rok. Sčítání mělo odčinit údajné křivdy předchozího cenzu. Probíhala masivní kampaň v polském tisku nejen v ČSR, ale také v Polsku. Výsledky byly pro Poláky nepřijatelné, docházelo k manifestacím, interpelovali polští poslanci. Poláci žádali nové sčítání, spornými se staly zejména četné kategorie Šlonzáků. Situace na Těšínsku byla komplikovaná v tom, že většina obyvatel Těšínska mluvila dialektem, který byl bližší polštině, ale zdaleka ne všichni se ztotožňovali s polským národně politickým programem, nechtěli být považováni za Poláky. V řadách Šlonzáků bylo mnoho těch, kteří se nechali zapsat ke Šlonzákům-Čechoslovákům z ryze oportunních důvodů. Komisaři nebyli jazykovědci, aby mohli na místě rozhodnout, zda dialekt sčítaného se více blíží češtině nebo polštině. Polské poslanecké memorandum žádalo nové sčítání v okresech, kde měla být uměle vytvořena slezská národnost. Cestu z této krize ven nakonec našli českoslovenští statistikové. Celý komplikovaný proces korekce výsledných čísel se započítáním různých kategorií Šlonzáků nakonec ustálil na cifře 77 309 osob, nicméně i tak podílově nastal úbytek Poláků. Tento krok je

označován jako „ministerská dotace“. Haličané, kteří získali občanství, se ve své většině, proti předpokladům polských aktivistů, přihlašovali za Čechoslováky. Celá kauza názorně ukazuje, že nějaké „objektivní počty“ se stávaly iluzí, protože mimo jiné nepočítaly s přirozenou nenásilnou asimilací.

Dan Gawrecki rozšířil rejstřík badaných jevů o reakce polské diplomacie, která se intenzivně zajímala o polskou menšinu v ČSR. V detailu zachytil jak činnost polského konzulátu v Moravské Ostravě, tak také aktivity ministerstva zahraničí ve Varšavě, zejména jeho usměrňování příliš horlivých polských předáků v Československu, kteří chtěli podat stížnost u Společnosti národů.

Monografii uzavírá shrnutí vyznačující v přehledu nejzávažnější body práce.

Jedná se o další velkou položku slezského historika, kterou je možno doporučit čtenářské obci na Těšínsku a nejen tam. Přesto je na škodu, že autor nezařadil do svých rekonstrukcí také polskou část Těšínska po roce 1920, kde měl mimořádnou možnost komparovat přístupy obou států ke svým menšinám i reakce obyvatel oddělených státní hranicí.

Kvalitu práce podtrhuje grafická úprava díla s četnými dobovými fotografiemi, mapkami a reprodukcemi, které jsou doprovázeny pečlivým a výstižným popisem. O tento zdařilý vzhled monografie se zasloužili Radim Jež a David Pindur.

Ludmila Nesládková

POZNÁMKY

- 1 MÜLLER, Karel B.: *Politická sociologie. Politika a identita v proměnách modernity*. Plzeň 2012, s. 119 a násl.

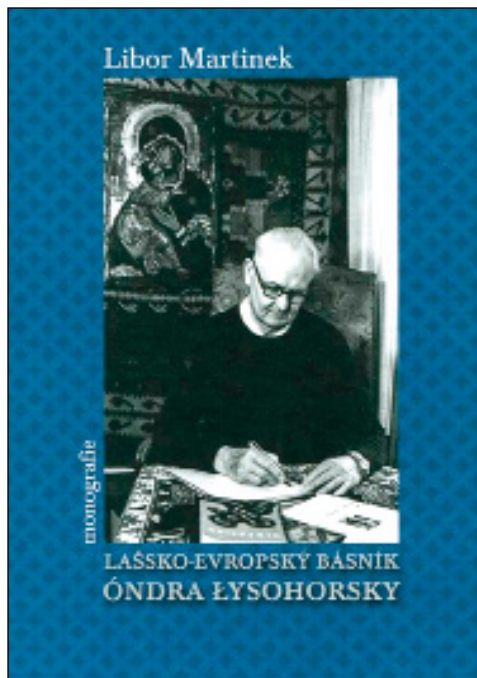
Martinek, Libor

Laško-evropský básník Ľondra Ľysohorsky

Wrocław: Oficyna Wydawnicza ATUT – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe 2016, 232 s.

ISBN 978-83-7977-221-6

Moravskoslezské pomezí vydalo ze svého lůna nejen jeden pozoruhodný kulturní plod. V jednom případě nejenom pozoruhodný, ale také neobvykle kontroverzní. Byl jím básník Ľondra Ľysohorsky, občanským jménem Ervín Goj. Narodil se roku 1905 ve Frýdku a absolvoval německé vzdělání, jež završil v Praze na německé univerzitě. Tam také získal doktorát za práci o R. M. Rilke. Přesto se stal českým básníkem, i když jeho českost je značně problematická. Už ve 30. letech si vytvořil ze slezských a moravských nářečí tzv. lašský literární jazyk, kterým jako jediný psal jen on sám. Zorganizoval sice kolem sebe skupinu literátů, nazvanou *Laško perspektywa*, avšak ani její příslušníci nepřijali Ľysohorského kuriózní jazyk. Kuriózní proto, že se z velké části podobá spíše polštině než češtině. Tímto umělým jazykem psal frýdecký rodák v podstatě celý život. Pouze v jeho druhé části postupně přecházel v němčinu.

Všechny tyto údaje a desítky dalších najde čtenář v obsáhlé monografii Libora Martinka nesoucí název *Laško-evropský básník Ľondra Ľysohorsky*. V českém jazyce ji vydala vratislavská Oficyna Wydawnicza ATUT. Publikace většího formátu má celkem 230 stran. Je to neobvykle velký rozsah, uvědomíme-li si, že jde o českého básníka, který může být Čechy přečten a pochopen jediné tehdy, když nám ho polonisté (v minulosti Erich Sojka) přeloží do češtiny.

Tyto výhrady vůči způsobu, jakým Ľysohorsky psal, byly proti němu vznášeny od samého počátku. Nejvíce od spisovatelů pocházejících ze stejného prostředí (Zdeněk Vavřík, Vojtěch Martínek, Ladislav Pallas). Naopak s velkými sympatiemi jeho poezii již v 30. letech přijalo levicové sdružení Blok (Bedřich Václavěk, Jiří Taufer ad.) a především F. X. Šalda, jenž se o Ľysohorského verších vyjádřil až nekriticky a s nemírným patosem.

Tak tomu bylo v minulosti, což Libor Martinek podrobně rozebírá a cituje. Sám si plně uvědomuje, že Ľysohorského jazyk je mrtvý, poněvadž ho s konečnou platností nepřijalo ani obyvatelstvo moravskoslezského Laška. Martinek, podobně jako mnozí jeho předchůdci, nahlíží Ľysohorského kriticky, přesto se však v jeho monografii objeví formulace, jež z tohoto Lacha činí evropský zjev (ostatně už v názvu práce se hovoří o básníku laško-evropském). Na s. 91 píše: *Připomeňme zde skutečnost, jakkoli to může znít nadneseně, že bilingvní poezie Ľondry Ľysohorského byla ovlivněna slezsko-rakouskými a německými, českými, polskými, francouzskými a provenšálskými, anglickými, skotskými, americkými, ruskými a ukrajinskými, stejně jako čínskými básníky a malíři a v neposlední řadě hudebními skladateli evropské kultury.*

Tvrzení tohoto druhu není v publikaci ojedinělé, avšak vzhledem k tomu, že Martinek ve své monografii hojně z básníka cituje, a přesto celá básně, dojde čtenář k daleko strážlivějšímu náhledu, který ostatně autor na jiných místech rovněž sdílí. Uvedu z Ľysohorského alespoň dva příklady. Na s. 84 začíná báseň *Pulz žižo touto strofou: Roz na paleče mjětlch ěn čern. / Wzňešénym spěvém katastrofy / rozstrakačila še paleta. / Nojzdrawši farby buřky rodžo. Jde o strofu (a o celou báseň), již Čech nebo Polák jen s nadměrným úsilím dešifruje (estetické působení na čtenáře pomijím vůbec). Na těžce*

a další straně je citována báseň *Ślónsko balada*, jejíž třetí dvojverší zní: *Oswobodzėno ślónsko zėm / ċicho tén nowy ċezór wém...* Je to banální a našemu Šaldovi se podobné rýmováčky kdysi líbily. Celá báseň je založena na jednosylabových rýmových slovech a už geniální Komenský varoval bratrské kazatele před takovýmto laciným rýmováním (něco podobného je možné a běžné jen v poezii pejorativně zaměřené). Uvádím a cituji pouze tyto dva příklady, jež jsou však zástupné pro všechnu básníkovu poezii psanou v jeho kuriózní laštině.

Martinkova práce je obdivuhodná, snesl nezměrné množství materiálu, objevil řadu neznámých a zasutých souvislostí. Uvědomuje si, že básník, o němž píše, je zjev kontroverzní, přesto však je k němu na nejednom místě shovívavý. Āndra Łysohorsky měl totiž strastiplný osud, na začátku války utíkal přes Polsko do Anglie, ale upadl do sovětského zajetí, kde si pobyl devět měsíců v internačním táboře. Když byl konečně propuštěn, dostal se do vážného konfliktu s vedením československé komunistické strany; aby uchránil svou existenci, obrátil se nakonec dopisem na samotného Stalina. Proto se také po válce nevrátil do českých zemí, ale na Slovensko. Łysohorského umělý jazyk byl od prvopočátku mrtvý. Jeho verše jsou promarněnou mincí české poezie.

Libor Martinek pracuje ve své monografii s obrovským množstvím sekundární literatury a je pozoruhodné, jak jejich podněty dovede nejen využít, ale především domyslet (a někdy korigovat).

František Všeťička

Hyvnar, Kryštof

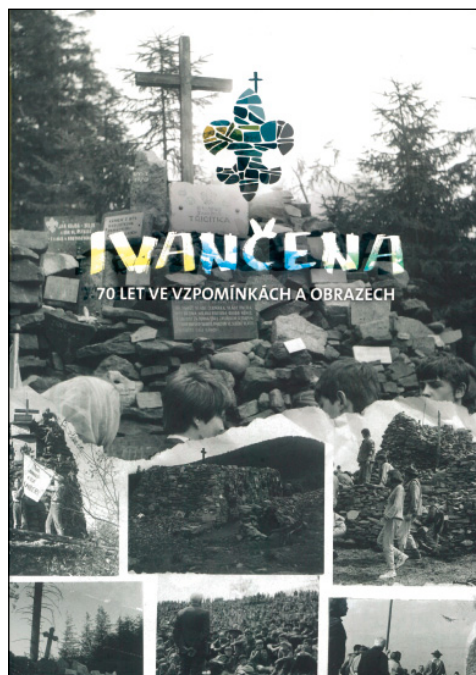
Ivančena. 70 let ve vzpomínkách a obrazech

Praha: Junák – český skaut, Tiskové a distribuční centrum 2016, 262 s.

ISBN 978-80-7501-104-6

Kniha *Ivančena. 70 let ve vzpomínkách a obrazech* je uceleným dílem s cílem *dokreslit obrazem to, co již objevili, vyvádali a sepsali Jitka Radkovičová, Mečislav Borák a Jiří Krumpholz* (s. 3). Navazuje i na další nedávné projekty – např. publikaci Muzea Těšínska s názvem *Ivančena. Kamenné svědectví hrdinství a odvahy* či výstavu Lašského muzea v Kopřivnici *Ivančena 1946–2016* aj. Předkládaná kniha byla ostatně v rámci vzpomínkového večera kopřivnického muzea 9. února letošního roku představena veřejnosti.

Tato práce se od ostatních počínů však markantně liší – jak vizuální stránkou, tak formou. Přesto je jen pomyslnou třešničkou na dortu všech iniciativ, které již její vydavatel – Junák – český skaut – podnikl a v jejichž kontextu je třeba její vydání chápat. Bohatě aktivity vydavatele jsou ostatně dobře patrné z webových stránek www.ivancena.cz. Autor knihy, skautský činovník Kryštof Hyvnar – Kolumbus, nazývající sám sebe *PR manažerem* Ivančeny, dodává:

Pod palcem mám vše, co pomůže popularizovat celý projekt a Ivančenu směrem k veřejnosti. Koordinuju spolupráci s novinami, televizí, práce na vytvoření filmu, historii i výrobu suvenýrů. Webové stránky uvádějí širší přehled aktivit, které Krajská rada Junáka Moravskoslezského kraje již podnikla a stále podniká. V rámci popularizace tématu na uvedených stránkách byla vytvořena hra geocaching s názvem *Stopy vedou k Ivančeně*, dále vznikla iniciativa *Adoptuj si svůj kámen*, funguje podpora projektu nákupem přes portál givt.cz, nalezneme tady fotogalerii mohyly, dokumentaci architektonické soutěže, oprav a dalších akcí. Stránka fungovala k organizaci dobrovolnické činnosti, jsou zde také prokliky na sociální sítě pro další zájemce. Přes tento bohatý sumář nejsou výše uvedené webové stránky jediné, které se problematice Ivančeny věnují. Mohyla a její příběh dostal prostor např. na webu Skautského institutu s podtitulem *Ivančena – Zkušenost totality* (www.skautskyinstitut.cz/ivančena-zkušenost-totality/), kde se nachází také vizuálně působivý, volně stažitelný plakát, dokumentující proces „transformace“ skautů do pionýrské organizace.

Po formální stránce tvoří publikaci *Ivančena. 70 let ve vzpomínkách a obrazech* mimo úvodní a závěrečné texty úctyhodných 39 kapitol. Tématu slezského odboje a popravy jeho představitelů je věnováno ve stručnosti 40 stran s odkazem na podrobnější publikace výše jmenovaných odborníků. Hlavní roli v publikaci ovšem převzala její mimořádně působivá vizuální složka. Text tvoří jakousi sekundární roli, zůstává nevyčerpán a v některých případech je i záměrně upozaděn. Konkrétně bych zde ráda zdůraznila do jisté míry šokující fotografie z exhumace popravených mladíků, které na mne zapůsobily asi nejvíce. Je diskutabilní, zda jsou vhodné pro oči dětí a mladistvých, ovšem pro dospělého čtenáře je považuji za stěžejní pro uvědomění si lidské tragédie spáchané za druhé světové války. Dalším „bonusem“ práce jsou archivní materiály, jichž je v publikaci celá řada a které tvoří hmatatelnou autentickou kostru příběhu. Je jimi nabitá např. kapitola o konfidentech či ta o představitelích ostravského gestapa se životopisy hlavních „záporných postav“ příběhu.

Poměrně dobře a vyrovnaně jsou zpracovány kapitoly o poválečných událostech, osudech ostravské Třicítky a jednotlivých

zajímavých osobnostech, jimž je věnován prostor asi na 30 stranách. Je zřejmé, že literatury k tomuto tématu je již poměrně dostatek a je tedy z čeho čerpat. Méně uceleným dojmem vyznívají následující kapitoly. Jistá útržkovitost je způsobena tím, že se autor pokusil přiblížit „neskautské“ zázemí kolem mohyly a dal prostor i jiným. Jeho přístup oceňuji již proto, že ve starších pokusech o zpracování dějin mohyly vyzněly jednotlivé trampské, turistické a jiné linie spíše jako paralelní, podružné, a především nespojitě s hlavní skautskou linkou příběhu. Z trampských kruhů, které si odkaz slezského odboje a mohyly jako takovou také „nárokují“, dostali prostor zejména Zdeněk Vašíček – Ďáblík z ostravských Hell's Devils a Jan Kopera – Puki z T. O. Bílý Blizzard. Koperova část o Gaučovi tvoří jakousi překlenovací kapitolu o osobnostech a událostech 60. let a otevírá prostor širšímu spektru přístupů k mohyle. Ke spíše obecnějším kapitolám o 60.–80. letech se autorovi podařilo získat fotografie ze soukromých sbírek, úryvky z dobového tisku, množství drobných grafických listů, oku lahodících nálepek, „zvadel“, kreseb, razítek, zápisků z cancáků aj. Osmdesátá léta jsou zpracována letopisecky a jsou na nich cenná zejména dobová svědectví z kronik (např. T. O. Maniwaki, T. O. Bílý Blizzard, Jiřího Krumpholze – Jacka). Kniha také výrazněji otevírá téma účasti bezpečnostních složek na akcích. Prostor dobových svědectví dokreslují cenné snímky z policejních zátahů.

Delší text je věnován 90. letům, kde autoři bilancují funkčnost formy organizovaných výstupů k mohyle, věnují se jejímu poničení, následuje kapitola o její první rekonstrukci, porevoluční obnově Junáka, proměny místa ve spojení s osazením kamenné stély aj. S výjimkou pasáže o rozloučení se s mohylou v roce 2016 z pohledu „trampského vzpomínání“ se kapitola o prvním desetiletí tohoto tisíciletí vyznačuje zpracováním ve formě stručného zpravodajského komentáře s minimem doprovodného textu. Celkově větší prostor je dále věnován projektu druhé rekonstrukce, popisu výběrového řízení, veřejné sbírce, procesu přestavby aj., vypovídající o potřebě obhájit a prezentovat nedávné projekty.

V rámci dokumentace místa paměti je zařazena inovativní kapitola o výjimečných kamelech jako součástí mohyly, u nejzajímavějších

kousků je připojena doprovodná informace o jejich původu. V přímém sledu navazují barvitě pasáže o dalších mohylách a dále vděčná galerie předmětů upomínkového charakteru. Poslední jmenovaná dobře dokumentuje proces legendarizace místa a tvorby svébytného fenoménu Ivančeny. Podporují ji i kapitoly o využití tématu v krásné i odborné literatuře a filmu. Pasáž *Minuta ticha* pojednává o tabuizaci tématu v normalizačních masmédiích a obtížích při hledání pamětníků. Závěrečná kapitola je věnována ochráncům Ivančeny. Je zde uvedeno sedm nestejně dlouhých životopisných textů o vybraných osobnostech regionu, jejichž osud je s Ivančenou nerozlučně spojen.

Dalším badatelům zůstává prostor především ve využití archiválií úřední povahy, kde by se jistě dalo ještě leccos najít. To však nebylo cílem této publikace, jde o více než podařenou syntézu dosud vydané literatury, excelentního obrazového materiálu s využitím oral history. Přestože některým tématům byl věnován větší prostor, na knize oceňuji otevření některých dosud méně preferovaných témat.

Povinností recenzenta je zařadit se do řad *všudypřítomných šfouralů*, jejichž vytvoření autor po vydání knihy očekával (s. 3). Tento nevďěčný úkol však v tomto případě není zcela na místě. Snahou nadšenců bylo *ponořit se do sedmdesátileté historie Ivančeny a zavzpomínat* (s. 3), vydat reprezentativního *kamaráda na cestu*, podívat se na mohyly *jinýma očima*. Tento cíl byl více než splněn. Kniha není a ani neměla být odborným textem s poznámkovým aparátem určeným úzké badatelské obci, ale především reprezentativním propagačním dílem, k němuž se má co nejširší skupina čtenářů vracet. Cílí jak do řad skautů, tak i mezi trampy, turisty, horolezce, lyžaře, ochránce přírody, lesníky a další „fanoušky“ Ivančeny (s. 4). Její zpracování jistě potěšilo nejen její tvůrce, ale také četné řady těch, kteří se na fotografiích poznali a připomněli si tak svůj vlastní osobitý vztah k tomuto místu.

Hana Krutílková

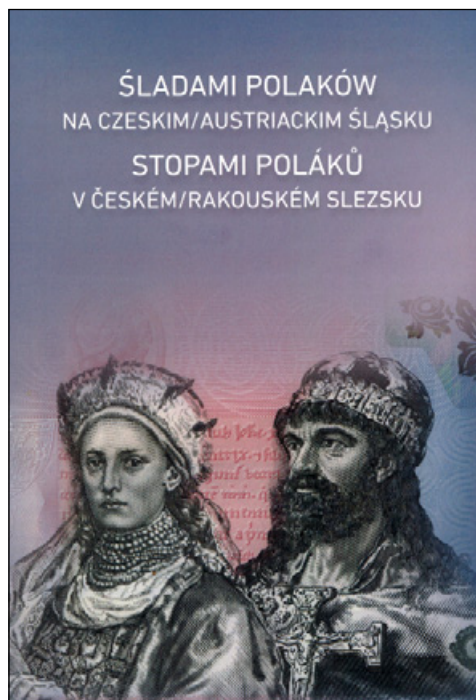

Czajkowski, Krzysztof – Zářický, Aleš (edd.) *Śladami Polaków na czeskim/austriackim Śląsku. Stopami Polaków w českém/rakouském Slezsku (Following Traces of the Poles in Czech/Austrian Silesia)*

Częstochowa: Fundacja „Silva Rerum Polonarum“ 2016, 370 s.

ISBN 978-83-945669-0-6.

V publikaci jsou otištěny příspěvky ze stejnojmenné konference uspořádané v roce 2015, která byla jedním z výsledků realizace projektu *Ochrona i dokumentowanie polskiego dziedzictwa kulturowego w Republice Czeskiej – tereny historycznego Zaolzia* finančně podporovaného Ministerstvem kultury a národního dědictví Polské republiky. Zahrnuje 22 příspěvků. Jejich autory jsou pracovníci Akademie Jana Długosze v Čenstochové (Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie), Ostravské univerzity, Slezské univerzity v Opavě, Slezské univerzity v Katovicích (Uniwersytet Śląski w Katowicach), Masarykovy univerzity v Brně, Univerzity Palackého v Olomouci, Univerzity ve Štětíně (Uniwersytet Szczeciński), Muzea Těšínska, Slezského zemského muzea v Opavě a Archivu města Ostravy.

První, historická část publikace obsahuje čtyři úvodní články obecnějšího, resp. přehledného charakteru. Jejich zaměření a poslání je snad nejpřesvědčivěji vyjádřeno ve studii Janusze Spyry: *Choć tematem naszej refleksji mają być polskie ślady na tym obszarze, czyli nacisk powinnien być położony na kontakty i postrzeganie regionu przez Polaków z innych części Polski, to przecież nie może w tym wystąpieniu zabraknąć ani Polaków, ani Czechów, którzy tu od wieków mieszkali* (s. 38). Robert Antonín (s. 25–32) charakterizoval v přehledné úsporné zkratce úlohu Slezska v česko-polských vztazích ve středověku až do smrti Matyáše Korvína. Jan Saheb (s. 33–37) sledoval vzájemné vztahy českých zemí a Polska v raném novověku včetně dynastických, stavovsko-politických hospodářských a kulturních kontaktů do poloviny 18. století. Zmíněný Janusz Spyra (s. 38–54) dovedl výklad až do první světové války. Jde o ucelený, koncepční a výraznější na Těšínské Slezsko zaměřený faktografický podložení a v mnoha směrech inspirující příspěvek, který z „českého pohledu“ není vždy plně akceptovatelný. Z hlediska případné konstruktivní výměny názorů to však není na škodu. Spyra je také spoluautorem dalšího příspěvku, jenž napsal spolu se Zdeňkem Jiráskem, v němž sledovali „stopy Poláků“ v českém Slezsku ve 20. století (s. 55–77).

Následující dílčí studie, různé zaměřené, vhodně doplňují předchozí programové, přehledné a shrnující úvahy. Tyto příspěvky jsou výrazně faktografické, což je jejich velkou předností, zejména proto, že jde z hlediska pojetí sborníku o specializovaná témata.

Oddíl nazvaný *Polské vlivy* se zabývá česko-polskými kontakty v umění slovesném i výtvarném. Jan Malura, Jakub Ivánek a Monika Szturcová informovali o svém výzkumu kramářských písní české proveniencí o Panně Marii Čenstochovské, které se vztahovaly k příslušnému poutnímu místu (s. 79–92). Konstatují, že polská zbožnost na Moravě a v českém Slezsku zanechala *poměrně silné duchovní stopy* (s. 89). Tereza Štřelcová věnovala pozornost ikonografii Panny Marie na území severní Moravy a českého Slezska (srov. shrnutí na mapě na s. 96). Irena Šebestová zhodnotila reflexi polských vlivů v lidové slovesnosti na Hlučínsku, zohlednila při tom i jazykově německou ústní slovesnost a německou folkloristiku týkající se zmíněného

regionu (s. 106–124). Vzájemné vztahy v oblasti širší pojetého dramatického umění v polsko-českém pohraničí jsou obsahem článku Alice Olmové (s. 124–132), vlivy polské a české hudební kultury v Rakouském Slezsku sledoval Karel Steinmetz (s. 133–141). Česko-polské kontakty, pokud je o populární hudbu, nastínil ve svém příspěvku Kamil Rodan (s. 142–150).

Druhá část publikace je věnována osobnostem polského původu, které v českém Slezsku a na severní Moravě žily, nebo jen krátkodobě působily, a získaly v regionu jisté prestižní postavení. Přínosný je článek nedávno tragicky zesnulé Blaženy Przybylové o Franciszku Brzezowském, uznávaném báňském odborníkovi pocházejícím z Malopolska, jenž udělal na Ostravsku zajímavou odbornou i politickou kariéru (s. 172–186). O Otakaru Baranovi, výtvarníkovi z Karviné s polskými kořeny, a jeho obrazu madony pojednává příspěvek Marie Šťastné (s. 187–197). O vzniku společensko-kulturního centra polské menšiny v Ostravě Polského domu a jeho architektuře informuje text Jana Galety (s. 151–172). Polští lázeňští hosté v Gräfenberku (dnes Lázně Jeseník) jsou předmětem příspěvku Michaely Kollerové (s. 198–210). Studie Jiřího Brňovjáka sleduje některé aspekty hospodářských a politických aktivit polské šlechty, která vlastnila statky v Rakouském Slezsku (s. 211–234). Osobnosti české i polské raně novověké genealogie a historie Bartoloměji Paprockému a jeho dedikacím je věnován příspěvek Klaudie Koczur-Lejk (s. 235–250).

Třetí kapitola knihy nese název *Česko-polský prostor* a zahrnuje zajímavé příspěvky týkající se dnešního jazyka Poláků na Zaolzí (Irena Bogoczová a Małgorzata Bortliczek, s. 287–305) a hmotné kultury na Těšínsku, zejména roubenek v Dolním a Horním Žukově (Jana Koudelová, s. 306–328). Na budování polského školství a zájmových organizací Poláků v Ostravě v letech 1900–1939 zaměřila svůj příspěvek Martyna Radłowska-Obrusník (s. 252–264). Česko-polské vlivy v oblasti kazatelství v období raného novověku sleduje příspěvek Jany Grollové. Ondřej Kolář se zaměřil na činnost polských levicových politických stran na Těšínsku do roku 1938. Cenná je zejména jeho charakteristika nově zpřístupňovaných archivních pramenů především z bývalého Muzea revolučních bojů a osvobození v Ostravě

(s. 329–337). K nejvýznamnějším položkám publikace patří nesporně studie nedávno zesnulého Mečislava Boráka o osudech polských policistů ze Zaolzí v letech 1938–1940 (s. 338–359). Borák je znám také jako autor několika dokumentárních filmů o obětech katyňského zločinu z dnešního českého území.

Zajímavá publikace je jednou z prvních, která sleduje stopy a vlivy polské kultury v českém, dříve Rakouském Slezsku.

Marie Gawrecká

Sborník Státního okresního archivu Frýdek-Místek 14

Frýdek-Místek: Zemský archiv v Opavě – Státní okresní archiv Frýdek-Místek 2017, 176 s.
ISBN 978-80-87632-41-3
ISSN 1214-6951

Je potěšitelné, že v letošním roce vyšlo po čtyřleté odmlce další číslo *Sborníku Státního okresního archivu Frýdek-Místek*. Jeho obsah je již tradičně rozčleněn do několika rubrik. Tou první je zhodnocení činnosti významné paměťové instituce našeho regionu, Státního okresního archivu Frýdek-Místek, za období od vydání předchozího čísla periodika (v tomto případě za léta 2013–2016). Rubrika *Články* obsahuje šest příspěvků a studií, z nichž se valná část tematicky dotýká slezské části okresu Frýdek-Místek, tedy území Těšínska. Natalitu obyvatelstva na území evangelického sboru Bystřice v tzv. dlouhém 19. století sledoval především prostřednictvím matrik Lukáš Turoň. Osudy školy v Dobraticích v prvním století existence této vzdělávací instituce a její nezastupitelnou roli v dějinách obce představil Lukáš Lisník. Historii školství, tentokrát hospodářského před rokem 1918 v tehdy samostatných městech Frýdku a Místku, je věnován příspěvek z pera historika Radka Lipovského. Eva Vojkovská sledovala okolnosti a průběh funkcionalistické

přestavby kostela Božího těla v Jablunkově ve 30. letech minulého století, přičemž stručně nastínila mnohem starší snahy o rozšíření farního chrámu v tomto městě. Z hlediska dalšího badatelského využití je cenným vkladem k poznání situace v moravském městečku Místku v polovině 18. století příspěvek Lenky Novákové s analýzou a představením obsahu soupisu domů, resp. osedlého obyvatelstva a jeho socio-profesní struktury vyhotovený 30. března 1754. Předmětný spis je deponován v Moravském zemském archivu v Brně. Podobně užitečnou pomůckou je první část zveřejněné rešerše pozůstalostních spisů z vesnic někdejšího nižšího stavovského panství Frýdek uložených v Zemském archivu v Opavě. Tento inventární soupis, jenž je jedním ze dvou příspěvků v rubrice *Materiály*, zhotovil v rámci svého širšího historicko-demografického výzkumu Radek Lipovský. Jedná se o přehled pozůstalostních spisů poddaných z první poloviny 19. století (většinou z 20. a 30. let) pro obce Bruzovice, Dobrá, Kaňovice, Lískovec, Morávka, Nižní Lhoty, Nošovice, Pazderna, Pražmo, Raškovice, Sedliště, Vojkovice a Vyšní Lhoty. Aktuální číslo sborníku uzavírá osm anotací nové literatury k regionu či tradiční zhodnocení výstavní činnosti v prostorách Státního okresního archivu.

David Pindur

Výzva - příprava monografie města Vratimova

Vážení čtenáři,

vedení města Vratimova iniciovalo v první polovině tohoto roku přípravu monografie, která by měla obsáhně mapovat jeho minulost i současnost včetně místní části Horní Datyně (původně samostatné obce). Vydavatelem knihy je Muzeum Těšínska. Autorsky ji připravuje tým odborníků pod vedením historika Davida Pindura. Náplní publikace by mělo být syntetizující zachycení zdejší minulosti dovedené až do současnosti či pojednání o vývoji názvu Vratimova a Horní Datyně a jejich obecní symbolice. Samostatná kapitola bude věnována rovněž přírodním poměrům a životnímu prostředí ve Vratimově a blízkém okolí. Vydání publikace je plánováno na rok 2021.

Městský úřad Vratimov a Muzeum Těšínska se na Vás touto cestou obracejí s prosbou o spolupráci formou zapůjčení dobových pohlednic, fotografií či negativů (příp. diapozitivů atp.) z rodinných archivů, jakéhokoliv dalšího obrazového i písemného materiálu vztahujícího se k dějinám Vratimova a Horní Datyně, životu a obyvatelům v dávné i nedávné minulosti. V případě zapůjčení tohoto materiálu, jenž Vám bude po digitalizaci v pořádku vrácen, bychom uvítali co nejpresnější popis jeho obsahu, který pak usnadní další redakční práci. Uvedené podklady je možno předat vedoucí Kulturního střediska Vratimov Táni Slavikové, případně se kontaktovat přímo s Davidem Pindurem, a to až do konce roku 2019. Zároveň touto cestou děkujeme všem, kteří již nabídli svou pomoc a poskytli nejrůznější podklady.

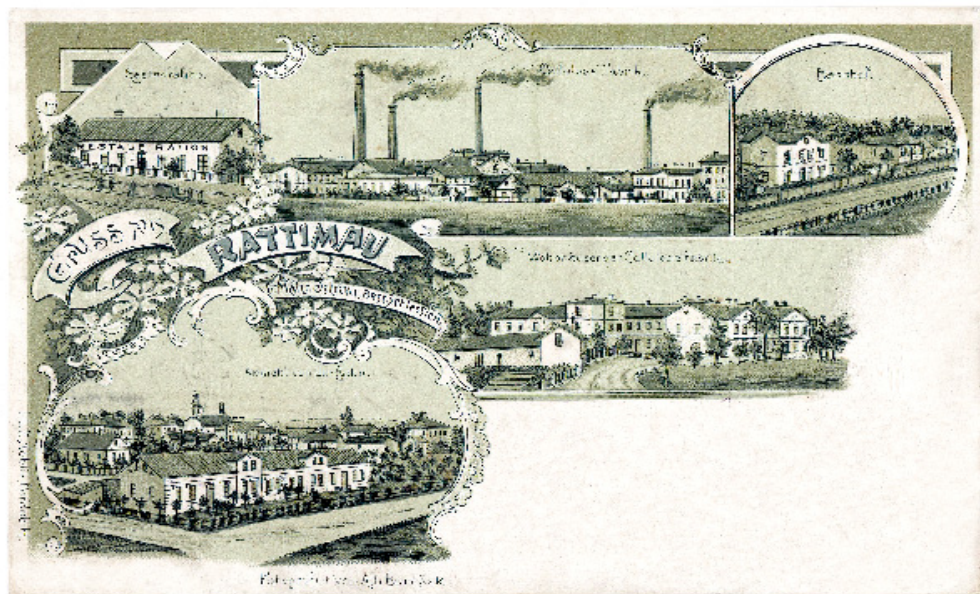
Za přípravný tým

Bc. Táňa Slaviková, vedoucí Kulturního střediska Vratimov

(e-mail: tana.slavikova@ksvratimov.cz, tel.: 595 700 753)

PhDr. David Pindur, Ph.D., spoluautor, hlavní redaktor

(e-mail: david.pindur@muzeumct.cz; tel.: 558 761 228)

Litografická pohlednice z počátku 20. století zachytila především podobu zdejší významné průmyslové dominanty, továrny na celulózu a její nejbližší okolí, archiv Davida Pindura

ČAS – MÍSTA – LIDÉ

Systém nacistických táborů v letech druhé světové války

CZAS – MIEJSCA – LUDZIE

Nazistowski system obozowy w latach drugiej wojny światowej

Martin Krůl – Joanna Lusek
et al.

Muzeum Těšínska ve spolupráci s Hornoslezským muzeem v Bytomi (Muzeum Górnośląskie w Bytomiu) vydalo novou publikaci, na níž se podílel mezinárodní autorský kolektiv odborníků na danou problematiku z České republiky, Německa a Polska. Obsahuje 16 příspěvků rozdělených do tří tematických celků. Z mnoha úhlů pohledu představuje výsledky nejnovějších výzkumů zaměřených na internační tábory (koncentrační, zajatecké či jiné) a s tím spjatou kolektivní paměť společnosti, ve které je hrůzný systém realizovaný nacistickou Německou říší trvale zapsán. Další část knihy pak přibližuje poválečný táborový systém – nerestriktivní tábory pro osvobozené válečné a koncentrační zajatce (tzv. displaced person) zřizované v Německu, hornoslezské pracovní tábory či místa internace osob vysídlených na východ. Nechybí ani texty prezentující paměťové instituce, jež nabízí edukační programy zaměřené na tuto problematiku.

Kniha je výstupem česko-polského vědecko-výzkumného projektu realizovaného pracovníky obou institucí v letech 2015–2016, jehož součástí byla putovní výstava, ke které byl vydán katalog, a mezinárodní konference uspořádaná v Českém Těšíně. Tyto akce byly podpořeny z prostředků Ministerstva zahraničních věcí v rámci projektů Česko-polského fóra.

287 stran, černobílý a barevný obrazový doprovod, rejstříky, resumé v angličtině

cena 360 Kč
(pro členy Klubu Muzea Těšínska sleva 50 %)

Objednávky: +420 558 761 225
michaela.piechova@muzeumct.cz
www.muzeumct.cz/eshop/

CONTENTS

Volume 60 • 2017 • Number 2

THEME OF THE ISSUE: CHURCH OF THE DIVINE BODY IN GUTY

- 1 **Editorial**
- 3 **Guty – Tichá – Hrabová**
Changing Perception of Heritage Values and Approaches to Restorations of Wooden Churches
Romana Rosová
- 13 **Epigraphic Monuments of the Defunct Wooden Church of the Divine Body in Guty**
David Pindur
- 31 **Verbum Domini manet in aeternum**
Bells of the Guty Church destroyed in the 2017 Fire
Tomáš Foldyna

ARTICLES & STUDIES

- 37 **Personalities of Těšín Historiography III**
Jakob Schickfuss
Janusz Spyra
- 49 **The Defunct Wooden Church of St. John the Baptist in Vratimov**
Martin Šlepička
- 61 **Schiller or Comenius?**
Teachers' Associations in Frýdek and the Vicinity before 1918
Marzena Bogus
- 75 **Shepherd's Hut at 10, Košařska**
Paper on Archaic Dwellings in Těšín Silesia
Petr Lidák

MATERIALS

- 87 **Drawings by Jaroslav Zahradník in the Collections of the Museum of Těšín Silesia**
Veronika Chmelařová

VARIOUS

- 95 Interesting invasive Species in Těšín Silesia | Black Locust (*Robinia pseudoacacia*) | *Daniela Podstawková*
- 99 Social Perception of regulated and nature-friendly Watercourses, demonstrated with the Example of the Moravian-Silesian Beskids and their Foothills | *Zuzana Poledníková – Tomáš Galia*
- 105 Ondrášov Festivities in Janovice | *Monika Kupková*
- 110 Permanent Exposition on the History of Bohumín | *Ilona Pavelková*
- 113 Reconstruction of the Baroque Roof of the Castle Tower in Frýdek | *Marek Weissbrod*
- 119 About the Construction of the Czech School in Nýdek-Hlučová | The Testimony of a 1934 commemorative Certificate | *Pavel Báča*
- 122 Mineralogist and Teacher doc. RNDr. Antonín Waleczek | Remembrance of the 100th Anniversary of his Birth | *Petr Kašing*
- 126 About Blažena Przybylová | *Karel Müller*

FROM THE NEW LITERATURE OF (not only) TĚŠÍN SILESIA

- 129 Štreit, Jindřich – Pindur, David: Prozřetelnost Boží
- 130 Matejko-Peterka, Ilona – Haničák, Ondřej – Janák, Martin: Spolkový život ve Slezsku. Spolky ve světle dochovaných památek
- 131 Gawrecki, Dan: Jazyk a národnost ve sčítáních lidu na Těšínsku v letech 1880–1930
- 136 Martinek, Libor: Laško-evropský básník Ľondra Tysohorský
- 137 Hyvňar, Kryštof: Ivančena. 70 let ve vzpomínkách a obrazech
- 139 Czajkowski, Krzysztof – Zářícký, Aleš (edd.): Śladami Polaków na czeskim/austriackim Śląsku. Stopami Polaków w českém/rakouském Slezsku (Following Traces of the Poles in Czech/Austrian Silesia)
- 141 Sborník Státního okresního archivu Frýdek-Místek 14

REDAKČNÍ RADA

PhDr. Karel Bogar
† prof. PhDr. Mečislav Borák, CSc.
prof. PhDr. Dan Gawrecki, CSc.
doc. PhDr. Blažena Gracová, CSc.
prof. PhDr. Dušan Janák, Ph.D.
prof. PhDr. Zdeněk Jirásek, CSc.
PhDr. Jaromír Kalus
prof. PhDr. Irena Korbelařová, Dr.
doc. PhDr. Pavel Kouřil, CSc.
PhDr. Karel Müller
doc. PhDr. Pavel Šopák, Ph.D.
Mgr. Jiřina Veselská

REDAKCE

Odpovědný redaktor: PaedDr. Zbyšek Ondřeka
Výkonný redaktor: prof. PhDr. Rudolf Záček, Dr.
Tajemník redakce: PhDr. Radim Jež, Ph.D.
Redaktor: PhDr. David Pindur, Ph.D.
Jazyková editace: Mgr. Lenka Ježová Bichlerová
Překlad resumé do anglického jazyka: Mgr. Lenka Mandryszová
Grafický návrh: Petr Kwašný, UPGRADE CZ s.r.o., Ostrava
Odevzdáno do tisku: 28. 11. 2017
Vyšlo: 18. 12. 2017
Tisk: PRINTO, spol. s r.o., Ostrava

ADRESA REDAKCE

Muzeum Těšínska, p. o., Masarykovy sady 103/19, 737 01 Český Těšín
tel.: 558 761 216, fax: 558 761 223
e-mail: radim.jez@muzeumct.cz

Články v tomto periodiku jsou recenzovány nezávislými recenzenty.
Časopis je evidován v Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v České republice.

Nevyžádané rukopisy, fotografie a kresby se nevracejí. Za obsahy článků zodpovídají autoři.
Při úpravě rukopisu je nutno řídit se pravidly zveřejněnými na adrese: http://www.muzeumct.cz/pokyny_pro_autory/.

Časopis lze zakoupit v pobočkách Muzea Těšínska: ve Výstavní síni Musaion v Havířově, v Památníku životické tragédie v Havířově-Zivotičích, v Kotulově dřevěnce v Havířově-Bludovicích, ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Jablunkově, ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Karviné-Fryštátě, ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Orlové-Lutyni, v Technickém muzeu v Petřvaldě, v Archeoparku v Chotěbuzi-Podoboře a dalších partnerských institucích.

Rozšiřuje vydavatel. Předplatné nebo jednotlivá čísla si lze objednat na výše uvedené adrese či tel. č. 558 761 225.

Vychází dvakrát ročně, cena jednoho výtisku je 100 Kč, celoroční předplatné činí 200 Kč + poštovné.
Členové Klubu Muzea Těšínska získávají časopis v rámci ročního předplatného 250 Kč.

Na obálce: Detail zvonu z r. 1565 z kostela Božího těla v Gutech, zničeného během požáru z 1. na 2. srpna 2017, stav v srpnu 2015, foto Radim Tesarčík

Identifikační číslo: ISSN 0139-7605
Evidenční číslo MK ČR: E 11319
Podávání novinových zásilek povoleno Oblastní poštou v Ostravě
č. j. 2726/92-P/1 ze dne 30. 11. 1992.

Vydává Muzeum Těšínska, příspěvková organizace zřizovaná Moravskoslezským krajem.

